

Ny forskning i grammatik

*Igangsæt af Statens
Humanistiske Forskningsråd*

*Fællespublikation 8
Gilbjerghovedsymposiet 2000*

*Carl Bache, Silvia Becerra Bascuñán,
Maj-Britt Mosegaard Hansen, Lars Heltoft og Hanne Jansen*

ODENSE UNIVERSITETSFORLAG

Indholdsfortegnelse

Forord	5
<i>Hanne Leth Andersen</i> : Vagthed som høflighedsstrategi: brugen af <i>un peu</i> og <i>quelque part</i> i talt fransk, sammenlignet med dansk	7
<i>Lilian Reinholt Andersen</i> : Reduktion i finale konsonant- grupper på fransk med specielt henblik på obstruent + likvidgrupper	23
<i>Silvia Becerra Bascuñán</i> : Indirekte Objekt i spansk, grammatikalisering og kongruens	35
<i>Solvej Eltrup</i> : Ægtefæller og andre umistelige besiddelser	55
<i>Birgitte Hein</i> : Danske og franske verbo-nominale prædikaters opbygning og leksikalisering	73
<i>Lars Heltoft</i> : Positivled, antiled og komitativled i dansk	89
<i>Lisbeth Falster Jakobsen</i> : Mere om foregrounding og backgrounding	107
<i>Hanne Jansen</i> : Brøndal og Langacker. Omkring ordklassers semantik	127
<i>Bente Lihn Jensen</i> : Det italienske verbalsystem. De finitte formers semantik	149
<i>Iørn Korzen</i> : Pluskvamperfektum; modale og retoriske relationer	171
<i>Henning Nølke</i> : Konnektogrammatik	191
<i>Johan Pedersen</i> : Fra forbundne konstruktioner til den konstruerede forbindelse. Om den komplekse sætnings grammatikalisering og processering	207
<i>Erling Strudsholm</i> : <i>Cominciare, continuare, finire</i> – selvstændige verber eller hjælpeverber?	225

Udgivet med støtte af Statens Humanistiske Forskningsråd.

© Forfatterne og
Odense Universitetsforlag 2001
Redaktion: Carl Bache, Silvia Becerra Bascuñán,
Maj-Britt Mosegaard Hansen,
Lars Heltoft og Hanne Jansen

Sats: DTP-Funktionen, Syddansk Universitet, Odense
Tryk: Narayana Press, Gylling
Omslag: Ulla Poulsen Precht
ISBN 87-7838-635-7
ISSN 1395-7236

RASK Supplement Vol. 12

RASK is an international scholarly journal which publishes articles and reviews pertaining to the field of language and communication. RASK is edited by members of the Institute of Language and Communication at the University of Southern Denmark in collaboration with an international Advisory Board.

Odense Universitetsforlag
Campusvej 55
DK-5230 Odense M
Tlf. 66 15 79 99
Fax 66 15 81 26
E-mail: press@forlag.sdu.dk
Internet location: www.oup.dk

Forord

Hermed foreligger bind 8 i serien *Ny forskning i grammatik*, støttet af Statens Humanistiske Forskningsråd. Serien er resultatet af et mangeårigt forskningssamarbejde mellem de rådsstøttede deskriptive grammatikprojekter inden for dansk, engelsk, fransk, italiensk, russisk og tysk, og dette bind består som de tidligere af artikler om disse seks sprog og spansk.

Som alle sine forgængere indeholder bindet artikler om projekternes teoretiske og deskriptive landvindinger – og som bind 6 og 7 indeholder det tillige bidrag fra en række yngre forskere og ph.d.-stipendiat-er inden for området. Artiklerne er alle blevet til i forlængelse af foredrag holdt på et fællesseminar på Gilbjerg hoved, Nordsjælland, den 23.-25. oktober 2000.

I lighed med bind 7 publiceres dette bind som et nummer i serien RASK Supplements, men i den oprindelige series udstyr og layout. Redaktionen glæder sig over at denne kanal stadig har kunnet bruges, og retter en fortsat tak til redaktørerne bag RASK Supplements herfor. En stor tak også til Elsebeth Jensen, DTP-Funktionen på Syddansk Universitet, for en utrættelig indsats.

Bevillingerne fra Statens Humanistiske Forskningsråd er nu udløbet, og samarbejdet fortsættes på deltagernes initiativ og de involverede institutioners bekostning. Formålet vil være at videreudvikle de positioner der er fremstået som resultat af projekterne. Der er tydelige forskelle mellem disse positioner, men forskellene skal ses på baggrund af en reel konsensus om behovet for at udvikle funktionelle og indholdsbase-rede teorier og beskrivelser. De spændinger der opstår her, vil føre projektet videre.

Odense, Roskilde og København, april 2001:

Redaktionen

Vaghed som høflighedsstrategi: brugen af *un peu* og *quelque part* i talt fransk, sammenlignet med dansk¹

Hanne Leth Andersen

1. Indledning

Vagthed er et (vagt) begreb, som kan forstås på mange måder. Den form for vagthed, jeg i nærværende artikel vil interessere mig for, har et kommunikationelt formål, nemlig at modificere det sproglige budskab, gøre det mindre direkte, mindre aggressivt, og dermed mere høfligt. Dette svarer ifølge Brown & Levinson (1987) til at undgå at true modtagerens *face*, at undgå *bald-on-record*, hvilket disse forfattere definerer som at følge Grices maximer direkte (Grice 1975). Denne form for vagthed er et bevidst sprogligt valg fra den talendes side.

Den kommunikationelle vagthed kan på fransk udtrykkes i en lang række af udtryk, der angiver upræcighed, reduktion, usikkerhed *un (petit) peu, quelque peu, peut-être, d'une certaine manière, quelque part, plutôt, presque, probablement, disons, je veux dire, à peu près*. Herunder hører også brug af modalverber eller subjektivitetsmarkører som *je crois, je pense, je trouve, il me semble*. Den usikkerhed, der kommer til udtryk, kan have relation til såvel indhold som form, og formålet er at gøre budskabet mere vagt og at modificere en diskursiv handlings styrke.

1. Dele af nærværende resultater udkommer på fransk i akterne fra det romanske kollokvium om korpuslingvistik i Freiburg, 6.-8. oktober 2000: "La politesse du flou : l'exemple de 'un peu', 'peut-être' et 'presque' en français parlé".

Det er særligt i spørgsmål og anmodninger, at man risikerer at true modtagerens negative face, fordi man udsætter ham for at skulle afvise anmodningen og derved stille sig selv i et negativt lys, eller ved at han overhovedet skal besvare spørgsmål og derved berøves den handlefrihed, som ligger i Brown og Levinsons beskrivelse af negativt face. Nogle af de høflighedsstrategier, der ifølge Brown og Levinson afhjælper denne situation, er netop at være indirekte, at være pessimistisk, at minimere (1987: 131).

Vaghed forholder sig således til Grices maximer på den måde, at den nedtoner udsagnet uden at gøre det mindre sandt (**kvalitetsmaximen**). Der sker ikke noget med informationsmængden, og derfor ændres der næppe heller på **kvantitetsmaximen**, hvor det gælder om at være informativ uden at informere for meget, og heller ikke på **relevansen**. Til gengæld sker der noget med **måden**, hvor Grice foreskriver klarhed, entydighed og korthed. Se eks. (a):

- (a) ... **moi j' estime comprenez** c'est purement littéraire **presque que je trouve moi à mon avis** (orleans/t001)
- (a') ... **jeg regner med forstår De** det er rent litterært **næsten synes jeg efter min mening**

I forhold til det rene referentielle budskab: 'c'est purement littéraire' er det tydeligt, at udsagnet, som det leveres i den givne sammenhæng, er længere og kommer lidt mindre klart frem, men uden at være tve-tydigt. Jeg vil netop adskille vagt sprog fra tve-tydigt sprog, idet et tve-tydigt udsagn per definition indeholder to eller flere distinkte betydninger (cf. Danell 1978: 11), mens det for det vage udsagn snarere gælder, at betydningen bliver sværere at identificere, at den er mindre klar (cf. Channell 1994: 35).

Man kunne for de fremhævede udtryk i (a) sige, at det, de modificerer, er det kommunikationelle indhold, ikke det referentielle. De er der for at gøre udsagnet mere acceptabelt for modtageren, samtidig med at de gør det mindre klart og længere. I (a) ser vi også subjektivitetsmarkører, som ligesom de ovenfor nævnte kan tilføje vaghed eller usikkerhed. Sådanne markører understreger, at det er en personlig udtalelse og at den talende ikke tager fuldt ansvar for den objektive sand-

hedsværdi i det sagte. Her er det således *kvalitetsmaximen*, der angribes (Brown & Levinson 1987: 164: “quality hedges”).

I både eks. (a) og (b) ser vi endnu en type markør, som er med til at gøre udsagnet mindre direkte og mindre aggressivt, og som fungerer som en parallel til subjektivitetsmarkørerne (der altid er 1. person). Det drejer sig om henvendelser til modtageren (i 2. person). Ved at bruge sådanne markører får den talende præsenteret udsagnet, som om det er afhængigt af modtagers accept. Dette gælder udtryk som *tu vois, quoi, si tu veux* :

- (b) ... **vous voyez** c'est c'est **une espèce de** c'est là où on s'aperçoit que effectivement euh il manque **un peu** de coopération ... (Apostrophes 126)
- (b') ... **ser De** det er **en slags** det er der hvor man opdager at der faktisk mangler **lidt** samarbejde ...

I eks. (b) er der endnu en type vaghedsmarkør, nemlig: *une espèce de*. Det er i sig selv et vagt udtryk, der gør den følgende term, oftest et substantiv, mindre præcist defineret (i dette tilfælde skifter den talende imidlertid strategi og begynder på en ny struktur). Det er ikke tilfældigt, at vi finder så mange typer af vaghedsmarkører i de samme udsagn. Det er netop typisk, at de dukker op sammen og støtter hinanden.

Den type vaghed, som jeg har forsøgt at indkredse, er altså karakteriseret ved at være tilføjjet til et udsagn og rent konkret og bogstaveligt gøre dette længere. Uden det tilføjede udtryk, hvadenten det er et ord eller en sætning, ville udsagnet være mere kort og præcist; med det tilføjede udtryk er udsagnet svækket. I forhold til Channells skelnen (1994) mellem tre typer af vaghed: 1) tilføjjet vaghed; 2) vaghed via valg af vage ord (*chose, truc, quantité de, espèce de*); 3) vaghed via implikatur, drejer det sig altså her udelukkende om den første type.

Det udtryk, jeg primært vil beskæftige mig med, nemlig det franske *un peu*, i sammenligning med det danske *lidt*, kan siges at have en grundbetydning af kvantitet, og kan bruges på to måder, som dog ofte ikke helt kan adskilles: en referentiel brug og en diskursiv eller argumen-

tativ brug i Ducrots betydning. Den bedste måde at se dette på, er nok at betragte disse to typer af brug som to poler på et kontinuum, således at man i det enkelte eksempel søger at bestemme, hvor på kontinuummet det kan placeres eller i hvor høj grad man kan isolere den ene eller den anden anvendelse.

2. Un (petit) peu / lidt

Udtrykket *un (petit) peu* kan beskrives som værende et mængdeudtryk, svarende til det danske *lidt*. Det udtrykker en relativt lille kvantitet, som dog anses for at være positiv, i modsætning til udtrykket *peu* eller, på dansk, *kun lidt*. Denne basisbetydning kan man genfinde i begge de anvendelser som jeg allerede har nævnt, nemlig den referentielle og den diskursive, hvor den første har sin betydning på det propositionelle niveau, mens den sidste angiver diskurs-retningen, sådan som Ducrot udtrykker det.

I den første funktion drejer det sig om kvantitet eller grad, således som det ses i eks. (1) hvor *un peu* har en klar syntaktisk funktion som objekt for *il y a*:

- (1) ... mais aussi je j'ai l' impression qu' il y a [il y a] **un peu** de d'irréalisme dans ce que vous voudriez... (tours, gralgb9, "A01" nr=80)
- (1') ... men jeg har også indtryk af at det er **lidt** urealistisk det De vil ...

Der er i begge disse eksempler en betydning af kvantitet eller grad, som lægger op til den betydning af svækkelse, som også næsten altid er til stede i dette udtryk, selv her, hvor der objektivt set kan siges at være reference til en mængde. Det drejer sig om at fremsætte et synspunkt, som måske er uventet eller i uoverensstemmelse med modtagers forventede synspunkt. Det er svært at afklare, hvorvidt det rent faktisk drejer sig om en lille delmængde af 'irréalisme' eller om det for den talende snarere drejer sig om at fremstille sit synspunkt – nemlig at det modtager vil, er urealistisk – på en mindre direkte måde. I nærværende tilfælde både ved brugen af *un peu*, og ved brugen af subjektivitetsmarkøren *j'ai l'impression que*.

Når *un peu* optræder sammen med præpositionen *de*, sådan som det er tilfældet i eksempel (1), er der iøvrigt en tendens til, at betydningen er referentiel, hvorimod *un peu* uden *de*, som i eksemplerne (2) og (3), har tendens til at have en mindre klart referentiel betydning.

I eksempel (2), hvor *un peu* ligeledes fungerer som objekt, drejer det sig om et spørgsmål, og dermed en trussel mod modtagers negative face, altså per definition om negativ høflighed. Derfor er tendensen til at bruge vage eller indirekte udtryk særlig stærk her.

- (2) / euh je voudrais bien savoir **un peu** sur le travail de l' assistant social euh... (tours, gra2dc1, "A02" nr=1)
 (2') / øh jeg ville godt vide **lidt** om en socialassistents arbejde øh ...

Man kan selvfølgelig udmærket forestille sig, at den talende virkelig kun ønsker at vide 'lidt' om modtagers arbejde, men dette ville nemt kunne opfattes som værende uhøfligt. Her drejer det sig om en svækelse af spørgsmålet, som har til formål at være mindre påtrængende ('minimize the imposition', cf. Brown et Levinson 1987: 176).

Un peu kan også modificere et adjektiv eller et verbum:

- (3) / c'est sûr c'est **un peu** impressionnant mais ... (Claire 233)
 (3') / det er klart det er **lidt** imponerende men ...
 (4) / bon ah là j' ai un **peu** perdu le fil/ (tours, gra19as6, "A03" nr=47)
 (4') / altså nu har jeg **lidt** tabt tråden ...

I disse funktioner kan betydningen af målbar mængde eller grad ikke afvises, men det er ret klart ud fra eksemplerne, at *un peu/ lidt* snarere skal angive, at den talende er opmærksom på ikke at overdrive og således risikere at bryde kvalitetsmaksimen. Man kunne om eksempel (3) sige, at *un peu* har betydning på to forskellige niveauer, en referentiel betydning (grad) og en argumentativ betydning (modifikation). Dette er sværere, når det gælder eksempel (4), idet man ved en eventuel gradsbetydning vil opnå et brud på kvalitetsmaximen, fordi det simpelthen er svært at forestille sig, hvordan man kan miste tråden i for-

skellige grader. Når *un peu* bruges til at modificere et verbal, hvis valens er opfyldt, således at *un peu* ikke kan tolkes som objekt, er det næsten altid den argumentative betydning: her indrømmer den talende at have tabt tråden, men udtrykker denne lidt delikate situation så høfligt som muligt ved at bruge markøren *un peu*.

Det ses også af oversættelsen i eksempel (4'), at *lidt* har samme placering som en række andre vaghedsmarkører: *på en eller anden måde, et eller andet sted*. Læg mærke til at disse markører mister deres diskursive betydning og får en mere klart referentiel betydning, når de efterstilles. Således er det i eksempel (4'') spørgsmålet, hvordan eller hvor konkret, den pågældende konkrete tråd er blevet tabt:

(4'') / altså nu har jeg **på en eller anden måde** / (?) **et eller andet sted** tabt tråden

(4''') / altså nu har jeg tabt tråden **på en eller anden måde** / **et eller andet sted**

Vi har indtil nu set *un peu* i en række veldefinerede syntaktiske funktioner, nemlig som objekt, hvilket er en almindelig funktion for et nominalsyntagme som *un peu* (eksempel (1) og (2)), og som adverbial i forbindelse med et adjektiv (eksempel (3)) eller et verbum (eksempel (4)). I oversættelsen af eksempel (4) viste det sig imidlertid, at *lidt* blandt andet via sin placering i sætningen lod til at fungere som et mådesadverbial og til at være klart ikke-referentiel.

Det er især brugen af *un peu* som en slags mådesadverbial, der er interessant, idet det er i denne brug, der er tale om et egentligt kategori-skift og hvor man således kan tale om, at udtrykket grammatikaliseres som en modifikator. *Un peu* skifter altså syntaktisk funktion samtidig med at udtrykket semantisk går fra at have en mere referentiel betydning til at have en mere diskursiv eller argumentativ betydning.

(5) ... tout le monde a **un peu** des choses à cacher si vous voulez ...
(Apostrophes 101)

(5') ... alle har **lidt** noget at skjule ik'

(6) ... lorsque euh on a commencé à créer **un petit peu** cette pa-

roisse dans ce quartier euh on a cherché **un petit peu** quel était le style que l'on donnerait à la paroisse comme c'était un quartier absolument nouveau on a pris **un peu** comme décision dès le point de départ qu' on ne voulait nullement... (tours, gra19as5, "F11" nr=1)

- (6') ... da vi **lidt** begyndte at skabe denne her menighed i det her kvarter så søgte vi **lidt** efter hvilken stil vi skulle give menigheden eftersom det var et helt nyt kvarter besluttede vi **lidt** fra starten at vi overhovedet ikke ville...
- (7) / moi je suis **un petit peu** le garde fou (?) de tout ça ... (TV5 Europe, La vie à l'envers, 15 janvier 2000)
- (7') / jeg er **lidt** chef for alt det her ...

I ovenstående eksempler er det svært at sige, præcist hvilken præcis syntaktisk betydning *un peu* har. Det samme gælder for *lidt* i de oversatte eksempler, hvor man overalt som erstatning for *lidt* kunne anvende udtrykket *på en eller anden måde*, som også netop angiver vaghed.

Man kan iøvrigt iagttage at *un peu* ofte optræder sammen med diskursmarkører som *tu sais* og *tu vois*:

- (8) / **tu sais un peu** Sophie – elle: elle: elle suit des études là et l'année prochaine: ... (Follic 196)
- (8') / **du ved godt** Sophie ik' hun læser dér og næste år ...
- (9) ... et à l'époque 'fin **tu vois un peu** comme il y avait sur le bord de la route quand on y allait ... (Colonie de vacances 024)
- (9') ... og dengang altså **kan du godt huske** at ved vejkanten når vi tog derud var der ...

Her har jeg valgt at oversætte *tu sais un peu* (8) med *du ved godt*, idet der ikke findes nogen parallel brug med *lidt* i denne sammenhæng. Det er også *godt*, der bedst gengiver *un peu* i *tu vois un peu* (9).

Tidligere i teksten, i eksempel (2), sås verbet *savoir* brugt med *un peu* som objekt. Man kan imidlertid konstatere at *savoir* og *un peu* meget

ofte bruges sammen, uden at *un peu* har objektsfunktion, men snarere er adverbial og modificerer hele udtrykket:

- (10) ... et cela pour éviter que plus tard en en commençant une carrière on n'ait que des conceptions théoriques mais que l'on sache **un peu** à quoi correspond la réalité / (tours, faf01gb6)
- (10') ... og det for at undgå at man senere når man begynder på en karriere kun skulle have teoretiske begreber men at man også skulle vide **lidt** hvad virkeligheden svarer til /
- (11) / il faudrait euh regarder de très près la composition des ministères et voir **un peu** le changement des ministres dans chaque département ministériel ... (tours, faf01gb6, "F04" nr=28)
- (11') / man skulle se meget tæt på ministeriernes opbygning og se **lidt** på udskiftningen af ministre i hvert ministerielt departement ...

I denne brug finder vi også *un peu* efterstillet i forhold til den størrelse, der modificeres:

- (12) / oui oui mais . oui moi je trouve qu'il a un air de de gros (tourse?) **un peu** (<) 'fin ... (Anita 12F-077)
- (12') / ja ja men ja jeg synes han ser ud som en stor (bjørn?) **lidt** ...

For at svække et udsagn som kunne virke stærkt eller overdrevet, som fx en sammenligning, som den talende alligevel ikke helt kan eller vil stå inde for, finder vi ofte *comme* sammen med *un peu*:

- (13) / oui je le pense c'est un homme qui règne il règne c'est un vrai règne vraiment il règne tout seul **un peu comme** un monarque absolu... (tours, faf01gb6, "F04" nr=46)
- (13') / ja jeg mener det er en mand som regerer han regerer det er et rigtigt rige virkelig han regerer helt alene **lidt som** en enevældig monark ...

I alle disse eksempler kan vi konstatere, at udtrykket *un peu* bruges i en funktion som ikke kan siges at være rent referentiel med angivelse af en relativ kvantitet, men at det også har en diskursiv eller argumentativ

funktion i Ducrots betydning (Ducrot, 1995). Denne funktion kan være mere eller mindre fremtrædende i de forskellige tilfælde.

Det er oplagt at spørge sig selv, hvorfor *un peu* så let påtager sig den diskursive funktion som vagheds- og høflighedsmarkør, mens *peu* alene slet ikke kan bruges i denne sammenhæng. Ifølge Ducrots topos-teori går den argumentative styrke i de to udtryk i hver sin retning: *un peu* er en de-realiserende modifikator (*modificateur déréalisateur*), idet den bibeholder kontekstens argumentative retning, men svækker den. *Peu* er derimod de-realiserende i den forstand at den ændrer kontekstens argumentative retning, således at den i modsætning til *un peu* peger imod den negative pol. Netop denne negative betydning i konteksten gør *peu* ubrugelig som høflighedsmarkør. Dette er helt parallelt for det danske *lidt* i forhold til *kun lidt*.

Udover at *un peu* som mange andre vagheds- og høflighedsudtryk er meget brugt i særlige typer af udsagn, så er der også særlige kontekster, i hvilke frekvensen af *un peu* er meget stor. Det gælder fx videnskabelige seminarer, kollokvier og kongresser, hvor deltagerne fremsætter egne teorier og ideer over for kolleger, som de som oftest har stor respekt for. Her er det nyttigt at kunne modificere udsagnet uden at ændre på dets indholdsmæssige værdi: kvaliteten er den samme, måden en lidt anden. Et par eksempler fra et kollokvium i Freiburg, som jeg deltog i i oktober 2000, belyser dette ganske udmærket:

(14) ... c'est une thème qui poursuit **un peu** le thème de ce matin ...

(14') ... det er et tema som **lidt** fortsætter temaet fra i formiddags ...

(15) ... cette problématique se situe **un peu** entre la syntaxe et la sémantique ...

(15') ... denne problematik placerer sig **lidt** mellem syntaks og sémantik...

(16) ... je me pose **un peu** la question ....

(16') ... jeg stiller mig **lidt** spørgsmålet ...

(17) ... je considère **un peu** l'acadien comme une langue qui ...

(17') ... jeg regner akadisk **lidt** for et sprog som...

Der er ikke tale om egentlig kvantitet i nogen af disse udsagn. Alle er klare i deres betydning og kan ikke gradbøjes, hvis det ikke netop er med det formål at modificere styrken i selve assertionen, i selve den illokutionære handling. Den talende fremsætter et indhold, men fremlægger det med en vis forsigtighed. *Un peu* eller *lidt* fungerer som adverbial, dog ikke et adverbial, der modificerer sætningens verbal, men et udsigelsesadverbial. Det er denne flytning fra det propositionelle indhold til det illokutionære, der kan betegnes som en grammatikalisering af udtrykket.

I dansk forskningsmæssig sammenhæng dukker udtrykket *lidt* også ofte op. Også her er flytningen fra den referentielle kvantitets- eller grads-betydning åbenlys, ikke blot semantisk, men også syntaktisk, idet *lidt* i sin høflighedsbetydning ikke har samme placering i sætningen som *lidt* i mere referentiel betydning. Således hørte vi som indledning til et foredrag på SHF-seminaret i Gilleleje i november 2000 følgende udsagn (18), som klart adskiller sig betydningsmæssigt fra (19):

(18) jeg har **lidt** ændret titel

(19) jeg har ændret titel **lidt**

Et eksempel (19) er der eksplicit tale om en mindre ændring af titlen på det påbegyndte foredrag, hvorimod der i (18) egentlig ikke siges noget om, hvor meget eller lidt ændringen omfatter. Det kunne nemt dreje sig om en helt anden titel, idet der i følge den teori jeg bruger, ikke er ændret på det propositionelle indhold: titlen er ændret. *Lidt* har ikke kvantites- eller gradsbetydning her, men tjener til at svække assertionen.

3. *Quelque part* / et eller andet sted

Et andet sted, hvor dansk og fransk er påfaldende ens i brugen af vaghedsmarkører, er udtrykket *quelque part* / *et eller andet sted*. Dette udtryk er sprogbrugerne ofte anderledes bevidste om end om deres brug af *un peu* / *lidt*, nok fordi *quelque part* / *et eller andet sted* fylder mere og også i sin rene referentielle betydning har en ikke blot relationel betydning, men en klar, omend ubestemt, stedsbetydning.

Stedsbetydningen findes som oftest udtrykt efter bevægelsesverber, især *aller*:

- (20) ... eh bien quand euh lorsque vous allez **quelque part** euh l'attitude des gens qui vous reçoivent c'est tout à fait différente (sic) ... (orleans/gra010.txt, JI 758)
- (20') ... øh når De tager **et eller andet sted** hen øh så har de folk der modtager Dem en helt anderledes holdning ...

Men også verber der udtrykker placering, enten i dynamisk betydning, som fx ved *placer* (eksempel (21)), eller statisk, som fx ved *il y a* eksempel (22):

- (21) ... même si on a quelqu' un qui n' est pas très doué on arrivera toujours à le placer **quelque part** euh par relations ... (orleans/t004.txt)
- (21') ... selv om man har en eller anden der ikke er særligt dygtig så kan man altid placere ham **et eller andet sted** øh ved hjælp af forbindelser ...
- (22) ... je crois bien il y en a peut-être **quelque part** mais ils ne servent plus ... (orleans/t026.txt, i 654)
- (22') ... jeg tror nok at der måske er nogen men de bruges ikke mere ...

Når vi har at gøre med statisk placering, kan vi finde andre verber, som fx *trouver*, *lire* (eksempel (23)), *voir*, *entendre*, *avoir mal* etc.:

- (23) ... je me rappelle avoir lu **quelque part** qu' il y avait des manifestations ... (orleans/t006.txt, i 272)
- (23') ... jeg kan huske jeg har læst **et eller andet sted** at der var demonstrationer ...

Den argumentative betydning af *quelque part / et eller andet sted* er muligvis forholdsvis ny og svarer til udtryk som *d'une certaine manière*, *en quelque sorte / på en eller anden måde*, hvor det er bemærkelsesværdigt, at ihvertfald sidstnævnte danske udtryk er blevet meget slidt og i høj grad bruges til at karrikere andre, især folk med lavkøbenhavnsk accent. I

det første af følgende eksempler² er *quelque part* en overført stedsbetydning (24), og det er måske via denne, at man når frem til den diskursive brug, som slet ikke kan siges at have nogen konkret stedsbetydning (25):

(24) ... ben euh dans la mesure euh je pense que dans la mesure où on anime euh il y a toujours **quelque part** une une part euh d' éducation donc euh ... (lancom/ff.txt F 23)

(24') ... øh så længe øh jeg mener så længe der er nogen der står for det sociale øh er der altid **et eller andet sted** noget uddannelse i det øh ...

(25) ... euh dire que les femmes conduisent mieux que les hommes ce sont souvent les hommes qui le disent d' ailleurs et c' est une façon **quelque part** encore une fois de renforcer un certain nombre d' idées préconçues ... (lancom/ff.txt E2 4)

(25') ... øh at sige at kvinder kører bedre end mænd det er iøvrigt ofte mænd der siger det og det er en måde **et eller andet sted** at styrke en række forudfattede meninger på ...

Vi ser altså at den konkrete lokative betydning forsvinder, og at udtrykket får en kommunikativ værdi i stedet, ganske som vi så det for *un peu*. Vejen ser ud til at gå via den mere abstrakte betydning som i eksempel (24), og også via den overførte betydning i et følelsesmæssigt univers, idet man ofte netop se *quelque part* og *et eller andet sted* eller tilsvarende udtryk på andre sprog brugt ved føle-, sanse- og meningsverber, se følgende svenske eksempel, som Claire Blanche-Benveniste har lånt af Lars Lindvall:

(26) **någonstans** blir jag ända berörd av Jack sammanfattaar "genren" på ett bra vis³

Denne reference til et følelsesmæssigt univers kunne være forklaringen på den mere udstrakte brug, idet den alligevel ikke er helt uaf-

2. Jeg vil nøjes med at give enkelte eksempler på fransk og iøvrigt henvise til Blanche-Benveniste (2000), som behandler dette udtryk og andre udtryk indeholdende *part*.

3. Eksemplet stammer fra *Bank of Swedish*.

hængig af verbalets semantik, selvom det ikke er syntaktisk styret af verbalets valens eller rektion. Dette sidste viser Blanche-Benveniste (2000) ved hjælp af eksempler, hvor *quelque part* er foranstillet i forhold til den sætning, udtrykket forholder sig til:

- (27) c'est vrai que **quelque part** c'est un message qui résonne chez nous (Lattuga 3,5)
- (27') det er rigtigt at **et eller andet sted** er det et budskab som vækker genklang hos os
- (28) mais **quelque part** c'est peut-être plus intéressant ((1) Pome 13,11)
- (28') men **et eller andet sted** er det måske mere spændende

Der er semantiske sammenhænge, hvor dette udtryk ikke synes at være helt naturligt, fx når det drejer sig om et resultat (noget perfektivt), som i eksempel (4'') eller i det tænkte eksempel (29), der skal ses i modsætning til (30), hvor det netop drejer sig om noget psykologisk, altså igen det følelsesmæssige univers:

- (4'') / altså nu har jeg **på en eller anden måde** / (?) **et eller andet sted** tabt tråden
- (29) (?) han er **et eller andet sted** blevet en ny person
- (30) han føler sig **et eller andet sted** som en ny person

I modsætning til Claire Blanche-Benveniste (2000), som konkluderer, at den approximative betydning, i modsætning til stedsbetydningen, findes ved alle verber, vil jeg hævde, at den modificerende eller approximative betydning trods alt synes begrænset til kontekster, hvor der refereres til en eller anden form for psykologisk betydning af udsagnet. Dette sker blandt andet ved at *quelque part* / *et eller andet sted* går over til at få en udsigelsesværdi og derfor knytter sig til den talendes (forsigtige) holdning til det udsagte. Betydningen af vaghed og det ikke-truende er altså til stede, og markøren bruges da også i spørgsmål:

- (31) / så **et eller andet sted** arbejder du stadig lidt med det /

Men næppe i anmodninger:

- (32) (?) kunne du ikke **et eller andet sted** tænke dig at hjælpe mig med det her

Claire Blanche-Benveniste (2000) redegør syntaktisk for, hvordan udtrykket i sin stedsbetydning er et adverbial, der hører ind under verbalets rektion, mens det i den approximative betydning er løst tilknyttet hele sætningen. Dette svarer nogenlunde til det, jeg har betegnet som en bevægelse fra det propositionelle indhold til den illokutionære handling.

4. Konklusion

Målet med nærværende artikel har været at vise, hvordan udtryk som *un peu* og *quelque part* og deres danske udgaver *lidt* og *et eller andet sted* kan have flere betydninger. Det er ikke altid muligt at isolere den referentielle og den diskursive / kommunikative betydning, især ikke for *un peu*, hvilket retfærdiggør en placering af de to betydningsindhold som poler på et kontinuum, hvorpå det enkelte udsagn så må placeres. Når udtrykket *un peu* bruges overvejende referentielt, angiver det en relativt lille mængde; når det bruges i sin overvejende kommunikative betydning, modificerer det et udsagn. *Quelque part* bruges referentielt til at angive et ubestemt sted, mens det i sin diskursive betydning ligeledes modificerer det udsagn, det optræder sammen med. Denne modificering har en høflighedsfunktion, og man kan ud fra Brown & Levinsons høflighedsteori forudse, at modificerende udtryk er særligt hyppige i spørgsmål og anmodninger, og mere generelt i kontekster, hvor man ønsker at undgå at true modtagerens face.

Ved at bruge Ducrots argumentationsteori har vi kunnet konstatere, at det ikke er tilfældigt, at det er *un peu*, der har en høflighedsfunktion, fordi det netop drejer sig om en de-realiserende modifikator, der bibeholder kontekstens argumentative retning, men svækker den, i modsætning til *peu*, som vender denne retning. Tilsvarende kunne man ikke tænke sig, at den negative udgave af *quelque part*, nemlig *nulle part*, eller på dansk *ingen steder*, på nogen måde skulle kunne undergå samme form for grammatikalisering og få vaghedsbetydning og høflighedsværdi.

Det gælder altså for både *un peu* og *quelque part*, at de grammatikaliseres: *un peu*, som egentlig er et syntagma af nominal karakter, kan have en diskursiv eller argumentativ betydning, hvor den kvantitative betydning ikke kan tages for pålydende, men nærmest er helt udvisket, og hvor den syntaktiske funktion ligeledes er udvisket, idet det bliver svært at sige præcis, hvad *un peu* i denne adverbial-lignende funktion knytter sig til. *Quelque part* mister sin konkrete stedsbetydning, og går ligesom *un peu* fra at have betydning på det propositionelle niveau (den referentielle betydning) til at virke på udsigelsesniveau (den diskursive betydning).

Kontrastivt kan man iagttage, at de to udtryk har disse to typer af betydning på både dansk og fransk. Også på dansk falder to betydnings typer til en vis grad sammen med forskellige syntaktiske funktioner, og man kan endda iagttage, at *lidt* i forhold til dets betydning har forskellig placering i sætningen.

Jeg mener, at viden om hvordan et udsagn modificeres, så det bliver mere høfligt, er vigtig, ikke mindst i forbindelse med undervisning i fremmedsprog. Ikke fordi brugen af disse udtryk nødvendigvis er særligt forskellig fra fransk til dansk, men fordi det ofte er den type udtryk, man savner i vore elevers og studerendes fransk, og som gør især deres spørgsmål og anmodninger alt for direkte og nærmest uhøflige i indfødte modtageres ører (cf. Debrock et al., 1999). Dette forværres yderligere af, at vi ikke er særligt bevidste om disse fælles mekanismer i vore sprog og derfor ikke kan pege på, hvorfor det virker uhøfligt, og at vi derfor reagerer uhensigtsmæssigt og afvisende.

Korpora

Le corpus Elicop (<http://bach.arts.kuleuven.ac.be/lancom>): *Corpus d'Orléans, Le livre parlé de Tours.*

Corpus de français parisien, tilhørende Anita Berit Hansen, Københavns Universitet.

Korpora tilhørende Gruppen le GARS, Université de Provence: *Claire, Maçon, Follic.*

Korpora tilhørende Université de Paris III: *Apostrophes, Colonie de vacances.*

Korpus tilhørende Thomas Kotschi, Freie Universität, Berlin: *Gespräch über Sprachnormen*.

Henvisninger

- Blanche-Benveniste, Cl. (2000). Grammaticalisation d'un terme de lieu: *quelque part* et *mis à part*. *Recherches sur le français parlé*, n° 16. Aix-en-Provence.
- Brown, P. & S. C. Levinson (1987). *Politeness, Some universals in language usage*, *Studies in Interactional Sociolinguistics* 4, Cambridge University Press.
- Channell, J. (1994). *Vague Language*. Oxford University Press.
- Danell, K. J. (1978). The Concept of Vagueness in Linguistics. *Studia Neophilologica* 50. 3-24.
- Debrock, M. & D. Flament-Boistrancourt, R. Gevaert (1999). Le manque de 'naturel' des interactions verbales du non-francophone en français. Analyse de quelques aspects à partir du corpus LANCOM. *Faits de Langues* 13. Ophrys: Paris. 46-56.
- Ducrot, O. (1995). Les modalisateurs déréalisants. *Journal of Pragmatics* 24. 145-165.
- Grice, H. P. (1975). Logic and conversation, P. Cole & J. L. Morgan (eds.). *Syntax and semantics*, vol.3. New York: Academic Press. 41-58.
- Mosegaard Hansen, M.-B. (1998). *Sproglig høflighed*, *Rids* 143. Institut d'Etudes Romanes: Université de Copenhague.
- Nølke, H. (1993). *Le regard du locuteur : pour une linguistique des traces énonciatives*. Paris: Kimé.
- Nølke, H. (1998). Argumentationsanalyse, grundtræk af en modulær sprogvidenskabelig tilgang. *Hermes* 21. 15-38.

Reduktion i finale konsonantgrupper på fransk med specielt henblik på obstruent + likvidgrupper

Lilian Reinholt Andersen

1. Indledning

Man kan i fransk talesprog konstatere en tendens til, at visse sekvenser af konsonanter reduceres gennem mere eller mindre systematiske konsonantbortfald.

I det følgende vil jeg komme ind på nogle foreløbige iagttagelser vedrørende et af de systematiske konsonantbortfald, der ofte observeres, nemlig bortfaldet af likviden i finale obstruent + likvidgrupper (= OL-grupper).

Det anvendte transskriptionsalfabet er IPA med de modifikationer, at jeg for overskuelighedens skyld har valgt hverken at angive stavelser, tryk, længde eller assimilationer. Derimod bevares af den samme grund leksemgrænser i såvel fonologisk som fonetisk notation.

Flg. symboler anvendes:

C = konsonant

V = vokal

O = obstruent

L = likvid

→ = omskrives til

// = fonemklammer

[ ] = fonklammer

= pause

2. Finale konsonantgrupper

2.1. Definitioner

2.1.1. Fonologiske niveauer

Beskrivelsen af franske finalgruppers realisation kompliceres derved, at det franske fonologiske system omfatter liaisonkonsonanter samt schwa, som er størrelser, der begge optræder i leksemets¹ finale del, men som er karakteriserede ved, at de ofte ikke realiseres på fonniveauet. For at kunne gøre rede for finalgruppernes realisation kan man med fordel skelne mellem (mindst) tre fonologiske niveauer, imellem hvilke forskellige fonologiske regler er blevet appliceret. Disse er:

- Niveau 1.** På dette niveau optræder såvel liaisonkonsonanter som schwa.
Niveau 2. Regler for sletning af liaisonkonsonanter er blevet appliceret.
Niveau 3. Regler for sletning af schwa er blevet appliceret. Dette niveau er det mest overfladenære og er ofte meget lig fonniveauet.

Sammenlign fx flg., hvor grafi → niveau 1 → niveau 2 → niveau 3:

- (1) Les humbles hommes → /lez œ̃bləz ɔmɔz/ → /lez œ̃bləz ɔmə/
 → /lez œ̃bləz ɔm/
 (2) Les humbles → /lez œ̃bləz/ → /lez œ̃blə/ → /lez œ̃bl/

I det flg. vil disse niveauer blive angivet på ovenstående måde.

2.1.2. Finalgrupper

Ved en **finalgruppe** vil jeg forstå en **leksemfinal konsonantgruppe**. Man må her skelne mellem to typer:

- a) Primær finalgruppe.** En primær finalgruppe er en konsonantgruppe, der fonologisk set er leksemfinal senest på niveau 2, fx *st* i *tests* (pluralis af *test*):

1. Jeg anvender **leksem** som defineret af Pulgram (1970: 24f.), dvs. at det kan være et enkelt frit morfem (fx *homme*); en kombination af et frit og et eller flere bundne morfemer (fx *hommes*); en kombination af to eller flere bundne morfemer (fx *contracter*); eller en kombination af en polymorfemisk fri form og et eller flere bundne morfemer (fx *décontracter*).

- (3a) Les tests du prof → /lez tɛstz dy prɔf/ → /le tɛst dy prɔf/ → /le tɛst dy prɔf/
- (3b) Il veut des tests → /il vøt dez tɛstz/ → /il vø de tɛst/ → /il vø de tɛst/

b) Ikke-primær (eller sekundær) finalgruppe. En ikke-primær finalgruppe er en konsonantgruppe, der på niveau 2 følges af finalt schwa. På niveau 3 er finalgruppens absolutte placering afhængig af eventuel sletning af schwa, således at den enten følges af finalt schwa, som *st* i *reste* i (4a), eller den er absolut leksemfinal, hvis schwa er blevet slettet, som *st* i *rest* i (4b):

- (4a) Les restes du dîner → /lez rɛstɛz dy dinɛr/ → /le rɛstɛ dy dinɛ/ → /le rɛstɛ dy dinɛ/
- (4b) Il veut les restes → /il vøt lez rɛstɛz/ → /il vø le rɛstɛ/ → /il vø le rɛst/

2.2. Typer af finalgrupper

Ud fra konsonanternes art kan man overordnet inddele de franske primære og ikke-primære finalgrupper i fire hovedtyper. Disse fremgår af Figur 1.

Figur 1. Eksempler på finalgruppetyper ud fra konsonanternes art.

konsonantsekvens obstruent + obstruent	finalgruppetype primær ikke-primær	eksempel <i>ou<u>est</u></i> = /st/ <i>pe<u>st</u>e</i> = /st/
sonorant + sonorant	primær ikke-primær	<i>fil<u>m</u></i> = /lm/ <i>cal<u>m</u>e</i> = /lm/
sonorant + obstruent	primær ikke-primær	<i>ar<u>c</u></i> = /rk/ <i>bar<u>que</u></i> = /rk/
obstruent + sonorant	primær ikke-primær	÷ <i>possib<u>le</u></i> = /bl/

Figur 1 viser de forskellige muligheder af konsonantsekvenser i forhold til finalgruppetype. Det fremgår heraf, at sekvenser af obstruent

+ obstruent; af sonorant + sonorant samt af sonorant + obstruent findes både som primære og som ikke-primære finalgrupper. Dette er derimod ikke tilfældet for sekvenser af obstruent + sonorant, der udelukkende findes som ikke-primære finalgrupper. Vi skal i det følgende udelukkende se nærmere på realisationen af nogle af de ikke-primære finalgrupper, men det er hensigtsmæssigt først kort at skitsere sprogbbruken for bortfald og bevarelse af schwa, idet schwa-bortfald er en forudsætning for likvid-bortfald, jf. afsnit 2.1.1.

3. Realisation af finale OLschwa-sekvenser

3.1. Bortfald/bevarelse af schwa

I en almindelig sammenhængende mundtlig tekst er den franske svagtryksvokal schwa karakteriseret ved at falde bort i stillingen foran fonologisk vokal, som i eksempel (5), samt foran pause, som i (6):

- (5) Il est libre et heureux → /il ɛt librə e ørøz/ → /il ɛ librə e ørø/
→ /il ɛ libr e ørø/
(6) Il est libre → /il ɛt librə/ → /il ɛ librə/ → /il ɛ libr/

Derimod bevares schwa hyppigt i kontekst CC_C, og normalt i kontekst OL_C, fx:

- (7) Il est libre mais pas heureux → /il ɛt librə mɛz paz ørøz/ → /il ɛ librə mɛ pa ørø/ → /il ɛ librə mɛ pa ørø/

Disse regler for schwa-sletning er dem, der appliceres mellem niveau 2 og niveau 3.

3.2. Realisation af finale OL-grupper

De franske normative grammatikere foreskriver udtale af samtlige konsonanter i en finalgruppe, men ikke desto mindre kan man finde vidnesbyrd fra adskillige grammatikere, der viser, at likviden i flere tilfælde falder bort i en final OL-gruppe samtidig med schwa. Det første eksempel herpå findes hos Palsgrave (1531, cit. i Thurot 1887: 266); og Nyrop (1902: 30f.) giver flg. beskrivelse af fænomenet:

I daglig tale forsvinder dette [l] [= l i finale OL-grupper] fuldstændigt, især foran en konsonant eller pause: *Une tab' d'acajou. Un meub' d'occasion. Impossib' de le trouver! Un artic' de tête. Je ne sais pas quand mon onc' reviendra.* Derimod udtales l foran en vokal: *Une table à rallonges. Un meuble utile. Impossible aujourd'hui. Un article intéressant.* Kun i meget vulgær tale generaliseres formen uden l foran en vokal. På den anden side kræver den soignerede udtale, især i højere stil, bevarelsen af l også foran en konsonant: *La noble France. Faire table rase. Une double méprise,* osv.

En lignende beskrivelse giver Nyrop (1902: 56) af r i finale OL-grupper.

Dette udsagn viser to ting: for det første, at man må skelne mellem flere forskellige sproglige registre, og for det andet, at en skelnen mellem forskellige fonologiske kontekster ligeledes er nødvendig.

4. En pilotundersøgelse

4.1. Forsøgsmateriale

4.1.1. Sproglige registre

Forsøgsmaterialet for nærværende pilotundersøgelse falder inden for tre registre:

- a) **Det spontane, ikke-formelle register**, der omfatter samtaler mellem to privatpersoner. Samtalens varighed: 60 minutter. Forsøgspersonen er den ene samtalepartner.
- b) **Det spontane, formelle register**, der omfatter fire TV-interviews à 60 minutter fra en af de store landsdækkende kanaler (TF1), hvor en journalist i studiet interviewer forskellige prominente personer. Forsøgspersonen er journalisten.
- c) **Det ikke-spontane, formelle register**, der omfatter TV-reportager af den type, hvor en journalist læser en tekst op, medens der ruller film hen over skærmen, dvs. man ser ikke journalisten. Varighed: 30 minutter.

Antallet af testsekvenser beløber sig i alt til 328 for de tre forsøgspersoner, men er i øvrigt stærkt varierende inden for de tre registre, således

at det spontane, ikke-formelle register omfatter 57 eksempler; det spontane, formelle register 186 eksempler og det ikke-spontane, formelle register 85 eksempler.

4.1.2. *Fonologisk kontekst*

Alle finale OL-grupper inden for hvert af de sproglige registre er blevet indkredset, men medtaget i forsøgsmaterialet er udelukkende de eksempler, der kan betegnes som 'flydende' tale, dvs. hvor der ikke er tøyen, stammen o.l. i forbindelse med testsekvensen. Vigtigste cue for pauser er intonationen, der i konstateringer samt i delspørgsmål typisk vil have en stigende-faldende kontur, og i hjælpørgsmål en stigende-stigende, jf. Kongsdal Jensen & Thorsen (1996: 123ff.).

Forsøgsmaterialet er i første omgang blevet inddelt efter den fonologiske kontekst, der omfatter tre kategorier:

- a) **OLschwa#**, dvs. testsekvensen foran pause.
- b) **OLschwaV**, dvs. testsekvensen foran vokal.
- c) **OLschwaC**, dvs. testsekvensen foran konsonant.

4.1.3. *Syntaktisk kontekst*

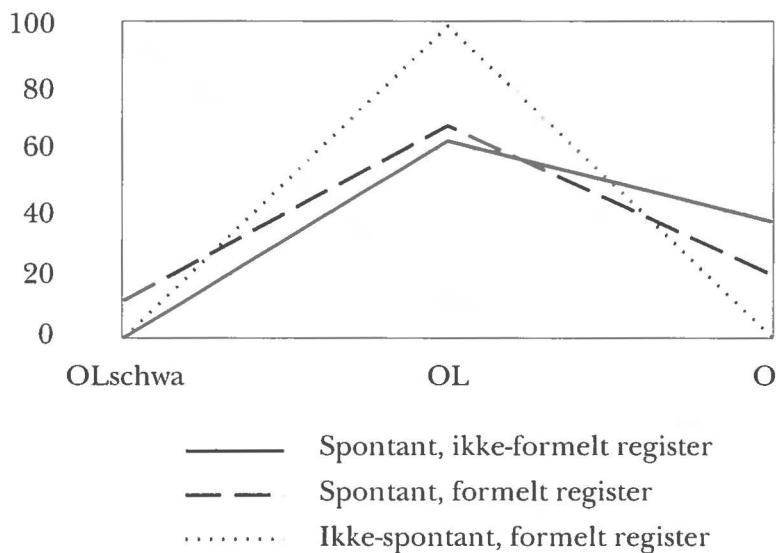
Resultaterne fra pilotundersøgelsen angives først ud fra de to parametre register og fonologisk kontekst. Dernæst inddrages en tredje parameter, nemlig den syntaktiske kontekst, idet det skal undersøges, hvorvidt realisationen af OL-gruppen er styret af denne.

4.2. *Resultater*

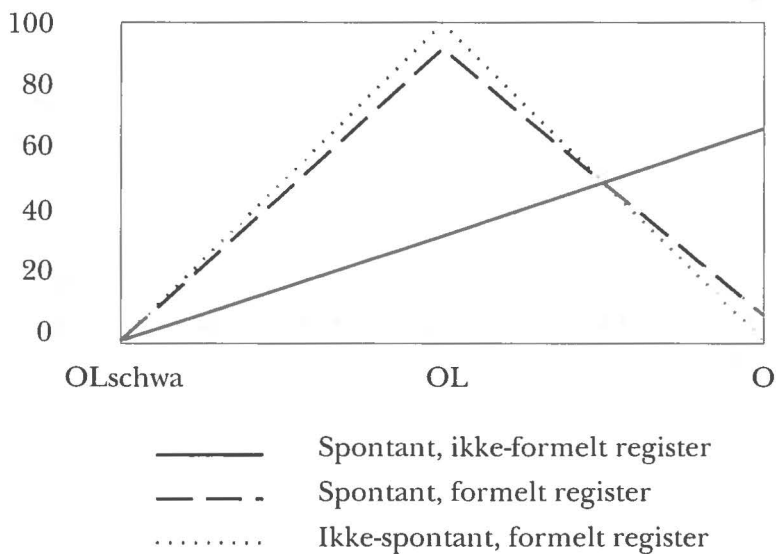
4.2.1. *Fonologisk kontekst.*

Figur 2 - 4 viser resultaterne af pilotundersøgelsen i diagramform, således at Figur 2 viser testsekvensen foran pause; Figur 3 foran V og Figur 4 foran C. I alle tilfælde er variationer i testsekvensens manifestation opført som funktion af realisation og er angivet som procentuel forekomst af de tre manifestationsmuligheder OLschwa, OL og O.

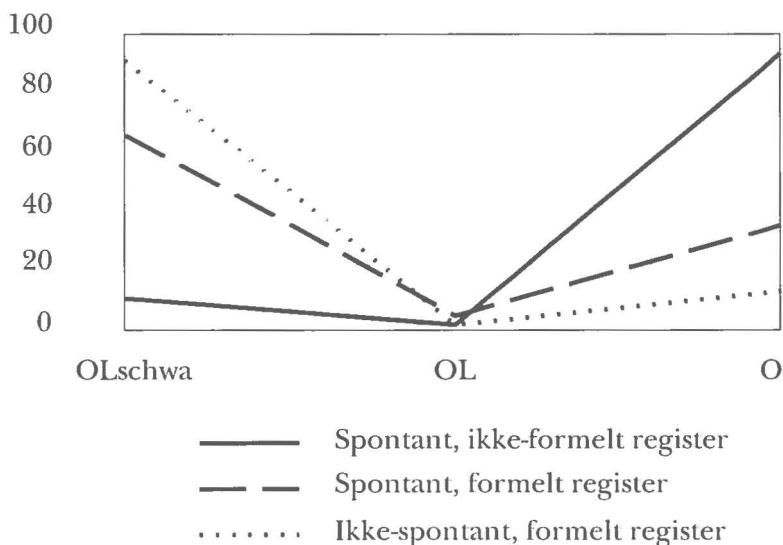
Figur 2. OLschwa foran pause.

Figur 3. OLschwa foran V.

Figur 4. OLSchwa foran C.

Figureerne viser en ofte klar forskel i testsekvensens manifestation imellem de tre registre, således at man groft sagt kan sige, at forsøgspersonen i det ikke-spontane, formelle register i de fleste tilfælde realiserer testsekvensen ifølge forskrifterne, dvs. som OL foran pause og foran V, og som OLSchwa foran C. I kun meget få tilfælde bortfalder L, og disse er alle foran C. Herimod ses en tydelig tendens hos forsøgspersonen i det spontane, ikke-formelle register til at realisere testsekvensen i dens mest reducerede udgave, dvs. som O, i alle tre fonologiske kontekster, idet det dog kan bemærkes, at denne tendens bliver større igennem sekvenserne foran pause, foran V, foran C. Forsøgspersonen i det spontane, formelle register befinder sig realisationsmæssigt et sted mellem de to andre registre, og man kan fx lægge mærke til, at realisationen af testsekvensen som O beløber sig til 20% foran pause og til 34% foran C.

4.2.2. Syntaktisk kontekst

Figur 5 viser eksempler på realisationen af testsekvensen kategoriseret efter syntaktisk kontekst. Det ses, at denne ikke umiddelbart synes at

være af betydning for, hvorvidt realisationen er OLschwa eller O i den fonologiske kontekst foran C, idet der findes eksempler på begge uanset syntaktisk tæthed. Men det skal i øvrigt bemærkes, at forsøgsmaterialet er for sparsomt til, at man kan udtale sig med sikkerhed herom.

Figur 5. Eksempler på OL-gruppens realisation foran C.

Syntaktiske grænser	Testsekvensens realisation	
	OLschwa	O
determinativ + kerne	vo <u>tr</u> e bureau	vo <u>t</u> re bureau
kerne + attributiv	le minist <u>tr</u> e de l'éducation	le minist <u>t</u> re de l'éducation
verbal + objekt	rejo <u>in</u> dre le plateau	pre <u>n</u> dre leur véhicule
løs syntaks (nomen i forskellige ledfunktioner + adverbial)	la semaine prochaine c'est Claude Allè <u>gr</u> e justement qui sera l'invité	vous êtes convaincu par les propos de Claude Allè <u>gr</u> e ce soir

5. Et forsøg på forklaring

Sammenfattende om realisationen af finale OLschwa-sekvenser kan det siges, at tendensen til reduktion af OL-gruppen er større jo mere spontant og jo mindre formelt register. Endvidere ses reduktionen hyppigst i stillingen foran C. Dette er ingenlunde overraskende, idet det er i overensstemmelse med, hvad flere grammatikere tidligere har observeret (fx Nyrop, 1902).

Som tidligere nævnt er en forudsætning for reduktionen af OL-gruppen, at det følgende schwa er faldet bort. Hvis vi vender tilbage til de fonologiske niveauer, der som udgangspunkt for applikation af forskellige regler blev opstillet i afsnit 2.1.1. og præciseret i afsnit 3.1., tyder data fra talesprogsmateriale på, at antallet af disse må udvides fra tre til fem, således at niveau 4 og 5 kan beskrives som niveauer, der fremkommer ved applikation af yderligere regler, som følger:

Niveau 4: Regler for sletning af finalt schwa i CC_C er blevet appliceret. Disse regler er fakultative og appliceres hyppigere, jo mere spontant og jo mindre formelt register.

Niveau 5: Regler for sletning af final C i CC-grupper er blevet appliceret. I de tilfælde, hvor reglerne for sletning af schwa mellem niveau 3 og 4 er blevet appliceret, samtidig med at CC er lig med OL foran C, er disse regler næsten obligatoriske, hvorimod de er fakultative for OL-grupper i andre fonologiske kontekster (hvad der gælder for andre typer af CC-grupper, vil jeg vende tilbage til i en senere undersøgelse).

For at anskueliggøre reduktionen af finale OL-grupper, er det hensigtsmæssigt først at se nærmere på de begrænsninger, der gælder for en **stavelses struktur**. Basbøll (1994) har opstillet en model for det, han kalder **sonoritetsstavelsen**, der tager sit udgangspunkt i de kontrasterende segmenters fonetiske egenskaber, og som, idet modellen får tilføjet en tidsakse, kan tjene som udgangspunkt for et givet sprogs fonotaks. En skematisering af Basbølls model ses i Figur 5.

Figur 5. Skematisering af sonoritetsstavelsen med angivet fonotaktisk ordning (efter Basbøll (1994: 57)).

initial periferi				centrum	final periferi			
segment	non-spredt glottis	stemt	sonorant	vokoid	sonorant	stemt	non-spredt glottis	segment
spredt glottis	non-stemt	non-sonorant	non-vokoid		non-vokoid	non-sonorant	non-stemt	spredt glottis

Modellen er symmetrisk, og dens centrum udgøres af den mest sonore størrelse, nemlig en vokoid i fonetisk forstand, dvs. som defineret af Pike (1968: 5). Princippet er herefter, at sonoriteten er stigende fra stavelsesstart til centrum og faldende fra centrum til stavesslut. I funktionel forstand vil centrum (= vokoiden) udgøre **stavelsestoppen**. Imidlertid behøver ikke alle størrelser i modellen at være til stede, og dette betyder, at også funktionerne kan skifte. I tilfælde af, at det pro-

totypiske stavelsescentrum mangler, vil funktionen stavelsestop således blive overtaget af den mest sonore blandt de nærmeststående størrelser, typisk en sonorant, der inden for denne model altid vil være en sonor konsonant, dvs. en nasalkonsonant eller en likvid. Disse bliver dermed **syllabiske**.

Hvis vi nu applicerer denne model for sonoritetsstavelsen på de franske finale OL-grupper, så medfører et bortfald af schwa foran pause eller foran C, at L bliver syllabisk. Dette er derimod ikke tilfældet foran V, hvor OL-gruppen kædes over på vokalen, således at denne får overført OLschwa-sekvensens syllabicitet, og ytringen bliver reduceret med lige så mange stavelser, som der er overkædede OL-grupper.

Den observerede reduktion i OL-grupper er markant større foran C end i andre fonologiske kontekster i det spontane, ikke-formelle register, men også i de andre fonologiske kontekster ses en stor procentuel reduktion. I det spontane, formelle register er reduktionen på 20% af tilfældene foran pause, og på 34% af tilfældene foran C, hvorimod den beløber sig til mindre end 10% af tilfældene foran V. I det ikke-spontane, formelle register er der derimod intet særligt at bemærke, idet OL-gruppens realisation stort set er i fuld overensstemmelse med forskrifterne, dvs. at niveau 3 er realisationens target.

Reduktionen af OL-grupper kan muligvis ses som et indicium om, at man i det franske sprog hellere reducerer konsonantgrupper gennem et konsonantbortfald, end man gør konsonanter syllabiske. Dette er i modsætning til, hvad der er tilfældet i mange andre sprog, fx dansk og engelsk, hvor syllabiske konsonanter er uhyre udbredte, og især træffes på et nogenlunde overfladenært niveau efter sletning af schwa, som fx i dansk *hundene* → /hunənə/ → [huŋŋ].

Denne tolkning medfører imidlertid, at man skulle forvente identisk frekvens i bortfaldet af L i OLschwa# og OLschwaC. Når bortfaldet er hyppigere foran C end foran #, hænger det muligvis sammen med, at man ikke sjældent kompenserer for likvidens potentielle sonoritetstop ved at afstemme L, og følgelig ændre dennes fonetiske egenskaber fra **stemt** (og dermed fra **sonor**) til **ustemt**, hvorved L flyttes fra stavelsens centrale del hen mod den perifere.

Henvisninger

- Basbøll, H. (1994). How to Derive the Sonority Syllable from the Prototypical Peak. *Acta Linguistica Hafniensia*. Vol. 27, 1, 51-65.
- Kongsdal Jensen, O. & O. Thorsen (1996): *Fonetik for franskstuderende*. København: Museum Tusulanums Forlag.
- Nyrop, K. (1902). *Kortfattet fransk Lydlære*. København: Det Nordiske Forlag.
- Pike, K. (1968) [1947]. *Phonemics*. Ann Arbor, The University of Michigan Press.
- Pulgram, E. (1970). *Syllable, Word, Nexus, Cursus*. Haag, Paris: Mouton.
- Thurot, C. (1887). *De la prononciation française depuis le commencement du XVIe siècle d'après les témoignages des grammairiens*, bd. 2. Paris: Imprimerie Nationale.

Indirekte Objekt i spansk, grammatikalisering og kongruens

Silvia Becerra Bascuñán

1. Introduktion

I denne artikel¹ vil jeg behandle såkaldte syntaktiske funktioner i spansk, i den forståelse af syntaktisk funktion, som findes i standard udgaven af Funktionel Grammatik, dvs. i Diks tobindsværk fra 1997. Funktionel Grammatik er i modsætning til traditionel grammatik sparsommelig med at anerkende syntaktiske funktioner i et givet sprog: Et subjekt bliver kun anerkendt i et givet sprog, hvis der består en diatese-alternation mellem først og fremmest en Agens og et Goal (dvs. en Patiens) som subjekt i repræsentationen af det 'samme' sagforhold. Subjekt opfattes som en indholdskategori, der betegner det primære 'synspunkt' (fokus) i en perspektivering af et givet sagforhold, således som det er betegnet af en kerneprædikation. Et Objekt anerkendes som en distinktiv syntaktisk funktion, hvis der findes en alternation mellem et Goal som Objekt eller en Recipient eller Beneficient som Objekt i det 'samme' sagforhold. En yderligere forudsætning er, at anerkendelsen af et Objekt forudsætter anerkendelsen af et Subjekt: Et sprog kan ikke have en Objektsfunktion uden at have en Subjektsfunktion, men intet sprog behøver syntaktiske funktioner. Desuden er det basale Objekt et Goal-argument, det basale Subjekt en Agens.

Lad mig starte min undersøgelse med, om man kan hævde, at anerkendelsen af syntaktiske funktioner forudsætter eksistensen af alternationer (perspektivombytninger). Er denne fordring typologisk adækvat? – gælder den fx for spansk?

Der er lige to ting, man skal huske på her. Den første er de velkendte variationsforhold i iberisk spansk, *lè-isme*, *la-isme*, *lo-isme* (hvor man

---

1. Denne artikel bygger på Becerra Bascuñán og Nedergaard Thomsens bidrag til 9th International Conference on Functional Grammar, Madrid, september 2000.

bruger dativ for akkusativ for højt besjælede andet-argumenter, akkusativ femininum for dativ for tredje-argumenter, og akkusativ maskulinum for dativ for tredje-argumenter). De inddrages ikke her, da de forvirrer billedet. Dativen *le* bliver således brugt som et dativpronomen (uden kønsspecifikation); *lo* og *la* er akkusativpronominer i henholdsvis maskulinum og femininum. Den anden ting, man skal huske på, er, at brugen af passiv i spansk ikke er så hyppig (og uformel) som i dansk og derfor nogle gange kan lyde uidiomatisk. Men dette siger kun noget om sprogbrugsnormerne, ikke systemet, hvor passiven (den perifrastiske) er en produktiv valgmulighed.

1.1. Perspektivering af argumenter

Jeg nævnte før, at det 'samme' sagforhold kan anskues fra forskellige perspektiver eller synspunkter/blikpunkter, og dette bliver kodet med forskellige diateser og kasus- eller adpositionsudtryk. Der er to mulige perspektiver iflg. Funktionel Grammatik, et primært, kaldet Subjekt, og et sekundært, kaldet Objekt. Dik anskueliggør dette i sit værk TFG I (1997: 247ff) med engelsk med eksempler som i (1):

	(A1)	(A2)	(A3)
(1a) John gave the book to Peter	(AgSubj)	(GoObj)	(Rec)
(1b) The book was given to Peter by John	(Ag)	(GoSubj)	(Rec)
(1c) John gave Peter the book	(AgSubj)	(Go)	(RecObj)
(1d) Peter was given the book by John	(Ag)	(Go)	(RecSubj)

Sagforholdet er en *give*-handling, der omfatter tre argumenter (A1, A2, A3), med hver sin semantiske rolle, Agens (Ag), Goal (Go) og Recipient (Rec). En sammenligning mellem (1a) og (1b) viser, at man må anerkende et Subjekt – der foreligger aktiv/passiv-variation. En sammenligning mellem (1a) og (1c) viser, at man må anerkende et Objekt – der foreligger den sekundære diatese 'dativalternation'. (1d) viser, at selv en Recipient (tertiært argument) kan tilskrives subjektsfunktion.

Spansk fungerer helt anderledes, som man kan se det i eksemplerne i

(1'a) – (1'd'). Først må man imidlertid lige nævne, at monotransitive sagforhold tillader alternation mellem aktiv og perifrastisk passiv, ligesom i engelsk og dansk, jf. (i) og (ii):

	(A1)	(A2)
(i) Pedro construyó la casa	(AgSubj)	(Go)
Peter byggede DEF hus		
'Peter byggede huset'		
(ii) La casa fue construida por Pedro	(Ag)	(GoSubj)
DEF hus blev bygget af Peter		
'Huset blev bygget af Peter'		

Bemærk, at Agens kan udtrykkes i den monotransitive perifrastiske passiv (ii). Men når man kigger på ditransitive sagforhold, som i eksemplerne i (1'a) – (1'd'), kan Agensfunktionen **ikke udtrykkes** ($\emptyset$ Ag) i den perifrastiske passiv, se (1'b).

	(A1)	(A2)	(A3)
(1'a) Juan le dio el			
libro a Pedro	(AgSubj)	(Go)	(Rec)
(1'b) El libro le fue dado			
a Pedro (*por Juan)	($\emptyset$ Ag)	(GoSubj)	(Rec)
(1'b') Le dieron el libro a			
Pedro	(de-specAg)	(Go)	(Rec)
('De gav bogen til Peter')			
(1'b'') Se le dio el libro a			
Pedro (*por Juan)		(GoSubj)	(Rec)
('Bogen blev givet til Peter')			
(1'c) *Juan (le) dio Pedro			
el libro	(AgSubj)	(Go)	(*RecObj)
(1'c') Juan le dio a Pedro			
el libro	(AgSubj)	(Go)	(RecFoc)

(1'd)	*Juan fue dado el libro por Juan	(Ag)	(Go)	(*RecSubj)
(1'd')	A Pedro le dio Juan el libro	(AgSubj)	(Go)	(RecTop)

Bemærk, at i *sø*-konstruktionen, dvs. (1'b'') er Agens-argumentet udenfor den sproglige begrebsdannelse, der er tale om en prædikatsformationsregel, hvor et argument fra det basale sagforhold undertrykkes, dvs. konstruktionen udelukker muligheden for, at der overhovedet kommer en Agens. (1'b') er en aktiv, der fungerer som en passiv ved at Agens er despecificeret (de-specAg), dvs. nedtonet og udtrykt obligatorisk i flertal. Der findes ingen dativalternation – (1'c) ville være ugrammatisk. Der findes kun en fokustilskrivning (Foc) til Recipienten, hvorved den placeres foran Goal-argumentet, som (1'c') viser. Der findes heller ingen subjektstilskrivning til Recipienten – (1'd) ville være ugrammatisk. Det eneste, der findes, er en topiktilskrivning (Top) til Recipienten som (1'd') viser, hvorved den stilles i begyndelsen af sætningen. Der er altså intet engelskagtigt Objekt i denne slags konstruktion. Derfor kunne man formulere følgende tentative konklusion:

Spansk har subjektstilskrivning, eftersom det har passiv (den perifrastiske), men det har ikke objektstilskrivning, eftersom det ikke tillader dativalternation (af den engelske slags).

1.2. Perspektivering af satelliter

Det er ikke kun argumenter, men også satelliter (af niveau 1), der kan tilskrives syntaktiske funktioner, dvs. kan vælges som perspektiveringspunkter i det 'samme' sagforhold. I engelsk kan fx Beneficienter (Ben) vælges som sekundære eller primære perspektiveringspunkter, dvs. som Objekt eller Subjekt, i montransitive sagforhold (jf. Dik 1997, TFG I: 254, 264), som eksemplerne i (2) viser:

		(A1)	(A2)	(Ben)
(2a)	John bought the book	(AgSubj)	(Go)	
(2b)	The book was bought by John	(Ag)	(GoSubj)	

(2c)	John bought the book for Peter	(AgSubj)	(GoObj)	(Ben)
(2d)	John bought Peter the book	(AgSubj)	(Go)	(BenObj)
(2e)	Peter was bought the book by John	(Ag)	(Go)	(BenSubj)
(2f)	The book was bought for Peter (by John)	(Ag)	(GoSubj)	(Ben)

En sammenligning mellem (2c) og (2d) viser, at en Beneficent kan tilskrives objektsfunktion, og (2e) viser, at en Beneficent også kan tilskrives subjektsfunktion. Ud fra dette kommer man til følgende konklusion angående engelsk:

Engelsk har objekts- og subjektstilskrivning til Beneficenter (der er satellitter på niveau 1), eftersom det har dativalternation mellem et Goal som Objekt og en Beneficent som Objekt, og en passivalternation mellem Agens som Subjekt og Beneficent som Subjekt. Dvs. engelsk har **perspektivombytning**.

Spansk opfører sig også her helt anderledes end engelsk, eftersom det ikke har dativalternation mellem et Goal-Objekt og et Beneficent-Objekt, hvor Beneficent og Goal kodes på samme måde (pladsen efter verbet), når de er leksikalske Objekter. Dette kan man se i (2'c) og (2'd):

		(A1)	(A2)	(Ben)
(2'a)	Juan compró el libro John købte DEF bog 'John købte bogen'	(AgSubj)	(Go)	
(2'b)	El libro fue comprado por Juan DEF bog blev købt af John 'Bogen blev købt af John'	(Ag)	(GoSubj)	
(2'c)	Juan (*le) compró el libro para Pedro John DAT købte DEF bog for Peter 'John købte bogen til Peter'	(AgSubj)	(Go)	(Ben)
(2'd)	Juan le compró el libro a Pedro John DAT købte DEF bog til Peter 'John købte Peter bogen'	(AgSubj)	(Go)	(BenObj)

(2'e)	*Pedro fue comprado el libro por Juan 'Peter blev købt bogen'	(Ag)	(Go)	(*BenSubj)
(2'f)	El libro (*le) fue comprado para Pedro 'Bogen blev købt til Pedro'	(Ø Ag)	(GoSubj)	(Ben)
(2'g)	El libro le fue comprado a Pedro (*por J.) 'Bogen blev købt til Pedro'	(Ø Ag)	(GoSubj)	(BenObj)

Hvis man kan beskrive dette som en alternation, må den opfattes som bestående mellem en Beneficient som et adverbial udtrykt med præpositionen *para* ('for') – se (2'c) – og en Beneficient kodet på samme måde som Recipienten blev udtrykt i (1') ovenfor, nemlig med dativpronominet *le* og præpositionen *a* ('til'), jf. (2'd), dvs. som det tertiære argument i et ditransitivt sagforhold (af *give*-typen). Bemærk, at dativtermen i (2'd) også kan udtrykke 'sælgeren' (en satellittype i denne slags monotransitive sagforhold), hvilket Objektet ikke kan på engelsk. Det er en typologisk forskel mellem spansk og engelsk (og dansk.) Alternationen mellem (2'c) og (2'd) viser, at det er umuligt at hævde, at spansk tilskriver Objekt til monotransitivt Goal i (2'c), hvis man sammenligner med Beneficient-objektet i (2'd) – hvis det er det: De har ikke den samme (kasus-) form. Dette fører til følgende tentative konklusion:

Spansk har mulighed for objektstilskrivning til Beneficienter, eftersom det har alternation mellem et *para*-udtrykt Beneficient-adverbial (dvs. hverken Objekt eller Subjekt) og en Beneficient i dativ (med *le* og *a*-term) som Objekt. Goal-argumentet synes ikke at være involveret, sådan som det er i engelsk. Dette kunne være et tegn på, at det spanske Objekt faktisk er et **Indirekte Objekt** (IObj) (som derfor ikke umiddelbart kan tilskrives til Goal). IObj er et sekundært perspektivpunkt – og Goal er ikke umiddelbart en kandidat til denne funktion. Spansk har **dativ** men ingen **dativalternation**.

Hvis denne konklusion er korrekt, dvs. at en Beneficient i dativ er et (Indirekte) Objekt, må vi revidere analysen i (1') ovenfor, nemlig analysen, der går ud på, at der ikke er objektstilskrivning til Recipienter, fordi der ikke er nogen **dativalternation**: Man må snarere sige, at IObj tilskrives Recipienter (obligatorisk) og bliver udtrykt konsistent med dativpronomen *le* og præpositionen *a*.

1.3. Perspektivering af argumenter, en gang til

I overensstemmelse med argumenterne i det foregående vil jeg foreslå følgende analyse af (1'):

	(A1)	(A2)	(A3)
(1''a) Juan le dio el libro a Pedro	(AgSubj)	(Go)	(RecIObj)
(1''b) El libro le fue dado a Pedro			
(*por Juan)	(Ø Ag)	(GoSubj)	(RecIObj)
(1''b') Le dieron el libro a Pedro	(de-specAg)	(Go)	(RecIObj)
(1''b'') Se le dio el libro a Pedro			
(*por Juan)	(*Ag)	(GoSubj)	(RecIObj)
(1''c) * (forekommer ikke)			
(1''c') Juan le dio a Pedro el libro	(AgSubj)	(Go)	(RecIObjFoc)
(1''d) * (forekommer ikke)			
(1''d') A Pedro le dio Juan el libro	(AgSubj)	(Go)	(RecIObjTop)

Det vil sige, at en Recipient (tertiært argument) bliver **obligatorisk** tilskrevet funktionen Indirekte Objekt (IObj), og bliver udtrykt konsistent i alle tilfælde – med dativpronominet *le* og præpositionen *a*. Bemærk, at denne beskrivelse kun passer helt på det sprog (den brug), som Silva-Corvalán (1984) har undersøgt, dvs. chilensk spansk fra Santiago (og formodentlig hele resten af det spansk-amerikanske område, i det talte sprog). Iberisk spansk synes at nærme sig denne tilstand (Becerra Bascuñán, under udarbejdelse). Man kan derfor konkludere tentativt som følger:

Spansk har **obligatorisk** IObj-tilskrivning til Recipienter (i nogle varieteter), dvs. det har ikke dativalternation, men permanent **dativ** (per analogi med analysen af dative Beneficient-satellitter som BenIObj.) Denne analyse er (måske) i modstrid med den metode, som Dik anvender i TFG, men den synes dog at være nødvendig, hvis man vil redegøre fornuftigt for data.

1.4. Problem: Det semantiske funktionshierarki

Hvis det, som jeg mener, er korrekt, at den klitiske dativ udtrykker en syntaktisk funktion, som ikke er anerkendt – og som måske ikke kan anerkendes – inden for standard FG, nemlig det Indirekte Objekt, opstår der nogle problemer mht. det semantiske funktionshierarki (SFH) (Dik 1997, TFG1: 266):

Diks semantiske funktionshierarki

	Ag	>	Go	>	Rec	>	Ben	>	Inst	>	Loc	>	Temp
Subj	+	>	+	>	+	>	+	>	+	>	+	>	+
Obj			+	>	+	>	+	>	+	>	+	>	+

Semantisk funktionshierarki for spansk

	Ag	>	Go	>	Rec	>	Ben
Subj	+	>	+	>	*	>	*
IObj			*	>	+	>	+

Hvis man kigger på spansks opførsel iflg. eksemplerne (1') og (2') kan den sekundære synsvinkel (IObj) ikke tilskrives til Goal, hvilket den primære (Subj) godt kan, nemlig i ditransitive konstruktioner samt i monotransitive konstruktioner med en mulig Beneficient. Hvorfor er det sekundære perspektiv begrænset til semantiske roller, der er højt be-sjælede og topikale (Rec og Ben), hvorimod det primære ikke er det?

1.5. Tilskrivning af IObj til sekundære argumenter i monotransitiver?

Man kunne måske forvente, at alle prototypiske monotransitive fysiske sagforhold (uden mulige Beneficienter), såsom *slå*-begivenheder, ville have deres sekundære argument, Goal'et, i akkusativ (som et Direkte Objekt). Dette er faktisk tilfældet for verber som *golpear* 'slå', som i eksempler som dem i (3):

(3a) María (lo) golpeó a Juan
 Maria (ACC) slog HUM John
 'Maria slog John'

(3b) Juan fue golpeado (por María)
 John blev slået:MASC (af Maria)
 'John blev slået (af Maria)'

Bemærk, at den klitiske akkusativ *lo* normalt ikke er tilstede, når nominalsyntagmet er tilstede. Der er imidlertid andre *slå*-verber, som tager Goal-argumentet i dativ, som i (4a):

(4a) María **le** pegó a Juan (A2 er human)
 Maria DAT slog til John
 'Maria slog John'

- (4b) María   lo   pegó   (A2 er inanimat)
 Maria   det:ACC   klistrede:på
 ‘Maria klistrede det på’

(4b) viser, at slå verbet *pegar* har en homonym modsvarighed, der betegner det at ‘klistre på’. En foreløbig hypotese kunne være, at både Goal-argumentet i (4a) og i (4b) er Obj (direkte objekter), og at kasusvariationen ikke er afgørende. Men en passiveringstest viser, at kun akkusativargumentet i (4b) kan passiveres (tilskrives subjektsfunktionen):

- (4’a) * fue pegado
 (= ‘han blev slået’)

- (4’b) fue pegado
 ‘det blev klistret på’

I analogi med analysen i (1’’) er dativargumentet i (4a) et **Indirekte Objekt**. Det er naturligvis i modstrid med FG’s logik: (4b) - (4’b) viser kun, at førsteargumentet i (4b) er Subjekt, og måske at førsteargumentet i (4a) ikke er Subjekt (p.gr. a. passiveringsforholdene). Men jeg synes, at standardanalysen halter. Det synes mere rimeligt at sige, at en funktion, nemlig det Indirekte Objekt, blokerer passivering af et Goal-argument: Det argument, der skal tilskrives IObj i aktiven, kan ikke tilskrives Subj i en passiv. Dette Goal-argument er animat/humant (og således potentielt højt topikalt og agentivt), med høj grad af bevidsthed og derfor måske også en Experiencer – en sekundær semantisk funktion if. standard FG (Exp). Denne udfyldning af det sekundære argument er ikke prototypisk – der er ingen polarisering mellem Agens- og Goal-argumentet mht. besjælethed. Der er således her en typologisk forskel mellem engelsk og spansk: Engelsk har et **Direkte**, spansk et **Indirekte** Objekt.

Den foreslåede funktion Indirekte Objekt kan tilskrives til sekundære, Goal-argumenter i monotransitive sagforhold (som ikke rummer mulighed for en satellit med rollen Beneficient) – når de er animate/humane (Experiencer). Dette fjerner altså problemet med det semantiske funktionshierarki (påvist i afsnit 1.4). Det reviderede SFH vil se således ud:

Semantisk funktionshierarki for spansk

	Ag	>	Go	>	Rec	>	Ben
Subj	+	>	+	>	*	>	*
IObj			+	>	+	>	+

Bemærk, at der er ditransitive dativkonstruktioner, der er sammenlignelige med de monotransitive konstruktioner i (4a), jf. (5a):

- (5a) María le dio **un golpe** a Juan (a Juan: RecExp)
 María DAT gav **et slag** til John
 ‘Maria slog John’
- (5b) María le dio a Juan (a Juan: GoalExp?)
 María DAT gav:slag til John
 ‘Maria slog John’
- (5c) María le pegó un tortazo a Juan
 María DAT klistrede et slag til John
 ‘Maria smak Johns ansigt (John i ansigtet)’

(5a) er en støtteverbumbonstruktion, nemlig her en transitiv konstruktion, hvis Goal på en eller anden måde betegner et verbalbegreb (jf. *golpear*). (5b) underforstår måske et generisk Goal, eller også er det reanalyseret, dvs. tilskrives en ny fortolkning således at dativen udtrykker IObj af en animat/human Goal Experiencer. (5c) anvender verbet *pegar* i betydningen ‘klistre på’ (jf. (4b)).

1.6. Minimale par, som involverer Indirekte Objekt?

Der er minimale par i spansk, der involverer en forskel mellem et sekundært Goal-argument og et sekundært **Indirekte Objekt-argument**, som eksemplerne i (6) viser:

- (6a) Los niños Ø molestan a Don Pedro
 DEF børn - generer:3pl HUM Hr Peter
 ‘børnene generer/driller hr. Peter’ (A1: +Controller; A2: +Exp)
- (6a') Los niños lo molestan
 DEF børn ham:ACC generer:3pl (A2: pronominaliseret Go)

- (6b) Los niños **le** molestan **a Don Pedro**
 DEF børn DAT generer:3pl til Hr Peter
 'Hr Peter lader sig gå på af børnene' (A1: -Controller; A2: +Exp)
- (6b') *Los niños *Ø molestan **a Don Pedro**
 (dvs. krydsreference er obligatorisk)

I (6a) er førsteargumentet Agens (handlingen er kontrolleret), og Goal er fysisk afficeret (det er ikke nogen Experiercer). Goal er ikke et Direkte Objekt, da der ikke er noget klitisk Objekt med krydsreference (jf. (6a) og (6a')).

Eksempel (6b) er vanskeligt at oversætte, men jeg forsøger mig med følgende tentative analyse:

Sagforholdet er ikke kontrolleret (det er en Proces), dets primære argument er en Force (Kraft), og så må dets sekundære argument være et Goal og en Experiercer. Det bliver tilskrevet den syntaktiske funktion **Indirekte Objekt**. Denne funktion har obligatorisk pronominal krydsreference, som eksemplerne (6b) og (6b') viser. Eksempel (6b') er ikke ugrammatisk, men i det øjeblik der ikke er pronominal krydsreference med det leksikalske IObj, ville det forstås som eksempel (6a).

Hvis denne analyse er korrekt, kan vi fortsætte med at analysere typiske erfaringsverber med dativ, som er konverse i forhold til engelske (eller danske) erfaringsverber.

1.7. *Tilskrivning af IObj til Experiercer i tilstandsbeskrivelser*

Tilstandsbeskrivelser har som første argument rollen Nul, kaldet Zero, og eventuelt et andet argument i rollen Reference (Ref) (Dik 1997, TFG1: 118ff). Spansk og engelsk og dansk præsenterer en oplevet tilstand forskelligt, jf. (7a) og (7b):

- (7a) **Me** gusta el sol (RefExpIObj) (Zero) (A2 før A1)
 mig:DAT (behager:3sg)
 'Jeg kan lide solen'
- (7b) **I** like the sun (ZeroExp) (Ref) (A1 før A2)
Jeg kan godt lide sol(en)

Spansk har stimulus i rollen Nul (Zero), det sekundære argument i Reference-rollen er en *Experienter* i dativ og er i analogi med analyserne ovenfor et **Indirekte Objekt**. Engelsk har stimulus som andet-argument i rollen Reference, og *Experienteren* som førsteargumentet i Nul-rollen.

1.8. Tilskrivning af IObj til Possessorer: Ekstern Possession

Spansk er også forskellig fra engelsk og dansk i konstruktioner, der betegner et Hele (Possessoren), der er afficeret mht. en Del (det besiddede): Helheden kodes som IObj i spansk, hvorimod det er et genetivisk attribut i engelsk og dansk, som eksemplerne (8a) og (8b) viser:

(8a) **Le** agarró las piernas (**PossessorInalienExpIObj**)
 DAT fik:fat:i:3sg DEF:PL ben:PL
 ‘han/hun fik fat i hans/hendes ben’

(8b) **Le** tomó las cosas (**PossessorAlienExpIObj**)
 DAT tog:3pl DEF:PL ting:PL
 ‘han/hun tog hans/hendes ting (= tog tingene fra ham/hende)’

Man kan sige, at possession kodes “eksternt”: Possessoren er i spansk ikke kun en del af det besiddedes termstruktur (“intern possession”), men tilskrives tillige en syntaktisk funktion, nemlig IObj. Det ser ud til, at den “eksterne” Possessor også er *Experienter*. Som allerede vist i afsnit 1.7 er *Experienter* en vigtig IObj-faktor i spansk. Dette er et typologisk særtræk ved spansk.

2. Nogle yderligere kontekster for IObj-tilskrivning

Tag eksempel (2’d) igen, gengivet som (9a):

(9a) Juan **le** compró el libro **a Pedro** (AgSubj) (Go) (**BenIObj**)
 ‘John købte bogen **til** Peter’

(9b) Juan **le** compró el libro **a Pedro** (AgSubj) (Go) (**IObj**)
 ‘John købte bogen **af** Peter’

(9b) viser, at også sælgeren (overdrageren) kan være IObj i spansk,

som allerede nævnt ovenfor. FG behandler ikke eksplicit denne funktion, men den kan måske karakteriseres som en “ex-possessor”, dvs. som en slags ikke-spatial, personlig Kilde (Source (So)).

I (10) er Kilden også personlig:

- (10) **A cada hijo** que **me** nace **le** abro cuenta corriente
 til ethvert barn som mig:DAT føde:s DAT åbner bankkonto
 BenIObj **SoIObj** BenIObj
 ‘(Til hvert barn jeg føder åbner jeg en bankkonto)’
 (sagt af en kvinde)

Eksemplerne i (11) viser, at en personlig Kilde kan være IObj, men at en spatial Kilde ikke kan det:

- (11a) Se **le** cayó el florero
 REFL DAT faldt DEF vase
 ‘(han/hun tabte vasen)’
- (11b) El florero se **Ø** cayó del aféizer
 DEF vase REFL faldt fra:DET vindueskarmen
 ‘vasen faldt ned fra vindueskarmen’

Beneficienten er også nogle gange en “erstattet” Agens, som i (12):

- (12) La madre **le** hizo las tareas
 DEF moder DAT lavede DEF:PL lektier:PL
 ‘moderen lavede hans/hendes lektier for ham/hende; istedet for ham/hende’

Eksemplerne ovenfor viser helt klart, at IObj kan tilskrives til semantiske roller yderst til højre i det semantiske funktionshierarki. Forudsætningen ser ud til at være, at de har personindhold.

2.1. Nogle komplikationer ved de tidligere generalisationer

Eksempel (11) viser, at kun en personlig Kilde kan være IObj. Imidlertid er en ikke-personlig, spatial Retning kandidat til IObj-tilskrivning, jf. (13):

- (13) **Le** puse una radio **a mi coche**
 DAT satte en radio to min bil
 'Jeg satte en radio i min bil'

I afsnit 1.1. blev det påvist, at spansk ikke har dativalternation mellem et Goal Obj og et Recipient Obj. Alligevel synes der at være undtagelser til denne 'regel', jf. (14):

- (14a) Juan Ø regaló **a María** con un reloj
 John gav HUM Maria med et ur
 'John gav Maria et ur (som en gave)' (nærmest = 'forkælede')

- (14b) Juan **le** regaló un reloj **a María**
 John DAT gav et ur til Maria
 'John gav Maria et ur'

En standard FG analyse (dvs. Diks) kunne være, at *a María* i (14a) er Obj tilskrevet til en Recipient, hvorimod *un reloj* i (14b) er Obj tilskrevet til et Goal. (14a) og (14b) er imidlertid ikke forskellige perspektiveringer af det 'samme' sagforhold. I (14a) er Maria afficeret af handlingen og samtidig en Experiencer (dvs. GoExp); hun er sekundært argument, mens gaven er tredjeargument (i Referencerollen). I (14b) optræder argumenterne som i en gængs ditransitiv konstruktion, dvs. med Maria som tertiært, Recipient-argument, gaven som sekundært, Goal-argument.

3. Pragmatisk funktionstilskrivning og udtryksregler: Kongruensmarkering af det Indirekte Objekt og dets placering

Syntaktiske funktioner udtrykkes typisk ved hjælp af fleksion, og spansk er så altså typisk ved at have kongruens mellem Subjekt og finit verbum udtrykt ved verbale bøjningsendelser (undtagen i eksistens- og præsentationssætninger). Kongruens er **grammatisk**, hvis den er obligatorisk, og hvis indholds faktoren, der betinger den, er en **syntaktisk** funktion, ikke en pragmatisk funktion. Den syntaktiske funktion Subjekt er således **grammatikaliseret** i spansk. Men hvad med det Indirekte Objekt, som jeg har indført i en FG-analyse af spansk?

I den foregående diskussion har vi set obligatorisk tilstedeværelse af et dativisk proklitisk pronomen, når der optræder et nominalsyntaxme (eller præpositionssyntaxme, afhængig af hvordan man analyserer konstruktionen), der fungerer som hvad jeg har analyseret som Indirekte Objekt.

- (15) Le dio el libro a María
 DAT gav:3sg DEF bog til Maria
 'Han/hun gav bogen til Maria'

Denne klitiske dativ forekommer uafhængigt af, om nominalsyntaxmet er præ- eller postverbalt, og således også uafhængigt af, hvilken pragmatisk funktion dets referent optræder i, en topikal funktion i præverbal position eller en (mere) fokal funktion i postverbal position. Vi kan således konkludere, at det Indirekte Objekt er **grammatikaliseret** i spansk, at dets markering er grammatisk. Spansk er derved karakteristisk ved at have analytisk udtrykt kongruens (krydsreference), og ikke bøjningskongruens med det Indirekte Objekt. Denne kongruensregel er obligatorisk (kategorisk) (dog ikke i alle varieteter af spansk, som nævnt ovenfor).

I afsnit 1 viste jeg, at spansk har de syntaktiske funktioner Subjekt og Indirekte Objekt, defineret ved eksistensen af diatese og diateseagtige konstruktioner (alternation mellem dativ og ikke-dativ; modsætningen mellem inddragelse og ikke-inddragelse af perspektiv). Efter disse kriterier (såvel Diks som mit) var der ikke nogen umiddelbar grund til at anerkende eksistensen af et **Direkte** Objekt. Silva-Corvalán (1984) viser, at spansk **er ved at grammatikalisere** kongruens med sekundære argumenter (der ikke er Indirekte Objekter). Denne kongruens er også en analytisk krydsreference, med proklitiske akkusative pronomener. Denne analytiske kongruensregel er altså statistisk (variabel, fakultativ). Betingelserne for at anvende denne regel er:

- (i) ordklasse (af hovedledet i A2-termen) – kongruens hvis betonet pronomen (basal term);
- (ii) operatortilskrivning (i A2-termen) – kongruens hvis definit artikel eller definit indhold;
- (iii) inhærente træk (i hovedledet i A2-termen) – kongruens hvis human eller animat;

- (iv) pragmatisk funktion (tilskrevet til A2-termen) – kongruens hvis topikal og foranstillet.

Alle disse faktorer kan generaliseres som indikatorer af høj topikalitet. (Se også Dik, 1997, TFG1: 279.)

Bemærk, at man ikke kan have et kongruerende proklitisk pronomen i akkusativ sammen med den dativiske kongruensmarkør, som eksempel (16a) viser, jf. (16c), der er ugrammatisk:

(16a)	Le	Ø	dio	el libro	a	María
	DAT	–	gav	DEF bog	til	Maria
	IObj					IObj
	'Han/hun gav María bogen'					

(16b)	Se	lo	dio	Ø	a	María
	DAT	den:ACC	gav	–	til	Maria
	IObj					IObj
	'Han/hun gav den (=bogen) til Maria'					

(16c)	*Se	lo	dio	el libro	a	María
	DAT	ACC:MASC	gav	DEF bog	til	Maria

(16d)	El libro	se	lo	dio	a	María
	DEF bog	DAT	den:ACC	gav	til	Maria
	Topic	IObj	Dobj			IObj

I (16b) er den proklitiske akkusativ (nok) ikke en kongruensmarkør, men et anaforisk pronomen (bemærk *se* = *le* foran akkusativpronomenet i 3. person). I (16c) ville det være en kongruensmarkør, men det er som sagt ikke grammatisk. Dette kunne tyde på rigtigheden af en analyse, der hævder, at der kun kan være to perspektivpunkter i en ditransitiv konstruktion – at der ikke kan være to sekundære perspektivpunkter i samme konstruktion. Her er det så, at det Indirekte Objekt er den vigtigste variant af det sekundære perspektivpunkt.

Hvis der i en monotransitiv konstruktion er (obligatorisk) akkusativ kongruens, som i (17):

- (17) **La** vi **a ella**
 ACC:FEM så MHUMAN:A2 hende
 'Jeg så hende'

hvor andetargumentet er en betonet pronominal term (faktor (i) ovenfor), vil jeg foreslå, at den signalerer tilstedeværelsen af et sekundært perspektivpunkt på andet-argumentet, nemlig et DObj.

Ovenstående diskussion kan opsummeres med følgende skema over det (nuværende) spanske kongruenssystem:

	Subjekt (Subj)	Indirekte Objekt (IObj)	Sekundært Argument (DObj)
Fleksion	+	-	-
Klitik. Kasus	-	DAT (le, les)	ACC (la, las, lo, los)
Obligatorisk	+	+ (nogle varieteter)	-

Subjekt er udtrykt ved fleksion og er obligatorisk, IObj er udtrykt ved kasus og er obligatorisk ved nogle varieteter, DObj udtrykkes ved kasus.

Spørgsmålet er nu, om det er "tilladt" inden for Funktionel Grammatik at operere med **Direkte** Objekt, udover det Indirekte Objekt, jeg allerede har foreslået – hvor altså det Indirekte er fuldt grammatikaliseret (i nogle varieteter), mens det Direkte er undervejs. Problemet med det Direkte Objekt i spansk er, at det ikke indgår i diatesealternationer. Udtryksfaktoren kongruens taler for min analyse. Bemærk, at det Direkte Objekt er begrænset til sekundære argumenter i monotransitiver, hvorimod det Indirekte Objekt kan tilskrives til tertiære argumenter i ditransitiver, sekundære argumenter i monotransitiver samt satellitter i monotransitiver, således som jeg har vist det ovenfor. Denne analyse svarer til følgende tabel over tilskrivning af syntaktiske funktioner til argumenter og satellitter for spansk (anvendt på simple, ikke-eksistentielle sætninger) – til sammenligning er den engelske modsvarighed anført:

Spansk	A1	A2	A3	Sat1
Subj	+	+	-	-
DObj	-	+	-	-
IObj	-	+	+	+

Engelsk	A1	A2	A3	Sat1
Subj	+	+	+	+
Obj (DObj)	-	+	+	+

Disse tabeller viser således, at spansk og engelsk er typologisk forskellige.

4. Konklusion

I de foregående afsnit har jeg foreslået og argumenteret for forekomsten i spansk af den syntaktiske funktion **Indirekte Objekt**. Et spansk Indirekte Objekt er et sekundært perspektivpunkt.

Et biprodukt af denne analyse er anerkendelsen af et **Direkte Objekt**, der imidlertid ikke er fuldt grammatikaliseret, kun ved at blive det. Det Direkte Objekt er også et sekundært perspektivpunkt. Der kan aldrig være to sekundære perspektivpunkter i samme simple sætning. Hvor dette ville have været resultatet, "sejrer" det Indirekte Objekt. Indirekte Objekt bliver først og fremmest tilskrevet til Recipienter, Beneficienter, samt ikke-primære argumenter, der tillige er Experienter. Objektsfunktionerne (IObj og DObj = sekundært perspektivpunkt) udtrykkes ved pronominal (pro)klitisk kongruens (krydsreferencemarkering), i modsætning til Subjektsfunktionen (det primære perspektivpunkt), der markeres ved bøjningskongruens. Det Indirekte Objekt er dativisk, det Direkte akkusativisk.

Henvisninger

- Alarcos Llorach, E. (1994). *Gramática de la Lengua Española..* Madrid: Espasa Calpe.
- Barrenechea, A. Ma. & T. Orecchia (1970). La duplicación de objetos directos e indirectos en el español hablado en Buenos Aires. *Romance Philology* XXIV. 58-83.
- Becerra Bascuñán, S. (1999). *Diccionario del uso de los casos en el español de Chile*. Copenhagen: Museum Tusulanum Press (= Études Romanes 43).
- Becerra Bascuñán, S. (under udarbejdelse). *Indirekte Objekt i spansk*. Ph.D.-projekt, Københavns Universitet: Romansk Institut.
- Bello, A., & R. Cuervo (1954). *Gramática de la lengua castellana*. Buenos Aires: Sopena.
- Blansitt Jr., E. L. (1984). Dechticaetivative and Dative. In F. Plank (ed.): *Objects. Towards a theory of Grammatical Relations*. London, Orlando, etc.: Academic Press. 127-150.
- Coseriu, E. (1989). Sistema, norma y habla. In: *Teoría del lenguaje y lingüística general*. Madrid: Gredos.
- Dik, S. C. (ed. K. Hengeveld). (1997). *The Theory of Functional Grammar. Parts 1 + 2*, Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- García-Miguel, J. Ma. (1991). La duplicación de complemento directo e indirecto como concordancia. *VERBA* 18. 375-410.
- Herslund, M. (1997). Syntaktiske alternationer og funktionelle kategorier. L. F. Jakobsen & G. Skytte (eds.): *Ny Forskning i grammatik*. Odense: Odense Universitetsforlag. 49-69.
- Hopper, P. J., & Traugott, E.C. (1993). *Grammaticalization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kany, C. E. (1969). *Sintaxis hispanoamericana*. Madrid: Gredos.
- Keniston, H. (1964). *Spanish syntax list*. New York: Holt, Rinehart & Winston.
- Lenz, R. (1920). *La oración y sus partes*. Madrid: Anejo de R. F. E..
- Madsen, J. Kuhlmann, & Rasmussen, P. (1980). *Spansk Statistisk-Lingvistisk Projekt*. Københavns Universitet: Romansk Institut.
- Marín, F. M. (1978). *Estudios sobre el pronombre*. Madrid: Gredos.
- Oroz, R. (1966). *La lengua castellana en Chile*. Santiago: Facultad de Filosofía y Educación.
- Palancar, E. (1999). What do we give in Spanish when we hit? A constructionist account of hitting expressions, *Cognitive Linguistics* 10. 57-91.

- Real Academia Española. (1974). *Esbozo de una nueva gramática de la lengua española*. Madrid: Espasa Calpe.
- Roca, F. (1996). Morfemas objetivos y determinantes: los clíticos del español. *VERBA* 23. 83-119.
- Silva-Corvalán, C. (1984). Semantic and pragmatic factors in syntactic change. In J. Fisiak (ed.): *Historical Syntax*. Berlin/New York/Amsterdam: Mouton. 555-573.

Ægtefæller og andre umistelige besiddelser

Solvej Ettrup

1. Indledning

Inden for lingvistik er der stor fokus på begrebet **verbal valens**, men der er mange forskellige tilgange. I denne artikel beskriver jeg min metodologiske tilgang, den “pronomielle metode” (PM), som givetvis har både fordele og ulemper i forhold til andre metoder. Først skitseres ideen bag den pronomielle metode, sådan som jeg bruger den, og derefter følger lidt om valensen for “aggressive” og “kærlige” verber i konstruktioner hvori indgår umistelige besiddelser.

2. Den pronomielle metode og ordbogen PROTON

Den pronomielle metode blev udviklet i perioden fra 1986 til 1992 af en gruppe forskere ved Det katolske Universitet i Leuven med Karel van den Eynde som primus motor. Det er med dette metodologiske grundlag, at den elektroniske ordbog PROTON beskriver de franske verbers valens¹ i form af en leksikalsk database, der består af pronominalparadigmer, som er størrelser med minimal reference, nemlig pronominer (eller proformer, se senere i dette afsnit). Mellem disse såkaldt **proportionelle** pronominalparadigmer og de tilsvarende leksikalske (ikke-pronomielle) valensled eksisterer der ifølge **proportionalitetskriteriet** en konstant og proportional relation.²

-
1. Valensen svarer til prædikatorens ikke-kategorispecifikke potentiale, dvs. at verbal valens svarer til de kombinatoriske muligheder, verbet har af valensled. De frie tilføjelser, som ikke styres af prædikatoren, hører ikke med til valensen, da de kan føjes til en hel kategori af prædikatorer, fx led der generelt kan optræde i forbindelse med ethvert verbum, såsom nægtelser og tids-, steds- og mådesadverbier.
  2. Her betyder “konstant”, at en hvilken som helst ændring i pronominalparadigmet medfører en (tilsvarende) ændring af mindst en af de leksikalske størrelser og vice versa. Ligesom med “konstant”, bruges termen “proportional” her i en ikke-matematisk sammenhæng. Den indi-

Lad mig først lige præsentere mit typeeksempel med relationen mellem pronominalparadigmet {elle, la, lui,...} og den leksikalske størrelse '*reine*' 'dronning'. Fællestrækkene er [konkret, human, femininum, singularis]. Men relationen er proportional pga. den leksikalske størrelses ekstra træk, nemlig den sociale funktion, som en dronning har, at hun er en royal person, osv. Denne leksikalske semantik ligger derimod ikke i paradigmet, som derfor repræsenterer et meget stort antal leksikalske enheder med trækkene [konkret, human, femininum, singularis], for eksempel *ma fille* 'min datter', *Maja Elstrup*, *cette adorable génie* 'dette vidunderlige geni', osv., hvorfor paradigmet er at betragte som en variabel.

Proformer er fællesbetegnelse for alle pronominer og visse adverbier såsom *ici* 'her' og *là* 'der'. Disse proformer udgør en lukket og begrænset klasse og kan danne grammatisk korrekte sætninger sammen med verbet.

PROTON er blevet integreret i computeroversættelsessystemet Siemens Metal. En tilsvarende, men dog mindre database er blevet implementeret for dansk (OVD, 1994-8), russisk (Soldatjenkova 1996) og japansk (Cormo 1998). Samme metode er anvendt på kinesisk (Zhao 1995).

2.1. Sætningens opbygning

En sætning er ifølge dependensgrammatikken en mængde elementer, imellem hvilke der eksisterer dependensrelationer.

Dette net af dependensrelationer udspændes rundt om sætningskernen (normalt verbet, men også nogle gange rundt om et andet led, fx rundt om et substantiv eller et adjektiv), som ikke alene bestemmer valensleddenes kvantitet men også deres kvalitet, idet den styrer nogle træk, som reflekteres i såvel pronominerne som i de leksikalske størrelser. Dette gør det muligt på systematisk og udtømmende³ måde at be-

---

kerer, at trækkene (de semantiske) for et givent pronominalparadigme udgør en ægte delmængde af trækkene for de leksikalske størrelser.

3. Antallet af prædikatorer er begrænset, ligesom antallet af pronominalparadigmer og antallet af pronominer i hvert pronominalparadigm.

skrive deres kombinationer med prædikatoren, nemlig at beskrive valensen. Alt dette foregår på et første niveau, nemlig **sætningsniveauet**. På de underliggende niveauer, **syntagmeniveauerne**, kan der være valensled fra det foregående niveau, som nu bliver en ny kerne for afhængige led (her er afhængighedsforholdet dog ikke altid et valensforhold), osv. fra niveau til niveau, indtil alle sætningens størrelser er analyseret en for en, som havende en funktion på et af nettets niveauer, hvilket grafisk er repræsenteret som et knudepunkt i et **træ** (fx et af Tesnières stemmaer). Det sidste analyseniveau er **ordniveauet**.

2.2. PMs tilgang

PMs tilgang er af **semasiologisk** karakter, dvs. at man regner med, at forskellene ligger i selve ordene og ikke i begreberne, hvilket er kendetegnende for en **onomasiologisk** tilgang.

Man tager udgangspunkt i det skrevne eller sagte, nemlig en form i en eller anden kontekst.⁴ Formen, altså selve ordet, udgør et oplagt analyseværktøj.

2.3. Er PMs opdelinger for grovkornede eller måske for finmaskede?

Som nævnt ovenfor er det kombinatoriske potentiale begrænset i analysen af de pronomielle sætninger, og på grund af rekursiviteten har vi analysen af indlejrede konstruktioner, hvilket giver os en udtømmende og derfor ingenlunde for grovkornet analyse. De algebraiske formler, som PM opstiller, beskriver sprogets syntaktiske basisstrukturer, og alt hvad der ikke kan forudsiges ud fra disse formler udgør tilføjelser, som skal analyseres ved hjælp af andre distributionskriterier. Fx H. Seilers adjektivkriterier (1986), illustreret i Eynde & Durme (1998: 160-161): Tre distributionsskemaer for de tre homonymer af *maison* 'hus'. Her ses det, at 1) et almindeligt, konkret hus, som det jeg selv bor i, 2) et fyrstehus som *la maison de Saxe Cobourg* og 3) et abstrakt handelshus hver især klassificeres efter deres kombinatoriske potentiale af adjektiver.

Er en sådan udtømmende analysemetode så for finmasket? Umiddelbart ville det lyde som en selvmodsigelse, at en analyse er **for finma-**

4. Det er først, når de står i en kontekst, at ordene har en egentlig betydning.

sket, men det giver reelt mening ikke at lave for mange opdelinger, ikke alene af pædagogiske årsager, men også for helhedens skyld. Faktisk er PM stadig under udvikling (selv om den for længst har nået et stade, hvor den er yderst anvendelig). En del lingvister er i færd med at finpudse den ved at samle beslægtede underopdelinger. Fx er jeg selv i gang med at analysere en bestemt type af grupper, nemlig **les groupes de formulations liés** (grupper af "linkninger", som jeg kommer ind på senere). I det videre arbejde med klassifikationen anvendes undertiden forskellige tests, fx til undersøgelse af aktionsart, hjælpeverber og passivkonstruktioner.

Alt i alt går PMs fremgangsmåde ud på først at undersøge sproget på en udtømmende måde for så at tilegne sig en sammenhængende, formel viden om det. Derefter findeler man i mere detaljerede distinktioner for til sidst at samle læsningerne i klasser med fællestræk, fx af semantisk art.

2.4. Skelnen mellem homonymer og polysemer

Mange lingvister taler om homonymi-polysemi-skelnen. Fx giver P. Hopper & E. Traugott i *Grammaticalization* (1993: 69-72) følgende engelske eksempel:

... the form "bachelor" would express four separate lexical items ... rather than a single four-ways ambiguous lexical item. In other words, they would be "homonyms" exhibiting conceptual unrelatedness despite sameness of form ... . To put it another way, it is now widely recognized that one form can be ambiguous either because it has two or more unrelated meanings associated with it (homonymy), or because it has two or more related meanings associated with it (polysemy)".

Men i denne diskussion glemmer man, at der er en hel skala af betydningsbeslægtethed, jf. fx verbet *doubler* (forkortet og omformuleret uddrag fra PROTON med mine oversættelser):

Inf.+ nr.	DOUBLER [1] ('at fordoble')
Ex.	<i>doubler une consonne</i> ('at fordoble en konsonant')
Suj.	je, nous, on, qui, (que), elle, il, ils, celui-ci, ceux-ci, (ça)
Obj.	ceci, la, le, les, en Q, que, celui-ci, ceux-ci, ça

- Inf.+ nr. DOUBLER [2] ('at fore')
- Ex. *doubler un vêtement* ('at fore noget tøj')
- Suj. je, nous, on, qui, elle, il, ils, celui-ci, ceux-ci
- Obj. ceci, la, le, les, en Q, que, celui-ci, ceux-ci, ça
- Prép. de
- PP 0, l'un l'autre, ceci, quoi, celui-ci, ceux-ci
- Inf.+ nr. DOUBLER [3] (*se doubler de* 'at ledsages af')
- Ex. *compliment qui se double d'une moquerie* ('lykønskning som ledsages af spotske bemærkninger')
- suj. que, elle, il, ils, celui-ci, ceux-ci, ça
- Prép. de
- PP quoi, celui-ci, ceux-ci, ça
- Inf.+ nr. DOUBLER [4] ('at overhale')
- Ex. *voiture qui double une charrette* ('bil som overhaler en kærre')
- Suj. je, nous, on, qui, que, elle, il, ils, celui-ci, ceux-ci
- Obj. 0, te, vous, qui, la, le, les, en Q, que, celui-ci, ceux-ci, l'un l'autre, se réc.
- Inf.+ nr. DOUBLER [5] ('at gå om', også *redoubler*)
- Ex. *doubler une classe* ('at gå en klasse om')
- Suj. je, nous, on, qui, elle, il, ils, celui-ci, ceux-ci
- Obj. 0, la, le, les, en Q, que, celui-ci, ceux-ci
- Inf.+ nr. DOUBLER [6] ('at fordobles')
- Ex. *le chiffre a doublé* ('tallet fordobledes')
- Sub. que, ceci, elle, il, ils, celui-ci, ceux-ci, ça
- Inf.+ nr. DOUBLER [7] ('at dublere (i teater)/ eftersynkronisere')
- Ex. *personne qui double un acteur* ('person som dublerer en skuespiller')
- Suj. je, nous, on, qui, elle, il, ils, celui-ci, ceux-ci
- Obj. te, vous, qui, la, le, les, en Q, celui-ci, ceux-ci, l'un l'autre, se réc.

Ovenfor ses det, at der er én monovalent betydning ([6]), fem divalente betydninger ([1], [3], [4], [5], [7]) og én trivalent betydning ([2]) af verbet. Lad os se på DOUBLER [1]. En sætning, fx:

(1) **Solvej a doublé les prix** 'Solvej fordoblede priserne'

udgør sammen med sine **reformulations**:

(1a) **Je les ai doublés** 'Jeg fordoblede dem'

(1b) **Ils sont doublés par moi** 'De blev fordoblet af mig'

en **groupe de formulations**, når der er bi-implikation (ækvivalens) mellem to vilkårlige pronominal-sætninger fra gruppen, hvilket altid

er tilfældet mellem aktiv (1a) og passiv (1b). Ekstraposition (1c) og dobbeltmarkering (1d) er nogle generelle, systematiske og forudsigelige mekanismer og betragtes hverken som selvstændige “formulations” eller som “reformulations”, eftersom referenternes funktion bibeholdes:

- (1c) **C'est moi qui les ai doublés** ‘Det er mig, som fordoblede dem’
 (1d) **Moi, je les ai doublés ... etc. ...** . ‘* Mig, jeg fordoblede dem’/
 ‘Jeg fordoblede dem’

I en “groupe de formulations”, er der meningsidentitet mellem alle pronominalsætningernes prædikater.

Derimod er der tale om en **groupe de formulations liés** (linkningen), når der kun er mono-implikation, det vil sige ved delvis identitet mellem prædikaterne, som fx mellem DOUBLER [1] og DOUBLER [6]:

- (1a) **Je les ai doublés** ‘Jeg fordoblede dem’
 (2) **Ils ont doublé (les prix ont doublé)** ‘De fordobledes, priserne’.

En anden relation man kan se på er sammenhængen mellem et verbs forskellige læsninger og de afledte substantiver. Her kan man sammenligne *doubler* ovenfor med substantiverne *double*_{-DOUBLER [1]} (‘kopi’, ‘det dobbelte’), *doublé*_{-DOUBLER [2]} (‘dublé, fx af guld’), *doublet*_{-DOUBLER [2]} (‘doublet (af sten, ord eller ting)’), *doublement*_{-DOUBLER [6]} (‘fordobling’), *doublure*_{-DOUBLER [2]/[7]} (‘for (i tøj); (teater-)doubleant’), *doubleur*_{-DOUBLER [5]} (‘elev som går en klasse om’), *doublage*_{-DOUBLER [2]/[7]} (‘foring’; ‘eftersynkronisering’). Det ses, at meningen er i det relationelle netværk. Mere om skelnen mellem substantiver i Schøsler & Talbot (1995: 158), om skelnen mellem udtryk og om pronominet *les* i Durme & Schøsler (1998: 123-7).

3. Linkninger

En **formulation** består af en prædikator og mængden af de paradigmer den styrer samt markering af disse paradigmers referentielle træk (angivet ved hjælp af en optegnelse over paradigmets pronominer) og af om de er obligatoriske eller fakultative. En formulation udmærker

sig ved at have en relation, **reformulation**, som relaterer den til andre ækvivalente formuleringer i en **groupe de formulations**, jf. (1a) – (1b) ovenfor.

I en **groupe de formulations liés** (linkninger) derimod er de enkelte elementer lidt løsere forbundet, idet der som sagt kun gælder implikation én vej: Når *jeg fordobler priserne*, er det klart, at *priserne* dermed bliver dobbelt så høje, altså *fordobles*, men man kan ikke omvendt slutte ud fra, at *priserne fordobles*, at det er mig, der sørger for det, altså at **jeg fordobler priserne**. Dette angives logisk med:

(3) **Jeg fordobler priserne fi Priserne fordobles**

Denne type linkninger kaldes for **permutation + reduktion**. En anden type linkninger, hvis navn er **merging**, har en undertype, som består af konstruktioner hvori indgår "aggressive" eller "kærlige" verber i forbindelse med umistelige besiddelser.

3.1. *Konstruktioner med "aggressive" og "kærlige" verber i forbindelse med umistelige besiddelser*

Termen **umistelige besiddelser** dækker over mange forskellige ting, idet det kan være alt lige fra legemsdele, såsom *ben*, *involve* og *øjne*, til *hår*; *negle*, *stok* og *briller* samt visse beklædningsdele og andet (mere herom senere). "Aggressive" og "kærlige verber" kan også være lidt svære at forstå. Det er verber, hvor den som udfører verbalhandlingen har en aggressiv/kærlig hensigt.

Tre konstruktioner, jeg bl.a. ser på, er konstruktioner af typen (4a) - (4c), hvor verbet er aggressivt, *mordre* 'at bide', og den umistelige besiddelse er legemsdelen *genou* 'knæ':

- (4a) **Je le mords au genou** [jeg ham_{akk.} bider i knæet_{lok.}] 'jeg bider ham i knæet'
 (4b) **Je lui mords le genou** [jeg ham_{dat.} bider knæet_{akk.}] 'jeg bider ham i knæet'
 (4c) **Je mords son genou** 'jeg bider hans knæ'⁵

5. Analyse af tilsvarende danske konstruktioner findes i Schøsler & Kirchmeier-Andersen (1997).

hvor **possessor**'en ("ejeren" af legemsdelen) er repræsenteret i henholdsvis et direkte objekt (*le*) (4a), et dativobjekt (*lui*) (4b) og en determinativ (*son*) (4c), og **possessum** (det "ejede" – den legemsdel, der er tale om) i henholdsvis et lokativobjekt (*au genou*) (4a) og to forskellige direkte objekter (*le genou*) (4b) og (*son genou*) (4c).

Jeg medtager også konstruktioner af typen:

- (4d) **Je mords le genou à Luc** [jeg bider knæet til Luc_{dativ}] 'jeg bider Luc i knæet'
 (4e) **Je mords le genou de Luc** [jeg bider knæet Lucs_{genitiv}] 'jeg bider Lucs knæ'

med leksikaliserede varianter af dativ (4d) hhv. genitiv (4c). For overblikkets skyld har jeg stillet det op i følgende figur, hvor de spørgende pronominer (*à qui?* 'hvem?' *où?* 'hvor?' og *quoi?* 'hvad?')⁶ bruges til identifikation af possessor og possessum, som jeg har tegnet små hhv. store ringe omkring:

<i>Je</i> (<i>le</i>) <i>mords</i> (<i>au genou</i>) <i>QUI?</i> <i>OÙ?</i> [ejer] [del]	<i>Je</i> (<i>lui</i>) <i>mords</i> (<i>le genou</i>) <i>À QUI?</i> <i>QUOI?</i> [ejer] [del]	<i>Je mords</i> (<i>son genou</i>) <i>QUOI?/OUI?</i> [[ejer] del]
<i>Figur 1</i>	<i>Je mords</i> (<i>le genou</i>) (<i>à Luc</i>) [del] [ejer]	<i>Je mords</i> (<i>le genou de Luc</i>) [(del) ejer]

I tredje konstruktionstype, som (4c) viser, er possessor og possessum altså smeltet sammen (eng.: *merged*) til ét objekt for *mordre* 'bide'.

6. I PM bruges *qui?* til at identificere et animeret objekt, *où?* til en stedsangivelse, *à qui?* til et dativobjekt og *quoi?* til et inanimeret objekt.

For at godtgøre, at her er tale om en **groupe de formulations liés** minder jeg om den ensidige implikationsrelation, fx (4b) fi (4c) og ikke omvendt, jf. Ettrup (1998: 75).

Særligt konstruktionstypen svarende til (4b) har fanget min opmærksomhed, (og i denne artikel vil jeg begrænse mig til at beskrive den) da den har mange variationer i mit tekstmateriale. Fx synes dobbeltmarkeringer at være ret hyppige (se A-B nedenfor).

A) Hvor dativobjektet både er repræsenteret vha. dativpronominet og *à* + styrelse. I første eksempel er det en sammenligningskonstruktion og i de to følgende er det ekstrapositioner. I (5d) er dobbeltmarkeringen svær at få frem i den danske oversættelse, men jeg har understreget i det franske eksempel. I (5e) er possessoren først dobbeltmarkeret vha. to dativer, og derefter to ikke-dativ-markeringer af "hende". [Se endvidere eksempel (6c^v), hvor der også er dobbeltmarkering]:

- (5a) **Brunet lui caresse doucement la crâne, comme à une bête ...**
 'Brunet aer ham/hende blidt på panden, som var hun/han en hund'
- (5b) – **On devrait se réunir et lui caresser la gueule, à ce salaud!**
 'Vi burde rotte os sammen og smadre kæften på hende/ham, det svin!'
- (5c) – **jeg vais lui frotter les oreilles, à ton mari ...**
 'jeg vil gnubbe ham på ørerne, din mand. Betyder at skælde ham ud'.
- (5d) **Elle se rendait pas compte Mme Pélissier qu'elle lui cassait carrément le travail à Alicia avec son interdiction.**
 'Hun indså ikke, fru Pélissier, at hun med sit forbud fuldstændig spolerede Alicias arbejde'.
- (5e) **Moi, je m'en contrefiche qu'on lui^{dativ} abîme son maquereau à cette demoiselle^{dativ} ... celle-là^{ekstra1: ikke-dativ}, comme poule^{ekstra2: ikke-dativ}, **alors!****
 'Jeg er altså bedøvende ligeglad med at man/vi smadrer denne frøkens alfons ...hende der's, luderens!' (*poule* 'høne', bruges som kærlig omtale af luder).

B) En anden type dobbeltmarkering er en sammenblanding af typer-

ne (4b) og (4c), hvorefter formlen bliver: Subjekt + *lui/leur* + verbal + possessiv artikel + possessum. Af de ca. 50 forskellige umistelige besiddelser, der er i mit tekstmateriale, er en snes stykker særligt løst knyttet til possessoren, man kunne måske kalde dem "let mistelige umistelige besiddelser":

- (6a) *chemise, pantalon, veste, caracao (caraco)...*,
 'skjorte, bukser, vest, kort dameundertrøje', (dvs. alle beklædningsdele, der måske opfattes som mere eller mindre umistelige i analogi med legemsdele)
- (6b) *passport, sac, épaulette, masque, voile⁷, croix, couverture, bague...*,
 'pas, taske, skulderstrop, maske, slør, kors, dække, fingerring' (dvs. ting, man på den ene eller anden måde **har** på sig, og som måske også opfattes som "ønskeligt umistelige")
- (6c) *femme, danseur, viande, tasse, litanie, baraque, salon...*,
 'hustru, danser, kød, kop, opremsning, barak, dagligstue', (dvs. ting, possessorerne i de givne eksempler nødtigt ville skille sig af med).

Da gruppen (6c) er lidt broget, giver jeg fem illustrerende eksempler:

- (6c^I) *Et là-dedans l'Arthur gueulait fort, d'être en même temps blessé et cocu*
 'Og derinde skrælede Arthur højt over på en gang at være såret og bedraget' (fortsættes med beskrivelse af, hvad han kunne have ønsket ugjort, nemlig:),
et de ce qu'on lui avait abîmé sa femme
 'og over at man havde tilsmudset hans kone'.
- (6c^{II}) *Elle valsait comme une folle quand le sous-officier, qui avait jeté son dévolu sur elle, vint lui arracher son danseur.*
 'Hun valsede som en gal, da underofficeren, som havde kastet sine øjne på hende, kom og rev hendes dansepartner fra hende' (Jeg forstår det sådan, at hun nød at danse med sin dansepartner, og derfor helst ikke ville have været af med ham).

---

7. Kunne også placeres under (6a).

(6c^{III}) *Il me fixait comme un maître vous fixe quand on vient de lui casser sa tasse ... à laquelle il tenait le plus.*

‘Han holdt mig fast, som en herre/husbestyrelser holder én fast, når man lige har smadret ... hans yndlingskop’. (Den kop, man holder aller mest af, ønsker man ikke, skal blive ødelagt).

(6c^{IV}) *Je lui casse sa litanie j'en ai ras le bol*

‘Jeg stopper ham i hans evindelige opremsning, fordi jeg er ved at få spat af den’.

(6c^V) *Nous passions dans cette petite salle de jeux improvisée des soirées entières, surtout pendant l'hiver, quand il pleuvait, pour ne pas lui abîmer ses grands salons au patron*

‘Vi gik ind i dette lille værelse, hvor vi aften efter aften, især om vinteren, når det regnede, fandt på lege, for ikke at ødelægge værtens store stuer (for ham)’ (de ville undgå det for possessorens skyld).

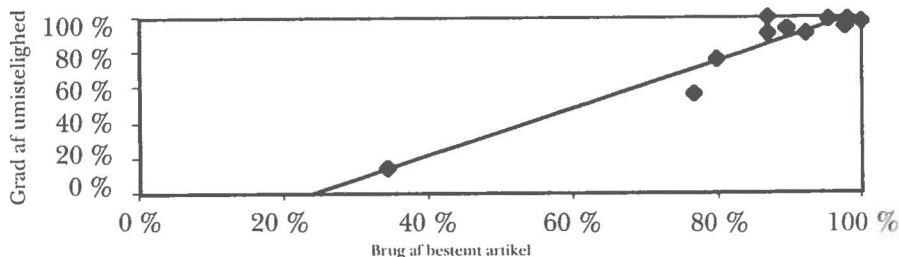
Den type af umistelige besiddelser, som er anført i (6a) - (6c), og som jeg ynder at kalde “Ægtefæller og andre mistelige umistelige besiddelser” skiller sig ud fra legemsdele ved alvoren bag det at miste dem. Man mister dem typisk ved et “mindre uheld”, fx at man glemmer dem et sted eller nogen stjæler dem fra en, i modsætning til den mere blodige hændelse at man mister en eller anden legemsdel. Umiddelbart virker det måske inkonsekvent at tale om flere forskellige måder at miste umistelige besiddelser på, men det skyldes som sagt termen *umistelige besiddelser*, som mange desværre har en alt for “god” intuitiv fornemmelse af hvad dækker, men deres navn skyldes paradoksalt nok at det er besiddelser, man rent faktisk godt **kan** miste – på en mere eller mindre drabelig måde.

I mit tekstmateriale synes det klart, at der er en sammenhæng mellem graden af “umistelighed” og artikelvalg. Lad mig først lige lave en semantisk opdeling af possessum:

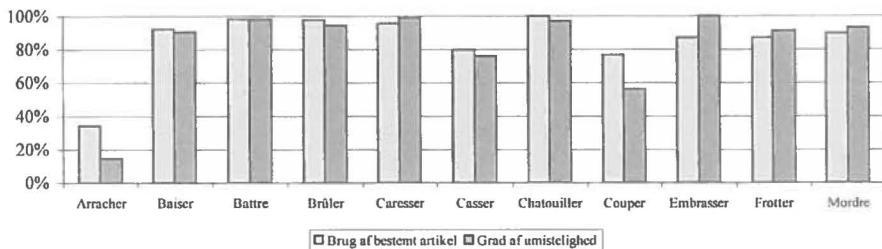
- 1) Legemsdele (alt! lige fra tindinger og lægmuskler til involde, i alt ca. 500 eksempler inkl. gengangere), som klart alle er typiske umistelige besiddelser.
- 2) Ord, som ikke er prototypiske umistelige besiddelser, da de semantisk adskiller sig så meget fra legemsdele o. lign., at de normalt ikke ville opfattes som umistelige besiddelser. Og

- 3) En gruppe ord, som jeg er i tvivl om. Det er typisk ord, som minder om "abstrakte legemsdele", såsom *âme* 'sjæl' og *esprit* 'ånd', men også ord som *secret* 'hemmelighed', *promesse* 'et løfte', *mot* 'ord', *gémissement* 'jamren', *sourire* 'smil' og *aveu* 'tilståelse'.

Det viser sig, at der er nogenlunde ligefrem proportionalitet (i matematisk forstand) mellem brugen af bestemt artikel og brugen af legemsdele, forstået på den måde at verber, der har et lavt/højt antal procent bestemte artikler i possessum, tilsvarende har lavt/højt antal procent legemsdele. I en undersøgelse, jeg har foretaget af verberne *arracher* 'rykke/rive af', *baiser* 'kysse', *battre* 'slå', *brûler* 'brænde', *caresser* 'kærtregne', *casser* 'brække', *chatouiller* 'kilde', *couper* 'skære/hugge af', *embrasser* 'kysse, omfavne', *frotter* 'gnide, frottere' og *mordre* 'bide', ses en tydelig positiv korrelation mellem et vilkårligt af verbernes tendens til at have en legemsdel (altså meget umistelig) som umistelig besiddelse (se lodrette akse i nedenstående figurer) og have bestemt artikel som determinativ til de umistelige besiddelser. Punkterne, som på *Figur 2* hver repræsenterer et af de elleve verber, ligger alle tæt på den bedste rette linje, og søjlediagrammerne i *Figur 3* viser det samme, idet søjlerne parvis er ca. lige høje:

Figur 2.

Figur 3.

I de eksempler, hvor der ikke er brugt bestemt artikel ved possessum, drejer det sig altså om ting, der typisk er mere løst knyttede til possessor end legemsdele. Her er til gengæld possessiv artikel meget dominerende, hvilket har den pragmatiske årsag, at man vil sikre sig en markering af tilhørsforholdet, som jo ellers er mest tydeligt ved legemsdele, hvor der praktisk talt aldrig bruges possessiv artikel.

3.2. Pronominalsætningernes produktivitet

Af mine 784 forskellige eksempler er 512 (~ 65%) på formen:

(7) Subjekt + dativobjekt_{lui/leur} + verbal + objekt_{possessum i leksikalsk udfyldning}

Der er ikke umiddelbart nogen restriktioner på (7)-eksemplerne, som forekommer i mange variationer. Alle mulige legemsdele er repræsenteret (også andre umistelige besiddelser, som jeg dog ikke tager med her), alle verberne forekommer og i alle former, her présent, passé simple, imparfait og infinitif, subjekterne kan både have leksikalsk og pronominal udfyldning, som igen kan have stort set alle mulige træk. Følgende otte eksempler er et bredt udsnit, der viser denne diversitet:

- (7a) [... *Léon*]_{S: leksikalsk, human} *lui baisa la main ...*
 ‘... Léon kyssede hende/ham på hånden ...’
- (7b) ... [*sa large queue*]_{S: leksikalsk, animeret} *lui bat les jambes*
 ‘... dens store hale basker hende/ham på benene’
- (7c) ... *elle posa [la question qui]*_{S: pronomener der viser tilbage til inanimeret} *lui brûlait les lèvres*
 ‘hun stillede spørgsmålet, som brændte hende på læberne’
- (7d) [*Il*]_{S: pronomener, human} *lui caressa la nuque ...*
 ‘Han kærtegnede hende/ham i nakken ...’
- (7e) [*je*]_{S: pronomener, human} *lui casse les reins ...*
 ‘jeg slår hende/ham i nyrerne ...’
- (7f) ... [*mes cheveux*]_{S: leksikalsk, umistelig besiddelse} *lui chatouillent le nez ...*
 ‘... mit hår kilder hende/ham i næsen ...’
- (7g) ... [*il*]_{S: pronomener, human} *tente de lui couper la gorge*
 ‘... han forsøger at skære halsen over på hende/ham’
- (7h) [*Elle*]_{S: pronomener, human} *lui embrasse l'épaule ...*
 ‘Hun kysser hende/ham på skulderen ...’

Derimod er der ikke et eneste eksempel på formen:

- (8) Subjekt + objekt_{possessum i pronominal udfyldning} + verbal + dativobjekt_{åstyrelse}

som følgende tænkte sætning kunne have været et eksempel på:

- (8a) ??? Il le_{son genou} **mord** à Luc

og under fem procent af eksemplerne (heraf under en fjerdedel med legemsdele) er på formen:

- (9) Subjekt + objekt_{possessum i pronominal udfyldning} + dativobjekt_{lui/leur} + verbum,

og der er ikke særlig mange variationer: Subjektet er i alle mine eksempler et pronomen, som refererer til en person, men til gengæld forekommer verberne i en del forskellige tider, dog kun i présent, passé simple eller infinitiv i forbindelse med legemsdele, og i (9e) er referencen til objektspronomet i **efterstillet** ekstraposition:

- (9a) [J]_s 'attrape son autre main et la lui **embrasse** ...
'Jeg griber hendes/hans anden hånd og kysser hende/ham på den ...'
- (9b) [elle]_s lui prit la main et la lui **baisa** ...
'hun tog hende/ham i hånden [hendes/hans hånd] og kyssede hende/ham på den ...'
- (9c) [Je]_s pris sa vieille main et la lui **embrassai**
'Jeg tog hendes gamle hånd og kyssede hende på den [... og kyssede den]'
- (9d) Qu'est-ce qu'il a dit le docteur, il a les ongles trop longs [tu]_s devrais les lui **couper**
'Hvad lægen sagde? Han har for lange negle du burde klippe ham dem [= klippe dem]'
- (9e) Maintenant, [je]_s voudrais les lui **arracher**, ses yeux, oui, je les écraserais avec le pied, comme ça!
'Nu har jeg lyst til at rive dem ud på ham, hans øjne, ja, jeg ku' kvase dem med foden, sådan her!'

Så hypotesen om at sætningerne på formerne (7) - (9) er produktive, (se Leclère (1995: 179ff)) vil jeg sætte spørgsmålstegn ved og i stedet

foreslå, at [dativobjekt_{lui/leur} ... objekt_{possessum i leksikalsk udfyldning}], fx det indrammede i *Je [lui] mords [le genou]*, tilsammen udgør et diskontinuert syntagma, og at verbet således er divalent (og ikke trivalent) i analogi med verbet i sætningen *Je le_{son genou} mords* 'Jeg bider det_{knæet}'.

4. Konklusion

I det foregående har jeg opridset principperne bag den pronomielle metode, som er min metodologiske tilgang, når jeg vha. pronominer og pronominalparadigmer analyserer prædikatorer og valensled på en fuldstændig, konsistent og let tilgængelig måde (syntaktisk-semantisk set).

Umistelige besiddelser, som er vigtige i analysen af mine linkninger af typen "merging" defineres som den type konstituent, som indgår på possessums plads i konstruktionerne af typen (4a) - (4c) inkl. de forskellige variationer af (4b) omtalt i afsnit 3.1. De kendetegnes ved faktisk at være **mistelige** på trods af navnet, men det drejer sig altid om, at de set fra possessors synspunkt er **uønskeligt mistelige** eller **ønskeligt umistelige**.

Artikelbrugen ved umistelige besiddelser viser en klar tendens til, at bestemt artikel hovedsageligt anvendes ved umistelige besiddelser, som er legemsdele, dem der er tættest knyttet til possessor, og som man derfor ikke behøver at markere tilhørsforholdet på vha. possessiv artikel.

Endelig har jeg opstillet hypotesen om, at konstruktionerne slet ikke er helt så levende som påstået af fx Leclère (1995), og at dativobjektet_{lui/leur} sammen med objektet_{possessum i leksikalsk udfyldning} udgør ét diskontinuert syntagma.

Henvisninger

Blanche-Benveniste, C., J. Deulofeu, J. Stefanini & K. V. D. Eynde (1984).

Pronom et syntaxe. L'approche pronominale et son application au français.

Paris: Selaf.

Cormo, C. (1998). *On Valency and Sense Distinction of Japanese Verbal Pre-*

- dicators. A Constructivist Approach*. Ph.d.-projekt ved Katholieke Universiteit Leuven, Departement Linguistiek.
- Daugaard, J. (ed.) (1995). *The Pronominal Approach applied to Danish, Russian and Chinese*. Odense Working Papers in Language and Communication 8. Odense: Odense Universitetsforlag.
- Daidsen-Nielsen, N. (ed.) (1996). *Sentence Analysis, Valency, and the Concept of Adject*. Copenhagen Studies in Language 19.
- Durme, K. V. (ed.) (1997). *The Valency of Nouns*. Odense Working Papers in Language and Communication. Odense: Odense Universitetsforlag.
- Durme K. V. & L. Schøsler (eds.) (1998). *Studies in Valency IV*. Rask Supplement Vol 8. Odense: Odense Universitetsforlag.
- Ettrup, S. (1998). PM og linkninger. C. Bache, L. Heltoft & M. Herslund (eds.): *Ny forskning i grammatik* 6. Odense: Odense Universitetsforlag. 63-79.
- Eynde, K. V. D. (1998). From Verbal to Nominal Valency: Some Methodological Reflections. In K. V. D. Eynde, C. Eggermont & E. Broeders.
- Eynde, K. V. D., C. Eggermont & E. Broeders (1990). *Dictionnaire automatisé des valences des verbes français*. Leuven: Departement Linguistiek, Katholieke Universiteit Leuven.
- Eynde, K. V. D., P. Mertens & P. Swiggers (1998). Structuration segmentale et suprasegmentale en syntaxe. Vers un modèle intégrationniste de l'écrit et de l'oral. M. Bilger, K. V. D. Eynde & F. Gadet (eds.): *Analyse linguistique et approches de l'oral. Recueil d'études offert en hommage à Claire Blanche-Benveniste*, Orbis Supplementa: Leuven - Paris: Peeters. 33-57.
- Eynde, K. V. D., S. Kirchmeier-Andersen, P. Mertens & L. Schøsler (2001). Distributional Syntactic Analysis and Valency. Basic Notions, Procedures and Applications of the Pronominal Approach. B. Nevin (ed.) *Apropos Zellig Harris*. Amsterdam/Philadelphia: Benjamins.
- Leclère, C. (1995). Sur une Restructuration Dative. *Language Research* Vol. 31, No. 1. Seoul: Language Research Institute, Seoul National University. 179-198.
- Quine, W. V. O. (1964). *From a Logical Point of View*. Havard: Harvard University Press.
- Schøsler, L. & M. Talbot (eds.) (1995). *Studies in Valency I*. Odense: Odense Universitetsforlag.
- Schøsler, L. & K. V. Durme (1996). *The Odense Valency Dictionary*. An

Introduction. Odense Working Papers in Language and Communication 13. Odense: Odense Universitetsforlag.

- Schøsler, L. & S. Kirchmeier-Andersen (1997a). Valency and Inalienable Possession. I. Baron & M. Herslund (eds.): *Possessive Structures in Danish*, Fagling-rapport nr. 3, februar 1997, Handelshøjskolen i København. 45-77.
- Schøsler, L. & S. Kirchmeier-Andersen (1997b). *Studies in Valency II: The Pronominal Approach Applied to Danish*. RASK Supplement Volume 5. Odense: Odense Universitetsforlag.
- Seiler, H. (1983). *Possession as an Operational Dimension of Language*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Soldatjenkova, T. (1996) *De werkwoordelijke valentie in het Russisch: een constructivistische benadering*. Ph.d.-projekt ved Katholieke Universiteit Leuven, Departement Linguïstiek. (Engelsk oversættelse under udgivelse. Leuven - Paris: Peeters)
- Tesnière, L. (1959) *Eléments de syntaxe structurale*. Paris: Klincksieck.
- Zhao, Yilu (1995) *Distributional Criteria for Verbal Valency in Chinese*. Leuven - Paris: Peeters.

Korpus: Frantext 20. årh.

Danske og franske verbo-nominale prædikaters opbygning og leksikalisering

Birgitte Hein

0. Introduktion

Når man oversætter mellem et romansk sprog som fransk og et germansk sprog som dansk, støder man ofte på problemer, man intuitivt fornemmer har baggrund i nogle systematiske forskelle mellem sprogene. Man konstaterer, at et af de store problemer ved oversættelsesarbejde er, at sprogene udtrykker ting forskelligt og ved brug af forskellige midler. Det som vil blive behandlet her, er ikke så meget **hvorfor** disse typologiske forskelle eksisterer – en sådan analyse ville formodentlig kræve, at man inddrog elementer ud over de rent lingvistiske. Min undersøgelse er derimod en komparativ analyse, som søger at kaste lys over nogle systematiske typologiske forskelle mellem dansk og fransk, som man genfinder i verbo-nominale prædikater. Et verbo-nominalt prædikat – herefter forkortet VNP – er en konstruktion, der består af et støtteverbum og et substantivsyntagme, som tilsammen danner en særlig semantisk enhed

- (1) foretage en undersøgelse, træffe en afgørelse, vedtage en beslutning

Inden for denne enhed er verbet og substantivet smeltet så meget sammen, at støtteverbets semantiske vægt nærmest er forsvundet, således at hele den semantiske vægt er koncentreret i objektet (Baron & Herslund 1995: 1). Ofte svarer et VNP til et simpleksverbum (*vedtage en beslutning/beslutte, fremsætte et forslag/foreslå*). Støtteverberne som indgår i et VNP kan være *lave, have* eller *være* og synonyme for disse, men min analyse vil kun omhandle konstruktioner, hvor støtte verbet er *lave/faire* samt synonyme for disse (*udarbejde, udfærdige, fremsætte, ved-*

tage...). VNPer forekommer hyppigt i juridiske tekster, og jeg har derfor valgt at analysere VNPer på baggrund af et korpus af 400 eksempler på VNPer fundet i juridiske tekster – nærmere bestemt EU-tekster.

Blandt franske forskere har Giry-Schneider, M. Gross og G. Gross præsenteret analyser af støtteverber og deres konstruktioner (Giry-Schneider 1978, 1987; M. Gross 1981, 1998, 1999; G. Gross 1993, 1994, 1996). Min analyse vil imidlertid først og fremmest tage udgangspunkt i Herslund og Barons forskning i VNPer (Baron & Herslund 1998, 2000a, 2000b; Herslund & Baron 1995), Herslunds teori om leksikalisering (1994, 1997) samt Barons forskning i nominaliseringer og VNPer (1994, 1997, 2000). Derudover vil Herslund og Sørensens valensteori (1993) og Durst-Andersen og Herslunds behandling af verbers aktionsart blive inddraget (1996)¹. Herslund beskriver i sin leksikaliseringsteori den generelle typologiske forskel mellem dansk og fransk, at danske verballeksemmer generelt er mere præcise end de franske. Dette kunne afspejle sig i, at de danske støtteverber semantisk er mere præcise end de franske, på trods af at støtteverbet i et VNP overordnet defineres som generelt. Vi vil se, at et karakteristisk træk for de danske støtteverber er, at de er præfigerede, og vi vil belyse konsekvenserne af dette med hensyn til verbernes transitivitet og aktionsart. I første del vil der blive redegjort for VNPer opbygning og nogle generelle forskelle i leksikaliseringmønstrene i dansk og fransk. I anden del vil leksikalisering af særligt de danske støtteverber blive behandlet ud fra korpus. Her vil præfiksets funktion og verbalrodens indhold blive beskrevet og overordnet sammenholdt med de franske støtteverber.

1. VNPer opbygning og generelle leksikaliseringmønstre i dansk og fransk

Her vil der blive taget udgangspunkt i en overordnet definition af et VNP som en semantisk enhed bestående af et støtteverbum og et ob-

---

1. En del forskellige typologiske beskrivelser og sammenligninger er interessante i forbindelse med analysen af VNP-konstruktioner. Vinay & Darbelnet har præsenteret en typologisk sammenligning af engelsk og fransk (1958: 58 ff.), I. Korzen en sammenligning af dansk og italiensk (Skytte & Korzen 2000: 341 ff.) og Talmy blandt andet en sammenligning af spansk og engelsk, herunder en sammenligning af engelske og spanske bevægelsesverber (1985: 59 ff.).

jekt, der kan være deverbalt eller ikke-deverbalt og stå med eller uden determinativ (Herslund & Baron 1995: 19 f.). Den videre definition af VNPer varierer imidlertid på visse punkter hos ovennævnte forfattere. I modsætning til Giry-Schneider, G. Gross og M. Gross definerer Baron og Herslund VNPer som konstruktioner, der udtrykker en aktion, og som konstrueres med et agentivt subjekt (2000a, 2000b)². Begrebet aktion skal her forstås ud fra Durst-Andersen og Herslunds definition af henholdsvis aktivitetsverber og aktionsverber (1996: 99). Her defineres aktivitetsverber som verber, der er uafgrænsede på den måde, at der ikke opnås en ny tilstand, når aktiviteten slutter (*arbejde, pege*). Aktionsverber adskiller sig fra aktivitetsverber ved at betegne en aktivitet som udmunder i en ny tilstand, der er opnået som konsekvens af aktiviteten (*sluge, dræbe*). Den aktion der udtrykkes i et VNP kan forstås som en aktivitet (udtrykt i støtteverbet) efterfulgt af en resulterende tilstand (udtrykt i objektet). En anden meget væsentlig forskel i definitionerne ligger i, at Baron og Herslund skelner mellem 'objekt effectum' og 'objekt affectum' i deres definition af VNPer, hvilket Giry-Schneider, G. Gross og M. Gross ikke gør, selvom de analyserer forskellige typer af objekter i støtteverbkonstruktioner. Dette bliver beskrevet nærmere under 1.1.

1.1. VNPer opbygning

VNPerne interne struktur vil nedenfor blive beskrevet med udgangspunkt i den valensteori Herslund og Sørensen præsenterer (1993). Denne teori indfører **det fundamentale argument**, som er det led i en konstruktion, der er forudsætningen for overhovedet at forstå den situation, som verbet denoterer. For intransitive verber realiseres det fundamentale argument som subjektet (2a) og for transitive verber som objektet (2b):

- (2a) **Toget** kører hurtigt.
 (2b) Julie tager **toget**.

I transitive konstruktioner ses den specielt tætte forbindelse videre ved, at det er objektet, der specificerer verbets præcise betydning ved at "skære igennem" verbets polysemi (Herslund & Sørensen 1993: 6).

---

2. Baron & Herslund kæder disse karakteristika (det agentive subjekt og VNPer's aktionsart) sammen med at der i juridiske tekster ofte udtrykkes autoritet (2000a, 2000b).

Det er objektet, der beskriver, at der er tale om forskellige situationer/handlinger. Eksempel:

- (3) Julie tager **toget/en pille/en pause**.
(Herslund & Baron 1995: 2)

Herslund og Sørensen konstaterer således, at i transitive konstruktioner udgør verbet og det fundamentale argument (objektet) en særlig enhed, som de kalder det **prædikativiske fundament**:

- (4) (V + O_{fund. arg.})_{præd. fund.}
(Herslund & Sørensen 1993: 6ff.)

De VNPer der her vil blive undersøgt, er konstrueret med synonymer for *lave/faire* og udtrykker således skabelsen eller udformningen af noget, og derfor er det relevant at indføre en skelnen mellem objekt affectum og objekt effectum, som netop er en skelnen mellem, hvorvidt en verbalhandling modificerer/ændrer noget allerede eksisterende eller skaber noget nyt. Et objekt affectum er et objekt, hvis referent kan blive påvirket eller modificeret af verbalhandlingen, men som aldrig er et direkte resultat af verbalhandlingen (*Sophie køber en kjole/bog, spiser et æble, drikker et glas vand*).

Et objekt effectum eksisterer derimod kun i kraft af verbalhandlingen. Et objekt effectum kan skabes som et resultat, en dynamisk konsekvens eller som en "effekt" af verbalhandlingen. Et objekt effectum eksisterer altså ikke før eller uafhængigt af verbalprocessen. Typisk optræder et objekt effectum sammen med verbet *lave* eller synonyme for *lave* i sætninger som:

- (5) Peter skriver **et brev/bygger et hus**

Det objekt effectum der findes i VNPer denoterer resultatet af den verbalhandling som er udtrykt i støtteverbet. I de juridiske eksempler der her behandles, som for eksempel *fremstille et forslag, vedtage en beslutning*, resulterer verbalhandlingen i en juridisk realitet. Når man *vedtager en beslutning* bliver beslutningen til en juridisk realitet, og når man *fremstiller et forslag*, foreslår man noget officielt. Denne realisering

tager udgangspunkt i forudgående overvejelser eller allerede eksisterende konkrete ting som for eksempel et dokument. Lidt på samme måde som det at *bygge et hus* tager udgangspunkt i, at man har nogle byggematerialer, og det at *lave en tegning* kræver, at man har papir og farver/blyanter.

De VNPer, der vil blive behandlet her, kan altså beskrives som et prædikativisk fundament bestående af et støtteverbum som enten er *lave/faire* eller synonyme for disse samt et objekt effectum:

$$(6) \quad \text{VNP} = (\text{V}_{\text{lave}} + \text{O}_{\text{effec.}})$$

Under 1.2. vil der blive redegjort for nogle generelle leksikaliseringsmønstre i dansk og fransk, som i anden del vil blive relateret til verberne i disse konstruktioner.

1.2. Generelle leksikaliseringsmønstre i dansk og fransk

Herslund opstiller en skala for at illustrere, hvad leksikalisering er, det vil sige hvad der kan udtrykkes i en simpel rod. Den venstre side af skalaen repræsenterer generelle, abstrakte leksemer med en polysem betydning, mens højre side af skalaen repræsenterer præcise, monoseme leksemer (Herslund 1994, 1997). Den generelle tendens er, at de danske verber placerer sig til højre i den præcise del af skalaen, mens de danske substantiver placerer sig til venstre i den generelle del af skalaen. Det forholder sig præcis modsat med fransk. Her er det de franske substantiver, der placerer sig til højre i den præcise del af skalaen, men de franske verber i højere grad placerer sig til venstre i den generelle del af skalaen.

	generelt	præcis
	←—————→	
verber	fransk	dansk
substantiver	dansk	fransk
(Herslund 1994, 1997)		

For at illustrere hvad det er for nogle semantiske elementer, der leksikaliseres i danske verber, og som gør dem mere præcise end de franske, analyserer Herslund bevægelses- og tilstandsverber. På dansk ud-

trykker bevægelsesverber altid bevægelsens måde og eventuelt bevægelsens retning i et tilknyttet led; franske bevægelsesverber leksikalisierer overvejende retningen af bevægelsen, og bevægelsens måde kan eventuelt udtrykkes i et tilknyttet led:

(8)	Dansk		Fransk	
Bevægelse	MÅDE	(+ retning)	RETNING	(+ måde)
	ride	(ind)	entrer	(à cheval)
	gå	(ned)	descendre	(à pieds)

Ligesom der er undtagelser hvor franske verber udtrykker måde i selve verballeksemet, giver Herslund eksempler på undtagelser, hvor danske verber leksikalisierer retning. Undtagelserne (*passere, ankomme, tage afsted*) udgøres tilsyneladende dels af franske låneord og dels af enkelte danske verber med meget betydnings svage præfikser.

Hvad angår de intransitive tilstandsverber viser Herslund, at de danske verber også her i modsætning til de franske leksikalisierer en måde (*ligge, knæle, stå, sidde*). De franske tilstandsverber udtrykker tilstand ved at bruge *être*-verber + et tilknyttet led der udtrykker måde (*être allongé, à genoux, être assis, être couché*). I modsætning til bevægelsesverberne udtrykker de franske tilstandsverber dog ingen retning, da der ikke er noget element af retning i tilstandsverber. Det er dette element af måde, der overordnet gør, at vi opfatter de danske verber som mere præcise end de franske verber, fordi de derved beskriver den konkrete visuelle side af bevægelsen eller tilstanden (Herslund 1997: 23). Hvis man betragter transitive verber der udtrykker en placering af noget, ser man at de danske verber igen her udtrykker en måde, fordi de leksikalisierer den placering objektet havner i, men altså ikke måden hvorpå det sker. Det er således ikke blot handlingen **at placere**, men også den position objektet bringes i der leksikaliseres. Videre ser man, at valget af verbum på dansk her direkte afhænger af objektets fysiske form, hvilket ikke er tilfældet for de tilsvarende franske verber (Herslund 1994: 8; 1997: 21ff.):

(9a)	stille glasset på bordet	mettre le verre sur la table
(9b)	sætte vassen på bordet	mettre le vase sur la table
(9c)	lægge papirerne på bordet	mettre les papiers sur la table

Verbet *cuire* bliver brugt til at illustrere, at fransk generelt har nogle abstrakte og uspecificerede verballeksemer, som kan dække over forskellige handlinger, og som derved bliver polyseme. Dette træder frem, når man ser på de talrige danske verber, som ville være de idiomatiske oversættelser af *cuire*: *bage, koge, stege*... Samtidig bemærker Herslund, at dette ikke betyder, at fransk ikke har specifikke udtryk som beskriver forskellige måder at stege, koge osv. (*bouillir; frire, sauter*...) – forskellen ligger i, at man på fransk har et generelt verbum *cuire*, der dækker over alle de specifikke verber. Her foretrækker dansk altså igen at leksikaliserer en måde, som er bundet til objektets form: Man *koger pasta, steger kød, bager kager/brød*... Man finder i øvrigt en parallel til disse generelle verballeksemer i det som Giry-Schneider kalder pro-verber. Det drejer sig om udtryk som *faire trois chapitres*, der kan dække over en mængde forskellige verbalhandling (Giry-Schneider 1987: 82ff.). Alt efter konteksten kan *faire trois chapitres* betyde *skrive/oversætte/rette/gennemgå/læse... tre kapitler*. Her ser vi, at verbet *faire*, ligesom *cuire* bruges meget generelt til at denotere en verbalhandling, der ikke ekspliciteres nærmere.³

Det som illustreres i (10) er de præcise verber, der typisk indgår i danske VNPer. Disse verber beskriver en konkret bevægelse med en måde og en retning. Retning kan kun udtrykkes ved tilføjelser til roden, her i form af et præfiks (jf. (8)), som enten er en lokativ partikel eller en præposition, der i sin grundbetydning udtrykker retning.

- (10) De fik også mulighed for at **fremsætte** bemærkninger og anmode om at blive hørt.
(EFT L 223 af 24/08/1999: 3-14, CELEX-nr.399R1826)

De generelle verber, der typisk indgår i de franske VNPer, beskriver ikke aktiviteten som en konkret bevægelse, og det er kun realiseringen af processen, som er udtrykt:

3. Her skal det imidlertid understreges, at disse udtryk ikke kan betegnes som VNPer. Enkelte af læsningerne kunne udgøre VNPer ifølge min definition af VNPer. Hvis man tager (den lidt søgte) læsning, hvor *faire la/une caisse* betyder *fremstille kassen/en kasse* og *faire la chambre* betyder at *bygge værelset til*, er der tale om et objekt effectum.

- (11) L'Etat membre qui **adopte** la décision visée au paragraphe 1 peut la maintenir jusqu'à l'entrée en vigueur de ces mesures. (EFT L 066 af 13/03/1999: 16-23, CELEX-nr. 399L0002)
 'Den medlemsstat, der har vedtaget den i stk. 1 omhandlede afgørelse, kan lade den gælde indtil disse foranstaltningers i-krafttræden.'

Under 2. vil det blive søgt belyst, hvordan præfigering giver de danske støtteverber et mere specifikt semantisk indhold end de franske, og hvilken indflydelse dette har på verbernes beskrivelse af verbalprocessen samt på deres transitivitet og angivelse af aktionsart.

2. Leksikalisering af støtteverberne

Nedenfor vil de danske støtteverbers semantiske og leksikalske indhold blive analyseret og kort sammenlignet med de franske støtteverbers. I det korpus som danner grundlag for analysen ser man, at omkring 2/3 af de danske støtteverber er præfigerede (*udarbejde, gennemføre, vedtage*) og altså rent morfologisk består af 2 elementer: et præfiks og en verbalrod. Ved at analysere præfiksets funktion (under 2.1.) og verbalrodens indhold (under 2.2.) vil vi søge at belyse, hvorvidt den måde aktionsart og transitivitet udtrykkes i de danske præfigerede verber hænger sammen med netop præfigeringen.

2.1. Præfiksets funktion

De elementer der ikke leksikaliseres i selve den simple verbalrod udtrykkes på dansk typisk grammatisk ved afledte strukturer (Herslund 1997: 48). Som vi så under 1.2. tager dette for bevægelsesverberne form af et led der knyttes til verballeksemet. Vi vil se, at præfigeringen, som er typisk for de danske støtteverber, er en parallel til disse led. De led der knyttes til bevægelsesverberne og præfigeringen har det til fælles, at de eventuelt ændrer verbets aktionsart fra aktivitetsverbum til aktionsverbum: både *løbe ud* og *udløbe* angiver en aktion. Til gengæld adskiller de præfigerede verber sig fra konstruktionerne med et bevægelsesverbum + tilknyttet led, ved at de præfigerede verber understreger verbalrodens transitivitet.

Som beskrevet under 1.1. vil det blive antaget, at støtteverberne beskri-

ver en juridisk realisering af objektet. For eksempel repræsenterer udarbejdelsen af dokumentet, hvor et direktiv nedfældes, kun en del af den proces, der fører til, at det bliver til et retsgyldigt direktiv. Man kan sige, processen går fra udarbejdelsen af dokumentet til realiseringen af dets indhold. Det er denne realisering, vi vil beskrive. Eksempel:

- (12) Brødrene Eilertsen A/S, (...), som åbenbart **har afgivet vildledende erklæringer** (...)
(JO L 223, 24/08/1999: 3-14, CELEX 399R1826)

På dansk forstås *afgive en erklæring* umiddelbart som 'erklære noget i officiel sammenhæng'. Man ville få en anden læsning af eksemplet, hvis man indsatte nogle andre af de danske støtteverber, der optræder i korpus: *udarbejde erklæringen* eller *vedtage erklæringen*. De betyder henholdsvis at sidde og skrive erklæringen ned på papir og at tilslutte sig den færdige erklæring og betegner derved forskellige etaper i en proces.

(13)	ud-arbejde en erklæring	ud-arbejde et forslag	↓ Tidsmæssig progression
	frem-lægge en erklæring	frem-sætte et forslag	
	af-give en erklæring	ved-tage et forslag	

Dette kunne tyde på, at de danske støtteverber tjener til at beskrive den juridiske realisering af objektet som en kronologisk proces. Denne kronologiske verbalproces kan man illustrere ved at opstille en linje, der symboliserer en kronologisk progression.

(14)	INITIERING	REALISERING
	établis	adopter
	—————→	
	ud-arbejde	frem-sætte
	ud-færdige	frem-lægge
	ned-sætte	fast-lægge
	op-stille	af-give
		ved-tage

Man ser således, at de danske støtteverber i kraft af deres morfologiske opbygning (deres præfikser) er lettere end de franske at placere på en sådan progressionslinje, og at de beskriver en mindre del af linjen end deres franske modstykker (se (14)). Progressionslinjen kan igen ind-

deles i forskellige faser, der hver især er karakteriseret af forskellige præfikser. For eksempel er den første del af progressionen, initieringen, karakteriseret af præfikset *ud*, som betegnelsen for en oprindelse af noget. En af de typiske mellemliggende faser er karakteriseret af præfikset *frem* og slutfasen af præfikset *af* som denoterer en adskillelse eller en afslutning. Nedenfor ses alle de præfikser, der optræder i de danske støtteverber, placeret på en linje svarende til (14).

(15)

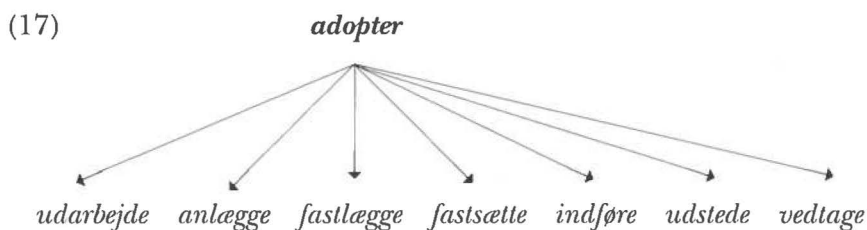
	→	
ud	frem	af
iværk	gennem	ved
ned	fast	
op		
ind		
an		

Præfikserne på de danske verber udtrykker et element af retning, men har i øvrigt også andre konsekvenser. Når man betragter de præfigerede verber helt overordnet, understreger præfigeringen verbalrodens transitivitet, fordi de præfigerede verber kun tillader et direkte objekt og udelukker konstruktioner med præpositionsobjekt:

- (16) *Kommissionen udarbejdede **på** et forslag
 *Landene gennemførte **på** direktivet

De franske verber adskiller sig fra de danske ved ikke at have samme system af præfikser med en retningsbetydning med enkelte mulige undtagelser som *prescrire* og *souscrire*. De 9 franske verber der dannede grundlag for søgningen efter de 200 første eksempler i korpus var: *etablis*, *effectuer*, *définir*, *prendre*, *adopter*, *arrêter*, *instituer*, *élaborer* og *déterminer*. Blandt de 200 næste eksempler, som blev fundet med udgangspunkt i danske verber, var de 10 franske støtteverber der hyppigst blev brugt som oversættelse af de danske verber: *etablis*, *effectuer*, *fixer*, *prevoir*, *définir*, *instituer*, *adopter*, *développeur*, *fournir*, *prendre*. Selv om flere af disse verber ser præfigerede ud, er det ofte sådan, at der ikke eksisterer noget simpelt verbum (*établis*; *tablis), eller at der ikke er nogen leksikalisk forbindelse med det simple verbum (*déterminer*, *terminer*). Videre har de franske præfikser ikke retningsbetydning. Man ser altså, at de fran-

ske verber der optræder i korpus ikke har samme system af præfiker der udtrykker en retning, og som samtidig understreger verbets transitivitet. Hvis man slår de franske støtteverber op i Petit Robert, konstaterer man videre, at de franske støtteverber er kendetegnet ved en polysemi, som ligner den, Herslund beskriver for verber som *cuire*. *Adopter* defineres for eksempel: 'Faire sien en choisissant, en décidant de suivre. Voir Approuver, choisir, embrasser, suivre'. (Herudover defineres verbet i betydningen 'adoptere et barn', 'tage et barn til sig'). Alene i de 400 juridiske eksempler der udgør korpus optræder *adopter* med følgende oversættelser:

Her har vi set, hvordan det præfiks der indgår i 2/3-dele af de danske støtteverber tjener til at beskrive en progressiv realisering af objektet, og at præfigeringen samtidig tjener til at understrege verbets transitivitet. Dette findes ikke tilsvarende i de franske støtteverber.

2.2. Verbalrodens indhold

Når man betragter verbalrødderne i de præfigerede verber, ser man overordnet to grupper af verbalrødder der indgår i disse verber. Den første gruppe udgøres af transitive aktionsverber der udtrykker en placering (*lægge, stille, sætte*) samt andre transitive aktionsverber som *give, tage, rette* og *bringe*. *Lægge, stille* og *sætte* leksikaliserer, som vi tidligere har set, den position objektet bringes i og ikke måden dette sker på. *Give, tage, rette* og *bringe* leksikaliserer ikke måde, og de ligner derved de intransitive danske bevægelsesverber der ikke følger de generelle leksikaliseringmønstre (*passere, (an)komme, tage (afsted)*):

- (18)
stille	frem-stille, op-stille
lægge	fast-lægge, af-lægge, frem-lægge, ned-lægge
sætte	fast-sætte, frem-sætte
give	af-give, ind-give

tage	fore-tage, ved-tage, ud-tage
rette	op-rette
bringe	frem-bringe
vikle	ud-vikle
forme	ud-forme

Den anden gruppe af verbalrødderne består dels af transitive aktivtetsverber, som i kraft af præfigeringen bliver til aktionsverber (*øve, skrive, føre*), og dels af intransitive verber (*gå, arbejde*) der bliver transitive i kraft af præfigeringen:

(19)	skrive	be-skrive
	føre	gennem-føre, ind-føre, ud-føre
	øve	ud-øve
	arbejde	ud-arbejde
	bygge	op-bygge
	gå	ind-gå
	nå	op-nå

Det som man imidlertid kan bemærke er, at alle disse verballeksemer der indgår som verbalrod i de præfigerede verber hører til i den generelle del af Herslunds leksikaliseringsskala (se (7)), mens deres præfigerede varianter bliver mere præcise. Hvis formodningen om at det er generelle verber, der dominerer blandt verbalrødderne i de præfigerede verber, skulle det omvendt betyde, at de danske verber som Herslund kategoriserer som værende præcise i sig selv ikke har samme system af præfikser. Hvis man betragter nedenstående grupper af verber, som hører til de verber Herslund beskriver som præcise ser man da også, at de dårligt kan præfigeres. Nogle af verberne har en enkelt eller to præfigerede varianter, men størstedelen kan ikke konstrueres med præfiks:

Tilstandsverber, der leksikaliserer måde: *ligge, stå, knæle, sidde, hænge, flyde*

Bevægelsesverber, der leksikaliserer måde: *sejle, ride, cykle, padle, liste, snige, styrte, krybe, kravle, trikke, humpe*

Verber der meget præcist udtrykker den konkrete, visuelle side af en bevægelse eller en placering: *kaste, smide, slynge, gribe, dreje, rulle, knække, brække, knuse, smække, smutte*

De danske verballeksemer der præfigeres får altså understreget deres transitivitet og deres aktionsart. Videre tyder det på, at generelle verballeksemer, der ikke i sig selv udtrykker en måde, hyppigst optræder som verbalrod i præfigerede verber, mens verber der leksikaliserer et element af måde dårligere kan præfigeres.

3. Konklusion

Den type VNPer der her er blevet analyseret består af et verbum af typen *lave/faire* og et objekt effectum. Støtteverberne som indgår i disse enheder afspejler nogle generelle typologiske forskelle mellem dansk og fransk, fordi antagelsen om at de danske verballeksemer er mere præcise end de franske også forekommer at gælde for de støtteverber der optræder i korpus. De danske støtteverber er – i modsætning til de franske – præfigerede i 2/3 af eksemplerne. Hovedformålet med undersøgelsen har været at beskrive, hvorledes denne præfigering netop gør de danske støtteverber mere præcise end de franske.

Vi har set, at man i kraft af præfikserne kan placere de danske støtteverber på en linje, der symboliserer en progression. På denne progressionslinje beskrives den juridiske realisering af objektet som en konkret bevægelse med en retning. Selve progressionen indikeres af præfikset, der angiver, hvor på progressionslinjen og dermed hvor i realiseringsprocessen man befinder sig. Præfigeringen understreger videre støtteverbernes transitivitet, fordi præfigerede verber kun kan konstrueres med direkte objekt og udelukker konstruktioner med præpositionsobjekt. Videre ser man, at intransitive verber der præfigeres bliver transitive i kraft af præfigeringen.

Verbalroden i de danske præfigerede verber udgøres dels af transitive aktionsverber der får understreget deres transitivitet i kraft af præfigeringen og dels af intransitive verber der bliver transitive i kraft af præfigeringen og aktivitetsverber der bliver til aktionsverber i kraft af præfigeringen. Fælles for verballeksemerne der optræder som verbalrødder i de præfigerede verber i korpus er dog, at de hører hjemme i den generelle del af Herslunds leksikaliseringsskala. Tilsvarende ser man,

at de verber der er meget præcise i kraft af at de leksikaliserer måde dårligt kan optræde med præfigering.

De franske støtteverber har ikke samme system af præfigering og har altså ikke noget præfiks til at angive en retning. De franske støtteverber kan derfor ikke siges at beskrive realiseringen af objektet som en konkret bevægelse med en retning på samme måde som de danske støtteverber. Af samme grund kan de ikke placeres på en progressionslinje med samme præcision som de danske. Den manglende præfigering gør også, at de franske verber ikke får understreget deres transitivitet, som det sker med de danske verber, når de præfigeres. De franske støtteverber der optræder i korpus, er – lige som de præfigerede danske – transitive aktionsverber, men dette understreges eller udtrykkes ikke ved præfigering som det sker ved 2/3 af de danske støtteverber.

Henvisninger

- Baron, I. (1994). Les syntagmes nominaux français dans une perspective valentielle. *Linguistica* XXXIV, 1, *Mélanges Lucien Tesnière*. 29-45.
- Baron, I. (1997). Objet effectué et constructions nominales. D. Willem & L. Melis (eds.): *Les objets: relations grammaticales et rôles sémantique*. *Travaux de linguistique* 35. Louvain-la Neuve: Duculot. 115-125.
- Baron, I. (2000). La lexicalisation des noms composés déverbaux. Traits généraux de la composition nominale. I. Korzen & C. Marelo (eds.): *Argomenti per una linguistica della traduzione. Notes pour une linguistique de la traduction. On linguistic aspects of translation. Gli argomenti umani* 4. Alessandria: Edizioni dell'Orso. 43-52.
- Baron, I. & M. Herslund (1998). Support Verb Constructions as Predicate Formation. H. Olbertz et al. (eds.): *The Structure of the Lexicon in Functional Grammar. Studies in Language Companion Series* 43. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 99-116.
- Baron, I. & M. Herslund (2000a). Verbo-Nominal Predicates, Nominal Style and Legal Language. M. Ruane & P. Ó. B. Dónall (eds.): *Integrating Theory and Practice in LSP and LAP*. Dublin: University College Dublin. 93-101.
- Baron, I. & M. Herslund (2000b). The linguistic Expression of Autho-

- rity in LSP Texts as exemplified by English and French. *KLIMT* 4. København: Handelshøjskolen i København. 1-12.
- Durst-Andersen, P. & M. Herslund (1996). The syntax of Danish verbs. Lexical and syntactic transitivity. E. Engberg-Pedersen et al. (eds.): *Content, Expression and Structure. Studies in Danish Functional Grammar. Studies in Language companion series*. Vol. 29. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 65-96.
- Giry-Schneider, J. (1978). *Les constructions du verbe faire. L'opérateur faire dans le lexique*. Genève-Paris: Droz.
- Giry-Schneider, J. (1987). *Les prédicats nominaux en français. Les phrases simples à verbes support*. Genève: Librairie Droz.
- Gross, G. (1993). Trois applications de la notion de verbe support. *L'information grammaticale* 59. Paris: Didier. 16-22.
- Gross, G. (1994). Classes d'objets et description des verbes. J. Giry-Schneider et al. (eds.): *Sélection et sémantique classes d'objets, compléments appropriés, compléments analysables*. *Langages* 115. Paris: Larousse. 15-30.
- Gross, G. (1996). Les expressions figées en français – noms et autres locutions. C. Fuchs (ed.): *Collection l'essentiel français*. Editions OPHRYS. 3-88.
- Gross, M. (1981). Les bases empiriques de la notion de prédicat sémantique. *Langages* 63. Paris: Larousse. 8-49.
- Gross, M. (1998). La fonction sémantique des verbes supports. B. Lamiroy (ed.): *Le Lexique-grammaire. Travaux de linguistique* 37. Duculot. 25-46.
- Gross, M. (1999). Sur la définition d'auxiliaire du verbe. H. B.-Z. Shyldkrot (ed.): *Les auxiliaires: délimitation, grammaticalisation et analyse*. *Langages* 135. Larousse. 8-21.
- Herslund, M. (1994). Leksikalske strukturer i dansk og fransk. *Leksikon og verden*. ARK 76. Sproginstitutionernes arbejdsrapporter. København: Handelshøjskolen i København. 1-14.
- Herslund, M. (1997, foreløbig version). *Det franske sprog*. Kapitel I. *Grundlag*. København: Handelshøjskolen i København.
- Herslund, M. & I. Baron (1995). Transitivitet og verbonominale prædikater. *KLIMT* 1. København: Handelshøjskolen i København. 1-22.
- Herslund, M. & F. Sørensen. (1993). Valency Theory. An Introduction to the Danish Project. M. Herslund & F. Sørensen (eds.): *The Nord-*

lex Project. Lexical Studies in the Scandinavian Languages. LAMBDA 18.
København: Handelshøjskolen i København. 1-22.

Talmy, L. (1985). Lexicalization Patterns: Semantic Structure in Lexical Forms. T. Shopen (ed.): *Language Typology and Syntactic Description*. Vol. III. Cambridge: Cambridge University Press. 57-150.

Positivled, antiled og komitativled i dansk

Lars Heltoft

I Grammatik over det Danske Sprog vil vi forsøge at sætte de centrale sætningsled subjekt, direkte objekt og indirekte objekt i systematisk relation til sætningsled indledt med præposition. Sigtet er at se systemet som en kombinatorik med et begrænset, elementært inventar og dermed reducere forholdet mellem de to ledgrupper til variation.

Den vigtigste inspirationskilde er adjektteorien, og mit løsningsforslag er klart i gæld til den. Som i adjektteorien er 3-tallet det magiske tal, men systemet er tænkt på en delvis anden måde. Jeg tror yderst ude at forskellen mellem adjektsproget fransk og et sprog som dansk har at gøre med de måder det indirekte objekt er skruet sammen på i de to sprog, og med de forskellige roller verberne *være* og *have* spiller for den syntaktiske grammatikalisering.

Læseren kan roligt blive skuffet allerede nu. At vise dette vil i bedste fald tage mig resten af livet, så du må nøjes med den korte, foreløbige version.

I kort formulering tager analysen udgangspunkt i de tre klassiske, nominale sætningsled: subjekt, direkte objekt og indirekte objekt. Disse led er alle dannet som rene nominaler uden præposition.

Hvert af disse led kan systematisk forbindes med to andre sætningsled i adverbial form: med sit **antiled (modled)** og med sit **komitativled (medled)**. Subjektets medled er kendt i dansk tradition som konsubjekt (Høysgaard 1752, Hansen 1971). Medleddenes status i øvrigt er et særdeles indviklet problem, og i første omgang stiller jeg systemet helt forenklet op.

Positivled	Antiled (modled)	Komitativled (medled)
subjekt	subjekts antiled	konsubjekt
direkte objekt	direkte objekts antiled	direkte objekts medled
indirekte objekt	indirekte objekts antiled	indirekte objekts medled

1. De positive valensled

Der er tre nominale valensled: subjekt, direkte objekt og indirekte objekt. Af grunde der bliver tydelige nedenfor, kaldes disse tre ledtyper for de **positive sætningsled** eller kort: **positivleddene**. De har sætningsleddets fulde rang.

2. Antiled

Valensleddene kan i aktive sætninger under bestemte omstændigheder optræde i adverbialform, styret af en præposition. På udtrykssiden får de således lavere rang, de nedskrives fra nominal til adverbial.

De nedskrevne led ses ikke under ét i den traditionelle grammatik. Det led der har fået størst traditionel opmærksomhed, er det såkaldte middelbare objekt, som i det klassiske eksempel:

- (1) Skyd ikke pianisten! (direkte objekt)
- (2) Skyd ikke på pianisten! (middelbart objekt, dvs. tilknyttet med præposition)

Vi vil kalde sådanne led i adverbial form for **antiled**¹ eller på rent dansk: **modled**.

2.1. Subjektets antiled

Subjektet nedskrives til et adverbial hvis præposition er *med*. Dette led kaldes **subjektets antiled** eller **modled**. Først vises positiv ledform, dernæst antiledsformen:

- (3) myrerne myldrede rundt i huset
- (4) det myldrer rundt **med myrer** i huset

1. Anm. Betydningen af ordet *antiled* er altså 'alternativled', 'syntaktisk modstykke', 'komplementært led', svarende til *anti-* i *antipode*, *antitese* og *antikrist*.

I ikke-sætningsformede ytringer kan subjektet per definition kun optræde i antileddsform – der er jo ingen finit form at samordnes med.

- (5) dommeren skal ud
- (6) ud **med dommeren!**
- (7) og så røg dommeren ud
- (8) og så ud **med dommeren**

Subjektet får som antiled udtryksstatus som adverbial, men det beholder sin status som indholdssubjekt, idet det har samme semantiske bindinger som det positive subjekt. Traditionelt sagt er det stadig det logiske subjekt for *myldrer* og for *ud* (det er myrer der myldrer, det er dommeren der skal ud eller kom ud).

Anderledes udtrykt har antileddet samme semantiske rolle i forhold til prædikatet som det positive subjekt har til det finitte verbal. Dette er en grundlæggende tanke i hele systemet: Antileddene har samme semantiske rolle som positivleddene, men adskiller sig ved andre træk.

2.2. *Det direkte objekts antiled*

Det direkte objekt (DO) nedskrives til det direkte objekts antiled, traditionens middelbare objekt. Nedskrivningen kan foregå med forskellige præpositioner, men *på* er den hyppigste og mest grammatikaliserede. Først vises det direkte objekt, dernæst det nedskrevne antiled, som nu skal hedde **middelbart direkte objekt (MDO)**:

- (9) de byggede domkirken (på hundrede år)
- (10) de byggede **på domkirken** (i hundrede år)

2.3. *Det indirekte objekts antiled*

Det indirekte objekt (IO) nedskrives til det indirekte objekts antiled. Vi danner parallelt termen **middelbart indirekte objekt (MIO)**. Det dannes hyppigst med præpositionen *til*, visse kognitive og kommunikative verber har dog *for*. Igen vises først den positive ledform, dernæst antileddet.

- (11a) de overdrog Lisbeth ansvaret
- (11b) de overdrog ansvaret **til Lisbeth**
- (12a) vi forklarede ham det
- (12b) vi forklarede det **for ham**

2.4. *Forholdet mellem MDO og MIO*

Er der nogen parallel mellem MDO og MIO? DO og MDO kommitter systematisk med hensyn til telicitet, som vist i detaljer af Per Durst-Andersen og Michael Herslund (1996a, 1996b), derfor kun et par eksempler her. Konstrueres verbalstammen med DO, betegner konstruktionen en handling (har telisk betydning); konstrueres den med MDO, betegner den en aktivitet (har atelisk betydning):

- (13a) de skrev bogen
- (13b) de skrev **på bogen**
- (14a) han drejede rattet
- (14b) han drejede **på rattet**

Den umarkerede præposition er *på*, men mange andre er mulige, afhængigt af verbalstammen (se Durst-Andersen og Herslund 1996b).

Konstruktion med DO og MDO er altså ikke synonyme. Er IO og MIO da synonyme?

Man vil ikke nødvendigvis vente den samme betydningsforskel mellem IO og MIO som mellem DO og MDO, men man vil vente en betydningsforskel.

Ingen har efter min formening stillet spørgsmålet, og i adjektteorien ligger vægten på den ubetvivlelige lighed i betydningen mellem (11a) og (11b), og tilsvarende mellem (15a) og (15b) (se Herslund 1988a, Herslund og Sørensen 1996).

- (15a) han forærede fonden aktierne
- (15b) han forærede aktierne **til fonden**

En telicitetsforskel kan man i hvert fald ikke få frem af disse konstruktioner alene. Begge sætninger betegner handlinger med forandringsstruktur:

- 1 før handlingen havde han aktierne, og fonden havde dem ikke (præsupponeret tilstand)
- 2 han overdrog fonden aktierne (asserteret ændring)
- 2' han overdrog aktierne til fonden (asserteret ændring)
- 3 fonden havde derefter aktierne (impliceret ny tilstand)

Men synonymien i (15a, b) kan skyldes den styrende verbalklasses semantik og behøver ikke at betyde at der er synonymi mellem IO og MIO, isoleret set. Man gør klogt i at se på disse led i andre kontekster. Et intentionalt adverbial der betegner mål eller hensigt, har man ved verber som *anspore*, *opfordre*, *provokere*, *tilskynde*, *udfordre*, *udæske*.

- (16) kan det anspore dig **til en bedre indsats?**
- (17) de opfordrede modparten **til våbenhvile**
- (18) hun udfordrede ham **til et parti skak**

Denne målbetydning vil jeg antage også ligger bag ved de centrale forekomster af MIO – men se først hvordan IO og MIO opfører sig som såkaldte frie led, frit IO og frit MIO, i (19) - (28). Frit MIO først:

- (19) hun skaffede en fribillet **til dem**
- (20) han hentede en kasse guldøl **til os**
- (21) hun købte papirkniven med diamantskaft **til sin mand**
- (22) hun lavede en kop kaffe **til dem**
- (23) kongen byggede et lille lystslot **til sin datter**

Her er mål- og intentionsbetydningen også ganske tydelig, og som i (16) - (18) meddeler sætningerne (19) - (23) intet om hvorvidt målet opnås. Der er heller ikke tale om at subjektet besidder objektet, kun at IO/MIO ikke har det.

- 1 før handlingen havde MIO ikke papirkniven (præsupponeret tilstand)
- 2 subjektet (hun) købte papirkniven med den hensigt at hendes mand skulle have den

Et tredje, impliceret trin indgår ikke i den frie MIO-konstruktions se-

mantik, og sætningen tager ikke stilling til om manden nogensinde bliver den lykkelige modtager.

Frit IO har derimod en anden semantik:

- (24) hun skaffede dem en fribillet
- (25) han hentede os en kasse guldøl
- (26) hun købte sin mand en papirkniv med diamantskaft
- (27) hun lavede dem en kop kaffe
- (28) kongen byggede sin datter et lille lystslot

Disse sætninger har den betydning at IO får rådighed over DO.

- 1 før handlingen havde hendes mand (IO) ikke papirkniven (præsupponeret tilstand)
- 2 subjektet (hun) købte papirkniven med den hensigt at hendes mand skulle have den
- 3 hendes mand fik papirkniven

Her finder vi da en lignende forskel mellem IO og MIO som mellem DO og MDO. Verbalstammen er i sig selv neutral over for overdragelsens telicitet, og valget mellem IO og MIO er et valg mellem telisk fortolkning (IO) og atelisk fortolkning (MIO).

Det er vigtigt at forstå at præpositionssyntagmerne i MDO og MIO ikke trækker noget fra verbernes betydning. Tværtimod viser ovennævnte verbalklassers forenelighed med DO og MDO, henholdsvis frit IO og frit MIO, at stammerne er mere abstrakte end de betydningsforskelle positiv konstruktion og antiledskonstruktion tilfører dem.

2.5. *Egentligt IO og MIO*

De egentlige IO-konstruktioner i dansk er overdragelseskonstruktioner, jf. (11a) og (15a).

- (29) hvad gav I bruden?
- (30) byen skænkede jubilaren et guldur
- (31) vi sendte hende pakken i forgårs
- (32) han viste gerne gutterne sin nye bil

- (33) hvad gav I **til bruden**?
 (34) byen skænkede et guldur **til jubilaren**
 (35) vi sendte pakken **til hende** i forgårs
 (36) han viste gerne sin nye bil **til gutterne**

Ved egentligt IO præsupponerer verbet DOs tidligere eksistens hos subjektet, det asserterer dets overdragelse, og det implicerer DOs eksistens hos IO el. MIO derefter. Her er der altså ingen telicitetsforskel.

Dette forhold skyldes ikke nogen lighed mellem IO og MIO, men det skyldes at overdragelsesverberne selv er kodet for denne telicitet. *Til* kan altså også her uden videre tolkes som det intentionale *til*, og det er verbalklassen 'overgangsverber' der insisterer på den teliske betydning ved egentligt IO og MIO.

2.6. Antiled uden positivt modstykke

Der findes verber der styrer MDO som eneste syntaktiske objektmulighed. Dette er ikke noget problem for teorien om antiled, men viser kun at forskelle i abstrakthed/konkretion mellem verbers betydning har syntaktiske konsekvenser.

- (37a) *mor arbejder sin bog
 (37b) mor arbejder **på sin bog**

På samme måde findes der præfigerede eller sammensatte verber der kun kan være teliske:

- (38a) mor færdiggjorde sin bog
 (38b) *mor færdiggjorde på sin bog

Det interessante ved det danske verballeksikon er i denne henseende ikke at der findes specifikke aktivitetsverber som *arbejde* og specifikke handlingsverber som *færdiggøre*. Det interessante er med Durst-Ander sen og Herslund (1996b) at der er så mange, mange verbalstammer der er uspecificerede med hensyn til denne forskel. Dermed bliver forskellen mellem positivled og antiled til et vigtigt grammatisk system i dansk.

3. Komitative led (medled)

Herudover kan de tre positive, nominale valenstyper foreligge som **komitativled (medled)**, det vil sige som led der i nedskreven rangform fordobler eller specificerer et allerede eksisterende valensled.

3.1. *Dubleantled*

Medled kan være **dubleantled**, det vil sige et led der med hensyn til semantisk rolle fordobler et valensled der allerede er i sætningen. Subjektets dubleantform hedder **konsubjekt (KS)**, objekternes dubleantform **koobjekt**. I KS er præpositionen altid *med*, fx:

- (39) Ole og Lise mundhugges
 (40) Ole mundhugges **med Lise**

DO's koobjekt findes ved et lille antal verber der er kausativeringer af KS-relationer, sammenlign de simple KS-konstruktioner (43) og (44). Koobjekt har ligeledes præpositionen *med*, fx:

- (41) man skal først forbinde punkterne A og B
 (42) man skal først forbinde punkt A **med punkt B**
 (43) punktet A hænger sammen med punktet B
 (44) den røde ledning er i kontakt **med den grønne**

IO's koobjekt har altid den sammensatte præposition *sammen med*. Det nævnes her for fuldstændighedens skyld, men er ikke et valensled, men et frit led. Alene præpositionen *sammen med* viser dets status som frit led, jf. Hansen (1971).

- (45) de overdrog Lisbeth og Lars ansvaret
 (46) de overdrog Lisbeth ansvaret **sammen med Lars**

3.2. *Specifikatorled*

Medled foreligger også som **specifikatorled**.

3.2.1. *Subjektets specifikatorled*

Subjektets specifikatorled falder i to hovedgrupper.

Den ene type er et stedsadverbial, der står i abstrakt meronymisk relation (del-helhedsrelation) til subjektet. Specifikatorleddet ansues som en del af subjektet.

(47) hun har en sløjfe **i hatten**

(48) han har skæl **på sin jakke**

Dette led er forbundet med subjektet med en *have*-relation: *hun har en hat/hatten, han har en jakke/jakken*. Uden at der her kan blive plads til detaljerne (se Heltoft 1996b, Heltoft udk.), så er *have*-relationen ikke identisk med nogen stedsrelation, men den betegner tilhørsforhold, en abstrakt form for meronymisk relation. En af de tilhørsrelationer der kan være tale om, er possession, som her: *Hun har en hat/hatten*.

Samtidig sætter konstruktionen specifikatorleddet i relation til DO med en *have*- eller *være*-relation: *hatten har en sløjfe i; der er en sløjfe i hatten*. Denne anden relation er mere åben og kan netop være en stedsrelation: *der er skæl på jakken*.

Subjektets anden specifikator konstruktion er en krydstype mellem dubleantkonstruktion og specifikation. Den ligner i udtrykket dubleantkonstruktionen konsubjekt ved at have præpositionen *med*.

(49) jeg væltede **med min cykel** i går (komitativ i snævrere forstand))

(50) hotellet (helhed) dominerer hele gaden **med sin grimme facade** (del)

(51) han knuste sparegrisen **med en hammer** (instrument)

I betydningen ligner den dubleantleddet KS ved at *med*-leddet altid må være kvalificeret som subjekt for konstruktionens verbum. Det skal altså gælde at følgende er impliceret:

(52) min cykel væltede i går

(53) hotellets grimme facade dominerer hele gaden

(54) hammeren kunne knuse sparegrisen

Men konstruktionen er en specifikationskonstruktion ved at subjekt og medled er forbundet med en *have*-relation, således at 'subjektet har medleddet', her 'jeg har min cykel'.

Denne relation er udtalt asymmetrisk, idet sideordning og ombytning er umuligt:

- (55) *jeg og min cykel væltede i går
 (56) *min cykel væltede med mig i går

En dubleantrelation er symmetrisk, men forholdet mellem subjektet og dets specifikatorled er altid asymmetrisk. Subjektets specifikatorled omfatter som det fremgår, en række forskellige undertyper af traditionelle sætningsled, herunder fx instrumentalisled og traditionelle komitativled. Detaljerne må ses i Heltoft (udk.).

3.2.2. *Det direkte objekts specifikatorled*

Det direkte objekts specifikatorled (medled) kan være et stedsadverbial, fx:

- (57) de ramte ham **på hans svage punkt**
 (58) manden sparkede hunden **i siden**
 (59) læreren slog eleverne **over fingrene**

Dette specifikatorled er ligeledes forbundet med sin specifikand (det led det skal specificere, her DO) med en *have*-relation, en relation mellem helhed og del:

- (60) han har et svagt punkt
 (61) hunden har en side
 (62) eleverne havde fingre

3.2.3. *Det indirekte objekts specifikatorled*

Det indirekte objekts specifikatorled (medled) kan ligeledes være et stedsadverbial:

- (63) manden gav hunden et spark **i siden**
 (64) læreren gav eleverne et rap **over fingrene**
 (65) man gav hende en sløjfe **i hatten**

IO er et indholdssubjekt, se Heltoft 1996b og Heltoft (udk.). Derfor har IOs specifikatorled den samme relation til sit IO som vi fandt mel-

lem subjektet og dets specifikatorled: *hunden fik et spark i siden, eleverne fik et rap over fingrene, hun fik en sløjfe i hatten*. Således finder vi også den samme basale *have*-relation mellem IO og dets specifikatorled.

- (66) hunden havde **en side**
- (67) eleverne havde **fingre**
- (68) hun havde **en hat**

4. Prædikativisk specifikator

Traditionel grammatik regner prædikativer med til de nominale sætningsled. I Grammatik over det Danske Sprog er prædikativer ikke styrede nominale led, men kerner i sammensatte prædikater (Heltoft 1995).

Prædikativ findes også i nedskreven form som adverbielt specifikatorled, et system der uden tvivl har været mere udbredt tidligere:

- (69a) de kaldte dem værnemagere
- (69b) de kaldte dem **for værnemagere**
- (70) de anser os **for ubegavede**
- (71) man regner dem ikke **for rigtige medlemmer**
- (72) Hvis I ikke strax flyer mig en Natpotte, vil jeg holde jer alle **for Natpotter**
- (73) dem betragter vi **som rene genier**
- (74) vurderer du dem **som egnede** eller **måske egnede?**

5. Særlig specifikation: vurderingsverber og verba judicandi

Visse relationer mellem et DO og et specifikatorled med *for* udgør et særligt problem, fx i:

- (75) de takkede dem **for indsatsen**
- (76) hun kritiserede ham **for hans ligegyldighed**
- (77) de fritog ham **for militærtjeneste**

Verber der kan tage denne konstruktion, er fx: *anklage, bebrejde, beklikke, beskyldte, frikende, friholde, fritage, kritisere, mistænke, undtage*.

En historisk skitse kunne tyde på en udvikling fra og frakobling fra prædikativisk specifikatorled. I ældre tid kunne disse led forstås som rene prædikativiske specifikatorer, fx: *mistænke for spion, holde for nar* ('anse for en nar'), *love for moder, anklage for tyv*.

- (78) de som vare allarmede over de Christnes Tilvext <tog> deraf Leilighed til at beskylde dem for mordbrændere *HolbOrdb beskylde*
- (79) <Saladin>..prisede ham som den største General, han havde kiendt *HolbOrdb prise*

Udviklingen lader ved enkelte verber det nedskrevne prædikativ bestå som en mulighed, men ved alle vurderingsverber og juridiske verber forsvinder prædikativmuligheden:

1700-tallet	>	Moderne dansk
kalde mig for ven	>	kalde mig for ven
anklage dem for tyv	>	–
beskylde ham for		
mordbrænder	>	–
mistænke hende for spion	>	–
holde dig for nar		–
anklage dem for tyveri	>	anklage dem for tyveri
beskylde ham for	>	beskylde ham for mordbrand
mordbrand		
prise hende for sine evner	>	prise hende for sine evner
mistænke nogen for	>	mistænke nogen for noget ulovligt
noget ulovligt		

På denne måde skilles prædikativet fra vurderingskonstruktionen, og sidstnævnte bliver en specifikator-konstruktion med neksualt specifikatorled (verbalsubstantiv eller andet neksualt led) hvor DO specificeres som indholdssubjektet for neksualet (*deres tyveri, hans mordbrand, hendes/sine evner, noget ulovligt som nogen har gjort*). Denne type er fuldt produktiv i moderne dansk, hvad man kan se af omdannelser fra marginal IO-konstruktion:

(80)	de misundte hende gevinsten	>	de misundte hende for gevinsten
(81)	han tilgav hende sidespringet	>	han tilgav hende for sidespringet
(82)	de unddrog sig beskatning	>	de unddrog sig for beskatning

6. Tilordning af semantisk rolle

De semantiske rollers tilordning til sætningsleddenes grammatiske system kan her kun behandles summarisk. Hovedpunkterne er:

1. Subjektet har NEUTRAL SEMANTISK ROLLE, dvs. at det er åbent for enhver semantisk rolle som verbalstammen tilskriver det. Meget hyppige udfyldninger er agens og kausativ.
2. Det direkte objekt har den semantiske rolle INAGENTIV eller INKAUSATIV. I modsætning til hvad der ofte hævdes, så har det direkte objekt en egentlig semantisk rollekaraktæristik, omend en negativ. Det er subjektet der er det neutrale led med hensyn til semantisk rolle (se Heltoft 1996a).
3. Det indirekte objekt har rammefunktion. Vi taler om det som den semantiske rolle HELHED (svarende stort set til eng. FRAME, DO ved denne konstruktion er specificeret som det indrammede, kaldet DEL, svarende til eng. FRAMED (se Heltoft 1996a, b, Heltoft udk.).

Positivled, antiled og de komitative dubleantled har således rolletilskrivning som i fig. 1. nedenfor. Dubleantled gentager den rolle som deres positivled har.

Specifikatorleddene (SPEC) er med hensyn til semantisk rolle mere komplekse, fordi de både har en relation til det styrende verbum og en relation til specifikanden. I relation til det styrende verbum benævnes den semantiske rolle netop som SPECIFIKATOR (SPEC), men denne specifications nærmere karakter fremgår af relationen mellem specifikanden og specifikans. I (83) - (84) er specifikans' relation til specifikanden en del-helhedsrelation. Fx:

- (83) han rev hende (-AG) i håret (SPEC)
(hendes (HELHED) hår (DEL))

- (84) hun gav ham (HELHED) et spark i røven (SPEC)
 (hans (HELHED) røv (DEL))

Ved vurderingsverber og verba judicandi er specificationsrelationen en handling som DO er forbundet med som agentled, dvs. som agentivt logisk subjekt.

- (85) de takkede dem (-AG) for indsatsen (SPEC)
 (deres (AG) indsats)
- (86) man anklagede ham (-AG) for tyveri (SPEC)
 (hans (AG) tyveri, dvs. tyveri han skal have begået)

7. En forudsigelse

Hvis systemet er rigtigt tænkt, forudsiges det at DO og MDO alternerer og ikke kan forekomme i samme sætning. Ligeledes skal IO og MIO alternere og må ikke kunne forekomme i samme sætning. Derimod er der som Rita Therkelsen mundtligt har påpeget, intet i vejen for at en sætning kan indeholde en sekvens af antiled + specifikatorled (MDO/MIO + specifikator) og af to antiled (MDO + MIO). Disse sidste forudsigelser vises i følgende:

- (87a) hun måtte læse sine matematiklektier i sin venindes bøger
 (87b) hun måtte læse på sine matematiklektier i sin venindes bøger
 (88a) pas på ikke at berøre ovnen på varmelegemerne!
 (88b) pas på ikke at røre ved ovnen på varmelegemerne!
 (89a) de sparkede ham i hovedet
 (89b) de sparkede løs på ham i hovedet
 (90a) hun holdt tasken i hanken
 (90b) hun holdt på tasken i hanken
 (91a) de skaffede en buket blomster til værtinden
 (91b) de sørgede for en buket blomster til værtinden

DO og MDO, henholdsvis IO og MIO, er jo alternative realisationer af det samme led.

I adjektteorien skelnes der mellem subjekt, objekt og adjekt, hvor adjekt omfatter alle andre valensled end subjekt og direkte objekt. Et hoved-

problem er forholdet mellem DO og MDO som Durst-Andersen og Herslund jo har beskrevet som systematisk alternation. Adjektteorien indfanger ikke den lighed der er mellem DO og MDO, og den forudsiger faktisk at MDO ikke må kunne erstatte DO i kontekster, hvor der også er et specifikatorled eller et MIO-led. Herslund og Sørensen har altid fremhævet det som teoriens fornemste forudsigtelse at der kun kan være ét nedskrevet led per sætning, nemlig adjektet, og at MDO derfor er adjekt.

8. Oversigt over systemet

Vi kan resumere ledtyperne i figur 1. De centrale præpositionstyper kan resumeres som i figur 2. Man kan formulere den hovedregel at det nedskrevne subjekts præposition er *med*, præpositionen for konsubjekt i den vide betydning af ordet som Erik Hansen (1971) bruger. Bortset fra subjektet har de centrale antiled og specifikatorled en lokal præposition.

Figur 1. Oversigt over systemet.

<i>positivled</i>	<i>antiled</i>	<i>komitativled</i>	
		<i>dubleantled</i>	<i>specifikatorled</i>
<i>primærsubjekt</i> (<i>Neut</i>)	<i>antisubjekt</i> (<i>Neut</i>)	<i>konsubjekt</i> (<i>Neut</i>)	<i>S's medled</i> (<i>Spec</i>)
<i>DO (-Ag)</i>	<i>MDO (-Ag)</i>	<i>koobjekt (-Ag)</i>	<i>DOs medled (Spec)</i>
<i>IO (Helhed)</i>	<i>MIO (Helhed)</i>	<i>(frit koobjekt)</i>	<i>IOs medled (Spec)</i>

Figur 2. Præpositionalsystem og ledsystem

<i>positivled</i>	<i>antiled</i>	<i>komitativled</i>	
		<i>dubleantled</i>	<i>specifikatorled</i>
<i>primærsubjekt</i>	<i>med</i>	<i>med</i>	<i>med/på/i</i>
<i>direkte objekt</i>	<i>på/i/ved...</i>	<i>med</i>	<i>på/i/for</i>
<i>indirekte objekt</i>	<i>til/for</i>	<i>(med)</i>	<i>på/i/for</i>

Henvisninger

- Baron, I. & M. Herslund (udk.). Semantics of the Verb HAVE. I. Baron, M. Herslund & F. Sørensen (eds.): *Dimensions of Possession*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Diderichsen, P. (1946). *Elementær dansk Grammatik*. København: Gyldendal.
- Durst-Andersen, P. & M. Herslund (1996a). The Syntax of Danish Verbs. Lexical and Syntactic Transitivity. E. Engberg-Pedersen et al. (eds.): *Content, Expression and Structure. Studies in Danish Functional Grammar*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 65-102.
- Durst-Andersen, P. & M. Herslund (1996b). Prepositional Objects in Danish. L. Heltoft & H. Haberland (eds.): *Proceedings of the Thirtieth Scandinavian Conference of Linguistics*. Department of Languages and Culture, Roskilde University. 93-108.
- Hansen, E. (1971). Jensen er nede i postkassen med et brev. Om konstruktioner med consubjectum i dansk. *Danske Studier*.
- Heltoft, L. (1995). Predicative Adjectives and Adverbials as Valency Bearers. L. Schøsler og M. Talbot (eds.): *Studies in Valency I*. Odense: Odense University Press. 211-235.
- Heltoft, L. (1996a). Grammatikalisering af semantiske roller i dansk. L. Schack-Rasmussen (udg.): *Semantiske roller. Odense Working Papers in Language and Communication* 10. 43-64.
- Heltoft, L. (1996b). On the Alleged Universality of the Adject. N. Davidsen-Nielsen (ed.) *Sentence Analysis, Valency, and the Concept of Adject*. Copenhagen Studies in Language 19. 111-126.
- Heltoft, L. (udk.). Datives and Comitatives as Neighbouring Spouses. Irene Baron, M. Herslund & F. Sørensen (eds.): *Dimensions of Possession*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Herslund, M. (1988a). On Valence and Grammatical Relations. F. Sørensen (ed.): *Valency. Three Studies on the Linking Power of Verbs*. Copenhagen Studies in Language. CEBAL Series No. 11. 3-34.
- Herslund, M. (1988b). *Le Datif en Français*. Louvain-Paris: Éditions Peeters.
- Herslund, M. (1995). Valens og grammatiske relationer. P. Durst-Andersen & J. Nørgaard-Sørensen (udg.): *Ny forskning i grammatik* 2. Odense: Odense University Press. 48-72.
- Herslund, M. & F. Sørensen (1994). A Valence Based Theory of Grammatical Relations. E. Engberg-Pedersen, L. Falster Jakobsen & L.

Schack-Rasmussen (eds.): *Function and Expression in Functional Grammar*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter. 81-95.

Høysgaard, J. Pedersen (1752). *Methodisk Forsøg til en fuldstændig dansk Syntax*. (= Henrik Bertelsen. Danske Grammatikere V).

Mere om foregrounding og backgrounding

Lisbeth Falster Jakobsen

1. Indledning

Foregrounding og backgrounding er et vagt defineret begrebspar, som indtil nu, så vidt jeg kan se, hovedsageligt har været brugt om *the main story line*, således at forgrundede sætningsindhold udgør historiens skelet og resten udgør baggrundsoplysninger¹. Nogle sprog har morfemisk markering hertil (cf. Hopper 1979 og Hopper og Thompson 1980); i andre sprog skal fænomenet bero på en samling brogede karakteristika, eller det hænges op på intuitionen alene. I *Ny forskning i grammatik* 7 (2000: 103-122) luftede jeg den ide, at man kunne applicere foregrounding og backgrounding på selve den enkelte sætnings indhold og holde begrebsparret adskilt fra karakteristika ved det lineære forløb.

Mine ideer støttede sig på følgende ting:

- (1) 1) at sætningen danner en form for statisk ophold i tekstens flow, et frosset øjebliksbillede
- 2) at verbalet er kernen i den normale sætningskonstruktion
- 3) at verbalets handling danner kernen i foreteelsen
- 4) at verbalet sammen med sine valensled danner forgrunden i foreteelsen, og resten af sætningens ideationelle konstituenten danner baggrunden
- 5) at ved at benytte forskellige sproglige midler kan samme ikke-sproglige situation få forskellig strukturering
- 6) at sætningens foreteelse som et statisk ophold i teksten og det lineære dynamiske forløb i sætningen med dens informationslayout er to forskellige ting, som imidlertid skal eksistere i sætningen på én gang.

---

1. Jf. en kritisk gennemgang hos T. Reinhart (1984).

Disse ting synes fortsat at have gyldighed, men trænger til yderligere argumentation.

2. Sagsforhold og partcipanter

William Croft (1998) understøtter synspunktet under punkt 1 i (1):

- (2) Perhaps the two most basic syntactic structures of human language are the clause and the phrase (noun phrase or prepositional/postpositional phrase; it generally functions as a subject, object, or oblique element related to the main verb of the clause). The clause and the phrase are centered around the communication of *events* and *objects*, respectively. Events include both *actions* (processes involving change) and *states* (where no change is involved). Objects include persons and things that function as participants in those events). (Croft 1998: 67)

Sætningen er altså forstået som repræsenterende en *event*, og frasen som repræsenterende en person eller en ting, der deltager som participant i denne *event*. Læg mærke til, at ledbeskrivelsen af partcipanterne er subjekt, objekt og præpositionalfrase. Hvis man ser på eksemplerne igennem artiklen, vil man se, at disse præpositionalfraser er præpositionalobjekter eller adverbialled. Croft tillægger så i sine karakteristikker disse ledværdier forskellige kasusroller à la Fillmore. Det fremgår af eksemplerne, at adverbialledene er sådanne, som normalt har en præposition, der mere eller mindre karakteriserer rollen. Rollerne er dem, som man stort set tillægger personer og ting i den ikke-sproglige verden, herunder også lokaliteter. Men ikke fx epistemiske adverbialer eller emotionelle adverbialer (de optræder som oftest også som rene adverbier, altså ikke som præpositionalfraser); og temporale adverbialer holder Croft for sig af en grund, der bliver behandlet nedenfor (jf. 3.1).

Dette passer i nogen grad til de rolleværdier, som et verbs valens udstikker. Uden at Croft overhovedet arbejder med valens. Han mangler nogle hardcore begreber som dependens og selektion. Hans synspunkt er nærmest det modsatte, nemlig:

- (3) Words do not have a fixed distribution across constructions. To some degree, any word can be used in principle in any con-

struction. Hence, distributional patterns do not establish grammatical categories in the strict sense. What matters is the semantic interpretation of a word in a particular grammatical construction. (Croft 1998:90-91)

Det er en meget sympatisk tanke, at **når** et ord står i en realiseret konstruktion, skal det også fortolkes. Så udgør det sagte, hele konstruktionen, en fortolkning af verden, *a construal*, et indholdskonstrukt. Deri har Croft ret. Men det er jo ikke det samme som, **hvordan** et ord kommer til at stå i en konstruktion. Her er der alvorlige begrænsninger på, om ethvert ord kan stå i enhver konstruktion. Det er muligt, at engelsk er mere fleksibelt på dette punkt, p.g.a. af den morfologiske fattigdom og anden beskedenhed i formklasserne, men det gælder ikke nødvendigvis for andre sprog, fx ikke for et sprog som tysk.

Derfor holder jeg fast ved, at et verbs valens er en første fortolkning af en relation i den ikke-sproglige verden², og at valenser er kraftigt normerede og fikserede fortolkninger. De er indholdskonstrukt, jf. punkt 5 i (1). Det er verbalet³ med partipanter, der udgør skelettet i sætningens sagsforhold, den sproglige modellering af den ikke-sproglige situation. Ud af de samlede semantisk-logiske faktorer, som man kan inddele enhver situation i, udvælger verbet via sin valens nogle til særlig behandling. Det ses tydeligt i de tilfælde, hvor det samme verbum⁴ har alternative valenser:

- (4a) Arbeiter räumen mit Schneepflügen den Schnee von der Straße
 (4b) Schneepflüge räumen den Schnee von der Straße (Welke 1988: 56)

---

2. Der regnes med både udtryks- og indholdsvalens, jf. (4), som er et eksempel på forskellig indholdsvalens.

3. Der skelnes her mellem et verbum og dets valens, og verbalet og dets "valens". Verbet med valens udgør den første fortolkning af en situation; men i verbalet kan denne fortolkning manipuleres både i form af undertrykkelse af en aktant og i form af aktanters ændrede muligheder i lineariseringen.

4. "Samme verbum" skal forstås således, at verbalstammens indhold synes at være det samme, uanset at valensen er forskellig.

Hvis den faktor, som rent denotativt, altså i vores forståelse af den ikke-sproglige verden, forstås som instrument, gøres til 1. valensled (jf. (4b) hvor den realiseres som subjekt), så udelukkes samtidig en anden faktor fra at kunne realiseres som led i sætningen, nemlig agenten. Selvom vi logisk-semantisk godt ved, at der skal en agent til i sidste ende, så er denne skubbet så meget i baggrunden, at han/hun er ude af det sproglige sagsforhold som en specifik størrelse. (4a-b) er således to konstrukter af den basalt samme situation, eller sagt på tysk:

- (5) Man kann semantische Beziehungen, z.B. Valenzstrukturen denotativ und signifikativ bestimmen. Eine denotative Bestimmung bezieht sich auf den bezeichneten Sachverhalt⁵ als solchen. Eine signifikative Bestimmung bezieht sich auf die Perspektive, aus der heraus der bezeichnete Sachverhalt von einem Verb in einer bestimmten Verwendung (also sprachlich gefaßt) wird.

Wenn wir Sprache verwenden, so bilden wir mit Hilfe der Äußerungen, die wir machen, Sachverhalte der objektiven Realität ab. ... Philosophisch ist von einem im Prinzip unendlichen Zusammenhang aller Dinge und Erscheinungen untereinander auszugehen. Folglich ist das Bezeichnen eines beliebigen Sachverhalts bereits eine bestimmte Abstraktion. Bezeichnet man einen Sachverhalt, so geht das nicht anders, als daß man einen Ausschnitt aus einem komplexen Beziehungsgeflecht herausnimmt und dadurch einige Aspekte aus einem Ganzen besonders hervorhebt (thematisiert, in Perspektive bringt). (Welke 1988: 58)

Die objektive Realität bør måske hellere erstattes med **vores kognitive opfattelse af realiteten**. Men i øvrigt må citatet opfattes som støtte for, at valensen trækker nogle bestemte faktorer frem i forgrunden og derved skubber nogle andre i baggrunden, som det sås i (4). De grundfaktorer, som vi mener verden bestemmes af – den denotative tolkning – hører sammen med de mere eller mindre Fillmoreske roller. Valensens signifikative tolkning lægger en anden form for tolkning ind i de størrelser, der bliver valensled.

---

5. *Sachverhalt* er her det samme som situation.

Det er jo valensen og afledt heraf sætningsmønstre, der fx skaber subjekter, objekter og faste prædikativer; det er ikke nogle denotative faktorer fra verden omkring os. Medens adverbialled, der i de fleste tilfælde er ikke-valensbundne led, inhærent semantisk karakteriserer rollen, så fratager valensen for de tre andre ledværdiers vedkommende størrelsen en denotativ rollekaraktistik for at lægge en mere abstrakt rolle på:

- (6a) mit dem Hammer: +Instrument
 (6b) den Hammer: ?
 Er zerbrach den Hammer
 Der Geistesgestörte betrachtete die Lilie als den Hammer

I (6b) fratager ledværdierne *den Hammer* den potentielle rolle +Instrument, som man nok ellers ud fra kendskab til verden ville være tilbøjelig til at forsyne den med.

En anden ting, valensen gør specielt ved led, der havner som subjekt eller objekt, og specielt i definit form, er, at størrelsen får noget holistisk ved sig, som gør, at handlingen gælder for størrelsen i sin helhed; det samme gælder ikke for adverbialled:

- (7a) **Chicago** ist im Winter sehr kalt
 (7b) **In Chicago** ist es im Winter sehr kalt
 (8a) Sie füllte **die Flasche** mit dem Schnaps
 (8b) Sie füllte den Schnaps **auf die Flasche**

I (8a) bliver flasken fuld, men der kan godt være snaps tilovers uden for flasken: i (8b) er al snapsen kommet i, men det er ikke sikkert, at flasken er fyldt. (Jf. Croft 1998: 85 og mange andre).

En tredje ting er, at subjektet ofte betragtes som sætningens topos, der Satzgegenstand. Nu skal selve topos-spørgsmålet ses i sammenhæng med fokus, og fokus må regnes som et begreb, der henhører under sætningens linearitet, jf. (1) punkt 6, og altså ikke under den problemstilling, der behandles lige nu. Men hvorfra kommer forestillingen om, at netop subjektet er topos i sætningen? Det er vel et spørgsmål

om, at det virker forgrundet. Men faktisk kan man også finde en, der taler om, at der kan være flere topoi i en sætning:

- (9) One might object to the view of there being more than one topic per clause or sentence by saying that it makes the concept of topic vacuous or near-vacuous. Do we want to say, for example, that in the answer sentence in (4.23) ...

(4.23) Q: What ever became of John?

A: He married Rosa, but he didn't really love her both *he* and *her* are topic expressions? No doubt the answer in (4.23) is intended primarily as information about John, therefore the two occurrences of the pronoun *he* must be topic expressions. But this does not entail that the unaccented pronoun *her* is not a topic expression as well. ... Both John and Rosa are under discussion at the time the clause *he didn't really loved her* is uttered. The communicative point of uttering this clause is to inform the addressee of the nature between the two topic referents. (Lambrecht 1998:148)

Igen spørger jeg mig selv, hvor følelsen af *her* som topic kommer fra, når det samtidig truer med at ødelægge hele begrebet topos, som Lambrecht selv indrømmer? Det må igen tilskrives forgrunden, som er skabt af valensen. Nu skal det så ikke hemmeligholdes, at Lambrecht går videre med at sige (citatet fortsat):

- (10) Notice that while the clause *he didn't really love her* may be said to be ABOUT the relation between the two arguments, the same is not true of the clause *He married Rosa*, in which Rosa is mentioned for the first time. In the latter clause, *Rosa* does not bear a topic but a focus relation to the proposition ... (Lambrecht 1998:148)

Det er, fordi hans ærinde er topos-fokus, hvilket i nogen grad hænger sammen med, at hans egentlige emne er præsuppositions- og fokusstruktur. Det generer ikke mit ærinde, eftersom jeg mener, at fokus tilhører den dynamiske dimension, jf. punkt 6 i (1). I min forestillingsverden er relationen *He married Rosa* også forgrundet; men samtidig kan *Rosa* godt være fokus. Både den statiske og den dynamiske dimen-

sion (jf. (1,6)) skal være tilgodeset i enhver sætning; derfor kan samme konstituent godt være bærer af flere funktioner.

Noget andet er, at selvom verbal + de valensbundne led tilsammen udgør forgrunden, er der selvfølgelig en rangforordning mellem valensled, som giver sig udslag i en opfattelse af umarkeret rækkefølge, som ofte gør valensled 2 eller, hvis der er 3, så valensled 3 skikket som fokus.

2.1. Tekstkohærens

Hvorfor er det så vigtigt at hævde, at valensleddene skubbes frem i forgrunden i sætningen? Det er det af den ovennævnte grund, at valensen tillægger sine led nogle signifikative roller, som led ellers ikke har. Disse roller er bl.a. distinktive, dvs. de angiver, på hvilken måde størrelserne indgår i handlingsrelationen⁶. Der skelnes her mellem tre slags distinktive roller: I, E og R, hvor I står for initiator, E for entitet og R for ramme. Der er forskellige valenskombinationer:

- (11) E: **der Hund^E schläft;**
                   der Fernseher^E explodiert
 I - E: **er^I füttert den Hund^E**
                   sie^I macht den Fernseher^E aus
 E - R: **er^E verfällt in Stumpfsinn^R**
                   sie^E ist langweilig^R
 I - E - R: **er^I gibt dem Hund^R einen Knochen^E**
                   sie^I jagt den Fernseher^E in die Luft^R
                   sie^I macht ihn^E verrückt^R

Rammen svarer til adled, som de er kaldt hos Herslund o.a.. Det er klart, at det er den brogede klasse. Medens I og E og R, hvis R på én gang er valensled 3 og indirekte objekt, er holistiske størrelser med varighed i tid og rum⁷ og tillagt en vis selvstændighed til at indgå i

6. Handling skal forstås i videste forstand som det, der udtrykkes i hovedverbet, hvad enten den er dynamisk eller ganske statisk.

7. Det er nok bedre at sige 'holistiske størrelser med virtuel varighed i tid og rum', eftersom tekster også opererer med størrelser, hvis faktiske eksistens i tekstverdenen negeres: *Das Geld fehlt mir, um die Küche umzubauen.*

forskellige relationer efter hinanden, er R som adverbialled og prædikativ ofte anderledes bundet til den ene handling og har mindre selvstændighed til at gå videre til nye relationer.

Det er I og E og de indirekte objekter fra R, der modellerer *objects* i *events*, som Croft siger i (2), altså i situationer; og det er dem, der hyppigst som størrelser går igen fra sagsforhold til sagsforhold i tekstverdenen. Dette er en grund til at betragte dem som forgrundede. Resten af mulighederne i R er som sagt langt mindre tilbøjelige til at gå eksplicit igen fra sagsforhold til sagsforhold. Hvorfor så tage dem med blandt forgrundede størrelser? Det er af lidt andre årsager, dels fordi de indgår i valensrelationen og derved i en handlingsrelation sammen med partcipanterne, dels fordi det ofte er dem, der kommer til at karakterisere handlingens aktionsart (jf. afsnit 3.2).

Hvis det er partcipanterne, der som veletablerede tekstindivider fortrinsvis går fra relation til relation i tekstverdenen, så kan man forvente, at det sproglige materiale, som man bruger til at refererer til dem med, vil skifte fra det semantisk righoldige til det mere pauvre som proord eller for subjekters vedkommende direkte til zero. Det kan ses i (12):

- (12) ¹Normalerweise sind **Frankenstein, King Kong und andere Monstergestalten** sicher im Kino und in Büchern eingesperrt – ²nur an Halloween, jener amerikanischen Nacht des Gruselns, laufen **sie** auf einmal tatsächlich auf den Straßen herum und ³0 verbreiten so viel Schrecken, ^{3a}dass man am Ende über **sie** lachen kann (Spiegel 9.10.2000:230)

Frankenstein, King Kong und andere Monstergestalten som participant i 1. sætning, der også er indledningen til hele teksten, genoptages semantisk reduceret med *sie* i sætning 2, for så at blive til nul i sætning 3 og til *sie* i 3a.

3. Sagsforhold. Det lineære forløb

Hvad angår *events* som hos Croft (2), så bruges her termen 'situation' om den ikke-sproglige *event* og 'sagsforhold' om den sproglige model-

lering af situationen. Den væsentligste forskel mellem de to (bortset fra selve materien, som de to er skabt i) er, at i situationen opleves alle de faktorer, som situationen er sammensat af, på én gang; i sagsforholdet må de udvalgte faktorer p.g.a. sprogets linearitet følge på en række (Falster Jakobsen 2000: 108). Det er punkt 6 i (1). Der bliver således to forskellige typer linearitet i en tekst: den ene begrænser sig til lineariseringen af de faktorer, som indgår i ét sagsforhold og som – ligesom en situation – i sidste ende skal tolkes på én gang, den anden type linearitet består mellem ytringer i en tekst. Heller ikke denne linearisering modsvarer perceptionen af den ikke-sproglige verden. Man kan kun percipere ét forløb af situationer, forstået som en “handlingsgang”, ad gangen, og denne handlingsgang vil have ét tidsmæssigt fremadskridende forløb. Den sproglige linearisering af sagsforhold behøver på ingen måde at følge dette forløb; her kan der springes frem og tilbage i forhold til det tidsmæssigt logiske forløb; der kan lægges tidsmæssigt samtidige sagsforhold ud efter hinanden og på anden måde skabes variation i den tidsmæssige logik (jf. 3.2.2).

En måde at undersøge forgrundings relevans, som dog kun kan skitseres i denne artikel, er at se på, hvordan de to typer linearisering spiller sammen: hvilke muligheder giver en given sætnings forgrunding og linearisering for tilknytningen af en følgende ytrings sagsforhold?

I (12) er der 3 hovedforeteelser plus en biforeteelse, (12^{3a}), som rent relationalt er en kvalifikation til *so viel*; den indgår altså kun som en konstituent i hovedforeteelse (12³), og skulle derfor grammatisk-logisk have en mere tilbagetrukket informationsværdi. Her har vi så tre statiske billeder af tre situationer, repræsenteret af tre helsætninger, tre ytringer, med alle faktorer samlet til tre helhedsbilleder. Samtidig er der den lineære bevægelse, der normalt ordner informationerne sådan, at modtageren kan følge med i bevægelsen: det, der står relativt til højre i en sætning, danner ofte afsættet til det, der kommer i næste ytring. Sådan er det faktisk også her. Teksten fra (12) går videre således:

(13) ... und ³⁰ verbreiten so viel Schrecken, ^{3a} dass man am Ende über sie lachen kann.

Und ⁴ natürlich ist es auch in Baltimore, im jüdischen Viertel Liberty Heights, im Jahre 1954 nichts anders. ^{5a} Nur als zwei junge

Wikingen ihren 16-jährigen Freund Ben abholen wollen, ⁵fällt das Ritual krachend zusammen. ⁶Ben kommt die Treppe in brauner Uniform und mit rotschwarzer Hakenkreuzbinde herunter. ^{7a}“Du verlässt dieses Haus nicht als Adolph Hitler”, ⁷zürnt die Mutter (Spiegel 9.10.2000: 230)

I (13⁴) refererer *nicht anders* til *so viel Schrecken*, *dass man am Ende über sie lachen kann*; i (13⁵) viser det sig, at man kan modsige det underordnede sagsforhold i (13^{3a}), *dass man am Ende über sie lachen kann*, uden at man samtidig fjerner det overordnede sagsforhold i (13³), *und verbreiten so viel Schrecken*. Adolph Hitler er et monster, der ikke er til at le ad i 1954 i et jødisk kvarter i Baltimore. Eksemplet viser, at det er hovedsætningens valensled / partcipanter, der er de helt forgrundede størrelser; ledsætningernes forgrundede størrelser træder mere i baggrunden.

3.1. Handlinger

Min påstand i 3 og 4 i opstillingen under (1) er, at også selve handlingen er forgrundet. Den danner kernen i relationen til partcipanterne. Nu er en handling i sig selv transitorisk, og det vil sige, at den ikke rækker ud over det pågældende sagsforhold. Selve handlingen som en “størrelse” kan således ikke videreføres i den følgende del af tekstens sagsforhold. Hvordan skal man så komme videre?

Her kommer Croft, Per Durst-Andersen og andre ind, som beskæftiger sig med handlingers aktionsarter. Croft viser i den omtalte artikel (1998) meget detaljeret, hvordan man kan lave forskellige sproglige indholdskonstrukter af situationer ved hjælp af forskellige aktionsarter, og yderligere ved at reinterpretere de kanoniske aktionsartsudtryk igennem kombination med andre størrelser, som oftest adverbialer. Det er derfor, han har brug for den påstand, som jeg har citeret under (3). Nu skal der ikke her gås detaljeret til værks med diverse aktionsarter; jeg regner blot med ikke-dynamiske handlinger, som er tilstande (de stabile billeder hos Durst-Andersen (2000: 60)) eller aktiviteter (de ustabile billeder), og dynamiske handlinger, som er aktioner⁸ (ustabile + stabile billeder, hver svarende til en aktivitet + en påfølgende tilstand).

8. Jeg har skiftet Durst-Andersens term ‘handling’ ud med ‘aktioner’, da jeg vil bruge ‘handling’ som overbegreb (Durst-Andersen 2000: 55).

Nu er det sådan, at situationer i den ikke-sproglige verden kun forekommer i tid og rum, og dette modellerer sagsforhold også. Det interessante er, at det sproglige (grammatiske) system normalt ikke satser så meget på det rumlige, men i langt højere grad på det tidslige, "... because events exist in time, they have temporal structure. That is, events have an internal temporal contour." (Croft 1998: 69). De sprog, vi kender mest til, flekterer i tempus, men det er ikke det vigtige for det enkelte sagsforhold. Tempus situerer sagsforholdet dels deiktisk i forhold til talesituationen, dels kronologisk i forhold til tekstens andre sagsforhold. Tempussystemet bidrager ikke meget til modelleringen, konturgivningen, af den enkelte situation i et sagsforhold. Det gør til gengæld handlingens aktionsart, idet den fastlægger en slags indre temporalisering af situationen:

- (14a) Die Rose erblüht – rosen springer/folder sig ud
- (14b) Die Rose blüht – rosen blomstrer = står udsprunget
- (14c) Die Rose verblüht – rosen afblomstrer

Den sproglige modellering profilerer således noget bestemt i forhold til vores almindelige erkendelse af situationsforløb; resten er noget, vi kan slutte af det eksplicit sagte (jf. citatet i 5)). Det er vel derfor rimeligt at betragte verbalet med sin handling og sin aktionsart som forgrundet i sætningsindholdet: ligesom verbalet via verbets valens kan profilere samme ikke sproglige situation forskelligt, således kan verbalet via aktionsarten profilere handlingens forløb forskelligt i forhold til situationsforløbet.

3.2. *Aktionsarter og tekstkohæsi*⁹

I en tekstverden skal der herske en vis handlingslogik, når vi rykker fra sagsforhold til sagsforhold. Denne handlingslogik behøver ikke at falde sammen med vores perciperede kronologiske "handlingsgang", som nævnt under 3.1. Man kan her forestille sig forskellige variationer af valg af partcipanter, handlingers interne temporale kontur og kronologisk forløb.

---

9. Kohæsi er sammenhæng mellem to nabosætninger; kohærens er en teksts overordnede sammenhæng.

Hvis partipanterne er de samme tekstindivider over flere sagsforhold, så må hvert sagsforhold vinde informationsnyheden ind via handlingen. Følgende eksempel viser et kronologisk sagsforholdsforløb, hvor den samme grundhandling varieres over forskellige aktioner, altså handlinger, der ender i en tilstand. Aktionerne skaber hele tiden nye situationer for det samme tekstindivid, og det er det, der giver informationsmæssig fremdrift i teksten.

- (15) ¹Segen des Rundfunks. ²Die alte Frau Runkelstein pflegte sich abends im Lehnstuhl die Kopfhörer anzuschallen, ³die Musik ertönte, und ⁴dann *schlies*sie *ein*. ^{5a}Wenn das Programm aber zu Ende war, ⁵dann *wachte* sie vor Schreck *auf*. Und ⁶dann *ging* sie *schlafen*. (Tucholsky 1973: 48)

Nu er de fleste tekster ikke så ekstreme som denne. Det er ikke den samme handling, der går igen i forskellige konstrukter, men eventuelt nye handlinger. Her kommer de forskellige aktionsarter ind ved betragtning af tekstkohæsion: hvordan kommer man fra det ene sagsforhold til det næste?

3.2.1. Dynamiske handlinger

Det er nu min påstand, at selve aktionsarten alene bidrager en del til, hvordan der kan fortsættes i teksten. Hvis handlingen er en aktion, er den med det givne sagsforhold så at sige afsluttet i tekstverdenen. Den enkleste måde er at lade de samme tekstindivider som partipanter¹⁰ fortsætte med en ny handling i kronologisk orden som i (16¹⁻⁵) eller lade handlingslogikken gå kronologisk videre med et andet sæt tekstindivider som partipanter (16⁶):

- (16) (begyndelsen af en artikel om teenageres butikstyverier:)
 “¹Einen Moment! ²Kommen Sie mal mit!” ³Der Befehlston des Ladendetektivs trifft die 17-Jährige wie eine Ohrfeige. ⁴Der Mann, ^{4a}der das rothaarige Mädchen vor dem Ausgang der Boutique im Perlacher Einkaufszentrum in München stellt, führt Danny ins

10. Med "samme" skal forstås, at det drejer sig om en i tekstverdenen identificeret størrelse, som der kan refereres til med forskellige sproglige størrelser. Her fx *die 17-Jährige*, *das rothaarige Mädchen*, *Danny*, *sie*, som alle refererer til *Sie* i (16²).

Büro. ⁵Dort muss sie in Gegenwart einer Verkäuferin ihre Jeans runterlassen. ⁶Verräterisch baumelt das Preisschild an der grauen Hose, ^{6a}die sie unter der weiten Raver-Jeans verbergen wollte (Bravo 11.10.2000: 55)

Det samme ses i (17): det samme tekstindivid fortsætter som participant (17^{4,6-8a}), (muligvis også (17²))¹¹ eller vi får en ny handling med nye tekstindivider (17^{3,5}):

(17) (hovedpersonen, Daniel, har været til kandidatfest hos sin eks-kone, som han før skilsmissen havde uendelig mange scener med:)

¹Es gab keine Szenen. ²Daniel war unendlich erleichtert. ³Die Schuldgefühle wichen. ⁴Er konnte wieder frei atmen. ⁵Die Welt nahm wieder Farbe an. Und ⁶so trank er sich in eine Euphorie, ⁷von der Euphorie in eine Hysterie, und ⁸von der Hysterie in eine Amnesie, ^{8a}aus der er gerade aufwachte. (Zirkel: 10)

De valensled i kategorien R, som er adverbialer (16⁴) og (17⁶⁻⁸) og prædikativer (17²), medvirker til at fastlægge handlingens aktionsart. Derfor er disse R-kategorier også forgrundede.

Den enkleste, mest narrative måde at drive en handlingslogik frem på, er den kronologisk fremadskridende beretning, hvor kronologien drives alene ved hjælp af handlinger, der er aktioner, og hvor der ikke skiftes tekstindivid i de enkelte sagsforhold, eller hvor i hvert fald ét tekstindivid går igennem som participant, jf. (16) og (17). Aktionsart og tempus har begge en betydning for tekstkohærens. Men hvor aktionsarten bidrager til det, der faktisk udspiller sig i forgrunden af scenen i hvert sagsforhold, bidrager tempus og temporale angivelser til at situere sagsforholdene i forhold til hinanden. Enhver situation i verden foregår i tid og sted, og det gør modelleringen i sagsforhold også. Men tid og sted som baggrundsfaktorer behøver ikke at blive angivet pr. sagsforhold. Fx er der i (15) ingen stedsangivelse. Ganske vist findes der kom-

11. Sindsrørelsesverber realiseres på tysk kun i statisk passiv; denne kan så betragtes som modelleringen alene af den tilstand, en aktion ender i.

bineret med en verbalhandling også en obligatorisk rå deiktisk tidsangivelse i form af et tempusmorfem, som er det samme, så længe kronologien overholdes, som i (16) og (17). Men tempusmorfemet alene situerer kun på en overordnet måde; skal et nærmere tidspunkt præciseres, gøres det ved tidsadverbialer som *dann* (15^{4,5}), der refererer til henholdsvis *die Musik ertönte* (15³) og *wenn das Programm aber zu Ende war* i (15^{5a}). Disse angivelser er overflødige for den overordnede kronologi og har derfor som baggrundsstørrelser ikke samme konstituerende virkning på sagsforholdet som aktionsarten.

3.2.2. Ikke dynamiske handlinger

Hvis imidlertid handlingens aktionsart er ikke-udynamisk, en tilstand eller en aktivitet, er der adskillige muligheder for at komme videre med et nyt sagsforhold. Det er et spørgsmål om, hvilken indholdsfaktor man vil variere i sagsforholdet. Man kan her variere både de forgruede størrelser, partipanterne, og de indholdsfaktorer, der er baggrundsstørrelser. Disse nævnes normalt ikke for hvert sagsforhold.

Man kan beholde et tekstindivid inden for samme tid og sted, hvad enten disse faktorer er eksplicite eller ej; derved deltager individet i flere samtidige eller overlappende situationer¹², som *es* og *0* refererende til *sein Hirn* (18^{2,3}) og *das, es* i (18¹⁻⁸), der som participant refererer til sagsforholdene i (18²⁻³):

(18) (Daniel vågner op efter et meget vådt party:)

Aber ¹daß ^{1a}ein ganzes Ärzteteam sein Hirn vom Schädel getrennt und ^{1b}in eine Nährlösung getaucht hatte, ging entschieden zu weit. ²Jetzt schwamm es frei im Hirnkasten und ³0 schwappte bei der leisesten Bewegung gegen die Schädelwand. ⁴Das ruinierte das Wohlbefinden. ⁵Es griff das Daseinsgefühl an. ⁶Es war mit einer positiven Einstellung nicht vereinbar. Denn ⁷es tat saumäßig weh. Und ⁸es zwang ihm zu absoluter Bewegungslosigkeit (Zirkel: 7)

12. Der siges her situationer, ikke sagsforhold. Samme situation kan skildres over flere på hinanden følgende sagsforhold, hvis det forhåndenværende sproglige materiale, typisk verber, ikke strækker til at skildre situationen i ét sagsforhold; således (18²⁻³).

Hvis tid og sted beholdes, men en række ikke-dynamiske sagsforhold følger efter hinanden, får man normalt en beskrivelse af – typisk – lokaliteten med forskellige partcipanter i sagsforholdene:

- (19) Der Wind kam gleichmäßig und schneidend. Eine Reihe rotbeflaggter Markierungsstangen schlängelte sich parallel zur Reichsstraße bis ans Seeufer und schwenkte dann vor einer hölzernen Schranke in elegantem Bogen zurück ins Landesinnere. *Hus Trollhem, privat väg* war in Runen nachempfundenen Schriftzeichen in den hochgestellten Schlagbaum eingeritzt. Die Schneedecke hinter der Schranke war von Reifenspuren zerpflegt, die auf ein großflächig verglastes, riedgedecktes Haus zielten. Aus zwei schlanken Schornsteinen wehten Rauchfetzen in einen stahlblauen Januarhimmel ... (Linden: 9)

Forudsætningen for, at et sagsforhold kan skifte kronologisk placering, er, at det siges eksplicit, enten ved verbalflektion (20³) eller ved adverbialer. Her varieres altså tiden:

- (20) (Daniel vågner op efter det våde party:)
¹Kein Zweifel, ²er hatte Feinde. ³Einer von ihnen hatte ihm die Augen mit Zement zugeschmiert. ⁴Er bekam sie einfach nicht mehr auf. ⁵Gut, ⁶er war eben dazu verdammt, in ewiger Nacht zu leben. ⁷Die Welt interessierte ihn sowieso nicht mehr (Zirkel: 7)

Hvis stedet veksler, og alene samme tid beholdes ved ikke-dynamiske sagsforhold, må man nødvendigvis også skifte tekstindivider som partcipanter, eftersom ingen kan opholde sig flere steder på én gang inden for samme mentale rum. Resultatet er en række parallelsagsforhold:

- (21) (en vittighed om DDR (SU = Sowjetunionen:))
¹Die USA, die SU und die DDR wollen gemeinsam die 'Titanic' heben¹³. ²Die USA interessieren sich für den Goldschatz und

13. Stedsangivelserne i (21) er pga. metonymi også l. valensled, initiator, I, i forhold til verbernes handling i de enkelte hovedsagsforhold.

den Tresor mit den Brillanten, ³die SU interessiert sich für das technische Know-how. Und ⁴die DDR interessiert sich für die Band, ^{4a}die bis zum Untergang noch fröhliche Lieder gespielt hat. (Spiegel 9.10.2000: 70)

Også andre faktorer som middel, årsag, måde etc. kan naturligvis være det, der giver et nyt kohærenderende sagsforhold.

4. Afslutning

Hvad der ikke er behandlet i detaljer her, er, hvilken størrelse i en sætningskonstruktion – en valensstørrelse eller en friangivelse der så faktisk danner afsæt for kohæsionen til den følgende sætningskonstruktion. Det er jo ikke sådan, at partipanterne nødvendigvis har en præferencestilling; der er også de lineære kræfter at tage hensyn til (jf. (1) punkt 6). Her udmærker sig specielt P1¹⁴ (jf. Falster Jakobsen 2000: 112-119):

(22) (om Brumliks behandling den tyske idealistiske filosofis fortolkning af forholdet mellem jøder og ikke-jøder:)

¹Mir scheint sogar, dass ^{1a}hier der Roman des polnischen Erzählers Andrzej Szycpiorski "Eine Messe für die Stadt Arras" einen Schritt weitergekommen ist. ²Szycpiorski beschreibt das Verhältnis von Herrschaft und Knechtschaft am Auftreten eines Juden vor den christlichen Ratsherren der Stadt und ³deutet dabei Hegels Bewusstseinsdialektik (⁴durch die Arbeit wird der vom Herrn zur Arbeit gezwungene Knecht, ^{4a}der damit seinen Herrn von sich abhängig macht, zum eigentlichen Herrn) äußerst aufschlussreich in den sozialpsychologischen Kategorien von Hochmut und Demut. ⁵Der Jude, ^{5a}der vor die Herren tritt, demütig und gebeugt, lässt gerade in der Unterwerfung seine Überlegenheit durchschimmern. ⁶Die Herren, ^{6a}die sich dadurch als Knechte behandelt sahen, haben es ihm heimgezahlt. ⁷Von Szycpiorski aus wird es schwieriger, ^{7a}sich, wie Brumlik, der Folgerung Gershom Scholems anzuschließen ... (Zeit 11.1.2001: 49)

---

14. P1 er første ledposition i germanske sprog + engelsk.

Szcypiorski i (22²⁻³), *der Jude ...* i (22⁵) og *die Herren ...* i (22⁶) er alle valensbundne partcipanter, men udgør samtidig rammen for sagsforholdets gyldighed. *Szcypiorski* indsnævrer gyldigheden fra de forskellige muligheder for den beskrivende instans som ligger i den forudgående sætning *der Roman des polnischen Erzählers Andrzej Szcypiorski "Eine Messe für die Stadt Arras"*. *Der Jude ...* og *die Herren ...* viser direkte den distributive rammeangivelse for forskellige partcipanter, der handler på forskellig måde, sådan som det ofte forekommer (jf. (21)). *Mir* i (22¹) er en indledende rammeangivelse som participant i det sagsforhold, der angiver tekstforfatterens evidentialisrum i forhold til den anmeldte bogforfatter, Brumliks, evidentialisrum.

Durch die Arbeit (22⁴) er en fri angivelse og som sådan baggrundet, men får alligevel i kraft af P1 en lineært fremtrædende stilling som rammeangiver. Ligeså *von Szcypiorski aus* i (22⁷).

Ligeså forskelligt er det, om fokus kommer til at ligge inden for en valensbunden størrelse, altså en forgrundet størrelse, normalt den, der har det højeste nummer i valensmønstret¹⁵: *zum eigentlichen Herrn* (22^{1a}), *seine Überlegenheit* (22⁵) og *der Folgerung Gershom Scholems* (22^{7a}), eller om den ligger på en fri angivelse, en ifølge valensen baggrundet størrelse, som til gengæld får informationsmæssig vægt p.g.a. fokusfunktionen, som *am Auftreten des Juden vor den christlichen Ratsherren der Stadt* (22²) og *in den sozialpsychologischen Kategorien von Hochmut und Demut* (22⁴). Som forventet spiller fokustørrelsen en stor rolle for kohæsionen til næste sætning¹⁶.

Et andet spørgsmål er, om det er de forgrundede størrelser, der igenem en tekst i højere grad kommer til at konstituere *the main story line*. Det er ikke behandlet her, ligesom de baggrundede valensstørrelser (jf. Falster Jakobsen 2000: 116-17) og deres rolle i kohæsion og kohærens heller ikke er det.

Det fremgår, at der er mange måder at bygge en helsætning op på og

15. *der Knecht*^{R₁} *wird zum eigentlichen Herrn*^{R₂}; i forhold til et tovalent verbum vil R altid være valensled 2.

16. Under kohæsion forstås her fænomener både fra indholds- og udtryksiden.

mange måder at komme lineært fra sætning til sætning. Alligevel er det ikke vilkårligt, men forskelligheden i opbygningen gør det vanskeligt at underbygge sandsynligheden i det sagte.

Engang, da Tom Givón var i København, sagde han til os, at man skulle stræbe efter at styrke sine påstande efter følgende model: 'hvis min påstand A er korrekt, så må heraf følge B og C'. Dernæst efterviser man så, at B og C forefindes. Det drømmer jeg om at kunne gøre. Jeg ved bare ikke rigtigt hvordan på grund af mangfoldigheden i opbygning. Men jeg forestiller mig, at tællinger af de forskellige iagttagelser kunne være en metode.

Primærlitteratur

Bravo 11.10.2000. (Bravo)

Ebertowski, J. (1999). *Unter den Linden eins. Der Roman des Hotel Adlon*. Berlin: Ullstein Taschenbuch 24570. (Linden)

Schwanitz, D. (2000). *Der Zirkel*. Frankfurt/M.: Goldmann 44348. (Zirkel)

Der Spiegel 9.10.2000. (Spiegel)

Tucholsky, K. (1973). *Schnipsel*. Reinbek: rororo 1669. (Tucholsky)

Die Zeit 11.1.2001. (Zeit)

Henvisninger

Abraham, W., T.Givón & S. A.Thompson (eds.) (1995). *Discourse Grammar and Typology. Papers in Honour of John W. M. Verhaar*. Amsterdam: Benjamins.

Bal, M. (1990). *De theorie van vertellen en verhalen. Inleiding in de narratologie*. Muiderberg: Coutinho.

Björklund, M. (1993). *Narrative Strategies in Chechov's The Steppe. Cohesion, Grounding and Point of View*. Åbo: Åbo Akademi University Press.

Chafe, W. (1987). Cognitive Constraints on Information Flow. R. S. Tomlin (ed.) (1987). 21-52.

Chafe, W. (1994). *Discourse, Consciousness, and Time*. Chicago & London: The University of Chicago Press.

Croft, W. (1991). *Syntactic Categories and Grammatical Relations*. Chicago: The University of Chicago Press.

- Croft, W. (1998). The Structure of Events and the Structure of Language. M. Tomasello (ed.): *The New Psychology of Language. Cognitive and Functional Approaches to Language Structure*. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum.
- Durst-Andersen, P. (1992). *Mental Grammar. Russian Aspect and Related Issues*. Columbus, Ohio: Slavica Publishers.
- Durst-Andersen, P. (2000). Aspekttypologi og verbaltypologi. J. Nørgård-Sørensen et al. (eds.) (2000). 50-72.
- Emmott, C. (1997). *Narrative Comprehension, a Discourse Perspective*. Oxford: Clarendon Press.
- Falster Jakobsen, L. (2000). Foregrounding, backgrounding og lineært sætningsforløb. J. Nørgård-Sørensen et al. (eds.) (2000). 103-122.
- Falster Jakobsen, L. & J. Olsen (1978). Textkohärenz und Involvierungen. *Deutsche Sprache* 1, 1-20.
- Givón, T. (ed.) (1979). *Discourse and syntax. Syntax and Semantics* 12. New York: Academic Press.
- Givón, T. (1987). Beyond foreground and background. R. S. Tomlin (ed.) (1987). 175-188.
- Givón, T. (1995). *Functionalism and Grammar*. Amsterdam: Benjamins
- Grenoble, L. A. (1998). *Deixis and Information Packaging in Russian Discourse*. Amsterdam/Philadelphia: Benjamins.
- Hopper, P. (1979). Aspect and Foregrounding in Discourse. T. Givón (ed.) (1979). 213-24.
- Hopper, P. (1995). The Category 'Event' in Natural Discourse and Logic. W. Abraham, T. Givón & S. A. Thompson (eds.) (1995). 139-150.
- Hopper, P. & S. Thompson (1980). Transitivity in Grammar and Discourse. *Language* 56. 251-299.
- Nørgård-Sørensen, J. et al. (eds.) (2000). *Ny forskning i grammatik* 7. Odense: Odense Universitetsforlag.
- Reinhart, T. (1984). Principles of gestalt perception in the temporal organization of narrative texts. *Linguistics* 22. 779-809.
- Tomlin, R. S. (ed.) (1987). *Coherence and Grounding in Discourse*. Amsterdam/Philadelphia: Benjamins.
- Welke, K. M. (1988). *Einführung in die Valenz- und Kasustheorie*. Leipzig: VEB Bibliographisches Institut.
- Welke, K. M. (1993²). *Funktionale Satzperspektive. Ansätze und Probleme der funktionalen Grammatik*. Münster: Nodus Publikationen.

Brøndal og Langacker. Omkring ordklassers semantik

Hanne Jansen

1. Optakt

Min interesse for ordklassers semantik har sit udspring i arbejdet med oversættelse, mere specifikt med problemer der ikke skyldes uoverensstemmelser i leksikon, men derimod uoverensstemmelser af syntaktisk art. Altså situationer hvor stort set de samme enheder i leksikalsk henseende indgår i en ny syntaktisk omskrivning, ofte indebærende et ordklasseskift. Denne type omskrivninger hører ind under den af de syv oversættelsesstrategier opstillet af Vinai & Darbelnet (1958) der betegnes *la transposition* og også omfatter kategoriskift i lidt bredere forstand, bl.a. graden af finithed.

Eksemplerne (1) - (9) – taget fra italienske og danske skønlitterære værker og respektive autoriserede oversættelser¹ – illustrerer forskellige typer syntaktisk omskrivning, som fx:

– omskrivning *nomen actionis* / *nomen qualitatis* <-> *verbum* / *adjectiv* (i ledsætning):

- (1) immagina **la protesta** d'un cavolo che sta per essere tagliato
(kålens protest)
han forestiller sig **hvordan** kålen **protesterer** inden hovedet ryger
(Italo Calvino, cit. Jansen 1996: 200)
- (2) thi sjælen styrkes **af at betragte** naturen
perché l'anima si rinforza **nella contemplazione** della natura
(betragtelsen af naturen)
(Villy Sørensen, cit. Jansen 1991: 78)

---

1. For nærmere henvisninger, se Jansen 1991, 1993 og 1996.

- (3) lo riducono a un caso di pura **praticità** (praktiskhed)
de reducerer problemet til et spørgsmål om **hvad der er** mest
praktisk
(P.P. Pasolini, cit. Jansen 1991: 80)
- (4) se logikken **i at** et frafald fra naturen **er muligt**
vedere una logica **nella possibilità di** un distacco dalla natura
(muligheden af et frafald)
(Villy Sørensen, cit. Jansen 1991: 80)

– omskrivning præposition <-> verbum (i ledsætning):

- (5) con l'affettuosa e tranquilla familiarità **di** una lunga convivenza
(af/'s)
med den uforstyrrelige og næsten kærlige fortrolighed **der ud-**
springer af et langt samvær
(Claudio Magris, cit. Jansen 1991: 93)
- (6) il visitatore **di** questi viali autunnali (af/'s)
når den besøgende **går omkring i** de efterårsagtige alleer
(Claudio Magris, cit. Jansen 1993: 196)
- (7) som har bevaret navnet og noget af den glans, **som tilkom** det
gamle
che ha conservato il nome e parte dello splendore **di** quella
antica (af/'s)
(Karen Blixen, cit. Jansen 1991: 93)

– omskrivning perfektum participium <-> finit verbum (i ledsætning):

- (8) con una palla calamitata **lanciata** in aria verticalmente
(kastet i vejret)
ved hjælp af en magnetiseret kugle, **der kastes** lodret i vejret
(Italo Calvino, cit. Jansen 1996: 194)
- (9) scende dalla luna tenendosi a una corda più volte **tagliata e ri-**
annodata durante la discesa (skåret over og bundet igen)

han klatrer ned fra månen ad reb **som han skærer over og binder sammen igen** flere gange på vejen ned
(Italo Calvino, cit. Jansen 1996: 197)

Man kan blive tvunget til syntaktisk omskrivning såvel af iboende typologiske forskelle to sprog imellem, som af forskelle i *usus* eller sprognorm, dvs. forskelle i register, genre- og teksttypekonventioner. Men hvad enten det er system eller brug der i oversættelsessammenhæng gør ordklasseskift eller kategoriskift nødvendigt, er det vigtigt at gøre sig klart hvad der egentlig sker når man foretager et sådan skift.

2. Problemstilling

Problemstillingen lyder altså som følger: Betyder det noget at skifte ordklasse? At det betyder noget på tekstplan mht. tekstsammenhæng, tekstøkonomi, fokalisering etc., er indiskutabelt. Spørgsmålet er om det også betyder noget på det lokale indholdsplan, eller, sagt med andre ord, om ordklasser har en egenbetydning. Kan de, ud over de morfologiske-bøjningsmæssige og syntaktiske-kombinatoriske træk de er defineret ved inden for det enkelte sprog, også defineres i semantisk henseende? Og hvis de er semantisk definerede, hvorfra henter de så deres betydning? Da ordklasserne udgør en af de mest basale kategoriseringer inden for sproget, er det væsentligt at vide om denne kategorisering er en rent sprog-immanent foreteelse, eller om den derimod bygger på en ikke-sproglig kategorisering, og i så fald hvilken.

I mine overvejelser omkring ordklasserne har centrale inspirationskilder bl.a. været den nutidige lingvist Ronald W. Langacker og den ældre danske sprogforsker Viggo Brøndal. Begge er talsmænd for at de sproglige kategorier, herunder ordklasserne, ikke er autonome og arbitrære, men tværtimod motiverede i forhold til den ikke-sproglige virkelighed, og at dette forhold ikke kan indfanges af en rent immanent sprogbeskrivelse. Begge går desuden ind for en eller anden form for universalitet i den semantiske definition af de sproglige kategorier.

I et mere generelt perspektiv åbner overvejelserne omkring ordklassers semantik op for en diskussion af begreber som prototypisk kodning versus grammatisk metafor, en diskussion der er yderst relevant i

forbindelse med teksttypologi, genrekonventioner og registerforskelle, ikke mindst i komparativ henseende. Nærværende oplæg vil dog primært handle om Brøndals og Langackers tanker om ordklasser og ordklassers betydning. Jeg vil se på såvel forskelle som lighedspunkter mellem de to sprogmand, hvoraf Brøndal efter i mange år at have været temmelig overset (og uglest) fortjener at blive hevet frem i lyset, som en spændende og langt mere aktuel sprogforsker end han måske umiddelbart syner.

3. Den “fundamentalistiske” tilgang

I forhold til mange andre sprogforskere og på tværs af sprog og alder har Brøndal og Langacker efter min mening et grundlæggende træk til fælles: nemlig det man meget firkantet (men efter min mening også lidt spøgefuldt) kunne kalde en “fundamentalistisk” tilgang til sprogbeskrivelsen.

Dermed mener jeg at både Brøndal og Langacker i deres tilgang til sprogstudiet med næsten ufravigelig konsekvens arbejder ud fra nogle få grundlæggende, men altfavnende principper. De er teoretikere og systembyggere, opstiller begge én central idé der skal forklare alt, de er interesserede i abstrakte og universelt gældende regler og strukturer, men omvendt – en af de afgørende forskelle i forhold til M.A.K. Halliday og Otto Jespersen som også har været vigtige referencer i mit arbejde – ikke særlig interesserede i empirien, i de konkrete iagttagelser af faktisk sprogbrug².

Interessen ligger i sprogsystemet og ikke i sprogbugen, ikke overraskende for strukturalisten Brøndals vedkommende, jf. følgende citat hvor han, i fuld overensstemmelse med tidens ånd, understreger vigtigheden af at:

---

2. Jf. Beccaria i indledningen til den italienske udgave af *Prepositionernes Teori* (1967: 11): “...direi che c'è in B. la paura della varietà, dell'esempio, derivata dal fermo convincimento che il particolare non possa assolutamente servire di base alla concezione sistematica ed unitaria di tutti gli aspetti e piani linguistici.”

..skelne Sproget ('la langue') fra Talen ('la parole'). Medens Talen er evigt skiftende efter Milieu og Situation, et Billede på den Enkeltes Tanker og Stemninger, udgør selve Sproget **et fast og harmonisk System af Tegn**, en Norm som er obligatorisk for alle i det paagældende Sprogsamfund ... Normen, Tegnsystemet, er da det nødvendigeste og første Object for al Sprogvidenskab. Kun ved at studere de enkelte Tegn, altsaa Ordene uafhængigt af Sætningen, og deres Stilling i Systemet vil det lykkes at forstaa Sproget som Helhed. (1928: 52-53)³

Men heller ikke så overraskende hvad angår Langacker, der bl.a. i brugen af eksempler som næsten altid er konstruerede og uhyre sjældent overskrider sætningsgrænsen, utvivlsomt er præget af sin tidligere formalistiske og eksplicit generativistiske tilgang⁴.

At teorien og abstraktionen i høj grad overskygger empirien og den konkrete sprogbrug, gør at Brøndal undertiden har problemer med at få sit system til at hænge sammen med den sproglige virkelighed (en kritik der især har været fremført i forbindelse med hans teori om præpositionerne), hvilket sikkert er en af grundene til at han er blevet "glemt", eller i hvert fald slet ikke har fået den status af skoledannelse, som blev hans ærkerival Hjelmlev til del.

Det er dog værd at bemærke at Brøndal inden for de sidste 10-15 år faktisk er blevet genopdaget, og at det primært er semiotikere der står for denne genopdagelse, måske fordi de netop er mindre interesserede i den sproglige dokumentation, dvs. empirien, end i de overordnede sprogfilosofiske overvejelser. Og det er særligt interessant når diskussionen angår ordklasser, at en fremtrædende semiotiker som Per Aage Brandt (1989: 146) afslutter en artikel om Brøndal med ordene: "Voilà pourquoi la sémantique des classes morphologiques ne peut que

---

3. Alle fremhævelser med fed i de følgende citater er mine.

4. Jf. Langacker (1973:34-35): A language is a set of principles that a speaker masters; it is not anything a speaker does ... It is **this abstract linguistic system** – the linguistic code – that linguists seek to describe. They are at most secondarily concerned with actual verbal behavior, which is only an indirect manifestation of the psychological principles that make human language unique.

nous intéresses au plus haut point: il s'agit du *missing link* entre linguistique et sémiotique.”

At det også var semiotikere der, omtrent samtidig med den genopblussende interesse for Brøndal, introducerede kognitiv lingvistik og kognitiv semantik i Danmark⁵, er ligeledes interessant; uden direkte at kunne kalde Brøndal en forløber for kognitiv lingvistik mener jeg at man kan finde interessante paralleller i forsøgene på at kæde sproglig og ikke-sproglig betydningsdannelse sammen, hvilket jeg vil forsøge at vise i det følgende.

Jeg vil endvidere indskyde – før jeg ser mere specifikt på Brøndals og Langackers behandling af ordklasserne – at når jeg ovenfor omtaler de to som “fundamentalister”, systembyggere og ikke udpræget empirikere, så er det faktisk hverken nedsættende eller egentlig kritisk ment. Det fascinerende, inspirerende og også overbevisende ved såvel Brøndals som Langackers teorier er netop den klare, konsekvente og ikke-relativistiske måde hvorpå de centrale principper forfølges og de store linier trækkes.

4. Brøndal og ordklasserne

I hovedværket *Ordklasserne. Partes orationis* afviser Brøndal (1928: 51) udtrykkeligt muligheden for at definere ordklasserne ud fra såvel syntaktiske som morfologiske kriterier – “Et ords Morfologi er ikke afgørende for dets Klassifikation ... Et Ords syntaktiske funktion er fremdeles dets Ordklassedefinition uvedkommende” – og hævder i stedet at et ords ordklassedefinition er lig med dets “*logiske Værdi*”⁶.

---

5. Jf. Stjernfelt og Dinesen, som i et interview med Talmy (Information, 1992), citerer en amerikansk semiotiker for at mene at “kognitive lingvister og semantikere i virkeligheden er semiotikere i forklædning”.

6. Jf. endvidere Brøndal (1928: 13): “Det er selvfølgelig ingen Tilfældighed om en given Ordklasse med større eller mindre lethed fungerer paa de forskellige Pladser i Sætningen; men disse syntaktiske Præferencer er, ligesom de morfologiske Træk, sekundære i Forhold til Klassens Definition. At lægge Syntax til Grund for ordklassifikation fører, som viist, kun til Forvirring.”

De logiske eller begrebsmæssige kriterier ud fra hvilke man kan opstille en udtømmende og præcis bestemmelse af ordklasserne, er endvidere universelt gældende. På spørgsmålet om der findes et fælles grundlag for alle sprog i forhold til kategoriseringen, svarer Brøndal (1928: 219): "Hvor mange Variationer der end kan gives og faktisk findes realiserede – Sprogtyper, Normer, Dialekter – er den *logiske Basis overalt den samme.*"

Denne universelle logiske basis er Brøndal nået frem til efter en historisk gennemgang af kategorilæren inden for såvel grammatikken som filosofien – fra Aristoteles, stoikerne og den latinske grammatik, over Middelalderens skolastikere og siden Port-Royal, Descartes, Leibniz, von Humboldt, frem til samtidens store tænkere inden for logik, matematik og sprogvidenskab, Russel, Carnap, Saussure. Brøndal afviser at traditionelle kategorier som fx *nomen* og *verbum* skulle være universelle (selvom han understreger deres tilstedeværelse i utallige sprog), men blotlægger til gengæld fire grundbegreber eller grundelementer som går igen og igen i de definitioner på ordklasserne man har givet op gennem århundrederne. Disse fire grundelementer svarer til fire centrale kategorier i Aristoteles' logik: Substans, Kvantitet, Kvalitet og Relation⁷, og han foreslår (1928: 72): "... at betragte disse fire Begreber og kun dem som fundamentale. De antages ... at være Sprogets faste Kategorier, de eneste nødvendige og tilstrækkelige til at definere et hvilket som helst Sprogs System af Ordklasser."⁸

De fire begreber får i Brøndals system følgende betegnelser (jf. figur 1, t.v. under CATEGORIÆ):

- *relator*, lille *r*, forbinderetlementet – svarende til den aristoteliske kategori Relation;
- *Relatum*, store *R*, det der kan forbindes, genstanden, tingen – svarende til Aristoteles' kategori Substans;

7. Jf. S.E. Larsen (1987: 8): "Mais ce qui sous-tend essentiellement toute la doctrine de Brøndal, c'est l'analyse des catégories aristotéliennes, filtrées par la scolastique et la phénoménologie."

8. Det er værd at bemærke at det ikke kun er ved definition af ordklasser at de fire kategorier bringes i anvendelse, men også ved definition og kategorisering af såvel "Casus", forstået bredt som bøjningsformer, dvs. også verbets grundformer, som "Syntax", altså sætningsledenes kombinatorik (jf. Brøndal 1940: 122).

- *Descriptum*, store *D*, det der lader sig beskrive, er åbent for beskrivelse, eller som Brøndal også kalder det: “Formcapacitet” – svarende til Aristoteles’ Kvantitet;
- *descriptor*, lille *d*, det beskrivende element – svarende til Aristoteles’ Kvalitet.

Alle eksisterende og tænkelige ordklasser kan nu ifølge Brøndal defineres ud fra de fire grundelementer (jf. figur 1, t.h. under TYPI).

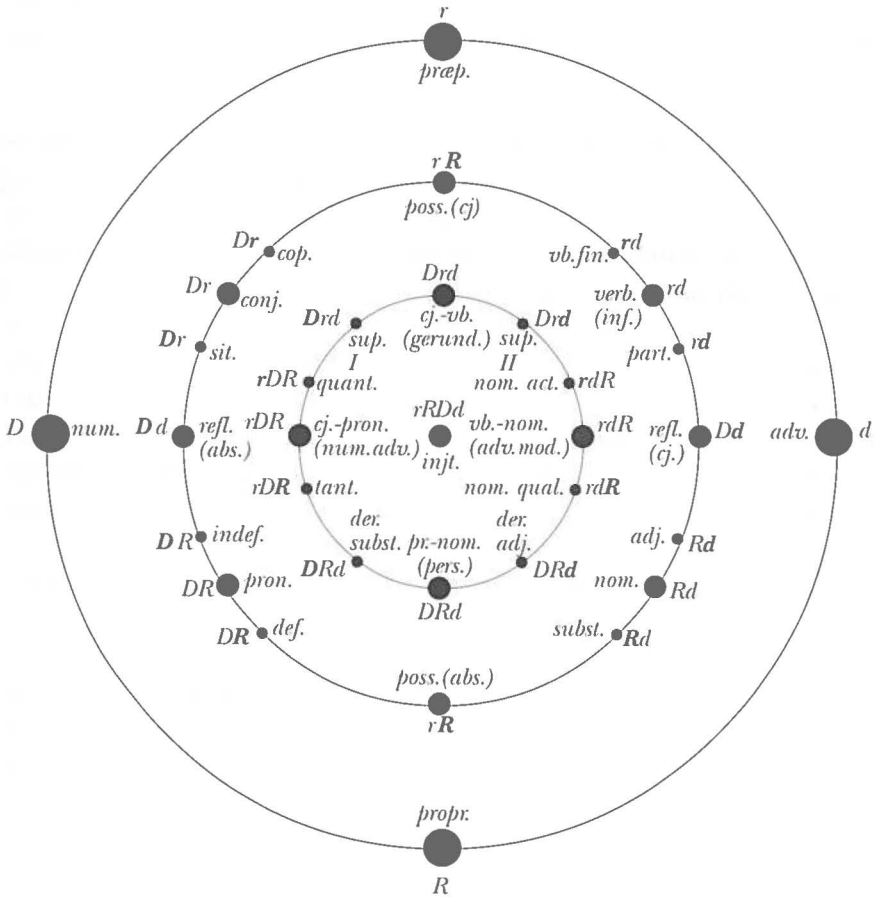
På første trin finder vi de **abstrakte** klasser, defineret ved ét grundbegreb alene, svarende til (jf. den yderste cirkel):

- for *r*, *relator*, **præpositioner** som *fra*, *mod*, *til*, *i* og *på* (eller fransk *de* og italiensk *di*, som Brøndal var særligt glad for);
- for *R*, *Relatum*, **proprier**, “Tegn for ubeskrevet Genstand” (1928: 81);
- for *D*, *Descriptum*, **numeralier**;
- for *d*, *descriptor*, **adverbier**, men vel at mærke kun dem der “beskriver, afgrænser eller nuancerer Tanken som Helhed” (1928: 90), hvilket svarer til forskellige former for modaliserende partikler (benægtelser, modalpartikler, epistemiske etc.).

Figur 1

Jf. Brøndal (1928: appendix)

SYNOPSIS

CATEGORIÆ:

r = »relator«, cf. *relatio*

R = »relatum«, cf. *substantia*

D = »descriptum«, cf. *quantitas*

d = »descriptor«, cf. *qualitas*

TYPI:

I. (*abstract.*) = *r*, *R*, *D*, *d*.

II. (*concret.*) = *rD*, *RD*, *rD*, *rd*; *rR*, *Dd*.

III. (*complex.*) = *Drd*, *DRd*; *rDR*, *rdR*.

IV. (*indiff.*) = *rRDd*.

På andet trin finder vi de **konkrete** klasser, der defineres ved en kombination af to grundelementer, bl.a. (jf. midterste cirkel) de to centrale og meget udbredte klasser **verbum** (*rd*) og **nomen** (*Rd*). Man kan i forbindelse med ovennævnte eksempler (5) - (7) bemærke at overgangen fra præposition til verbal netop består i at udvide *relator*, det rent forbindende indhold i *di*, med verbets tillige deskriptive indhold, *d* – som altid vil være der, hvor neutralt og kontekstuel implicit givet man end forsøger at gøre verbet.

På tredje trin er de **komplekse** klasser, der kombinerer tre grundelementer (jf. inderste cirkel), som fx *rdR*, placeret mellem nomen og verbum og altså en kombination af noget nominalt og noget verbalt, omfattende **nomina actionis** og **nomina qualitatis**, og også **verbaladjektiver** og **mådesadverbier**. Således kan omskrivningerne fra verbum til verbalsubstantiv (nomen actionis) og viceversa, i eksemplerne (1) - (2), ses som en tilføjelse af genstands- eller Substans-elementet *R* til verbalets såvel beskrivende (*d*) som forbindende (*r*) elementer. Det der adskiller nomen qualitatis fra adjektiv i eksemplerne (3) - (4), er derimod tilføjelsen af *relator*- eller forbinderelementet, *r*, til den fælles nominale bestemmelse *Rd*, jf. Brøndal (1928: 103-104): “Herved forklares ... Kvalitetsnavnenes nære logiske Forhold til Infinitiv eller rettere til “Copula” (*est, esse*) eller “Nexus”, *Hvidhed* er tilnærmelsesvis synonymt med ‘det at være hvid’...”⁹

På fjerde trin, allerinderst, ligger den **udifferentierede** klasse, der inkluderer alle fire elementer *rRDd*, en slags “Urklasse der udmærker sig ved samtidig at udtrykke alle de sproglige Grundbegreber” (1928: 155), og som når det ikke drejer sig om en helsætning¹⁰, men blot en ordklasse, svarer til klassen af interjektioner, som fx *Ak!*, *Ih!*, *Bums!*, *Hallo!*, *Tøf!* (1928: 159).

9. Jf. Jespersen (1924/65: 136): “This then is what is really characteristic of these formations [an abstract name as *whiteness*]: they are *predicative-substantives*.”

10. Jf. Brøndal (1928: 155): “Der er i enhver Sætning et Grundlag hvorpaa der bygges, en Rame (*D*) hvori der indtænkes Beskrivelse (*d*); og for saa vidt er Sætningen descriptiv eller analytisk. Men tillige er der altid et Tankeresultat eller Object (*R*) hvorimod der stiles (*r*), to eller flere Elementer der tænkes sammen; og for saa vidt er Sætningen relativ eller syntetisk.”

Et vigtigt middel til yderligere differentiering af ordklasserne er “**Accentuation**” – “På vexlende Combination og Accentuation af Kategorierne beror de forskellige Ordklasser...” (1928: 219) – som giver mulighed for at accentuere, dvs. fremhæve hhv. det ene, det andet og det tredje af de kombinerede grundbegreber.

Det drejer sig fx, som man kan se på figur 1, om den ikke uvæsentlige skelnen mellem substantiv og adjektiv (hhv. Substans og Kvalitet betones, *Rd* vs. *Rd*), men også mellem de forskellige verbalformer som fx finit og participium (betoning af hhv. Relation og Kvalitet, *rd* vs. *rd*) – hvormed Brøndal faktisk, uden yderligere kommentarer, passerer fra de egentlige eller traditionelle ordklasser, *partes orationis*, til de grammatiske kategorier¹¹.

Som nævnt ovenfor bygger Brøndal sin ordklassedefinition udelukkende på logiske kriterier, men hvad forstår han egentlig ved begrebet “logisk”? Det må først og fremmest præciseres at, selvom Brøndal, ligesom Hjelmlev, var bekendt med og inspireret af sin samtids matematiske og formelle logik (jf. bibliografien i *Præpositionernes Theori*, hvor såvel Carnap, Russell som Whitehead er nævnt), så bruger han efter min mening begrebet i langt bredere (og i virkeligheden mere hverdagsproglige) forstand – med aristoteliske, kantianske og fænomenologiske påmindelser¹² – svarende til den menneskelige begrebsverden og begrebsformåen, altså til selve “Tankens natur”, jf. følgende citat: “Der er hermed opstillet en Grundhypothese om Ordklasselærens Grundlag af stor Enkelhed og Almenhed – en Hypothese grundet paa Kategorier, der synes at have den **nøjeste Sammenhæng med Tankens Natur**.” (1928: 73)¹³

-
11. I forhold til de “fire, i europæisk Grammatik centrale Klasser: Nomen og Verbum, Pronomen og Conjunction”, taler Brøndal (1928: 29) på samme måde om “Underklasser”, når det drejer sig om participium og infinitiv i forhold til Verbum, og adjektiv og substantiv i forhold til Nomen.
  12. Jeg mener dog ikke at Brøndals fænomenologiske tilgang er helt så indlysende, som S.E. Larsen (1987:10), i forbindelse med Brøndals brug af begrebet “Intention”, hævder: “... il est clair que Brøndal fait grand cas de la phénoménologie, cela apparaît à chaque page de ses textes.”
  13. Jf. en næsten samtidig udtalelse fra Jespersen (1924/65: 52): “It is only with syntax [not morphology] that people have been inclined to think that there must be something in common to all human speech, something immediately based on the nature of human thought, in other words on logic.”

Denne kobling mellem sprog og tanke, påstanden om at sprogets kategorier afspejler eller skal defineres ved hjælp af mentale eller begrebsmæssige kategorier, bringer os frem til den kognitive lingvistik.

5. Langacker og ordklasserne

Langacker fastslår i flere af sine centrale værker at (1991: 13): “A major concern of cognitive grammar is to describe the **conceptual import** of grammatical constructs”, og (1986: 21): “Crucial to the claim that grammatical structure resides in symbolic units alone is the possibility of providing a **notional characterization** of basic grammatical categories, nouns and verbs in particular.”

Hvad angår de anførte eksempler på ordklasseskift vil der for Langacker ikke bare være tale om forskellige overfladeudtryk for én og samme grundstruktur som er bestemmende for udsagnets betydning (hvilket i vid udstrækning er den generativistiske udlægning), men tværtimod om sætninger med forskellige betydninger, altså semantisk distinkte udtryk, jf. følgende citat:

Linguistic expressions pertain to conceived situations, or “scenes”. However, the meaning of an expression is not adequately characterized just by identifying or describing the situation in question ... Relative to the same scene, for example, I can form such expressions as *the lamp on the table*, *the table with the lamp on it*, or *The lamp is on the table*, respectively designating the lamp, the table, and the locative relationship between them ... The contrasting images imposed on a scene amount to qualitatively **different mental experiences**. (1987: 116-117)

De forskellige betydninger ligger inden i hovedet på sprogbrugeren, ikke ude i virkeligheden, og er de forskellige mentale billeder som sprogbrugeren kan vælge at konstruere ud fra samme givne (og i en eller anden forstand objektive) situation. Betydning drejer sig altså ikke om sandhedskriterier som noget ude i virkeligheden skal opfylde i forhold til den sproglige ytring, men er derimod noget der foregår i vores hoveder, begrebsmæssige strukturer, hvilket umiddelbart stemmer overens med Brøndals tankegang; de af Brøndal (1940: 26) om-

talte "Tankens Grundprædikater eller Kategorier" ligger ikke så fjernt fra de grundlæggende mentale strukturer opstillet af kognitionsforskningen.

Såvel Brøndal som Langacker fokuserer altså på forholdet mellem på sproget og tanken, bevidstheden, erkendelsen. Mens Brøndal som nævnt fremhæver ordklasselærens "nøjeste Sammenhæng med Tankens Natur", hævder Langacker (1991: 1) at: "...cognitive grammar does consider language to be **indissociable from other facets of human cognition**. Only arbitrarily can language be sharply delimited and distinguished from other kinds of knowledge and ability"; og mens Brøndal siger at "den logiske Basis" overalt er den samme, henviser Langacker til eksistensen af fælles kognitive modeller som garant for at betydning og betydningsdannelse ikke bliver et vilkårligt og subjektivt ærinde.

Men en afgørende forskel er der, nemlig at det kognitive synspunkt også inddrager perceptionen og mere generelt vores erkendelse af verden gennem sanserne. Et kernepunkt i den kognitive lingvistik og semantik er den tætte forbindelse mellem **perception, konception** og "**ekspression**", eller udtryksform, her primært den sproglige; den kendsgerning at menneskets måde at opfatte virkeligheden på, i kraft af dets væren-i-verden som fysiologisk/biologisk/fysisk væsen, er aldeles betingende for dets måde at strukturere både begrebsmassen og sproget på, ikke mindst sprogets byggeklodser, ordklasserne¹⁴.

Brøndal ønsker derimod at holde perception og konception, eller som han siger, "Anskuelse og Begreb", fuldstændigt adskilte, og han ønsker især at holde anskuelsen fuldstændigt adskilt fra betydningslæren, jf. følgende citat:

En anden Hindring for Betydningslærens Rationalisering har altid ligget i den uvilkaarlige Forkærlighed for at anvende **anskuelige Billeder**, især rumlige, som det egentlig Forklaringsgrund-

---

14. Jf. Langacker (1991: 13): "Numerous [grammatical] constructs are characterized with reference to certain "idealized cognitive models" (Lakoff 1987) that approach the status of archetypes, being grounded in everyday experience and fundamental to our conception of the world."

lag ... Utvivlsomt er det, at Sanssebilledet altid vil melde sig først, at det ofte er uundværligt som Udgangspunkt for Tanken, og at det i simple Tilfælde bekvemt kan tjene til Illustration. Heraf følger dog på ingen Maade, at Sprogets Grundlag er Sanssebilleder, rumlige eller andre ... Hvad der her behøves er **Begreber af almeneste Art**, Kategorier der ligger bag selv de abstracteste Ord og som blot fremtræder – eller kan fremtræde – fx i Rumets eller Tidens Form. (1940: 7)¹⁵

Man kan sige at Langacker set fra Brøndals position ønsker både at puste og at have mel i munden, idet han i sin definition af de sproglige kategorier vælger at bruge såvel “anskuelige Billeder” som “Begreber af almeneste Art”. På den ene side har vi ordklassernes **prototypiske værdier**, hvor der netop sker en kobling mellem bestemte ordklasser og bestemte elementer i den anskuelige virkelighed, eller rettere sagt i vores grundlæggende mentale model af virkeligheden, nemlig den “billiard-ball model”¹⁶ der nævnes i følgende citat:

Physical objects and energetic interactions are maximally distinct conceptual archetypes grounded in the **billiard-ball model**. Their polar opposition is reflected linguistically in the maximal contrast between the universal noun and verb categories, for which these archetypes constitute the **prototypical values**. (1991: 298)

Og på den anden side har vi de **abstrakte skemaer**, som opstilles sideløbende med, ja, faktisk afledes af prototyperne (jf. figurerne 3 og 4 nedenfor), skemaer så tilpas generelle at de substantiver og verber som ellers altid bliver brugt til at tilbagevise den anskuelige eller prototypiske kobling¹⁷, kan finde plads i dem, jf. følgende citat:

---

15. Michael Herslund har gjort mig opmærksom på at Brøndals kategoriske afvisning af den rumlige dimension i den semantiske definition af især præpositioner og kasus også må ses som en reaktion på Hjelmlevs brug af begrebet “lokalisme”.

16. Jf. Langacker (1991: 13): “We think of our world as being populated by discrete physical objects. These objects are capable of moving about through space and making contact with one another ... Let us refer to this way of thinking about the world as the billiard-ball model.”

17. Langacker anfører netop (1986: 21) at: “Another type of argument against a notional characterization pivots on the confusion of “prototypes” and “abstract schemas”. In the case of

Obviously, a **schematic characterization** of the class – one compatible with the specification of all class members – cannot be identified with the category prototype representing typical instances. If a schematic characterization is possible at all, it must be quite abstract, accommodating both physical objects and many other sorts of entities as special cases. (1986: 21)

For at forklare disse abstrakte skemaer må begrebet “**profiling**” inddrages, et begreb der bygger på den i perceptionen grundlæggende figur/grund-distinktion. I forhold til ordklasser skelner Langacker mellem den **nominale profil** og den **relationelle profil**:

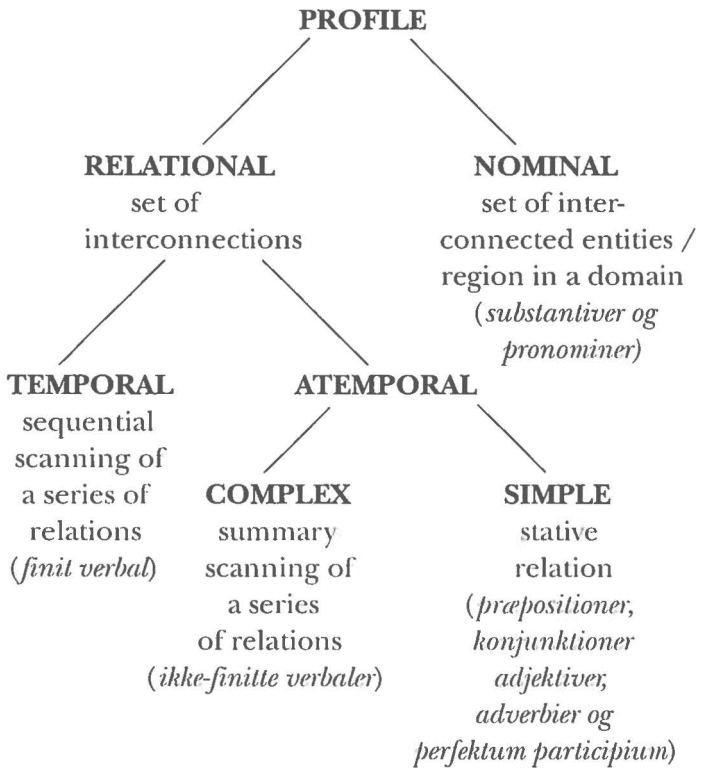
A nominal predication presupposes the interconnections among a set of conceived entities, and **profiles the region** thus established. On the other hand, a relational predication presupposes a set of entities, and **profiles the interconnections** among these entities. (1990: 74)

Inden for den relationelle profil findes en yderligere skelnen mellem den **temporale profil**, den **simple atemporale profil** og den **komplekse atemporale profil**, jf. figur 2, som også viser med hvilke ordklasser de forskellige profiler kodes:

---

nouns, for instance, discussions of notional definitions generally focus on physical objects (or perhaps ‘persons, places, and things’), which are clearly prototypical; the existence of nouns like *extraction*, which do not conform to this prototype, is then taken as demonstrating that nouns are not a semantic class.”

Figur 2. Udarbejdet på baggrund af Langacker (1990: 59-100) og Langacker (1991: 417-463), jf. også Jansen (1996).

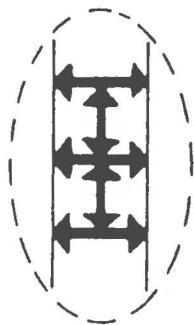
Vi ser i denne figur en glidende og praktisk talt ukommenteret inddragelse, side om side med de egentlige ordklasser, af den grammatiske kategori der angår verbets finithedsgrad. Samme glidende overgang finder vi som nævnt ovenfor hos Brøndal hvor der skelnes mellem finit verbum og participium der begge defineres ved kombinationen *rd*, ved profilering af hhv. *relator*-elementet og *descriptor*-elementet. Hos Langacker koder det finitte verbum den temporale eller processuelle profil som ligger længst fra den nominale profil, mens perfektum participium koder den simple eller statiske relationelle profil, ligesom præpositioner, adverbier, konjunktioner og adjektiver. Man kan sammenligne Brøndals logiske strukturer og Langackers mentale billeder som brugen af hhv. italiensk participium og dansk finit verbum modsvare i eksemplerne (8) og (9).

Som netop antydnet opfatter Langacker i modsætning til Brøndal og de traditionelle grammatikker adjektivet som en relationel størrelse og ikke som en nominal underklasse. Det må dog understreges at *descriptor*-elementet, der indgår og tillige accentueres i Brøndals definition af adjektivet, regnes for et aktivt element, et "Funktionsbegreb", med prædikative egenskaber¹⁸. Man kan sammenligne Brøndals skelnen mellem substantiv, *Rd*, og adjektiv, *Rd*, ved betoning af hhv. *Relatum*-elementet og *descriptor*-elementer (jf. figur 1), med Langackers definition (1991: 19-20) af forskellen i selvsamme ords betydning når det bruges som hhv. adjektiv (*parallel*) og substantiv (*parallels*), en forskel der netop skyldes at det er hhv. relationerne mellem elementerne og de af relationerne forbundne elementer der profileres; jf. følgende figur, som også tydeligt viser hvordan Langackers abstrakte skemaer tager afsæt i de prototypiske og anskuelige værdier:

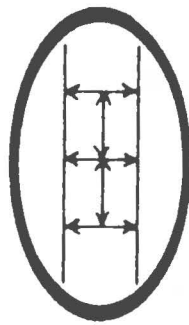
Figur 3. Langacker (1991: 20).

Man kan på tilsvarende vis sammenligne Brøndals definition af verbal-substantiver (nomina actionis) som en tilføjelse af Substans- eller gen-

(b) parallel (ADJ)

(c) parallels (N)

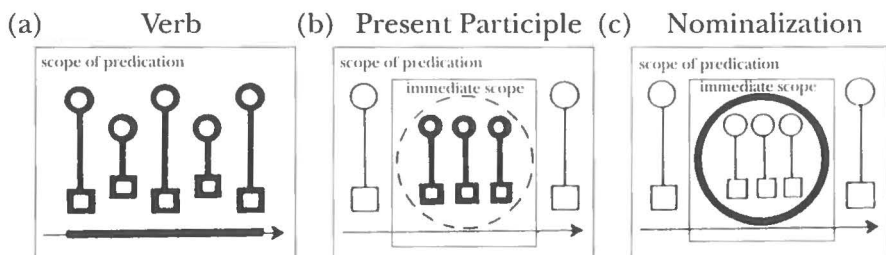
18. Jf. O.Togebly (1989: 107): "The same classes as Brøndal has defined, are in modern logic recognized as necessary for the description of the propositional content of a sentence: classes defined by Brøndal by the active elements *relator*, *r*, and *descriptor*, *d*, are in modern logic recognized as predicates or functions."

standselementet til verbets *rd*-kombination, med Langackers udlægning af forskellen mellem *enter* og *entrance* i følgende citat:

What is the difference between a verb like *enter* and a noun like *entrance*? I suggest the following: the component states within the process are all **profiled individually as relations**, but in the corresponding noun they are instead **profiled collectively as a thing**. (1987: 247)

De abstrakte skemaer for hhv. verbum (a) og nominalisering (c) i følgende figur passer efter min mening også i vid udstrækning på Brøndals tankegang¹⁹:

Figur 4. Langacker (1991: 26).

6. Konklusion

Jeg har således været inde på en række lighedspunkter mellem Brøndal og Langacker. Udover at de begge er systembyggere og begge har en forkærlighed for den teoretiske snarere end den empiriske tilgang, er de fælles om at sætte fokus på relationsbegrebet og tildele det en meget central rolle i deres altfavnende teorier (Brøndal med *relator*- og *Relatum*-begreberne og Langacker med sin relationelle profil). Selvom

19. Jf. hans diskussion af "Verbalnominer" (1928: 149-151): "Det ejendommelige ved disse ord er netop, at de gør en Verbalhandling (*rd*) eller det at besidde (realisere) en vis Egenskab (*r+d*) til en selvstændig Genstand (*R*) for Tanken. Til det at kunne forbinde og kunne beskrive tilføjes nu den kvalitet at være det der kan forbindes (proprier som er bestemt alene ved Relatum-elementet, benævnes "Tegn for ubeskrivet Genstand")."

det er evident at begreberne "Accentuation" og "profiling" ikke er identiske, så er der, ud over brugen af gestalt-teoriens figur/grund-distinktion, også spændende paralleller i den konkrete anvendelse af begreberne i kategoriseringsøjemed, jf. ovenstående kommentarer.

Brøndal og Langacker er grundlæggende enige om at de sproglige kategorier skal defineres semantisk, og at de hænger nøje sammen med de mentale kategorier, "Tankens kategorier"; Brøndal understreger gang på gang at såvel sprogvidenskabens som filosofiens centrale problem angår forholdet mellem sprog og tanke, hvorved han klart overskrider den mere strikte strukturalismes immanenskrav (jf. S.E. Larsen, 1987: 10). Men dér hvor Brøndal og Langacker er forskellige – en forskel der også i høj grad er epokebestemt – er i deres opfattelse af hvor grænserne for "Tanken", for det mentale, for det bevidstheds-mæssige skal trækkes.

For Langacker der arbejder inden for kognitionsteoriens ramme, er konception knyttet tæt sammen med perception. Perceptionen – og mere generelt den sanse- og kropsbaserede virkelighedsopfattelse – er grundlæggende og primær i både fylogenetisk og ontogenetisk hense-ende, og det er derfor ikke overraskende at den sætter sig spor i såvel de mentale som de sproglige strukturer. Mange af de mentale modeller som de sproglige kategoriers prototypiske værdier defineres i forhold til, tager således direkte afsæt i perceptionen og den umiddelbare sansning²⁰.

For Brøndal er tanken og erkendelsesstrukturerne derimod af ren begrebsmæssig og logisk natur. Selvom han er bekendt med gestaltpsykologien og med semiotikken, som begge inddrager perceptionen i deres teorier om sproglig betydningsdannelse, virker det ikke som om han egentlig tager disse tanker til sig, jf. S.E. Larsen (1986: 146): "...enten er de relevante enheder mentale eller også er de ekstramentale, overgangen interesserer ikke de gamle. Den position indtager

---

20. Jf. hvad F. Stjernfelt (1992: 112) siger om en anden fremtrædende kognitivist, G. Lakoff: "... hans hovedtese er at fundere sproget i den menneskelige krop og den deraf udspringende menneskelige forestillingsverden – idet de forskellige basale former ikke er logiske, men i stedet bør afledes af hvorledes den menneskelige krop interagerer med verden."

Brøndal osse i vid udstrækning selv." For at beskrive "Sprogets Grundlag" bruges således udelukkende "Begreber af almeneste Art", strukturer af abstrakt og filosofisk karakter; enhver brug af "Sansbilleder, rumlige eller andre.." som forklaringsmodel i forhold til de sproglige kategorier afvises, hvis man vil nå frem til den "faste og fælles Begrebsbestemmelse" der opstilles som mål i *Præpositionernes teori* (1940: 25).

Som nævnt ovenfor minder denne "faste og fælles Begrebsbestemmelse" i såvel abstraktionsgrad som anvendelsesomfang om Langackers "schematic characterizations", men altså med den vigtige forskel at Langacker i sine definitioner tager udgangspunkt i perceptionen og prototypebegrebet.

Jeg vil afslutningsvis erindre om de spørgsmål jeg fremlagde i starten, foranlediget af de typiske ordklasseskift man ser i forbindelse med oversættelse italiensk-dansk: Hvad sker der, når man skifter ordklasse? Er ordklasser semantisk definerede? Har de en egenbetydning? Og i så fald, hvorfra henter de deres betydning? Jeg håber at det er lykkedes mig at vise at både Brøndal og Langacker kan give inspirerende og overbevisende svar på disse spørgsmål.

Henvisninger

- Beccaria, G. L. (1967): Nota. V. Brøndal: *Teoria delle preposizioni. Introduzione a una semantica razionale*. Milano: Silva Editore. 5-15.
- Brandt, P. Aa. (ed.) (1989). *Linguistique et Sémiotique: Actualité de Viggo Brøndal. Actes du colloque tenu à la Société Royale des Sciences, à Copenhague les 16 et 17 octobre 1987. Travaux du Cercle Linguistique. Vol. XXII*. Copenhague.
- Brøndal, V. (1928). *Ordklasserne. Parties orationis. Studier over de sproglige Kategorier*. København: Gad.
- Brøndal, V. (1940). *Præpositionernes Teori. Indledning til en rationel Betydningslære*. København: Bianco Luno.
- Halliday, M. A. K. (1994): *An introduction to functional grammar. Second edition*. London: Edward Arnold.
- Jansen, H. (1991). *Afledninger, abstraktionsniveau, essaystil. Sammenligning af sprognormen på italiensk og dansk*. Specialeafhandling. Københavns Universitet.

- Jansen, H. (1993): Un problema non solo grammaticale per il traduttore dall'italiano in danese. Avirovic & Dodds (eds.): *Umberto Eco, Claudio Magris. Autori e traduttori a confronto, Trieste, 27-28 novembre 1989*. Udine: Campanotto Editore. 191-202.
- Jansen, H. (1996). Da processo a cosa ... La subordinazione vista in una prospettiva cognitiva. B. Lihn Jensen (ed.): *Atti del IV Congresso degli Italianisti Scandinavi, Copenaghen, 8-10 giugno 1995*. Copenaghen: Copenaghen Buisness School. 93-201.
- Jansen, H. (2000). Informationstæthed. Et samspil mellem tre tekstuelle/lingvistiske parametre. J. Nørgård-Sørensen, P. Durst-Andersen et al. (eds.): *Ny forskning i grammatik 7*. Odense: Odense Universitetsforlag. 123-139.
- Jansen, H. (under udgivelse). Correlazione prototipica e metafora grammaticale. E. Burr (ed.): *Tradizione e innovazione. Atti del VI Convegno SILFI, Duisburg, 28 giugno – 2 luglio 2000*. Firenze: Franco Cesati Editore.
- Jansen, H. (1999). *Densità informativa. Risultato sinergico di scelte strategiche rispetto a tre parametri testuali/linguistici. Uno studio contrastivo inter- e intralinguistico*. Ph.d.-afhandling. (Under udgivelse på Museum Tusulanum).
- Jespersen, O. (1965). *The Philosophy of Grammar. A study of the living language, emphasizing the ideas that must underlie the science of grammar*. (1. udgave 1924). New York: The Norton Library.
- Langacker, R. W. (1973). *Language and its structure. Some fundamental linguistic concepts*. (1. udgave 1967). New York: Harcourt Brace Jovanovich.
- Langacker, R. W. (1986). An introduction to Cognitive Grammar. *Cognitive Science* 10. 1-40.
- Langacker, R. W. (1990). *Concept, Image and Symbol – The Cognitive Basis of Grammar. Cognitive Linguistics Research, nr. 1*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Langacker, R. W. (1987/1991). *Foundations of Cognitive Grammar I + II*. Stanford: Stanford University Press.
- Larsen, S. E. (1986). *Sprogets geometri. En analyse af sammenhæng og perspektiv i grundbegreberne i Viggo Brøndals sprogfilosofi*. Odense: Odense Universitets Forlag.
- Larsen, S. E. (ed.) (1987). *A l'occasion d'un centenaire: Actualité de Brøndal*. Paris: Larousse.

- Simone, R. (ed.) (1994). *Iconicity in Language. Current Issues in Linguistic Theory* 110. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Stjernfelt, F. & H. Jørgensen (1989). A Closer Analyses Always Reveals a Difference. P. Aa. Brandt (ed.): *Linguistique et Sémiotique*. 134-135.
- Stjernfelt, F. (1992). Kategoriens kategori. Finnemann & Stjernfelt (eds.): *Kognition og Sprog*. Århus: Aarhus Universitetsforlag. 106-126.
- Togeby, O. (1989). Brøndals logic and semantics. P. Aa. Brandt (ed.): *Linguistique et Sémiotique*. 107-118.
- Vinai, J. P. & J. Darbelnet (1958). *Stylistique comparée du français et de l'anglais*. Paris: Didier.
- Zilberberg, C. (1989). Relecture de Brøndal. P. Aa. Brandt (ed.): *Linguistique et Sémiotique*. 15-38.

Det italienske verbalsystem

De finitte formers semantik

Bente Lihn Jensen

1. Introduktion

Det finitte verbalsystem på italiensk består, som en del læsere vil vide, af langt flere former end tilfældet er på dansk. Der tænkes her ikke på den forskel i antallet af verbalformer der skyldes at det finitte verbum på italiensk bøjes i person og tal, hvorved den enkelte modus-tempus findes i 6 eller 7 forskellige former¹, men derimod på antallet af modus-tempusformer².

Som det fremgår af Oversigt 1, er der 8 syntetiske finitte former i det italienske system, mens der til sammenligning er 3 i det danske: præsens og præteritum indikativ samt imperativ.

Oversigt 1. Traditionel opdeling af de italienske finitte modus-tempus former

	SYNTETISKE FORMER	ANALYTISKE FORMER
INDIKATIV	PRESENTE PASSATO REMOTO IMPERFETTO FUTURO	PASSATO PROSSIMO TRAPASSATO REMOTO TRAPASSATO PROSSIMO FUTURO ANTERIORE
CONDIZIONALE	CONDIZIONALE	CONDIZIONALE COMPOSTO
KONJUNKTIV	PRESENTE IMPERFETTO	PASSATO PROSSIMO TRAPASSATO PROSSIMO
IMPERATIV	IMPERATIV	

Note: *** angiver ikke-obligatorisk skillelinje.

1. Traditionelt opereres der med 6 forskellige former, men som anført i Jensen & Korzen (1996: 203) kan man med held operere med en syvende form: den såkaldt apersonlige, der er kendetegnet ved *si* + finit verbum i 3. person ental, fx: *si scrive, si parte, si è*.
2. Begrundelsen for at tale om modus-tempus former i stedet for det mere gængse tempus-

Som det fremgår af Oversigt 1, opereres der på italiensk traditionelt med 3 eller 4 finitte modi: indikativ, med eller uden *condizionale*, konjunktiv og imperativ.

De forskellige former inden for den enkelte modus benævnes traditionelt tempusformer. Man kan selvfølgelig benævne ting arbitrært; men det er vigtigt at gøre sig klart at tempusformerne på italiensk, ligesom det er tilfældet på dansk (se Hansen & Heltoft (1999) og Durst-Andersen (2000)) generelt ikke bruges til at angive temporale forhold, men derimod andre der vedrører diskursverdner (mere herom i det følgende).

Inden for indikativ skelnes der således mellem nutid (*presente*), fortid (*passato remoto* og *imperfetto*) og fremtid (*futuro*), inden for konjunktiv mellem nutid/fremtid (*presente*) og fortid (*imperfetto*), mens den syntetiske *condizionale* siges at vedrøre nutid/fremtid, mens den analytiske siges at vedrøre fortid.

I det følgende vil der blive argumenteret for en anden opdeling af forminventaret, som skitseret i Oversigt 2.

Oversigt 2. Alternativ opdeling af de italienske finitte modus-tempus former

	SYNTETISKE FORMER	ANALYTISKE FORMER
INDIKATIV	PRESENTE PASSATO REMOTO IMPERFETTO	PASSATO PROSSIMO TRAPASSATO REMOTO TRAPASSATO PROSSIMO
POTENTATIV	FUTURO CONDIZIONALE	FUTURO ANTERIORE CONDIZIONALE COMPOSTO
KONJUNKTIV	PRESENTE IMPERFETTO	PASSATO PROSSIMO TRAPASSATO PROSSIMO
IMPERATIV	IMPERATIV	

---

modus former er den at italiensk synes med en term lånt fra Bath (1999) at være et modus-prægnant sprog. Den mere gængse betegnelse: tempus-modus former ville derimod signalere at sproget var et tempus-prægnant sprog, hvilket italiensk er blevet opfattet som hidtil – efter min opfattelse fejlagtigt. Er italiensk et modusprægnant sprog, må det formentlig også henregnes til den afsenderbaserede supertype der er behandlet i Durst-Andersen (1997).

Denne opdeling bygger på en kombination af trækkene [DISTANCE], [ASSERTERING] samt [FAKTUALITET], fremover forkortet [FAKTUEL], og for imperativ og konjunktivs vedkommende desuden på et træk kaldet [INDIREKT] der vedrører formernes mulighed for at forekomme i ytringer der udtrykker omtale, ikke tiltale, samt for indikativs vedkommende på trækket [PERFEKTIVITET], fremover forkortet [PERF]. De nævnte træk vedrører primært den neustiske og tropiske komponent i Hares (1971) opdeling af ytringen, og primært den interpersonlige komponent i Halliday (1979).

Til forskel fra den traditionelle opdeling, der ikke synes at bygge på nogen systematik, bortset fra at nogle anfører sætningstypen som inddelingskriterium (fx Berretta (1993) for italiensk vedkommende og Abouda (1997) for fransk), bygger denne inddeling på én og samme systematik.

De væsentligste ændringer i forhold til den hidtil omtalte opdeling vedrører:

- futuro's og evt. konditionales placering i modussystemet
- de syntetiske formers indbyrdes forhold inden for den enkelte modus
- konjunktivs placering i systemet
- forholdet mellem imperativ og konjunktiv.

På grund af den forholdsvis beskedne plads vi råder over, omhandler artiklen kun de mest basale aspekter, og som allerede nævnt lades de analytiske former generelt ude af betragtning³.

2. Generel karakteristik af det italienske verbalsystem

2.1. Udtrykssiden

Det der generelt karakteriserer det italienske verbalsystem, er at verbalformerne gennemgående findes i en syntetisk og en tilsvarende

---

3. For yderligere oplysninger henvises til Jensen (under udarbejdelse a & b). Opmærksomheden henledes endvidere på I. Korzens indlæg om trapassato prossimo i dette bind.

analytisk form⁴ således at forstå at de analytiske formers hjælpeverbum optræder i samme tempus som kerneverbet i den tilsvarende syntetiske form⁵. Forenklet kan man sige at de analytiske former primært angiver førtidighed i forhold til den tilsvarende syntetiske form. Dette aspekt er som sagt af pladshensyn ikke medtaget her.

2.2. Indholdssiden

Et andet gennemgående træk er at der inden for hver enkelt modus, med undtagelse af imperativ, skelnes mellem om sagforholdet præsenteres som værende del af afsenders aktuelle verden eller ej. Denne distinktion kan siges at være en distinktion i afstand, fremover gengivet ved [+/-DISTANCE].

Inden for indikativ skelnes der inden for [+DISTANCE] desuden mellem [+/-PERFEKTIV] (herom nærmere nedenfor).

Trækket [DISTANCE] **kan** vedrøre temporale forhold, som det er tilfældet i (1), hvor verbalformerne optræder i indikativ

[-DISTANCE]

(1a) Adesso **piove**
nu regne_{3.p.sg. presente} = Nu regner det

[+DISTANCE] [-PERF]

(1b) Alle tre **pioveva**
ved_{def} tre regne_{3.p.sg. imperfetto} = Klokken tre regnede det

[+DISTANCE] [+PERF]

(1c) Alle tre **piovve**
... regne_{3.p.sg. passato remoto} = Klokken tre gav det sig til at regne

men som nævnt i introduktionen er forskellen mellem de forskellige former inden for én og samme modus primært en forskel af betyd-

4. Denne karakteristik gælder også inden for det infinitive system for infinitiv og gerundio.

5. Undtaget herfra er den perifrastiske passiv dannet ved hjælp af halvhjælpeverbet *venire* (*komme hen til den talende eller tiltalte*) + perfektum participium. Som halvhjælpeverbum kan *venire* ikke forekomme i analytisk form, men fungerer det som kerneverbum, følger det den generelle regel.

ningsmæssig art. Den kommer måske særlig tydeligt frem i indikativ, hvor ytringer der indeholder *passato remoto*, der er bærer af trækket [+DISTANCE], udtrykker et andet indhold end den tilsvarende med *passato prossimo*, der bærer trækket [-DISTANCE]. Betydningsforskellen skulle fremgå af parafraaserne til (a) og (b)⁶, der stammer fra Sabatini (1984: 665 - 666)

[+DISTANCE]

(2a) Due anni fa l'alluvione **distrusse** il ponte.

to år gøre_{3.p.sg.presente} def oversvømmelse ødelægge_{3.p.sg.passato remoto}

def bro

= for to år siden ødelagde oversvømmelsen broen (men den er nu bygget op igen)

[-DISTANCE]

(2b) Due anni fa l'alluvione **ha distrutto** il ponte.

to år gøre_{3.p.sg.presente} def oversvømmelse ødelægge_{3.p.sg. passato prossimo}

def bro

= for to år siden ødelagde oversvømmelsen broen (og den er fortsat ødelagt)

Denne betydningsmæssige forskel er den gennemgående i hele det finitte verbalsystem bortset fra imperativ.

At forskellen mellem to syntetiske tempusformer er bevidsthedsrelateret frem for tidsmæssigt relateret, ses endnu tydeligere i (3), hvor den beskrevne ekstralingvistiske situation vedrører udsigelsestidspunktet. Når der er brugt *imperfetto*, der bærer trækket [+DISTANCE], skyldes det at der er tale om forhold der ikke vedrører den virkelige verden, men nogle børns legeunivers. Denne anvendelse af *imperfetto* kaldes da også ofte *imperfetto 'ludico'*, bl.a. i Bazzanella (1994: 100) hvorfra eksempel (3) er hentet.

6. I Bath (1999: 173ff) omtales et lignende forhold på Mao Naga. Forskellen henregnes her til begrebet "current relevance" i den betydning Comrie (1985) benytter termen. I det der svarer til (2b) på italiensk, karakteriseres formen som en der denoterer "current relevance", mens den i det der svarer til (2a), karakteriseres som en der denoterer "current irrelevance". Denne forskel tolkes af Bath som en modal forskel.

- (3) Facciamo che io **ero** il lupo e tu **eri** Cappuccetto Rosso.
 gøre_{1.p.pl.imperativ} at jeg være_{1.p.sg.imperfetto I def} ulv og du
 være_{2.p.sg.imperfetto I} Hætte Rød
 = Lad os lege at jeg er ulven og du er Rødhætte.

Et andet eksempel gælder skønlitteraturens verden. En roman som Orwells *1984* er på italiensk – så vidt jeg har ladet mig fortælle – fortalt i *passato remoto*, selv om handlingen på udgivelsestidspunktet vedrørte en fremtidig verden.

Samme forskel illustreres i (4) for så vidt angår potentativ, og i (5) angående konjunktiv

[-DISTANCE], potentativ

- (4a) Adesso **saranno** le cinque.
 nu være_{3.p.pl.futuro def} fem = Nu har den at være fem⁷
 = Den er nok fem

[+DISTANCE], potentativ

- (4b) Adesso **sarebbero** le cinque.
 nu være_{3.p.pl.condizionale def} fem = Nu havde den at være fem⁸
 = Den skal/skulle (efter sigende) være fem

[-DISTANCE], konjunktiv

- (5a) **Venga**, signora Bianchi.
 komme_{sg.presente K} fru Bianchi = Fru Bianchi, følg med

[+DISTANCE], konjunktiv

- (5b) **Venisse** la signora Bianchi.
 komme_{3.p.sg.imperfetto K def} fru Bianchi
 = Gid fru Bianchi ville komme.

Opdeler man de finitte verbalformer efter distinktionen [-DISTANCE] vs. [+DISTANCE], vil resultatet blive som følger:

-
- Denne gengivelse er valgt for at illustrere hvad *futuro*, der er dannet af infinitiv + præsens indikativ af verbet *avere*: *have*, sproghistorisk set udtrykker.
  - Denne gengivelse er ligesom det var tilfældet i (4a), valgt for at vise hvad *condizionale*, der er dannet af infinitiv + *passato remoto* af *avere*: *have*, sproghistorisk set udtrykker.

[-DISTANCE]:	presente I	[+DISTANCE]:	passato remoto
	futuro		imperfetto I
	presente K		condizionale
	imperativ.		imperfetto K

Det må betyde at de nævnte fire former inden for hver kategori må adskille sig på anden vis. Som vi skal se i det følgende, adskiller presente I og futuro sig inden for [-DISTANCE] fra presente K og imperativ ved trækket [ASSERTERING]. Presente I adskiller sig fra futuro ved trækket [FAKTUEL], mens presente K adskiller sig fra imperativ ved trækket [INDIREKT]. Dette træk genfindes ikke inden for hovedkategorien [+DISTANCE]. Her adskiller imperfetto K sig fra de øvrige former ved trækket [ASSERTERING], hvorimod condizionale adskiller sig fra passato remoto og imperfetto I ved trækket [FAKTUEL]. Endelig adskiller passato remoto og imperfetto I sig fra hinanden ved trækket [PERF] som det fremgår af (1b) vs. (1c) - (1e)

(1d) Dalle 17 alle 20 **piovve**.
= Fra kl. 17 til kl. 20 regnede det.

(1e) Fino alle 20 **piovve**.
= Indtil kl. 20 regnede det.

[PERF] er et træk der kun findes inden for [+DISTANCE]. [PERF] der vedrører aspekt, henregnes ikke til modus selv om imperfetto I i sprogbrugen kan konkurrere med condizionale composto og trapassato K. Dette aspekt lades dog her ude af betragtning.

3. Modus

Modus er den grammatiske kategori der par excellence bruges til at udtrykke modalitet, hvormed menes afsenders holdning til den positionelle eller frastiske del⁹ af ytringen (denne definition er hentet

9. Denne betegnelse, der stammer fra Hare (1952) og som gentages i (1971), står i modsætning til henholdsvis den tropiske og den neustiske del, som kan karakteriseres som henholdsvis asserteringsdel og illokutionsdel.

fra henholdsvis Simone (1992) og Cresti (2000)). I Wandruszka (1991: 415) formuleres det på en lidt anden måde: en af de centrale roller for modus er at angive om det forhold i den ekstralingvistiske verden som den propositionelle del repræsenterer, er et faktum eller en subjektiv gengivelse.

I stedet for at tale om faktum vs. subjektiv gengivelse, ville jeg dog i lighed med Bath (1999) foretrække at skelne mellem realis og irrealis, sidstnævnte ikke i betydningen kontrafaktuel, men i betydningen non-faktuel.

Den talendes holdning til den frastiske del af ytringen kan være enten asserterende, dvs. at forholdet hævdes at have en mulig sandhedsværdi, eller ikke-asserterende, hvormed menes at der ikke hævdes noget om forholdets sandhedsværdi. Det er typisk tilfældet i ytringer der indeholder imperativ, men tekststrukturelle forhold kan også gøre sig gældende (se 4.2.2.).

At holdningen kan være asserterende eller ikke-asserterende, kunne umiddelbart få en til at tro at to modi måtte være tilstrækkeligt (det er faktisk stort set tilfældet på dansk og engelsk), men som det fremgår af Oversigt 2, synes dette langt fra at være tilfældet på italiensk. Spørgsmålet er derfor hvad der karakteriserer de enkelte modi ud over trækket [ASSERTERING], og hvordan de forskellige modi forholder sig til hinanden.

I det følgende vil der blive argumenteret for at indikativ og potentativ begge kan opfattes som modi der udtrykker [+ASSERTERING], hvori-mod de adskiller sig fra hinanden mht. trækket [FAKTUEL], mens imperativ og konjunktiv udtrykker [-ASSERTERING].

Som jeg har gjort mig til talsmand for ved andre lejligheder (se Jensen 1994, 2000a og 2000b), tilslutter jeg mig den monosemantiske fløj, der er af den opfattelse at den enkelte verbalform har én leksikalsk betydning¹⁰, som kan være så abstrakt at vi ikke kan parafrasere det sprog-

---

10. Samme holdning kommer bl.a. til udtryk i Klinge (1993) og (1996) der behandler engelsk og dansk, og i Silva-Corvalán (1995) der omhandler spansk.

ligt¹¹. At ytringer der indeholder én og samme verbalform, tillægges flere forskellige betydninger, skyldes således ikke verbalformen i sig selv, men verbalformens semantik i kombination med de øvrige elementer der indgår i ytringen som ytring betragtet, dvs. såvel den frastiske som den tropiske og neustiske komponent.

Dette kan illustreres ved futuro som i følgende eksempler:

- (6) Giovedì Pietro **partirà** per Londra
 torsdag Pietro tage-af-sted_{3,p.sg.futuro} til London
 = På torsdag rejser/skal Pietro til London
- (7) – Che ore sono?
 – Di preciso non lo so ma **saranno** le 17 più o meno.
 – hvilke timer være_{3,p.pl.presente I}
 – af præcist ikke det vide_{1,p.sg.presente I} men være_{3,p.pl.futuro} de 17
 mere eller mindre
 = – Hvad er klokken?
 – Det ved jeg ikke præcist, men den er nok ca 17.
- (8) Domani **andrai** a Bologna a comprarmi le cose che mi mancano.
 i-morgen bevæge-sig_{2,p.sg.futuro} til Bologna at købe-mig_{det} ting
 som mig mangle_{3,p.pl.presente I}
 = I morgen skal du tage til Bologna og købe de ting jeg mangler.

Traditionelt siges futuro at udtrykke fremtid i (6), antagelse i (7), ordre i (8), men som det fremgår af (9), er det ikke altid muligt at afgøre hvordan en ytring der indeholder futuro, skal tolkes

- (9) “**Vi divertirete** molto”. I due giovani non capirono se questo fosse detto in tono di previsione o di ordine.

---

11. I Klinge (1993: 318) citeres Joos for i *The English verb: form and meanings*. Madison: University of Wisconsin Press, 1964, i forbindelse med modalverbet *must's* betydning at have fremført: “It is not a meaning that can be paraphrased, for English has no more elementary words to paraphrase it with”.

(Eksemplet stammer fra Svend Bach; kilde ukendt)

“more sig_{2,p.pl.futuro} meget”. de to unge ikke forstå_{3,p.pl.passato remoto}
om dette sige_{3,p.sg.trapassato K} i tone af forudsigelse eller af ordre
= “*Vi diverete molto*”. De to unge forstod ikke om dette var ment
som en forudsigelse eller som en ordre¹².

Dette signalerer for mig at se at det ikke er futuro der i sig selv udtrykker disse forskellige betydninger, men at ko- og konteksten spiller en rolle.

I forbindelse med indikativ vil man tilsvarende kunne se at ytringer der indeholder fx presente, kan fremstille et givet sagforhold snart som sandt, som i (10), snart uden sandhedsværdien S/F som i (11) og (12).

(10) Maria è a casa

Maria være_{3,p.sg.presente I} ved hus
= Maria er hjemme

(11) **Forse** Maria è a casa = Måske er Maria hjemme

(12) Se io fossi il mago di Natale

farei spuntare un albero di Natale (linje 1-2)

...

Poi con la mia bacchetta **me ne andrei** (l. 15-17)
a far magie/ per tutte le vie.

...

In piazza San Cosimato (l. 29-31)
faccio crescere l'albero
del cioccolato;

...

Tutto questo **farei** se fossi un mago. (l. 58-59)

12. Når replikken ikke er oversat, skyldes det at den omtalte tvetydighed ikke kan overføres direkte til dansk. Her ville man i stedet kunne opnå en tilsvarende effekt ved imperativ, der jo enten kan udtrykke ordre eller ønske, og det ville indebære at 'previsione' skulle ændres til 'ønske': "*Mor jer*". De to unge vidste ikke om dette var ment som et ønske eller som en ordre.

Però non lo sono ...

(Il mago di Natale in: Rodari, G. 1960. *Filastrocche in cielo e in terra*)

På trods af disse betydningsforskelle mener jeg at indikativens egenbetydning i alle tre tilfælde er den samme, men at den eller dele af den kan neutraliseres af fx et adverbial som i (11), eller af konteksten som i (12): teksten der beskriver hvad fortælleren ville gøre hvis han var julemand, indeholder først 3 konstruktioner der er udtrykt i konditionale, derefter 2 der er udtrykt i presente I (heraf den 1. fra l. 30) og teksten afsluttes linje 58-59 med en konditionalekonstruktion (samtlige former optræder i 1.p.sg.).

4. De enkelte modi

Som nævnt ovenfor kan de finitte modi på italiensk opdeles i to hovedgrupper ud fra trækket [ASSERTERING]. Mens indikativ og potentativ bærer den positive variant af trækket [+ASSERTERING], bærer imperativ og konjunktiv den negative variant [-ASSERTERING].

4.1. De asserterende modi

Som nævnt omfatter denne kategori formerne: presente I, passato remoto, imperfetto I, futuro og konditionale og de tilsvarende analytiske former.

Traditionelt siges indikativ at være den modus der udtrykker assertering. Det er en opfattelse jeg kan tilslutte mig.

Jeg kan derimod ikke tilslutte mig den opfattelse at sandhedsværditilskrivningen nødvendigvis indebærer at den angivne relation hævdes at være virkelig eller faktisk på udsigelsestidspunktet. Det siges i en del værker, hvor futuro henregnes til indikativ, bl.a. i Berretta (1993). Tager vi propositionen *mangiare(Gianni, la pizza)/spise(Gianni, _{def} pizzaen)*, vil indholdet af denne – når den optræder i ytringer hvis verbal optræder i en af den reducerede indikativs former (13a) – af afsender kunne understreges med ytringen *È un dato di fatto/Det er et faktum*

- (13a) Gianni **mangia/mangiava/mangiò** la pizza. È un dato di fatto.
G. spiser ... /sad og spiste ... /spiste (hele) pizzaen.

Det er derimod ikke muligt hvis verbalet optræder i en af potentativs former, hvilket illustreres i (13b)

- (13b) Gianni **mangierà/mangierebbe** la pizza. *È un dato di fatto.
G. vil spise/ville spise pizzaen.

Det må betyde at der semantisk set er et skarpt skel mellem futuro (og konditionale) og de tre andre former, der traditionelt henregnes til indikativ. Det der i forbindelse med futuro asserteres, er at der eksisterer et forhold (det være sig fx en forudsigelse som i (13b) eller en plan som i (6)) der, hvis det verificeres, vil medføre at den relation der udtrykkes i propositionen får tilskrevet en sandhedsværdi. Det propositionelle indhold præsenteres med andre ord ikke som en realitet når det "ikklædes" futuro, og verbalformen bærer derfor den negative variant af trækket [FAKTUEL]. Trækket [+ASSERTERING] i kombination med [-FAKTUEL] fører til betinget asserting af sagforholdet.

Som yderligere belæg for denne opfattelse kan anføres (4a) og (7). Når der i (14) derimod er benyttet indikativ selv om eksemplet der stammer fra Bertinetto (1986: 337), omhandler et forhold der på bogens udgivelsestidspunkt lå 12 år frem i tid, skyldes det som anført i Bertinetto at der her tales om et fremtidigt forhold som er en objektiv sandhed; og som sådan vil der kunne føjes den før anvendte styrke-markør til: *È un dato di fatto*.

- (14) Nel 1998 **ricorre** il cinquantenario dell'approvazione della Dichiarazione Universale dei Diritti dell'Uomo.
i-det 1998 ske_{3.p.sg.presente I} def halvtredsårsperiode for_{def} vedtagelse af_{def} Erklæring Universel af_{def} Rettigheder af_{def} Menneske
1998 er halvtredsåret for vedtagelsen af FN's Menneskerettigheds erklæring.

Traditionelt siges det at konditionale "udtrykker noget tænkt, noget muligt, som er betinget af noget andet som det forudsætter" (Bach &

---

13. I Jensen (1994) argumenteres der yderligere for at futuro ikke kan opfattes som fremtidsform.

Schmitt Jensen (1990: 455) der hører til dem der henregner *condizionale* til *indikativ* (op.cit.: 52ff). Denne beskrivelse kan jeg tilslutte mig, og som anført ovenfor passer beskrivelsen også på *futuro*. Det der adskiller de to former, er således trækket [DISTANCE], hvor *futuro* er bærer af den negative variant, mens *condizionale* er bærer af den positive variant. Dette taler for at henregne de to former til én og samme modus, der som sagt karakteriseres af trækkene [+ASSERTERING] og [-FAKTUEL].

Trods disse ligheder i træk er der et forhold der i det mindste umiddelbart kunne se ud til at tale imod en sådan udlægning. Det der tænkes på, er betingelseskonstruktioner hvis nukleusdel¹⁴ indeholder *condizionale* eller *futuro*. Umiddelbart skulle man tro at modus i betingelsesbisætningen, der fungerer som satellit, ville være den samme i begge tilfælde, men det er det ikke, som det fremgår af (15a) og (15b)

(15a) Se **vincessi** 1 milione di corone, **comprerei** una seconda casa al mare.

hvis vinde_{1.p.sg.imperfetto K} 1 million af kroner, købe_{1.p.sg.condizionale} et andet hus ved havet

= Hvis jeg vandt 1 million kroner, købte jeg et sommerhus ved vandet.

(15b) Se **vinco/vincerò** 1 milione di corone, **comprerò** una seconda casa al mare.

= Når jeg vinder 1 million kroner, køber jeg et sommerhus ved vandet.

Når nukleusdelen indeholder *condizionale* som i (15a), vil verbalet i betingelsessætningen som oftest optræde i *imperfetto* konjunktiv. Optræder verbalet i nukleusdelen derimod i *futuro*, som i (15b), kan verbalet i betingelsesbisætningen optræde i *presente* *indikativ* eller i *futuro*, men ikke i *presente* konjunktiv, som man måske umiddelbart ville forvente.

14. Denne term – sammen med den efterfølgende term 'satellit' – stammer fra Matthiessen & Thompson (1988).

Forklaringen er formentlig, men det skal undersøges nærmere, at det forhold der udtrykkes i ledsætningen, i konstruktioner som (15b) asserteres, mens det i konstruktioner som (15a) ikke gør det. Denne modusforskel mener jeg dog ikke taler imod den her foreslåede klassificering, og jeg vil derfor henregne futuro og kondizionale til samme modus, en modus jeg er nået frem til at ville benævne **potentativ**. Jeg har søgt en betegnelse der rimer med de andre modusbetegnelser, samtidig med at jeg har ønsket en betegnelse der ikke allerede er i brug¹⁵, og endelig må betegnelsen meget gerne sige noget centralt om klassen.

4.2. *De ikke-asserterende modi*

4.2.1. *Sammenligning mellem imperativ og konjunktiv*

Sammenligner vi imperativ og konjunktiv, kan vi konstatere at de to former begge kan bruges i direkte udsagn¹⁶

(16a) Gianna, **vieni!** Gianna, komme_{ental, imperativ}

(16b) Signora, **venga!** Frue, komme_{ental, presente K}¹⁷

Mens (16a) bruges i forbindelse med tiltale til mennesker man er dus med, bruges (16b) i forbindelse med tiltale til mennesker man er Des med. Det vil sige at imperativ bruges i uformelt sprog, mens konjunktiv bruges i formelt sprog. Det er dog en sandhed med modifikationer, da imperativ ofte bruges i såvel uformel som formel sammenhæng når de taltale er flere.

Hvorfor sådanne forskelle? Muligvis af høflighedsgrunde. Jo større den sociale afstand er mellem mennesker, jo vigtigere er det at dyrke det man kunne kalde "ansigtspleje". Det der tænkes på, er de strategier man ifølge Brown & Levinson (1987: 69) kan vælge¹⁸ når man

15. I en tidligere sammenhæng (se Jensen 2000b) blev klassen benævnt 'condizionale', men det er til hensigtsmæssigt at klasse og medlem bærer samme benævnelse.

16. For definition se Searle (1979). For sproghandlinger på italiensk se Cresti (2000) og Jensen (under udarbejdelse a).

17. Når formen her blot bestemmes mht tal og ikke mht person, skyldes det at presente konjunktiv adskiller sig fra de fleste andre modus-tempusformer ved at der i ental er sammenfald mellem 1., 2. og 3. person.

18. Det drejer sig om følgende fem strategier:

står over for at skulle udføre en handling der truer modtagers ansigt¹⁹.

Mens imperativ benyttes i *bald on record* strategien, er det min antagelse at konjunktiv benyttes i en *off record* strategi. Forskellen kan således ses som en forskel i indirekthed, som kan forklares med at imperativ udelukkende anvendes i forbindelse med tiltale, mens konjunktiv også kan anvendes i forbindelse med omtale

- (17) La presidente dell'Europarlamento
Nicole Fontaine: "I piccoli Paesi non **temano** di perdere l'identità". (overoverskrift + overskrift)
(Corriere della Sera, september 2000)
"De små Lande ikke frygte_{3,p.pl.presente K} at miste_{def} identitet"
= "De små medlemslande skal ikke frygte at miste deres identitet."

Imperativ kan sandsynligvis opfattes som mere "aggressiv" eller pågående end konjunktiv: en antagelse der bekræftes af sprogbrugen i forretningskorrespondance. Her ser man ofte verbet *volere* 'ville' (der på italiensk udelukkende er et viljesverbum) i konjunktiv kombineret med infinitiv af det verbum man i andre mere uformelle sammenhænge ville udtrykke ved imperativ

- (18) **Vogliate comunicarci ...**
ville_{2,p.pl.presente K} meddele-os ...
(Vi forestiller os at) De vil meddele os ...
= Meddel os venligst ...

– Do the face threatening act (FTA):

- on record
  - without redressive action, baldly (strategi 1)
  - with redressive action
    - positive politeness (strategi 2)
    - negative politeness (strategi 3)
- off record (strategi 4)
- Don't do the FTA (strategi 5).

19. Betegnelsen svarer til eng. 'face', en betegnelse der bruges i Brown & Levinson (op.cit.) og som stammer fra Goffman (1967).

En anden forskel mellem imperativ og konjunktiv er at mens konjunktiv også kan optræde i ledsætninger, kan imperativ ikke. Ændres (16a) – (16b) til indirekte tale, vil der i begge tilfælde blive brugt konjunktiv i ledsætningen

(16a') Disse a Gianna che **venisse**

sige_{3,p.sg.passato remoto} til Gianna at komme_{3,p.sg.imperfetto} K

(16b') Disse alla signora che **venisse**

sige_{3,p.sg.passato remoto} til den dame at komme_{3,p.sg.imperfetto} K

Dette forhold bekræfter den føromtalte antagelse at imperativ kun kan bruges i tiltale og derfor adskiller sig fra konjunktiv, der både lader sig kombinere med subjekt_[-HUMANT] som i (17) og kan optræde i underordnede strukturer.

4.2.2. Konjunktiv i ledsætninger

Det er en udbredt opfattelse at konjunktiv er underordningens modus i syntaktisk forstand (se først og fremmest Schmitt Jensen (1970), men også Bach & Schmitt Jensen (1990), Wandruszka (1991) samt Berretta (1993)). Det synes følgende eksempler at bekræfte

(19) Sono contenta che tu **abbia superato** gli esami.

være_{1,p.sg.presente} tilfreds at du bestå_{2,p.sg.passato prossimo} K de eksaminer
= Jeg er glad for at du har bestået eksamen.

jf. Tu **hai superato** gli esami. (Indikativ i HS)

(20) Non è un caso che Germania, Olanda e Danimarca – tradizionalmente molto attente ai problemi ambientali – **siano** in grado di fornire un'acqua potabile che, se perfetta non è, è comunque di buona qualità.

(*Il Sole 24 Ore*, 1/3/90)

ikke være_{3,p.sg.presente} I et tilfælde at Tyskland, Holland og Danmark – traditionelt meget opmærksomme på_{def} problemer miljø-
– være_{3,p.pl.presente} K i stand til at levere et vand drikkelig som, hvis perfekt_{sg.f.} ikke være_{3,p.sg.presente} I' være_{3,p.sg.presente} I dog af god kvalitet

= Det er ikke tilfældigt at Tyskland, Holland og Danmark, der

traditionelt er meget opmærksomme på miljøet, er i stand til at levere drikkevand der er om ikke perfekt så dog af god kvalitet.

jf. Germania, Olanda e Danimarca **sono** in grado di fornire un'acqua portabile di buona qualità. (Indikativ i HS)

(21) Che **fosse** vero, lo sapeva.

at være_{3.p.sg.imperfetto} K sandt, det vide_{3.p.sg.imperfetto} I
= At det var sandt, det vidste han.

jf. **Era** vero. (Indikativ i HS)

Andre (fx Vanvolsem (1995)) mener derimod at konjunktiv udtrykker usikkerhed, hvilket ofte tilsyneladende er tilfældet, som fx i (22), men de netop viste eksempler modsiger denne opfattelse

(22) Teme che **sia successo** qualcosa.

frygte_{3.p.sg.presente} I at ske_{3.p.sg.passato prossimo} K noget
= Han/Hun frygter at der kan være/er sket noget.

En tredje forklaring på at konjunktiv hyppigt optræder i bisætninger vedrører informationsstrukturen forstået på den måde at det forhold der beskrives i de relevante ledsætninger, ikke asserteres²⁰ selv om de som vi så i (19) - (21), refererer til noget faktisk. En sådan forklaring er for engelsks vedkommende fremsat i Hooper (1975), og i forbindelse med fransk i Korzen (1999) og i Herslund & Korzen (1999). I Maiden & Robustelli (2000) siges følgende om konjunktiv på italiensk

The subjunctive, then, expresses the 'basic notion', the 'dictionary definition', 'what the verb means', plus person and number of the subject and some information about tense – but unlike the indicative, is simply 'neutral' when it comes to asserting whether or not what is expressed by the verb is (was/will be) actually 'realized'. (op.cit.: 313)

20. I Cresti (2000: 131ff) tales der om informationer der er tilføjelser til *Comment* (på italiensk kaldet *Appendice di Comment*).

Hvis der med 'neutral' menes [-ASSERTERING], deler jeg forfatterernes opfattelse. Det betyder at trækket i eksemplerne (16b), (17) - (18), (16a') - (16b') og (22) vedrører den ekstralingvistiske verden, mens det i (19) - (21) vedrører det tekstuelle niveau. I sidstnævnte tilfælde er ledsætningens propositionelle indhold præsupponeret og fungerer i Matthiessen & Thompsons (1988) forstand som satellit.

5. Konklusion

Som nævnt i introduktionen har formålet med dette indlæg været at argumentere for en ny opdeling af det finitte verbalsystem på italiensk der bedre afspejler sprogets karakter (jf. note 2).

Denne nye opdeling kan for de syntetiske formers vedkommende sammenfattes som vist i Oversigt 4.

Oversigt 4.

Karakteristik af de syntetiske finitte modus-tempusformer på italiensk

MODUS	TEMPUS		[-DISTANCE]	[+DISTANCE]
[+ASSERTERING]	INDIKATIV [+FAKTUEL]		PRESENTE	PASSATO REMOTO [+PERF] IMPERFETTO [-PERF]
	POTENTATIV [-FAKTUEL]		FUTURO	CONDIZIONALE
[-ASSERTERING]	KONJUNKTIV [+INDIREKT]		PRESENTE	IMPERFETTO
	IMPERATIV [-INDIREKT]		IMPERATIV	

Som man kan læse ud af oversigten, fremstår modus på italiensk som en grammatisk kategori der bygger på det overordnede træk [ASSERTERING], suppleret med trækket [FAKTUEL] inden for [+ASSERTERING] og trækket [INDIREKT] (se p. 151) inden for [-ASSERTERING].

Disse træk er alle størrelser der bekræfter den opfattelse der blev nævnt i introduktionen, at italiensk typologisk set skulle være et med Baths ord **modusprægnant** sprog²¹, og dermed også et med Durst-Andersens ord **afsenderbaseret** sprog²².

Forhåbentlig vil fremtidige studier kunne af- eller bekræfte denne opfattelse.

Henvisninger

- Abouda, L. (1997). Le conditionnel: temps ou mode? Arguments syntaxiques. *Revue Romane* 32.2.179-196.
- Bach, S. & J. Schmitt Jensen (1990). *Større Italiensk Grammatik*. København: Munksgaard.
- Bath, D. N. S. (1999). *The Prominence of Tense, Aspect and Mood*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Bazzanella, C. (1994). *Le facce del parlare. Un approccio pragmatico all'italiano parlato*. Firenze: La Nuova Italia.
- Berretta, M. (1993). Morfologia. A. A. Sobrero (ed.): *Introduzione all'italiano contemporaneo. Le strutture*. Bari: Editori Laterza. 193-245.
- Bertinetto, P. M. (1986). *Tempo, aspetto e azione nel verbo italiano*. Firenze: presso l'Accademia della Crusca.
- Brown, P. & S. Levinson (1987). *Politeness*. Cambridge University Press.
- Comrie, B. (1985). *Tense*. Cambridge University Press.
- Cresti, E. (2000). *Corpus di italiano parlato*. Firenze: presso l'Accademia della Crusca.
- Durst-Andersen, P. (1997). Towards a theory of linguistic supertypes: Speaker-based, hearer-based and reality-based languages. B. Palek (ed.): *Proceedings of LP'96*. Charles University Press. 125-152.
- Durst-Andersen, P. (2000). En kognitiv analyse af perfektum og imperfektum i dansk. *NyS* 26-27. 131-164.
- GGIdC = Grande grammatica Italiana di Consultazione*, vol I-III. 1988/1991/1995. L. Renzi et al. (eds.). Bologna: il Mulino.
- Goffman, E. (1967). *Interaction ritual: essays on face to face behaviour*. New York: Garden City.

---

21. Se Bath (1999).

22. Se Durst-Andersen (1997).

- Halliday, M. A. K. (1979). Modes of meaning and modes of expression: types of grammatical structure, and their determination by different semantic functions. D. J. Allerton, E. Carney & D. Holdcroft (eds.): *Function and context in linguistic analysis. A Festschrift for William Haas*. Cambridge University Press. 57-79.
- Hansen, E. (1998). Kriterier for inddeling af ledsætninger. P. Colliander & I. Korzen (eds.): *Ny forskning i grammatik 5*. Odense: Odense Universitets Forlag. 7-22.
- Hansen, E. & L. Heltoft (1999). *Grammatik over det Danske Sprog. Kap. 4-6. Det verbale system*. Foreløbig udgave.
- Hare, R. M. (1952). *The Language of Morals*. Oxford: The Clarendon Press.
- Hare, R. M. (1971). *Practical Inferences*. London & Basingstoke: The Macmillan Press Ltd.
- Herslund, M. & H. Korzen (1999). *Det franske sprog. Kapitel VIII, I. Den komplekse prædikation I*. Foreløbig udgave.
- Hooper, J. (1975). On Assertive Predicates. J. P. Kimball (ed.): *Syntax and Semantics 4*. New York/San Francisco/London: Academic Press.
- Jensen, B. L. 1994. Den italienske futurum og verden. F. Sørensen (ed.): *Leksikon og verden*. Ark 76. Handelshøjskolen i København. 29-45.
- Jensen, B. L. (2000a). La semantica del condizionale. K. Blücher (ed.): *Atti del V Congresso degli Italianisti Scandinavi, Bergen, 25-27 giugno 1998*. Seksjon for italiensk, Romansk Institut, Universitetet i Bergen. 239-246.
- Jensen, B. L. (2000b). Futuro e condizionale nel sistema verbale italiano. J. Nystedt (ed.): *XIV Skandinaviska Romanistkongressen*. Stockholm 10-15 augusti 1999. CD-Rom. Acta Universitatis Stockholmiensis, Acta Romanica. Stockholm: Almqvist & Wiksell International. 1272-1283.
- Jensen, B. L. (under udgivelse). Il congiuntivo nel sistema verbale italiano. AA.VV: *Italia linguistica anno Mille – Italia linguistica anno Duemila*. Roma: Bulzoni.
- Jensen, B. L. (under udarbejdelse a). *Illokution Italiensk – Dansk*.
- Jensen, B. L. (under udarbejdelse b). *Det italienske verbalsystem* (arbejdstitel).
- Klinge, A. (1993). The English modal auxiliaries: from lexical semantics to utterance interpretation. *Journal of Linguistics* 29. 315-357.
- Klinge, A. (1996). The Impact of Context on Modal Meaning in English and Danish. *Nordic Journal of Linguistics* 19,1. 35-54.

- Korzen, H. (1999). Principper for opstillingen af modus i kompletiv-sætninger på fransk. C. Bache, L. Heltoft & M. Herslund (eds.). *Ny forskning i grammatik 6*. Odense Universitetsforlag. 181-203.
- Maiden, M. & C. Robustelli (2000). *A Reference Grammar of Modern Italian*. London: Arnold Publishers.
- Matthiessen, C. & S. A. Thompson (1988). J. Haiman & S. A. Thompson (eds.): *Clause Combining in Grammar and Discourse*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 275-329.
- Sabatini, F. (1984). *La comunicazione e gli usi della lingua*. Torino: Loescher.
- Schmitt Jensen, J. (1970). *Subjonctif et hypotaxe en italien*. Odense University Press.
- Searle, J. R. (1979) [1989]. *Expression and meaning*. Cambridge University Press.
- Silva Corvalàn, C. (1995). Contextual Conditions for the Interpretation of 'poder' and 'deber' in Spanish. J. Bybee & S. Fleischman (eds.): *Modality in Grammar and Discourse*. Chicago and London: The University of Chicago Press. 67-105.
- Simone, R. (1992). *Fondamenti di linguistica*. Bari: Editori Laterza.
- Vanvolsem, S. (1995). Il valore modale del congiuntivo. H. L. Andersen & G. Skytte (eds.): *La subordination dans les langues romanes. Actes du colloque international, Copenhague 5.5-7.5.1994*. (Etudes Romanes 34). Copenhagen: Munksgaard. 181-194.
- Wandruszka, U. (1991). Frasi subordinate al congiuntivo. *GGIdC II*. Bologna: il Mulino. 415-481.

Pluskvamperfektum; modale og retoriske relationer

Iørn Korzen

1. Introduktion

I en tekst af et vist omfang vil der ofte være forskel i den prominens eller betydningsfuldhed de enkelte enheder har indbyrdes. Det gælder såvel kortere som længere tekstsegmenter, dvs. syntagmer, propositioner eller hele sekvenser, og de forskellige sprog har forskellige måder at kode sådanne prominensforskelle på.

Jeg har tidligere, bl.a. i Korzen (1998), (2000b: 588-594), (2000c) og (2001), konkluderet at man på en række punkter kan beskrive italiensk som et tekstpragmatisk mere ekspliciterende sprog end dansk, og jeg har citeret eksempler på forskelle inden for nominalsystemet, hvor fx determinativkategorien spiller en væsentlig rolle, og inden for verbalsystemet, hvor bl.a. forskellige grader af deverbalerisering kan bruges til kodning af det man kan kalde **retorisk relief**.

Ved "retorisk relief" forstår jeg forgrund/baggrundsdistinktion på propositionelt plan. De engelske termer foregrounding/backgrounding har traditionelt været anvendt i forbindelse med struktureringen af narrative tekster i handlings- vs beskrivende sekvenser, en distinktion der i en række sprog fx kodes aspektuelt. Amerikanske tekstlingvister som Fox (1987) og Matthiessen/Thompson (1988) taler herudover om en teksts "retoriske strukturer", hvorved de forstår de funktionelle side- eller underordningsrelationer mellem de enkelte tekstualiserede propositioner internt i samme tekstsekvens, relationer der afspejler en kognitiv hierarkisering af de respektive sagforhold.

Såvel sprogsystem- som sprogbrugsbestemte forskelle spiller ind i forbindelse med de forskellige reliefkodninger i fx italiensk og dansk. Bl.a. har italiensk nogle infinitte verbalformer som dansk enten ikke

har (fx gerundium) eller bruger langt sjældnere (fx participierne), der udtrykker at den tekstualiserede proposition har satellitstatus i forhold til den omgivende ko-tekst (Korzen 1998, 2000a).

Pluskvamperfektum optræder både på italiensk og dansk¹, men anvendes forskelligt, og også på dette punkt bekræftes indtrykket af italiensk som et tekstpragmatisk mere ekspliciterende sprog end dansk. Jeg vil i dette indlæg argumentere for at pluskvamperfektum helt overordnet kan siges at udtrykke nogle modale og retoriske relationer til den omgivende tekst, hvorved den givne proposition – eller, i tilfælde af flere sammenhængende propositioner i pluskvamperfektum: den givne sekvens – placeres på et tekstpragmatisk baggrundsplan i forhold til den omgivende tekst. En enkelt proposition i pluskvamperfektum får satellitstatus internt i den givne sekvens, en hel tekstsekvens underordnes i relation til de omgivende sekvenser.

Pluskvamperfektum kan siges ikonisk at afspejle en form for **deaktualisering** – endda på dobbelt vis: dels i participiet, som udtrykker en førtidslokalisering, dels i hjælpeverbet i imperfektum/præteritum, som udtrykker en forskydning til en ikke-aktuel verden.

Formen ses mange steder beskrevet som **relativ**, idet den ofte relaterer sig til et andet referencetidspunkt i fortiden, dvs. før ytringstidspunktet; den har således aldrig direkte deiktisk funktion. Formen beskrives desuden normalt som perfektiv, idet den siges at udtrykke et sagforhold som er afsluttet på referencetidspunktet. Men som vi skal se, er det ikke altid så enkelt.

2. Typiske anvendelser af pluskvamperfektum

I mange tilfælde udtrykker pluskvamperfektum dog et sagforhold der ligger før referencetidspunktet. Jf. et typisk eksempel som:

- (1) La riunione si teneva al ministero degli Esteri, in piazza Smolensk, a pochi passi dall'ambasciata. **Avevo deciso** di andarci a

---

1. På dansk også kaldet præteritum perfektum eller førdatid, på italiensk *trapassato prossimo* eller *piuccheperfetto*.

piedi malgrado il freddo intenso. Mi schiarì le idee. (Leif Davidsen, *La cantante russa*. Milano, Arnoldo Mondadori 1991, p. 59)

Mødet blev holdt i Udenrigsministeriet på Smolensk-pladsen få skridt fra ambassaden. Jeg **havde valgt** at gå derhen trods den isnende kulde. Det klarede hovedet.²

Referencetidspunktet kan være udtrykt i et verbal, jf. *si teneva / blev holdt* i (1), eller i et tidsadverbial, jf. *Adesso / Nu* i (2), som henviser anaforisk til det foregående tekststafsnit:

(2) Adesso Dima **aveva cominciato** a parlare velocemente, come se io fossi un paziente a consulto da un medico con poco tempo rimasto a disposizione per la tariffa pagata. (Davidsen, *Cantante* 112)

Nu **var** Dima **begyndt** at tale hurtigere, som om jeg var en patient i konsultation hos en læge, og tiden var ved at være udløbet for det betalte honorar.

I sådanne tilfælde har vi altså at gøre med et perfektivt aspekt; i (1) en enkelt afsluttet handling, i (2) en enkelt påbegyndt handling, i (3) gentagne handlinger set som ét afsluttet forløb:

(3) Fino all'anno scorso Luca **era** sempre **arrivato** tardi in aeroporto, ma poi gli è successo che ...
Indtil i fjor **var** Luca altid **kommet** for sent til lufthavnen, men så skete det at ...

Også hvis referencetidspunktet udtrykkes i en historisk/dramatisk præsens, fx *torna indietro / vender tilbage* i (4), kan pluskvamperfektum udtrykke noget forudgående og afsluttet:

(4) Al nostro comico personaggio va tutto bene, e fa per andarsene. Quando il bibliotecario si sta accorgendo che l'altro ospite

---

2. Hvor der, som her, ikke er angivet kilde ved den danske version, er der tale om min egen oversættelse af den italienske tekst og ikke om et citat fra den danske udgangstekst. Jeg vender tilbage til flere af disse eksempler nedenfor.

della biblioteca ha rovinato il libro, il vero responsabile torna indietro: **si era dimenticato** di riprendersi il segnalibro in pelle (Skytte et al. 1999, ISA1)

Det går godt for vores komiske person, og han er på vej ud. Da bibliotekaren opdager at den anden læser har ødelagt bogen, vender den egentlig ansvarlige tilbage; han **havde glemt** sit læderbogmærke i bogen

Men pluskvamperfektum kan også udtrykke et imperfektivt, uafsluttet aspekt³: Der kan enten være tale om inklusivhed, dvs. det givne sagforhold omfatter referencetidspunktet og er ikke set som afsluttet:

- (5) Basov si stava muovendo sulla sedia, a disagio. ... Ogni comunista russo nutre una profonda paura: lo spettro di Beria. Il capo della polizia stalinista aveva condannato a morte centinaia di migliaia di membri del partito. Da allora, il partito comunista **aveva** sempre **cercato** di tenere il suo apparato di sicurezza al guinzaglio. (Davidsen, *Cantante* 61)

Basov sad uroligt på stolen. I enhver russisk kommunist sidder en rædsel, der hedder Beria. Stalins politichef havde dømt i hundredtusindvis af partimedlemmer til døden. Siden da **havde** det kommunistiske parti altid **forsøgt** at holde sit sikkerhedsapparat i kort snor

eller formen kan udtrykke en vane, dvs. en gentaget handling i et forløb der heller ikke ses som afsluttet:

- (6) Alle due il portiere **aveva** già **pulito** gli uffici; alle due e un quarto se ne andava a casa (cit.: Bertinetto, 1986: 463)
Klokken to **havde** portneren allerede **gjort** kontorerne rene; kl. kvart over to gik han hjem

Et referencetidspunkt kan evt. være uudtrykt, men underforstået:

- (7) **Ero** quasi **riuscito** a convincerlo a rimanere, ma adesso sta facendo le valigie [underforstået: *Ha deciso diversamente*]

3. Dette til forskel fra italiensk trapassato remoto, som består af hjælpeverbet i passato remoto + perfektum participium.

Det **var** næsten **lykkedes** mig at overtale ham til at blive, men nu er han ved at pakke kuffert [underforstået: *Han besluttede noget andet*]

Men i mange tilfælde kan et sådant referencetidspunkt (i hvert fald før ytringstidspunktet) ikke indfortolkes, og der tales da ofte om forskellige "modale" anvendelser af pluskvamperfektum. På italiensk kan indikativformen forekomme – i et uformelt talesprogsregister – i stedet for sammensat konjunktiv eller condizionale passato i hhv. led- og oversættelsesdelen af en hypotetisk dobbeltkonstruktion med irrealisbetydning:

- (8a) Se tu **avevi** effettivamente **spedito** la lettera, come promesso, adesso non staremmo qui a recriminare
- (8b) Un istante di più, ed **avevamo raggiunto** la vetta; peccato che Mariano si sia fatto prendere dalle vertigini proprio allora (cit.: Bertinetto 1986: 465)

Præcis på samme måde optræder formen på dansk:

- (9a) Hvis du virkelig **havde sendt** brevet som du havde lovet, ville vi ikke sidde her og ærgre os
- (9b) Et øjeblik mere og vi **havde nået** toppen; det var en skam at Mariano fik højdeskræk lige da

men uden de alternative – og normativt mere korrekte – muligheder som italiensk har i hhv. konjunktiv- og condizionale-formerne.

Endelig kan formen optræde med "formildende" nuance (på italiensk: "senso attenuativo") i høflighedssammenhænge:

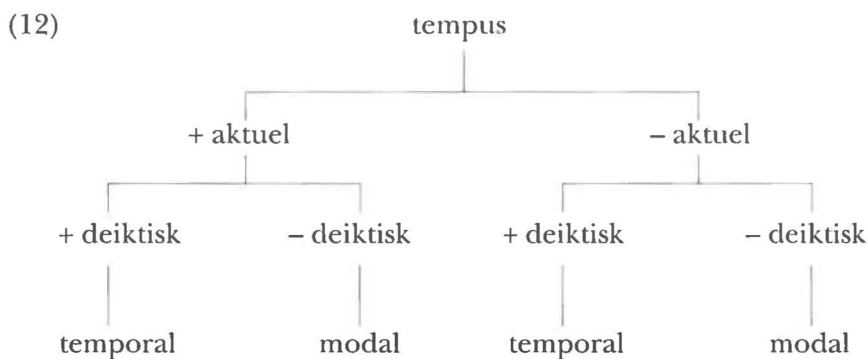
- (10) Veramente **avevo preparato** un discorso sull'articolo partitivo
Jeg **havde** egentlig **forberedt** et foredrag om delingsartiklen
- (11) **Avevo pensato** di passare stasera, se non ti dispiace
Jeg **havde tænkt mig** at komme forbi i aften, hvis det ikke gør noget

Vi kan således konkludere at pluskvamperfektum kan udtrykke såvel perfektivt som imperfektivt aspekt, afsluttede såvel som uafsluttede sag-

forhold, og at formen kan relatere sig til et andet tidspunkt i fortiden, men ikke nødvendigvis gør det.

3. En alternativ beskrivelse

På denne baggrund har jeg søgt en alternativ, overordnet beskrivelse der kunne omfatte alle de ovenfor citerede anvendelser, og jeg er her blevet inspireret bl.a. af Herslunds model for tempusbeskrivelse (Herslund 1987, 1988). Her ses et overordnet **modalt kriterium** som det afgørende ved tempusvalg generelt, nærmere bestemt den modale dikotomi [$\pm$ aktuel] i forhold til afsenders verden; den deiktiske relation til ytringstidspunktet kommer ind som et sekundært kriterium. Ved tempusvalget signaleres først og fremmest hvorvidt det givne sagforhold er aktuelt og relevant for afsender og hans verden på ytringstidspunktet; fx udtrykker fortidsformerne generelt trækket [$-$ aktuel]. Forholdet beskrives grafisk på denne måde i Herslund (1987: 97):

Herslund tager ikke specielt stilling til pluskvamperfektum, men jeg vil argumentere for at modellen er velegnet også her – med en enkelt, men væsentlig præmis: Som nævnt har pluskvamperfektum aldrig deiktisk funktion; den forholder sig derimod, mere eller mindre eksplicit som vi har set, til den omgivende tekst. Aktualitetskriteriet vedrører således ikke (først og fremmest, i hvert fald) afsenders verden, men den omgivende ko-tekst. Jeg vil følgelig foreslå at se den overordnede funktion i pluskvamperfektumformen således:

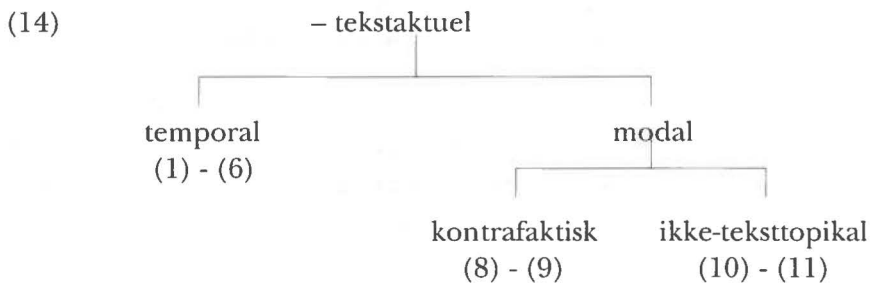

(13) **Pluskvamperfektum udtrykker trækket [- aktuel] i relation til den omgivende tekstverden (diskursuniverset)**

Som beskrevet i figur (14), kan den manglende aktualitet ved et sagforhold – helt parallelt med Herslunds model – være

- temporal: sagforholdet ligger forud i tid for et andet sagforhold som i teksten har højere prominens, jf. (1) - (6)
- modal: sagforholdet er på anden måde forskudt i forhold til den aktuelle tekstverden. Der kan her være tale om at det i tekstsammenhængen er set som irreelt (kontrafaktisk), dvs. i modstrid med afsenders viden om tekstverdenen, jf. (8) - (9), eller at der lægges en afstand ind mellem sagforholdet og den øvrige tekstverden, idet sagforholdet fremstilles som mindre relevant end et andet (evt. implicit) sagforhold. Dette sidste, som vi så i (10) - (11), vil jeg benævne ikke-teksttopikalitet.

Pluskvamperfektums muligheder kan således beskrives ved følgende udgange på en ikke-tekstaktuel gren, parallelt med højre side af Herslunds træ i (12):

Pluskvamperfektum kan ikke optræde ved trækket [+ tekstaktuel], dvs. hvor der ikke er tale om forskydninger af de her nævnte tre typer i forhold til den omgivende tekst. I de tilfælde kan derimod optræde andre former for reliefmarkeringer, fx retorisk for-/baggrundsdistinktion markeret af finitte vs infinitte verbalformer eller (i de romanske sprog) aspektuel markering af narrativ for-/baggrund (Korzen 1998; 2000a; 2001). Se 6. nedenfor.

Et godt eksempel på at pluskvamperfektumformen angiver at vi bevæger os fra den aktuelle tekstverden til en anden, har vi i et eksempel som:

- (15) Ben presto Claudio si immedesimò nel protagonista del racconto. Era lui che **aveva tratto** in salvo la casta duchessa; lui che **aveva affrontato** la masnada degli sbirri, lui e solo lui che **aveva strappato** la maschera dal volto del falso e perverso arcivescovo Snart identificerede Claudio sig med hovedpersonen i fortællingen. Det var ham der **havde reddet** den kyske hertuginde, ham der **havde kæmpet** imod banden af drabanter, ham og ham alene der **havde revet** masken af den falske og perverse ærkebiskop

Det italienske eksempel er citeret af Bertinetto (1986: 451), som lidt vagt blot taler om “una situazione onirica”, en drømmesituation. Jeg ser det derimod som et udmærket eksempel på ikke-teksttopikalitet.

At se en overordnet modal dikotomi [$\pm$ tekstaktuel] som grundlæggende kriterium vil også løse problemet i de mange tilfælde hvor det kan være vanskeligt at fortolke en præcis temporal relation mellem de givne sagforhold. I et tilfælde som:

- (16a) Luca ha perso l'aereo per Roma: **era arrivato** tardi in aeroporto
 (16b) Luca mistede sit fly til Rom; han **var kommet** for sent til lufthavnen

er en præcis temporal relation mellem de to sagforhold både vanskelig definerbar og lidet relevant. Hvis man fx mener at Luca mister sit fly i det øjeblik det letter og han ikke er om bord, ligger dette øjeblik vel i virkeligheden inden eller evt. samtidig med at han ankommer til lufthavnen. Det centrale er derimod snarere at signalere en for/baggrundsdistinktion i den topikale/retoriske relation mellem de to helsetninger: Den første udgør sekvensens aktuelle og topikale kerne, det er den der udtrykker sekvensens centrale budskab, og den sidste udgør en satellit med indhold af baggrund/årsag; jf. også (4)¹.

Når pluskvamperfektum optræder med kontrafaktisk/irreel betydning, er det også normalt i relation til en aktuel tekstsammenhæng, i

---

4. I Korzen (2001) har jeg diskuteret andre mulige tekstualiseringer af samme årsag/konsekvensrelation i italiensk og dansk.

forhold til hvilken den udtrykker modstrid eller kontrafakticitet⁵; jf. (8) - (9), samt:

- (17) Luca rejste hjem i september. Hvis han **var blevet** her, **havde** vi **kunnet** invitere ham med til festen

I modsætning hertil indeholder den modale afstand udtrykt af imperfektum (datid/præteritum), som i:

- (18) Hvis Luca **blev** her, **inviterede** jeg ham med til festen

normalt en forestilling om en hypotetisk verden, dvs. netop om et sagforhold der angives som ikke-aktuelt i relation til afsenders konkrete verden på taletidspunktet; jf. side 176 og figur (12)⁶.

4. Særlige tekstfunktioner

Pluskvamperfektums overordnede indhold af ikke-tekstaktualitet medfører nogle særlige tekstuelle funktionsmuligheder, som generelt er udnyttet langt mere i italiensk end i dansk. Som sagt vil en struktur med pluskvamperfektum generelt relatere sig til en anden tekststruktur der præsenteres som mere aktuel eller topikal, og i de fleste tilfælde – især hvor der er tale om en temporal forskydning eller om ikke-teksttopikalitet – vil strukturen i pluskvamperfektum få funktion af retorisk satellit.

Formen kan på denne måde bruges som **indledning eller “prolog”** til et følgende og mere prominent tekstsegment⁷. Et godt eksempel herpå er:

-
5. Jf. også Heltoft (1999: 206): “irrealis er aldrig et spørgsmål om den referentielle relation til den faktiske verden, men et spørgsmål om et billede af verden er kontrafaktisk i forhold til den øvrige tekstverden.”
6. Jf. Herslund (1987; 1988). Se også Heltoft (1999), der om “modal afstand”, udtrykt af hhv. præteritum (imperfektum) og præteritum perfektum (pluskvamperfektum), siger: “Bemærk at præteritum som afstand i realitet ikke er det samme som irrealis (dvs. modstrid mellem den talendes viden om virkeligheden, kontrafakticitet). Præteritums indhold er en forestilling om en hypotetisk verden.” (p. 205). “Når en forestillet begivenhed forskydes i forhold til et fortidigt erfaringspunkt, opstår der som regel irrealisbetydninger” (p. 238).
7. Se herom også Miklič (1998).

- (19) Oggi **avevi chiesto** a Fausto ... come pensava sarebbe stata la società italiana quando Giorgio fosse cresciuto. Giorgio è nostro figlio. ... (I. Korzen, *Gli italiani vivono (anche) così 1*. København, Samfundslitteratur 1989, p. 21)
I dag **spurgte du** [egentlig: *havde du spurgt] Fausto hvordan han forestillede sig det italienske samfund når Giorgio vokser op. Giorgio er vores søn. ...

Dette tekstsegment udgør indledningen til et længere videointerview med en milanese, og *avevi chiesto* signalerer at der følger en sekvens af større tekstaktualitet eller topikalitet, nemlig i dette tilfælde den interviewedes egne tanker om det fremtidige italienske samfund. Det samme ville ikke nødvendigvis være tilfældet i fx:

- (20) Luca **ha chiesto** a Fausto cosa pensa della società italiana
Luca **spurgte / har spurgt** Fausto hvad han mener om det italienske samfund

hvor den italienske *passato prossimo* ikke i sig selv lægger op til en sådan fortsættelse; (20) kan udmærket fungere som overordnet kerne-sekvens i sig selv.

Tilsvarende kan en pluskvamperfektum illokutionært fungere som en **opfordring til en anden person om at producere en tekstsekvens af højere aktualitet/topikalitet**. Det er tilfældet i det følgende eksempel (fra en episode fra TV-serien *La signora in giallo*), som er en del af en dialog mellem to kvinder, A og B, hvor A tidligere bl.a. havde sagt:

- (21) A: Mi trovo davanti a un enigma
Jeg står foran en gåde

Efter et par ordvekslinger om andre emner siger B:

- B: Lei **aveva accennato** a un enigma
De **sagde** [egentlig *havde sagt] noget om en gåde

Med formen *aveva accennato* inviterer hun A til at fortsætte samtalen om dét emne.

Som det fremgår, har pluskvamperfektum i både (19) og (21) denne tekstuelle funktion på italiensk, men kan ikke bruges tilsvarende på dansk.

Det iboende indhold af tekstmæssig ikke-aktualitet forklarer også anvendelser som (10) og (11). Strukturer af den type lægger op til **en tekstuel fortsættelse med et segment af større aktualitet og/eller prominens**. Et sådant segment kan være underforstået, men hvis det ekspliciteres, vil det typisk ske indledt af et adversativt *ma / men*:

(10') ... **ma** vedo adesso che non è pertinente
... **men** jeg ser nu at det ikke er relevant

(11') ... **ma** forse non è il caso
... **men** måske er det ikke sagen

Igen bemærkes at de tilsvarende former i *passato prossimo* / førnutid (perfektum) **ikke** har en tilsvarende funktion *men*, parallelt med (20), fungerer fint som uafhængige sekvenser, eventuelt fulgt af tekstsegmenter som angivet i (22) - (23):

(22) [**Ho preparato** un discorso sull'articolo partitivo] che intendo tenere fra un'ora
[Jeg **har forberedt** et foredrag om delingsartiklen] som jeg regner med at holde om en time

(23) [**Ho pensato** di passare stasera.] Posso essere da te alle 8
[Jeg **har tænkt mig** at komme forbi i aften.] Jeg kan være der kl. 8

5. Forskelle mellem dansk og italiensk sprogbrug

Jeg vil nu citere nogle danske og italienske eksempler som efter min mening dels underbygger analysen af pluskvamperfektums vigtigste og generelle funktion som udtryk for tekstpragmatisk ikke-aktualitet, dels påviser forskellen mellem dansk og italiensk hvad angår tendensen til kodning af tekstpragmatisk relief.

Med udgangspunkt i distinktionerne i figur (14) kan vi opsummere forskelle og ligheder mellem de to sprog således:

- Ved kodning af **temporal forskydning** bruges pluskvamperfektum parallelt i de to sprog. Dog gælder at ekspliciteringen af en sådan temporal relation i langt højere grad er generaliseret i italiensk; i dansk overlades fortolkningen heraf ofte til modtager på basis af en større ko-tekst, se 5.1.
- **Kontrafakticitet**, eller irrealis, dvs. et indhold der er i modstrid med den omgivende og aktuelle/relevante tekstverden (jf. note 5), udtrykkes som sagt mest korrekt med trapassato konjunktiv og condizionale passato på italiensk, – på dansk med pluskvamperfektum.
- Relief-fænomener af **teksttopikal** art, fx for at udtrykke en baggrund af årsag el. lign., er generelt hyppigere ekspliciteret i italiensk end i dansk – muligvis fordi formen i dansk er “optaget” af den kontrafaktiske betydning. Således vil en mere mundret dansk gengivelse af konsekvens/årsag-relationen i (16a):

(16a) Luca ha perso l'aereo per Roma: **era arrivato** tardi in aeroporto
snarere være:

(16b') Luca mistede sit fly til Rom; han **kom** for sent til lufthavnen

end (16b)-versionen citeret i 3., med pluskvamperfektumformen *var kommet*.

Eksemplerne i 5.1.-3. stammer fra Leif Davidsens roman *Den russiske sangerinde* (Lindhardt og Ringhof, 1988, 3. udgave) og den italienske oversættelse *La cantante russa* (Arnoldo Mondadori, 1992; oversætter: Piero Cavallari) (fra den italienske oversættelse kommer også (1), (2), (5)). De viser hvordan den italienske oversætter i en række tilfælde har fundet det nødvendigt at ekspliciterer relief-distinktioner som ikke var morfologisk ekspliciteret i den danske tekst, men her må fortolkes på baggrund af ko-teksten.

5.1. Temporalt relief

Eksempler på italiensk eksplicitering vs dansk ikke-eksplicitering af temporale distinktioner:

- (24a) “Arrester da for helvede retsmedicineren. KGB har vel stadig magt til det?”
 “Han er død. Nogen skubbede ham ud foran toget i metroen. De skrabe ham op med en kulskovl.”
 “Men han **ringede** til dig?”
 “Nej, jeg **aflagde** ham et besøg, og han **lod** sig overtale til at fortælle sandheden, ...”. (pp. 133-134)
- (24b) – E allora fate arrestare il medico legale, maledizione. Il KGB avrà ancora il potere di farlo, no?
 – È morto. Qualcuno lo ha buttato sotto un treno della metropolitana. Hanno dovuto staccare i pezzi con una vanga.
 – Ti **aveva telefonato**?
 – No, **ero andato** io da lui, e **si era fatto convincere** a dire la verità. (p. 131)⁸
- (25a) “Du kan jo bede for Sonias sjæl. Hun får brug for det,” sagde jeg.
 “Det skal jeg gøre,” kom det tørt. CW var stadig troende. Min barnetro **forduftede**, da jeg **begyndte** at interessere mig for verden omkring mig. (p. 25)
- (25b) – Può dire una preghiera per Sonia. Ne avrà bisogno.
 – Lo farò – rispose in tono asciutto. CW aveva ancora la fede. La mia **era svanita** quando **avevo cominciato** a interessarmi del mondo intorno a me. (pp. 25-26)
- (26a) “Jeg hører, du havde et godt øje til hende ...” Jeg lod sætningen hænge i luften. Jeg **lod** min stemme være neutral. Han sad roligt og stirrede på mig. (p. 53)
- (26b) – Ho saputo che ti aveva preso ... – Interruppi la frase di proposito. **Avevo parlato** in tono neutro. Lui mi fissò, senza arrossire. (p. 52)
- (27a) “Jeg gjorde, som du **sagde** og snusede lidt rundt,” sagde han. (p. 85)
- (27b) – Ho fatto come mi **avevi consigliato** e ho curiosato un po’ in giro. (p. 83)

---

8. Andre fortidsformer end pluskvamperfektum ville på italiensk i et sådant tilfælde få et komisk indhold af kommunikation med det hinsides.

Hertil kan føjes at den danske originaltekst svarende til (1) har præteritumsformen *Jeg **valgte** at gå derhen*.

I andre tilfælde kan dansk, hvis der er tale om en længere førfortidig sekvens, evt. eksplicitere den temporale relation i starten af denne eller i enkelte verber og lade sekvensens øvrige verber være i præteritum. I italiensk ses alle verber i den førfortidige sekvens typisk i pluskvamperfektum:

- (28a) Det første, obersten **havde gjort** var at finde den anden kvindes interne pas. ... Obersten **viste** mig ikke det røde pas, men **gav** det til en civilklædt ung fyr, der **svedte** af ivrighed uden længe at have anet, hvad han skulle tage sig til. Han gik med passet. Det var nu et par timer senere, og resultatet stod i døren. (p. 26)
- (28b) La prima cosa che il colonello **aveva fatto** era stata trovare il passaporto della donna. ... Il colonello non mi **aveva mostrato** il passaporto rosso, ma lo **aveva consegnato** a un giovanotto in borghese che per un bel po' di tempo non **aveva saputo** cosa fare. Questo **era successo** un paio d'ore prima, e adesso il risultato era nel vano della porta. (p. 26)

Hvis der er tale om hypotakse og om retoriske satellitter, kan der dog forekomme imperfektum i italiensk, se (37) nedenfor.

5.2. Teksttopikalt relief

Eksempler på italiensk eksplicitering vs dansk ikke-eksplicitering af teksttopikale distinktioner:

- (29a) Kun fuldgyldige diplomater som jeg selv har ret til og en forbandet pligt til at omgås sovjetiske statsborgere officielt og privat. Sekretærer, kokken og andre af samme kaliber må af sikkerhedshensyn ikke pleje privat omgang med sovjetiske statsborgere. ... Det kostede engang den danske ambassade byens bedste kok. Vi **opdagede**, at han udførte sine kunststykker for en lille russisk studine. (p. 12)
- (29b) Solo i diplomatici accreditati come me hanno il diritto e il dovere di frequentare cittadini sovietici in forma ufficiale

e privata. Per motivi di sicurezza le segretarie, i cuochi e gli altri impiegati non possono frequentare in privato cittadini sovietici. ... Una volta l'ambasciata danese dovette privarsi del miglior cuoco della città perché **avevamo scoperto** che l'uomo esercitava la sua arte per una fidanzatina sovietica, una studentessa. (p. 13)

- (30a) Papa skulle betale leverandørerne ekstra under bordet for overhovedet at få nogle varer. Han skulle betale under bordet for at få rengøringsmaterialer. Han skulle betale 1000 rubler til den mand i partiet, der **skaffede** ham jobbet som bestyrer med 17 ansatte under sig. (p. 145)
- (30b) Papà doveva pagare un extra ai fornitori per farsi mandare la merce. Doveva sborsare sottobanco per i materiali di pulizia. Doveva pagare mille rubli all'uomo del partito che gli **aveva trovato** quel lavoro, con diciassette sottoposti. (p. 141)
- (31a) "Hun var sgu en værre en," sagde han. "Jeg siger dig, de ting hun ville have, man skulle gøre ved hende. Det er altså ikke mig." Han så anklagende på mig, som om jeg havde beskyldt ham for at gå med småpiger. Det interesserede mig alligevel, det han **sagde**. (p. 44)
- (31b) – Era una maledetta puttana – disse. – Voleva che le facessi certi lavoretti. Non era tipo per me. – Mi guardò con aria indignata, come se lo avessi accusato di sedurre i minorenni. Mi **aveva detto** una cosa interessante. (p. 43-44)

5.3. *Andre former for relief*

Endelig sker det ofte at italiensk ekspliciterer et relief-forhold ved at benytte et handlingsverbum i pluskvamperfektum til tekstualisering af en baggrundssituation i modsætning til dansk, som i stedet benytter et imperfektivt tilstandsverbum i samme tempus som de øvrige verber (præteritum):

- (32a) "Lagde du hende ned derinde, Jack," råbte han hen over bordet, hvor mad og drikkevarer lå som en slagmark. Min kotelet **stod** kold og fedtet på sin tallerken. (p. 100)
- (32b) – Ti sei fatto una scopata lì dentro, Jack? – gridò. Il tavolo sem-

brava un campo di battaglia. La mia cotoletta **si era raffreddata** sul piatto. (p. 98)

- (33a) Teknikerne fortsatte deres arbejde. Jeg fik en cigaret af Basov ... Ligene **var** væk. Så han tog det roligt. (p. 31)
- (33b) I tecnici continuarono il loro lavoro. Basov mi offrì una sigaretta ... I cadaveri **erano stati rimossi**, sicché se la prese con comodo. (p. 31)
- (34a) Så ringede Basov. De **var** færdige med de tekniske undersøgelser. De ville gerne plumbere lejligheden et par dage ... (p. 56)
- (34b) Poi mi chiamò Basov. **Avevano terminato** l'indagine nell'appartamento e volevano mettere i sigilli per un paio di giorni ... (p. 55)

6. Afrunding

I alle de omtalte typer – som jeg har citeret andre og flere eksempler på i Korzen (2001) – er pluskvamperfektumformen benyttet til at signalere at den proposition den medvirker til at realisere, skal opfattes som ikke-aktuel eller ikke-topikal i forhold til en anden eller andre propositioner i ko-teksten. Ikke-aktualiteten kan skyldes temporal eller modal "forskydning" i forhold til omgivende segmenter, der beskriver den aktuelle forgrundssituation, og det kan ofte være vanskeligt at afgøre endegyldigt om der er tale om temporal eller modal forskydning eller evt. om begge dele. Ofte vil der være tale om sagforhold der er såvel forudgående i tid som årsagen til eller baggrunden for den mere aktuelle tekstsituation.

Som sagt kan pluskvamperfektum ikke anvendes med mindre der er tale om forskydning og ikke-tekstaktuelitet af én af de i figur (14) nævnte tre typer; formen kan ikke forekomme i tekstsegmenter med trækket [+ tekstaktuel]. Her kan derimod forekomme aspektuel markering af narrativ forgrund/baggrund, og endelig kan der, såvel i tekstaktuelle som i ikke-tekstaktuelle sekvenser, forekomme kodning af retorisk forgrund/baggrund ved fx finitte vs infinitte verbalformer. Som sagt er også denne relieffeksplicitering langt mere udbredt i italiensk end i dansk (Korzen 1998; 2000a). Jf. flg. eksempler på brug af

italiensk gerundium til eksplicitering af den givne propositions satellitstatus i hhv. tekstaktuel og ikke-tekstaktuel sekvens:

- (35a) Poi si mette a ricalcare su un foglio di carta trasparente un'illustrazione del libro, solo che **starnutendo** il foglio gli vola via (Skytte et al. 1999, ISA1)
- (36a) – Si può iniziare? – chiese in tono brusco. Basov non sembrava intimidito, anzi fece un sorriso trionfante. Aveva sfruttato la situazione per rivelare un'informazione, **sperando che io la diffondessi al mondo intero**. (Davidsen, *Cantante* 60)

I parallelle danske tekstualiseringer finder vi hhv. en oversætning (dvs. ingen reliefmarkering) og en relativsætning med præteritum:

- (35b) Han ligger [sic!] et gennemsigtigt papir over, og begynder at tegne. **Pludselig nyser han**, og papiret ryger væk uden at han ser det. (Skytte et al. 1999, DSA3)
- (36b) “Skal vi komme til sagen?” sagde han brutalt. Basov så ikke kuert ud, men smilede lidt triumferende. Han havde benyttet lejligheden til at plante et frø, **som han håbede, jeg ville sprede i omverdenen**. (Davidsen, *Sangerinde* 61)

Distinktionen [$\pm$ tekstaktuel] er således at opfatte som overordnet andre mulige reliefmarkeringer, hvilket igen peger på en klar parallelitet mellem den her foreslåede analyse og Herslunds tempusmodel, jf. figur (12).

Propositioner der har retorisk satellitstatus internt i en given sekvens, kan også tekstualiseres på andre måder, fx som adverbielle eller (jf. (36b)) relative ledsætninger (se også Korzen 2000a; 2001), og i sådanne tilfælde kan vi, også i italiensk, finde imperfektum i en ikke-tekstaktuel sekvens:

- (37) Alle dieci ero di nuovo all'ambasciata. Non mi sorprese affatto l'atmosfera sottotono. ...
Mentre mi recavo al lavoro, avevo visto molti poliziotti imbaccucati nei loro pesanti pastrani grigi ... (Davidsen, *Cantante* pp. 39-40)

Jeg var på ambassaden igen klokken 10. Stemningen var ikke overraskende temmelig dårlig. ...

Mens jeg kørte til arbejde, havde jeg set mange betjente indhyldet i deres tunge grå uniformsfrakker [min egen oversættelse]

hvor *avevo visto* / *havde set* udtrykker det temporale relief i forhold til den tekstaktuelle sekvens (det første typografiske afsnit), og *Mentre mi recavo al lavoro* / *Mens jeg kørte til arbejde*, der som sætningsadverbial modifikator altid vil angive retorisk underordning (Korzen op.cit.), er underordnet *avevo visto*- / *havde set*-sætningen. Pluskvamperfektum er ikke mulig i tidsledsætninger af denne type.

Henvisninger

- Bertinetto, P. M. (1986). *Tempo, aspetto e azione nel verbo italiano. Il sistema dell'indicativo*. Firenze: Accademia della Crusca.
- Fox, B. A. (1987). *Discourse Structure and Anaphora. Written and conversational English*. Cambridge University Press.
- Heltoft, L. (1999). *Det verbale system*. E. Hansen & L. Heltoft (eds.): *Grammatik over det Danske Sprog*. Kapitel 4-6.
- Herslund, M. (1987). Catégories grammaticales et linguistique textuelle: la catégorie du temps en français. *Copenhagen Studies in Language*. CEBAL 10. 89-108.
- Herslund, M. (1988). Tense, time and modality. In V. Rosén (ed.): *Papers from the Tenth Scandinavian Conference of Linguistics*. University of Bergen. 289-300.
- Korzen, I. (1998). On the grammaticalisation of rhetorical satellites. A comparative study on Italian and Danish. I. Korzen & M. Herslund (eds.): *Clause Combining and Text Structure*. *Copenhagen Studies in Language* 22. 65-86.
- Korzen, I. (1999). Tekststruktur og anafortypologi. (Struttura testuale e tipologia anaforica). G. Skytte et al. (eds.). 331-418.
- Korzen, I. (2000a/b). a: Tekstsekvenser. b: Reference og andre sproglige relationer. G. Skytte & I. Korzen: *Italiensk-dansk sprogbrug i komparativt perspektiv. Reference, konnexion og diskursmarkering*. København: Samfundslitteratur. a: 65-99. b: 161-619.
- Korzen, I. (2000c). En tekstpragmatisk beskrivelsesmodel for komparativ analyse af nominal determination. J. Nørgård-Sørensen et al.

- (eds.): *Ny forskning i grammatik* 7. Odense Universitetsforlag. 179-200.
- Korzen, I. (2001). Forgrund og baggrund i verbalsystemet. Om kodning af retorisk relief – med eksempler fra italiensk og dansk. E. Engberg-Pedersen & P. Harder (eds.): *Funktionel Grammatik: Ikonicitet og struktur*. Københavns Universitet. 80-108.
- Matthiessen, C. & S. A. Thompson (1988). The structure of discourse and 'subordination'. J. Haiman & S. A. Thompson (eds.): *Clause Combining in Grammar and Discourse*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 275-329.
- Miklič, T. (1998). Uso cataforico del trapassato prossimo italiano: un espediente testuale per la messa in rilievo. *Linguistica* XXXVIII, 2. 183-195.
- Skytte, G., I. Korzen, P. Polito & E. Strudsholm (eds.) (1999). *Tekststrukturering på italiensk og dansk. Resultater af en komparativ undersøgelse / Struttureazione testuale in italiano e danese. Risultati di una indagine comparativa*. København: Museum Tusulanum Press.

Konnektorgrammatik

Henning Nølke

1. Indledning

Konnektorerne udgør et omfattende, ikke særlig studeret, men på mange måder meget væsentligt område af sproget. De styrer i den grad vores opfattelse af, hvad der bliver sagt, og afslører ofte holdninger hos afsender, han måske ikke helt bevidst har ønsket at vise. Man kan spekulere på, om det er tilfældet i følgende autentiske eksempler:

- (1) Vejret bliver gråt, og der bliver nogen regn – **men** det er mest i Jylland.

Som danskere har vi næppe svært ved at afsløre det underforståede her.

Når man lærer et fremmed sprog, er konnektorerne typisk det sidste, man lærer at mestre. Dette hænger selvfølgelig primært sammen med semantiske problemer, og i de sidste år er der kommet mange analyser af specifikke konnektorer, hvilket principielt hjælper på problemet. Det viser sig imidlertid, at der ikke blot er tale om semantiske problemer, men også om syntaktiske; i hvert fald hvis man accepterer, som alt tyder på, man er nødt til, at der er væsentlige syntaktiske fænomener der strækker ud over sætningsgrænsen. Følgende eksempel illustrerer tydeligt dette fænomen:

- (2) Emma se repentit d'avoir quitté si brusquement le percepteur. Sans doute, il allait faire des conjectures défavorables. L'histoire de la nourrice était la pire excuse, tout le monde sachant bien à Yonville que la petite Bovary, depuis un an, était revenue chez ses parents. D'ailleurs, personne n'habitait aux environs; ce chemin ne conduisait qu'à la Huchette ; Binet **donc** avait de-

viné d'où elle venait, et il ne se tairait pas, il bavarderait, c'était certain ! (*Madame Bovary*)¹

Teksten indeholder konnektoren *donc* ("altså"), og det viser sig, at placeringen af *donc* umiddelbart efter det nominale subjekt spiller en helt speciel rolle for tolkningen af tekststykket. *Donc* kan stå andre steder i sætningen, men det ville give andre tolkninger, så det er næppe tilfældigt, at Flaubert har valgt denne placering. Jeg vender tilbage til dette eksempel.

Der er altså alle mulige grunde til at overveje at etablere en egentlig **konnektorgrammatik**. Det er et stort og spændende projekt, og jeg skal her kun skitsere vigtige elementer, der må indgå. Jeg har arbejdet med fransk, så eksemplerne er fra dette sprog. Uden tvivl vil der være mange forskelle – også af strukturel karakter, hvis man tager hul på andre sprog som fx dansk efter de samme principper.

2. Hvad er en konnektor?

Konnektorerne udgør en funktionelt defineret klasse. Der er ikke enighed om, hvilke størrelser der skal regnes med til konnektorerne, eller i det hele taget om, hvorledes de skal defineres. Jeg vil i denne fremstilling gå ud fra en funktionel semantisk definition:

En **prototypisk konnektor** forbinder ytringer og danner en kompleks mening ved at kombinere og specificere de enkelte ytringers meninger.

En lang række forskellige grammatiske størrelser kan fungere som konnektorer, og der er i den lingvistiske litteratur en udpræget manglende konsensus mht. afgrænsningen af klassen. Dette hænger sammen med, at mange størrelser udfører en slags konnektorfunktion samtidig

---

1. Jeg har valgt ikke at oversætte de litterære eksempler af frygt for at miste nogle af de undertiden subtile, men altid væsentlige betydningsnuancer, der illustrerer konnektorerens funktioner. Alle de litterære eksempler i denne artikel har i øvrigt været diskuteret i den tværfaglige forskningsgruppe **De Skandinaviske Polyfonister**, hvori sprog- og litteraturforskere samarbejder (www.hum.au.dk/romansk/polyfoni). Den her skitserede konnektorgrammatik har vist sig at være et stærkt redskab også i den litterære analyse.

med den primære funktion, de i øvrigt har. Der bør skelnes mellem **Analytiske konnektorer**, hvis primære funktion er konneksion, og **Syntetiske konnektorer**, der har en anden primær funktion (Nølke 1993: 133-142).

Jeg vil i det følgende kun behandle de analytiske konnektorer. Man kan opstille følgende inventar:

Inventar:

- Konjunktioner (*et, mais, parce que, comme, ...*)
- Adverbier (*donc, pourtant, ensuite, inversement, ...*)
- Præpositionssyntagmer (*par contre, de ce fait, en revanche, ...*)
- (Andre) faste forbindelser (*ainsi que, il s'ensuit que, c'est pourquoi, ...*)

Det er vanskeligt at give en fælles syntaktisk beskrivelse af disse størrelser. Elementerne i den første gruppe optræder syntaktisk som konjunktioner, dem i de to midterste som (sætnings)adverbialer, medens den sidste gruppe er mere heterogen.

Især de to midterste grupper har været genstand for syntaktiske undersøgelser, og der har været foretaget utallige forsøg på ved hjælp af syntaktiske tests at udskille konnektoradverbialerne fra de andre sætningsadverbialer. De bedste forsøg, jeg er stødt på, er følgende to skematiske tests (Nølke 1993: 81):

(3) S ? — Oui, _____. ('S' står for sætning)

ex :

Marie est-elle fasciste ? – *Oui, **donc**.

(“Er Marie fasciste? – *Ja, **altså**.”)

Marie est-elle fasciste ? – Oui, **entre nous**. (“mellem os sagt”)

Marie est-elle fasciste ? – Oui, **sans doute**. (“uden tvivl”)

(4) C'est ____ probablement F qu' S' (“F” står for Fokus og “S” for Sætningsrest)

ex :

C'est **donc** probablement Paul qui l'a fait.

(“Det er **altså** sandsynligvis Poul, der har gjort det”)

‡C'est **entre nous** probablement Paul qui l'a fait.

‡C'est **sans doute** probablement Paul qui l'a fait.

Donc er en konnektor, *entre nous* og *sans doute* er (andre typer) sætningsadverbialer (henholdsvis et udsigelses- og et ytringsadverbial)². Testene virker dog langt fra smertefrit og kan overhovedet ikke anvendes på en lang række størrelser, vi umiddelbart ønsker at placere som konnektorer efter ovenstående definition. Vi skal se nedenfor, at disse syntaktiske problemer hænger sammen med to **fundamentale strukturelle egenskaber** ved konnektorerne:

- De har altid (mindst) dobbelt virkefelt (scope).
- De har mulighed for at have forskellige virkefeltsperspektiver.

3. Strukturelle og funktionelle egenskaber

En af grundene til, at der næppe er foretaget noget seriøst forsøg på at opstille en egentlig konnektorgrammatik, ligger nok i, at der i beskrivelsen af dem er involveret så mange fænomener, man føler behov for at gøre rede for. Den endelige udvikling af en konnektorgrammatik bør indskrive sig i en **modulær tilgang**. Her vil jeg blot uformelt nævne en række af de egenskaber, der skal undersøges, og se lidt nærmere på de mere syntaktisk betonede af disse.

3.1. Virkefelt

For det første har den prototypiske konnektor som sagt **dobbelt virkefelt** (eller scope), nemlig et venstrevirkefelt og et højrevirkefelt. Syntaktisk er den knyttet til sit højrevirkefelt. Dette formaliseres som **X₁KonY**, hvor *X* og *Y* er de syntaktiske størrelser (streng), der udgør konnektorens virkefelt. I eksemplet:

- (5) [_X Cette histoire semble invraisemblable], [_Y elle est **cependant** vraie]
 (“Denne historie virker usandsynlig, den er imidlertid sand”)

er virkefelterne angivet med indekserede firkantede parenteser og konnektoren med fed. Man bemærker, at konnektoren kan være fuldt integreret i *Y*.

2. *Sans doute* er faktisk et eksempel på en syntetisk konnektor, i hvert fald når den er spidsstillet. Grammatikkerne taler i denne forbindelse ofte om “forbinderadverbialer”. Se også Nølle (red.) (1999).

Der skelnes mellem virkefeltets **udstrækning** og dets **perspektiv**³. Udstrækningen er selve den streng, der indgår i virkefeltet, perspektivet er det aspekt, virkefeltet ses under af virkefeltselementet (her konnektoren). Man kan skelne mellem mindst fire typer perspektiv: **form** (*kort sagt*), **udsigelse** (*helt ærligt*), **ytring** (*måske*) og **proposition** (*omhyggeligt*). Adverbialerne i parentes er eksempler på virkefeltselementer, der har den pågældende perspektivtype. Virkefeltsperspektivet adskiller bl.a. forskellige konsekutive konnektorer, der i øvrigt er næsten synonyme. Således skal vi se nedenfor, at *donc* har 'ytring' medens *de ce fait* har 'indhold' som virkefeltsperspektiv.

3.2. Argumenter

Konnektorens **argumenter** er de semantiske størrelser, den forbinder. De symboliseres med *p* og *q*. De fleste konnektorer forudsætter eksistensen af en **primitiv følgerrelation** mellem *p* og *q*. Den primitive følgerrelation er en ekstrasproglig, orienteret relation mellem de to argumenters referenter, som vi indtolker på grundlag af vor opfattelse af verden. Konventionelt benytter vi *p* til at betegne **antecedenten** og *q* **postsekventen** (eller **konsekventen**) i denne relation. Lad os tage et simpelt eksempel:

- (6a) Il fait beau, **donc** Pierre se promène.   (*p donc q*)
 ("Det er godt vejr, **altså** går Peter en tur")
- (6b) Pierre se promène, **donc** il fait beau.   (*q donc p*)
 ("Peter går en tur, **altså** er det godt vejr")

Man bemærker, at *donc* tillader begge rækkefølger af argumenterne. Derved adskiller den sig fra fx *de ce fait* eller *c'est pourquoi*, der kun kan erstatte *donc* i (6a), med mindre man antager den modsatrettede følgerrelation, hvor det er Peters gåen tur, der skaber det gode vejr. Jeg vender tilbage til dette eksempel i afsnit 4.

3. Denne skelnen synes delvis at svare til to forskellige udstrakte anvendelser af begrebet virkefelt i moderne lingvistik. For nogle er det et rent (morfo)syntaktisk begreb, evt. med semantiske konsekvenser. Dette svarer til virkefeltets-udstrækning. For andre snarere et logisk-semantisk begreb; det svarer til perspektiv. Nogle anvender ligefrem terminologien 'syntaktisk virkefelt' og 'semantisk virkefelt'.

Forholdet mellem virkefelt og argumenter er det, at argumenterne skal være af den type, perspektivet angiver, og de skal udledes af den sproglige størrelse, der udgør virkefeltsudstrækningen.

3.3. *Konnektorfunktionerne*

Enhver konnektor har to funktioner, der skal beskrives i konnektorgrammatikken, nemlig en logisk-semantisk funktion⁴ og en pegefunktion.

Den **logisk-semantiske** funktion giver instrukser for, hvorledes argumenterne skal interpreteres, og for, hvilken kompleks mening der dannes ud fra deres (nye) meninger. Den logisk-semantiske funktion udvirker således (oftest) en geninterpretation. Man kan sige, at den **beskriver** eller **tolker** argumenterne. Følgende eksempel, jeg hørte i flyet fra Århus til København, illustrer dette:

(7) Vi håber, De har haft en kort, men behagelig rejse.

Ved at forbinde argumenterne 'De har haft en kort rejse' og '(De har haft en) behagelig rejse' med konnektoren *men* beskrives en kort rejse som en ubehagelig rejse eller noget i den retning. Eksemplet illustrerer i øvrigt, at der sjældent er tale om præcise instrukser om gentolkning, afgørende er det her blot, at en kort rejse og en behagelig rejse skal opfattes som modsætninger på en eller anden måde.

Pegefunktionen giver instrukser for etableringen af konneksionens **strukturelle grundelementer**. Man kan her tale om en syntaktisk funktion ud over sætningsgrænsen (Nølke, under udg.). Den indeholder tre typer instrukser vedrørende:

- **antal virkefelter** (prototypisk to);
- **virkefeltsperspektivtype**(r);
- **virkefeltsudstrækning (detektionsfunktionen)**: Hvor i (kon)teksten virkefeltet skal findes, og hvor meget det omfatter.

Visse konnektorer har nogle anvendelser, hvor de knytter an til ikke-verbale størrelser. Det gælder fx *mais*:

---

4. Som jeg tidligere har kaldt den **ikoniske funktion**, jf. Nølke (1990).

(8a) **Mais** qu'est-ce que tu fais là ?

(8b) **Mais !**

I (8a) er argumentet *qu'est-ce que tu fais là ?* en reaktion på noget i situationen (en handling modtager er i færd med), og i (8b) kan man sige, at det er noget tilsvarende, blot er selve reaktionen nu heller ikke udtrykt. Det eneste, der er verbaliseret, er en bestemt forbindelse mellem noget i situationen og afsenders reaktion på det. Begge disse non-verbale størrelser tolkes af konnektoren. Det er teoretisk hensigtsmæssigt i sådanne tilfælde at regne med, at konnektoren har non-verbale virkefelter. Et non-verbalt virkefelt kan opfattes som en særlig type virkefeltsperspektiv⁵.

Eksempel (9) viser, at venstrevirkefeltet, *X*, kan være længere væk i teksten:

- (9) [_X Tout le monde dit que Pierre est spécialiste du vin français]. En effet, tu aurais dû le voir l'année dernière lors de nos vacances en France. Il nous a expliqué ... **Mais** [_V hier je lui ai servi un vin turc et il l'a pris pour un bordeaux.
 ("Alle siger, at Peter er specialist i fransk vin. Ja, du skulle have set ham sidste år, da vi var på ferie i Frankrig. Han forklarede os ... **Men** i går serverede jeg en tyrkisk vin for ham, og han tog den for en bordeaux.")

Eksemplet illustrerer samtidig, hvorledes de to funktioner interagerer. Pegefunktionen lægger restriktioner på, hvorledes *X* skal findes; den angiver type og mulig afstand. Den nøjagtige udpegelse inddrager imidlertid også den logisk-semantiske funktion. *X* skal være af en sådan natur, at det argument, det formidler, kan passe ind i den semantisk-logiske funktion. Man bemærker i øvrigt, at hele stykket fra *X* begynder til lige før *mais* i en vis forstand hænger sammen; det er én intervention i Roulets forstand (1999). *X* er den overordnede handling (« l'acte directeur »), og de mellemliggende ytringer er forskel-

---

5. Det kunne være interessant at undersøge, om de konnektorer, der accepterer non-verbale virkefelter, også selekterer særlige typer situationer, fx særlige typer handlinger, tilstande, reaktioner osv. Der findes mig bekendt ingen forskning på dette område.

lige udvidelser i forhold til denne. Det er muligvis sådan, at denne tekststruktur er nødvendig, for at *mais* kan have et fjernliggende X^0 . Dette er et empirisk spørgsmål. Hvis det viser sig at være tilfældet, skal dette indskrives i *mais*'s pegefunktion. Det kan evt. gøres ved, at man regner med, at hele tekststykket indgår i *mais*'s venstrevirkefelt (X), og at dette så som perspektiv kan have en sådan type tekstsekvens⁷.

4. Eksemplet *donc*

For at illustrere og konkretisere, hvorledes denne "grammatik" virker, vil jeg foreslå en hurtig analyse af *donc*. Der er (mindst) tre grunde til, at jeg har valgt netop denne konnektor:

- Den er et sætningsadverbial (og har derfor disses syntaktiske egenskaber).
- Den er en prototypisk konnektor.
- Den har været underkastet mange semantisk-funktionelle undersøgelser, som min analyse kan bygge på.

I den modulære tilgang kan sætningsadverbialegenskaberne inddrages systematisk i konnektoranalysen. Lad os igen betragte eksemplerne i (6):

(6a) Il fait beau, **donc** Pierre se promène. (p *donc* q)

(6b) Pierre se promène, **donc** il fait beau. (q *donc* p)

Jeg vil gå ud fra den samme primitive følgerelation som ovenfor, nemlig den ifølge hvilken det gode vejr er den faktuelle årsag til, at Peter går tur⁸. *Donc* beskrives normalt som en **konsekutiv konnektor**, dvs.

6. I alle de eksempler jeg er stødt på, har det i hvert fald været tilfældet.

7. Det kan naturligvis også tænkes, at alle tilfælde af fjernliggende venstrevirkefelter (for alle konnektorer) kan genanalyseres på denne måde. Analyser af *donc* tyder dog på, at dette ville tvinge os til at acceptere en meget udvidet opfattelse af tekstsekvensbegrebet, så hvad der i så fald ville vindes på karrusellerne, tabes på gyngerne (eller er det omvendt?). Se diskussionen af eksempel (2) i afsnit 4.2.

8. Rent sprogligt er der imidlertid intet til hinder for at gå ud fra den omvendte relation, dvs. at det bliver godt vejr, når Peter går ud. I denne forstand er begge eksempler genuint tvetydige.

som en konnektor, der angiver en følgerelation. Dette passer fint på (6a), der netop synes at betyde, at Peters gåen tur er en følge af det gode vejr. Det går mindre nemt med (6b), der i øvrigt lige som (6a) er en helt naturlig ytring på fransk. Her kan det ikke dreje sig om en følge mellem to fakta, for det gode vejr er jo ikke en følge af Peters gåen tur. I (6b) er det snarere **hævdelsen** af det gode vejr, der begrundes i eller er en følge af **iagttagelsen** af, at Peter går en tur.

På baggrund af disse eksempler og de mange analyser foretaget af diverse lingvister⁹ kan vi nu foreslå en beskrivelse af *donc's* funktioner:

4.1. *Donc's* logisk-semantiske funktion

Først den logisk-semantiske funktion:

Donc's logisk-semantiske funktion

I sekvensen '*X donc Y*' præsenteres *Y* som en konsekvens af *X* fundet ved et ræsonnement.

Med andre ord angiver *donc*, at der skal findes en tolkning af *X* og *Y* således, at *Y* kan opfattes som en følge, man har ræsonneret sig frem til ud fra *X*. I (6b) er den nærliggende tolkning, som vi så, at det er konstateringen af, at Peter går tur, der gør, at vi kan slutte os til, at så er det godt vejr.

Et ræsonnement bygger på en mængde af slutningsregler eller inferenser. På denne måde introducerer *donc* en **logik**. Man kan bemærke, at det er den samme slutningsregel, der introduceres i (6a) og (6b), nemlig "når det er godt vejr, går Peter tur". Denne regel har topos- eller maksime-status og kan derfor også bruges i (6b)¹⁰. Maksimen er dog kun svagt præsupponeret, dvs. det præsenteres som noget, afsender tror er sandt, og som modtager ikke tror er falsk (jf. Nølke 1983: 33). Det kan altså godt være en ny oplysning. I en polyfonianalyse kan

9. Især Zenones og Rossaris arbejder har spillet en stor rolle her. Se fx Jayez & Rossari (1996), Rossari (1996) og Zenone (1982). Se også Nølke (1996) og Nølke & Olsen (2000).

10. *Donc* er i denne forstand et modstykke til *puisque*, der også bygger på en maksime (Olsen 2001).

man vise, at afsender kan benytte en “fremmed logik” som udgangspunkt for sit ræsonnement. Derved kan opnås ironiske nuancer som i:

(10) [...] [_{X(p)} il ne tarda point à s’apercevoir qu’il valait mieux planter là toute spéculation _{X(p)}].

[_{Y(q)} Moyennant deux cents francs par an, il trouva **donc** à louer dans un village, sur les confins du pays de Caux et de la Picardie, une sorte de logis moitié ferme, moitié maison de maître _{Y(q)}]; et, chagrin, rongé de regrets, accusant le ciel, jaloux contre tout le monde, il s’enferma dès l’âge de quarante-cinq ans, dégoûté des hommes, disait-il, et décidé à vivre en paix. (*Madame Bovary*, 60)

Den anvendte slutningsregel her er noget i retning af “Når man har brug for at placere sine penge, finder man et hus et bestemt sted”. Det er klart fra teksten, at Flaubert næppe skriver under på denne maksime. Det er personen, *il* (far Bovary), der ræsonnerer sådan.

4.2. *Donc’s* pegfunktion

Pegefunktionen består af tre dele.

Antallet af virkefelter er to: et venstre- og et højrevirkefelt. *Donc* er en prototypisk konnektor.

Virkefeltsperspektiverne er begge af typen ‘ytring’ (se dog nedenfor). Vi så ovenfor, at det i (6b) er **hævdelsen** af det gode vejr, der begrundes i eller er en følge af **iagttagelsen** af, at Peter går en tur. Det følger heraf, at *donc’s* virkefeltsperspektiv ikke kan være ‘indhold’ i (6b). Hvis vi derimod antager, at det er ‘ytring’, åbner vi mulighed for begge strukturer. Ytringen består nemlig af den illokutionære handling samt det propositionelle indhold, den virker på. Argumenterne *p* og *q* er altså illokutionære handlinger. I eksemplerne i (6) er der tale om assertive illokutionære handlinger; men som eksempel (10) nedenfor viser, er også andre typer mulige. Dette er et yderligere argument for at analysere *donc’s* virkefeltsperspektiv som ‘ytring’. I (6b) er det så den illokutionære handling ‘hævdelse’, der er en følge af den illokutionære handling ‘konstatering’. I (6a) har man derimod en fornemmelse af, at *donc*, snarere går på det propositionelle indhold. Her kan man faktisk er-

statte *donc* med konnektorer som *de ce fait* og *c'est pourquoi*, der klart går på det propositionelle indhold (Rossari: 1996). Jeg vil imidlertid fastholde, at *donc* også her går på ytring, blot appliceres **Transparensprincippet**, som går ud på, at man i ytringer med assertive sproghandlinger har direkte adgang til det propositionelle indhold.

Endelig er der **detektionsfunktionen**. Den synes mere kompliceret. Eksempel (11) viser, at den undertiden kan tillade flere (konkurrerende eller samtidige) læsninger:

- (11) [_{X₁(p₁)} Elle confondait, dans son désir, les sensualités du luxe avec les joies du cœur, l'élégance des habitudes et les délicatesses du sentiment. _{X₁(p₁)}] [_{X₂(p₂)} Ne fallait-il pas à l'amour, comme aux plantes indiennes, des terrains préparés, une température particulière ? _{X₂(p₂)}] [_{V(q)} Les soupirs au clair de lune, les longues étreintes, les larmes qui coulent sur les mains qu'on abandonne, toutes les fièvres de la chair et les langueurs de la tendresse ne se séparaient **donc** pas du balcon des grands châteaux qui sont pleins de loisirs, d'un boudoir à stores de soie avec un tapis bien épais, des jardinières remplies, un lit monté sur une estrade, ni du scintillement des pierres précieuses et des aiguillettes de la livrée. _{V(q)}] (*Madame Bovary*, 130)

Begge læsninger svarende til de to angivne venstrevirkefelter virker lige sandsynlige. Man kan forestille sig, at dette er en bevidst effekt fra Flauberts side. For at forstå teksten skal man inddrage begge strukturer i sin læsning. Man bemærker i øvrigt, at det ikke er muligt at analysere X_1 og X_2 som udgørende ét stort virkefelt. De to tekstpassager har nemlig hver sin status; X_1 er forfatterberetning og X_2 dækket direkte tale¹¹.

Donc's detektionsfunktion restringeres i øvrigt af de syntaktiske egenskaber, konnektoren har som sætningsadverbial. Som sætningsadverbial kan *donc* (i modsætning til konjunktionerne) stå forskellige steder

11. Teksten er et godt eksempel på, at konnektorgrammatikken kan **forklare** en dobbelttydighed, som litteraten blot kan **påpege**.

i (overflade)sætningen, og bortset fra i frontpositionen knytter den sig til ytringens fokus. Derved kommer **princippet for kohæsion ved fokalisering** i anvendelse:

Princippet for kohæsion ved fokalisering

For at sætte to størrelser fra to ytringer i en tekst i forbindelse med hinanden er man nødt til at fokusere hver enkelt af dem. (Nølke & Korzen, red., 1999: 49)

Dette princip styrer detektionsfunktionen i de tilfælde, hvor *donc* associerer sig til fokus. I disse tilfælde skal venstrevirkefeltet nemlig indeholde det element, der sættes i forbindelse med fokus i *donc*'s sætning, således at *donc* kommer til at udbygge den forbindelse, der er mellem de to fokuserede størrelser. Denne effekt er særlig markant i tilfælde, hvor *donc* står på pladsen mellem det ikke-klitiske subjekt og verbalzonen som i eksempel (2):

- (2) Emma se repentit d'avoir quitté si brusquement le percepteur. [_{X(q)} Sans doute, il allait faire des conjectures défavorables. _{X(q)}] L'histoire de la nourrice était la pire excuse, tout le monde sachant bien à Yonville que la petite Bovary, depuis un an, était revenue chez ses parents. D'ailleurs, personne n'habitait aux environs; ce chemin ne conduisait qu'à la Huchette; [_{V(p)} Binet **donc** avait deviné d'où elle venait _{V(p)}], et il ne se tairait pas, il bavarderait, c'était certain ! (*Madame Bovary*, 270)

I denne position bevirker et sætningsadverbial altid en særlig temafo-kalisering, som angiver lokalt temaskift, dvs. nyt tema i forhold til foregående ytring, men temagenoptagelse på afstand, dvs. at samme tema findes tidligere i teksten. Den sidste effekt er en direkte følge af fokali-seringsprincippet. Når nu sætningsadverbialet er en konnektor, som i *donc*'s tilfælde, betyder det, at venstrevirkefeltet skal indeholde den tidlige instans af tema. Dermed får vi det venstrevirkefelt, *X*, jeg har angivet ovenfor. Bemærk, at det er mindre oplagt her, at tekstsekvensen mellem de to virkefelter er udvidelser i forhold til *X*, end det var i eksempel (7), som vi diskuterede ovenfor. Man fornemmer imidlertid, at netop sammenkædningen ved hjælp af *donc* favoriserer en sådan læsning, for så vidt som ræsonnementet inddrager den mellemliggende passage.

Det er vigtigt at understrege, at den angivne tolkning af teksten i (2) følger direkte af de sproglige regler, der indgår i den modulære analyse. Dette kan let vises ved hjælp af en lille test. Hvis *donc* flyttes op i frontpositionen foran *Binet*, forsvinder nemlig den diskuterede betydningseffekt. At tolkningen er direkte sprogligt markeret, giver den en særlig interesse for de litteraturforskerne, der herved får et ret præcist sprogligt udgangspunkt for tekstfortolkningen. Det siger sig selv, at den litterære tolkning er langt rigere, idet den inddrager langt flere aspekter end den rent lingvistiske; men den sproglige analyse kommer til at fungere som en slags skelet og kontrolinstans i disse analyser.

De betragtede eksempler har alle været fra litterære tekster. Muligvis findes så komplicerede strukturer sjældnere i talesprog. Her støder man til gengæld på andre fænomener muliggjort af de ændrede betingelser mediet giver. Således kan *donc*'s venstrevirkefelt være non-verbalt i talesprog som i (10):

- (10) a. **Donc**, revenons à nos moutons !
 ("Nå, til sagen!")
 b. Tu n'as **donc** rien compris.
 ("Du har altså intet forstået")

Noget verbalt er involveret i begge eksempler, men *donc* knytter an til hele situationen, ikke blot det verbale udtryk. Denne egenskab skal indskrives i *donc*' pegefunktion, således at punkt 2 bliver ændret til:

- *Donc*'s venstrevirkefelt er enten 'ytring' eller 'situation' (non-verbalt).
- *Donc*'s højrevirkefelt er 'ytring'.

5. Afsluttende bemærkninger

Langt den overvejende del af de konnektorstudier, der findes, har koncentreret sig om enkelte konnektors semantisk-logiske funktion. I et vist omfang har dette nødvendiggjort undersøgelser af aspekter af pegefunktionen, som fx af, hvorvidt konnektoren "går på" det propositionelle indhold, på udsigelsen eller på andet. Der findes imidlertid mig bekendt ingen systematiske studier af pegefunktionen. Oftest ta-

ges det som selvfølgelig, at man kan finde argumenterne. Som vi har set, er dette imidlertid ikke altid oplagt, og det må under alle omstændigheder have interesse at afdække, hvilke sproglige regler der sætter os i stand til at finde dem. Denne mangel i det teoretiske grundlag forklarer måske også, hvorfor de sporadiske tilløb, der har været til at karakterisere og studere konnektorerne som klasse, enten har været rent impressionistiske eller er løbet ind i alvorlige problemer, sådan som man har set det i forsøgene på at udskille konnektoradverbialerne fra sætningsadverbialerne ved hjælp af syntaktiske tests. Det har foranlediget nogle til at konkludere, at konnektorerne ikke udgør nogen egentlig grammatisk klasse. Jeg håber imidlertid at have vist, at de trods alt deler en række strukturelle og semantiske egenskaber, der konstituerer dem som klasse.

Der ligger imidlertid et stort arbejde forude især mht. studiet af konnektorernes pegfunktion. Det rejser både teoretiske og empiriske spørgsmål som:

- Er der ved pegfunktionen tale om et egentligt syntaktisk fænomen, der går ud over sætningsgrænsen (sådan som man fx finder det ved dislokeringskonstruktioner og ved anaforer)?
- I hvilket omfang kan de forskellige konnektorer specialisere sig?
- Hvilke forskelle kan der være sprog imellem?

Således har dette lille arbejde rejst langt flere spørgsmål, end det har løst. Det er dog mit håb, at det i det mindste har anvist en interessant vej at følge i afdækningen af konnektorernes funktion i naturligt sprog¹².

---

12. En stor tak til Michel Olsen, der har læst en foreløbig version af denne artikel, og som med sine kommentarer og spørgsmål har gjort det muligt for mig at undgå en række fejl og uklarheder.

Henvisninger

- Flaubert, G. (1971). *Madame Bovary*. Paris: éd. Class. Garnier.
- Jayez, J. & C. Rossari (1996). *Donc* et les consécutifs. Des systèmes de contraintes différentiels. *Linguisticae Investigationes*. 117-143.
- Nølke, H. (1983). *Les adverbes paradigmatiques: fonction et analyse*. Revue Romane numéro spécial 23. København: Akademisk Forlag.
- Nølke, H. (1990). Logic and Pragmatics of Connectors. *Hermes* 5. 69-95.
- Nølke, H. (1993). *Le regard du locuteur. Pour une linguistique des traces énonciatives*. Paris: Kimé.
- Nølke, H. (1994). *Linguistique modulaire: de la forme au sens*. Louvain/Paris: Peeters.
- Nølke, H. (1996). A contrastive and argumentative analysis of the French connectors *donc* and *car*. *Leuvense Bijdragen* 85. 313-328.
- Nølke, H. (under udg.). Pour un traitement modulaire de la syntaxe transphrastique. *Actes du Colloque "Y a-t-il une syntaxe au delà de la phrase ? Paris, 21.-22. septembre, 2000*.
- Nølke, H. (ed.) (1999). *Det Franske Sprog, Kapitel V,II Modifikation 2*. Foreløbig version. Handelshøjskolen i København.
- Nølke, H. & H. Korzen (ed.) (1999). *Det Franske Sprog, Kapitel IX, I. Topologi I*. Foreløbig version. Handelshøjskolen i København.
- Nølke, H. & M. Olsen (2000). *Donc* pour conclure. Polyphonie et style indirect libre: analyses littéraire et linguistique. J. Nystedt (ed.): *Actes du congrès des romanistes scandinaves*, Stockholm 1999. cd-rom / www.hum.au.dk/romansk/polyfoni/pub.htm
- Olsen, M. (2001). *Puisque*: syllogisme caché. *Revue Romane* 36. (i trykken).
- Rossari, C. (1996). Les marques de consécution : propriétés communes et distinctives à la lumière de *donc*, *de ce fait* et *il en résulte que*. C. Muller (ed.): *Dépendance et intégration syntaxique, subordination, coordination, connexion*. Tübingen: Niemeyer. 271-283.
- Roulet, E. (1999). *La description de l'organisation du discours*. Didier.
- Zenone, A. (1982). La consécution sans contradiction: *donc*, *par conséquent*, *alors*, *ainsi*, *aussi* (première partie). *Cahiers de Linguistique Française* 4. 107-141.

Fra forbundne konstruktioner til den konstruerede forbindelse. Om den komplekse sætnings grammatikalisering og processering

Johan Pedersen

1. Indledning

Jeg vil i denne artikel diskutere nogle atypiske mønstre i grammatikaliseringen af den komplekse sætning. Grammatikaliseringen vil blive set i forhold til begrebet subjektivering (Langacker 1985/1990, Traugott 1995), og begge fænomener vil blive analyseret i et processeringsperspektiv.

Grammatikalisering er, ifølge Hopper & Traugott (1993), den proces hvorved leksikalske størrelser bliver omanalyseret som havende primært syntaktiske og morfologiske funktioner og fortsat udvikler nye grammatiske funktioner. Processen er typisk retningsbestemt, fra lav mod højere grad af grammatikalisering, omend der stadig hersker en del uenighed om dette spørgsmål:

(1) Paratakse > hypotakse > underordning

Jeg vil fokusere på den koncessive konjunktion *aunque* i spansk der tilsyneladende repræsenterer en atypisk udvikling: fra underordning, jf. (2), mod mindre underordning eller sideordning, jf. (3):

(2) Fernando no le había contado el secreto a nadie, **aunque** ya conociera/conocía el caso.
'Fernando havde ikke fortalt hemmeligheden til nogen selvom han godt kendte til sagen.'

- (3) Fernando ya conocía el caso, **aunque** no le había contado el secreto a nadie.

‘Fernando kendte godt til sagen, men han havde ikke fortalt hemmeligheden til nogen’

Denne proces er af nogle, navnlig formelt orienterede lingvister, blevet brugt som argument mod at opfatte grammatikalisering som et væsentligt sprogligt fænomen (se fx Newmeyer 1998). Man har navnlig sat spørgsmålstegn ved hypotesen om at grammatikalisering skulle være en retningsbestemt proces der bevæger sig fra mindre mod større grad af grammatikalisering. Andre har set denne atypiske proces som funktionelt motiveret i erkendelse af at grammatikaliseringprocessen foregår som en række forskellige udviklingsforløb, herunder som en subjektiveringsproces. Jeg vil i det følgende argumentere for at såfremt vi antager at grammatikaliseringprocessen dybest set motiveres af et eksternt pres for at optimere den sproglige processering, vil vi i en kognitiv forståelsesramme kunne forklare *aunque*'s udvikling, både i forhold til grammatikaliseringens og subjektiveringens forventede retning.

Analysen vil være baseret på en hypotese der blev fremsat i 80-erne, blandt andre af Matthiesen & Thompson (1988). Den gik ud på at konjunktionerne i det de kaldte “sætningskombination”, der omfattede både sideordnende og underordnende konjunktioner, kunne betragtes som et grammatikaliseret diskursfænomen. Nærmere betegnet som en grammatikalisering af bestemte forbindende relationer, som vi her blot vil kalde “forbindelser”, i en kohærent tekst. Matthiesen & Thompsons artikel vakte stor opmærksomhed i funktionelle kredse. Hvis deres hypotese er rigtig, og det er der meget der tyder på, så peger det i retning af at det netop er en sådan forbindelsesstruktur der må være kernen i konjunktionens grammatiske funktionsmåde. Argumentationen er struktureret på følgende måde:

- A. Et “atypisk” grammatikaliseringsforløb
- B. Et “typisk” subjektiveringsforløb
- C. Grammatikalisering og processering.
- D. Kan et processeringsperspektiv forene A og B?

2. Et “atypisk” grammatikaliseringsforløb

Romanske koncessive markører er ikke opstået direkte fra deres latinske forgængere. Den karakteristiske hypotakse (se fx Halliday 1994: 225), som man finder i klassisk latin, forsvandt næsten fuldstændigt i det tidlige talte romansk. Faktisk var der ingen af de koncessive underordnere der overlevede. Den koncessive konnektor er således siden blevet genskabt i romansk. På den baggrund bemærker Harris:

“...the study of concessive sentences seems to be a particularly fruitful area to increase our understanding of the processes of clause-combining in grammar and discourse” (Harris 1988: 93).

De koncessive konstruktioner er i de fleste tilfælde komplekse, og deres bestanddele er lette at identificere, både i form og mening. Konstruktionerne har ifølge König oftest udviklet sig forholdsvis sent i et sprogs historie (1985: 263). Det synspunkt at grammatisk mening først og fremmest udvikler sig som følge af et ikke opfyldt kommunikativt behov, understøttes ikke af de sproglige facts König fremlægger om de koncessive konstruktioner. Konnektorer med en koncessiv betydning opstår konstant i sproget, uanset at et stort antal af disse allerede står til rådighed. König konkluderer at princippet om kreativ sprogbrug, dvs. en konstant tendens blandt sprogbrugere til at udtrykke den samme mening med andre ord, til gengæld ser ud til at spille en vigtig rolle i udviklingen af koncessive konnektorer. Denne udvikling implicerer bl.a. det man har kaldt “conventionalization of conversational implicatures” som opstår på basis af to samtidige hændelser eller faktuelle forhold der asserteres og dermed indbyder til inferentielle slutninger, jf. König (1985: 280).

Hvis vi ser på dannelsen af underordnere og sideordnere, er der stærkt belæg for at hævde at i de fleste sprog, og i de fleste konstruktioner, sker der en udvikling fra mere mod mindre parataktisk sætningskombination. Ifølge Hopper & Traugott (1993) bliver engelsk *although* imidlertid i stadig højere grad brugt i kontekster hvor sideordneren *but*, eller det konnektive adverbium *however*, ville passe udmærket (1993: 184). Et eksempel på dette kunne være (5):

- (5) ‘I’ve written that down in my first book. For people believe it then. **Although** I’ve been lying quite a lot...’ (Kortmann 1997: 60)

Det samme gør sig i stigende grad gældende i talt tysk, som i (6):

- (6) Ich hab das mal in meinem ersten Buch aufgeschrieben. Weil dann glauben's die Leute ja.
Obwohl ich da schon viel reingelogen. (Kortmann 1997: 60)

En lignende udvikling er blevet observeret for *ga* i japansk. I moderne japansk ser man udtryk som (7):

- (7) Taro-wa wakai(-yo). **Ga**, yoku yar-u(-yo).
 Taro-TOP young(-yo). But well do-PRES(-yo)
 'Taro is young. But he does a good job.' (Matsumoto 1988: 340)
- (8) Taro-wa wakai-**ga**, yoku yar-u(-yo).
 Taro-TOP young-*ga*, well do-PRES(-yo)
 'Although Taro is young, he does a good job.' (Matsumoto 1988: 340)

I (8) er *ga* ikke en konjunktion i begyndelsen af den anden sætning, som den er i (7), men derimod et suffiks på den første sætnings prædikat. Desuden kan *yo*, som er en sætningsfinal partikel, kun forekomme på det andet prædikat i (8). Hypotesen om retningsbestemt grammatikalisering forudsiger at konstruktionstypen (8) skulle have udviklet sig fra en konstruktion af typen (7). Men de historiske facts viser at det omvendte skete, idet (7) er en relativt ny konstruktion.

I spansk har *aunque* udviklet sig på en lignende måde, som man kan se i (9) og (10). (9) repræsenterer den oprindelige koncessive konstruktion der forekommer med *aunque* fra det 13. århundrede, mens den korrektive betydning i (10) kun ses sporadisk fra det 15. århundrede:

- (9) que **aunque** lo el onbre podiese contar, non lo querría ninguno oír
 '...at selvom manden kunne fortælle det, var der ingen der ønskede at høre det'
- (10) A poca de hora pareció Yngalaterra, **aunque** ella no la conocia

‘Lidt senere kom England til syne, men hun kunne ikke genkende det.’

(Rivarola 1976: 49)

I moderne spansk er den korrektive konstruktion i (12) fuldstændig normal, og i talt sprog er den lige så frekvent som den oprindelige koncessive konstruktion i (11):

- (11) ..., recogí sus opiniones y tuve en cuenta las observaciones que me hicieron. Todo eso lo hice **aunque** no estaba obligado. Me consta, además, que el Consejo General del Poder Judicial hizo otro tanto. No he tomado una decisión de este tipo a la ligera, créame. (Spansk korpus)
 ‘...jeg gjorde alt det selvom jeg ikke var nødt til det...’ (koncessiv konstruktion)

- (12) ¿Piensan fusionarse con otras consultoras? Tienen intención de hacerlo con otras de ámbito europeo, pues es el mercado que más nos interesa, **aunque** también están en contacto con consultoras españolas para ampliar nuestra base en este país. (Spansk korpus)
 ‘...for det er markedet der interesserer os mest, men de er også i kontakt med nogle spanske rådgivere for at udvide vores aktiviteter her i landet ...’ (korrektiv konstruktion)

3. Et “typisk” subjektiveringsforløb

I grammatikaliseringsprocessen vil der ofte gå en vis semantisk betydning tabt (*semantic bleaching*), men dette bliver, ifølge Traugott (1995), opvejet af en styrket pragmatisk orientering. Der sker således ofte en konventionalisering af infereret kontekst i grammatikaliseringsprocessen. Dette fænomen anses af mange for at være en vigtig semantisk faktor i grammatikalisering, nemlig den der starter ændringsprocessen. Se fx Traugott 1988, Carey 1990, Hopper and Traugott 1993 eller Bybee *et al.* 1994. Carey karakteriserer fænomenet på følgende måde:

When semantic change arises from the conventionalization of invited inferences, some aspect of the context in which the ex-

pression was used with its old meaning becomes indexed and over time becomes part of the new meaning of the expression itself. (Carey 1990: 373)

Et godt eksempel på dette er *since* (da, siden) i engelsk og *puisque* (da, siden) i fransk som begge har udviklet sig fra en temporal brug. Den kausale betydning inkorporeres som en konventionalisering af bestemte implikaturer. Da det ikke synes rimeligt at betragte en kausal betydning som svagere (*bleached*) end en temporal betydning, ville det ikke være korrekt at betragte denne proces som forbundet med semantisk afsvækkelse. Der er snarere tale om en mere målrettet, subjektiv kodning af det der ønskes kommunikeret, men som hidtil har været et pragmatisk betydningselement der har forudsat en inferentiell proces for at blive opfattet.

Grammatikaliseringsprocessen skal således ses i sammenhæng med et funktionelt pres hen imod en højere grad af subjektivering. Subjektivering er tendensen til at grammatikaliseret mening i stigende grad bliver centreret omkring den talendes subjektive holdning i forhold til den situation der tales om:

‘Subjectification in grammaticalisation’ is, broadly speaking, the development of a grammatically identifiable expression of speaker belief or speaker attitude to what is said. (Traugott 1995: 32).

Langacker (1985, 1990) fokuserer, i modsætning til Traugott, først og fremmest på subjektivitet som et synkront fænomen i form af en gradvis omorganisering af bestemte relationer fra en objektivt oplevet situation til en subjektivt konstrueret situation. Der skulle imidlertid ikke være noget til hinder for at en sådan omorganisering kan anskues som en diakron proces. I den forstand vil begrebet subjektivering naturligt kunne forbindes med en kognitivt orienteret tilgang til sprogforandring.

Det er således sandsynligt at et subjektiveringspres har været det der har motiveret *aunque*'s grammatiske funktion til gradvist at ændre sig fra oprindeligt blot at markere en objektiv ramme om en verbal handling/proces (idet vi ved at den koncessive betydning primært har sin oprindelse i temporale og konditionelle betydninger; jf. Rivarola

1976, König 1985, Harris 1988) i retning af en stadig højere grad af subjektiv, koordinerende betydning.

Generelt kan man sige at der er 3 områder der navnlig har været fokuseret på i studier af subjektiveringsprocesser:

Subjektivering:

- a) Udtrykt perspektiv i konstruktionen af et udtryk.
- b) Udtrykt modalitet eller epistemisk status i det udtrykte indhold.
- c) Udtrykt affekt i forhold til det udtrykte indhold.

(Finegan 1995: 4)

I forbindelse med konnektorer kan man sige at subjektivering implicerer at der er knyttet et subjektivt perspektiv til den måde konneksionen er kodet på. Den epistemiske brug kan således opfattes som et skift fra fx at være en objektiv mental repræsentation af en kausal forbindelse til at være subjektets eget ræsonnement der inkorporeres i den kausale betydning:

(13) Er ist nach Hause gegangen, weil er Kopfweh hatte (faktuel betydning)

(14) Er ist nach Hause gegangen, weil er hatte Kopfweh (epistemisk)

(Finegan 1995: 7)

Ligesom grammatikaliseringen typisk går i en bestemt retning, taler Traugott (1995) om retningsbestemt subjektivering. Det er bemærkelsesværdigt at selv der hvor udviklingen går imod den typiske grammatikaliseringsretning, er der alligevel tale om en øget subjektivering. Matsumotos (1988) studie af en række underordnende markørers opgradering til frie morfemer i japansk er et særligt godt eksempel på dette eftersom alle de eksempler på sprogforandringer Matsumoto diskuterer, involverer øget subjektivering. Man kan se dette som udtryk for at sprogforandringsprocessen er underlagt et ydre pres for at effektivisere kommunikationen, således at der konstant rekrutteres udtryksformer fra leksikalske domæner der udtrykker konkret, objektiv mening med henblik på at disse konstrueres med den talendes perspektiv (Lehmann 1985; Blakemore 1990).

Historisk set har grammatiske markører af sætningskombination, fx

adverbielle/koordinerende konjunktioner og adverbier, typisk udviklet sig fra en tidligere mere objektiv funktion (Genetti 1991). De bruges, ifølge Traugott, til at signalere den talendes perspektiv i forhold til den måde de verbalsituationer der tales om, er relateret til hinanden. Hun beskriver også denne subjektivering som graden hvormed den talende er impliceret i betydningen som den der konstruerer bestemte relationer mellem propositioner (1995: 39-40). Alle viser de omtalte markører (fx *while, but*) i deres historiske udvikling en øget subjektivering som er interaktiv i den forstand at konnektoren forsyner den talende med et middel til at vejlede tilhøreren i tolknings-processen. Ifølge Blakemore ligger subjektiviteten i at konnektoren udgør et redskab for den talende hvormed denne kan påtage sig et ansvar for at kommunikationen lykkes (1990: 364).

4. Grammatikalisering og processering

I relevansteorien (se fx Sperber & Wilson 1986) skelnes mellem konceptuel information og processuel information. Det betyder at man normalt også regner med enten konceptuel kodning eller processuel kodning, selvom teorien i princippet ikke forhindrer et både-og. Blandt andre Blakemore (1988), Carston (1993) og Iten (1998) har således i de senere år vist hvorledes en række koordinerende konjunktioner, eller adverbier, koder processuel information med henblik på at reducere de mentale omkostninger der er forbundet med at fortolke et komplekst udsagn.

Andre lingvister har på det seneste argumenteret for at processeringsperspektivet bør appliceres på grammatikaliseringfænomener, således at en relativ høj grad af grammatikalisering ses som udtryk for at der primært kodes processuel information (se fx Nicolle 1998). Skal Blakemores, Carstons og Itens analyser af konnektoren passe ind i et sådant grammatikaliseringsperspektiv rejser det spørgsmålet: hvad er logikken i at adverbielle underordnere, såsom '*porque/because*', angiveligt koder konceptuel information og dermed skulle være på et helt andet grammatikaliseringstrin end fx *aunque/although* der hævdes at kode processuel information (se fx Iten 1998)? Og hvad betyder det for et sådant processeringsperspektiv at en lang række markører af sætningskombination gennemgår et såkaldt "atypisk" grammatikaliseringsforløb (jf. Genetti 1991 og ovenfor)? Disse spørgsmål fører os til

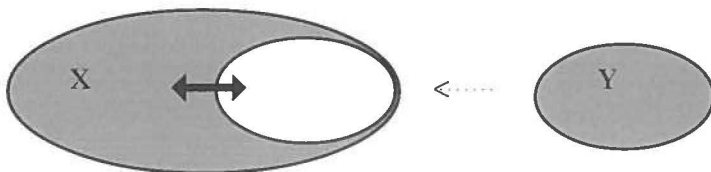
at måtte antage at hvis grammatikaliseringfænomener skal kunne ansues som et spørgsmål om sprogprocessing, så forudsætter det muligheden af at sproglige størrelser kan kode konceptuel og processuel information på en og samme tid og i varierende grad, sådan som også Nicolle (1998) er inde på. Altså et både-og. Desuden må vi forvente at det "atypiske" grammatikaliseringsforløb, set i et processeringsperspektiv, faktisk er rationelt, dvs. at det implicerer en optimering af de kognitive rutiner der er forbundet med afkodning og fortolkning af den komplekse sætning. Optimeringen vil her simpelthen bestå i at de kognitive rutiner kodes, i stedet for at de blot overlades til at blive infereret hos tilhøreren. Fx de rutiner der er forbundet med at skabe sammenhæng i tekstens univers, dvs. gøre teksten kohærent. Dette vil nemlig bidrage til en bedre forståelse af hvorfor adverbelle underordnere på en række sprog, som vi har set, gradvist udvikler det vi opfatter som en koordinerende betydning. Synspunktet er altså at disse konnektorer fra primært at kode konceptuel information i højere grad kommer til at kode processuel information. Hermed gøres relevanstoriens elegante pragmatiske analyse endnu mere attraktiv i analysen af komplekse sætninger. Dertil kommer at teorien bringes mere på linie med fremtrædende synspunkter inden for funktionel lingvistik i de senere årtier hvor man har sat alvorligt spørgsmålstegn ved underordning og sideordning som begreber i lingvistikken. Se fx Thompson (1984) og Matthiesen & Thompson (1988).

4.1. Et processeringsperspektiv for den komplekse sætning

Spørgsmålet bliver nu: kan et processeringsperspektiv forene det "atypiske" i grammatikaliseringsretningen (under afsnit 2) med det "typiske" i subjektiveringsretningen (under afsnit 3)? I et traditionelt relevansteteorisk perspektiv vil *aunque's* kodning i både eksempel (2) og (3) være processuel i samme forstand (Iten 2000). *Aunque* vil med andre ord i begge konstruktioner sørge for at begrænse de inferentielle omkostninger i den brugerproces hvor indholdet i de implicerede sætninger forbindes for at skabe tekstlig kohærens. Man kan altså ikke umiddelbart, i relevansteteorisk sammenhæng, skelne eksempel (2) og (3) ud fra processeringskriteriet, og dermed heller ikke tale om hverken en grammatikaliseringsforskel eller en subjektivitetsforskel på den baggrund. Relevansteorien forudsiger altså ikke uden videre den massive udbredelse af den korrektive konstruktion i (3).

Man kan imidlertid anlægge et revideret processeringsperspektiv på basis af en kognitiv model af hvordan vi mentalt ser ting i sammenhæng. På basis af Matthiesen & Thompsons (1988) omtalte hypotese, som siger at sætningskombination er en grammatikalisering af en række kohærens-relationer der skaber sammenhæng i en tekst, antager jeg at konjunktionens betydning grundlæggende er centreret omkring den måde vi kan skabe en konceptuel forbindelse fra et fænomen til et andet. En konceptuel forbindelse defineres som den struktur der skaber en sådan sammenhæng. Forbindelses-begrebet er udviklet hovedsageligt på basis af betragtninger hos Langacker (1987) og Deane (1992), jf. figur 1:

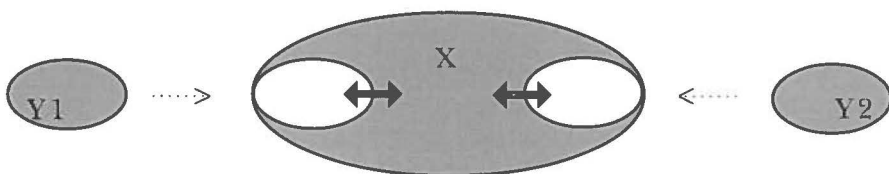
Figur 1

En konceptuel forbindelse implicerer 2 konceptuelle strukturer, X og Y, hvor X er en i konceptuel forstand afhængig struktur der er forbundet med Y, som er en i konceptuel forstand uafhængig størrelse. For at blive kompletteret som konceptuel størrelse må X udfyldes af Y, hvori- mod Y i sig selv har uafhængig status. For at denne forbindelses-struktur, og dermed oplevelsen af sammenhæng, kan opretholdes mentalt, og dermed opfattes som stabil, må opfattelsen af en forbindelse nødvendigvis implicere et kraftdynamisk forhold mellem X og Y.

Jeg har i figur 2 illustreret hvordan en kompleks forbindelses-model skal forstås:

Figur 2

Q

(15) [Jeg går lige en tur], **jeg mener**, [jeg går lige lidt udenfor]
           Y1   X   Y2

I (15) kodes X (den forbindende struktur) og Y1, Y2 (participanterne) leksikalt. Q repræsenterer konnektoren der koder den forbindende struktur.

To forbindelser infereres ($X - Y1$; $X - Y2$), og pga. en forbindelsesstrukturens transitivitet bliver resultatet at Y1 og Y2 forbindes.

Q

(16) [Jeg] sagde at [jeg går en tur]
           Y1   X   Y2

I (16) kodes X (den forbindende struktur) og Y1, Y2 (participanterne) leksikalt, mens ét konfigurativt forbindelseelement (komplementet) markeres af konnektoren Q. Et konfigurativt forbindelseelement er et element der altid indgår i en forbindelse, jf. forbindelsesstrukturens dele i figur 1. I dette tilfælde markeres 'jeg går en tur' (Y2) som et konfigurativt element (komplementet i en forbindelse).

To forbindelser infereres ($X - Y1$; $X - Y2$), og pga. forbindelsesstrukturens transitivitet bliver resultatet også her at Y1 og Y2 forbindes.

Q

(17) [Jeg går en tur] **selvom** [det regner]
           Y1   X   Y2

I (17) kodes X (den forbindende struktur) og Y1, Y2 (participanterne) leksikalt. Med konnektorens abstrakte kausale-koncessive betydning markeres samtidig et konfigurativt forbindelseelement (nemlig det kraftdynamiske forhold de forbundne participanter imellem), jf. figur 1.

To forbindelser infereres ($X - Y1$; $X - Y2$), og også her betyder forbindelsesstrukturens transitivitet at Y1 og Y2 forbindes.

Hvad angår konnektoren *Q*, kan nogle kode en forbindende konceptuel struktur, jf. *jeg mener* i (15), andre kan markere konfigurative forbindelseselementer, jf. *que* i (16). Nogle gør imidlertid begge dele, jf. *selvom* i (17). Denne model betyder at der er (mindst) tre kodningsstrategier når to sproglige konstruktioner (sætninger) skal forbindes ved brug af en konnektor:

- I. Man kan ved hjælp af en konnektor forbinde konstruktionerne ved at kode en forbindende konceptuel struktur, således at de rette forbindelser infereres, jf. (15).
- II. Man kan bidrage til den mentale konstruktion af en forbindelse ved at markere at en størrelse er et konfigurativt forbindelseselement, jf. (16).
- III. Eller man kan bruge konnektoren til at gøre begge dele, altså dels til at kode det forbindende mellemed, og dels til at markere et bestemt konfigurativt forbindelseselement, jf. (17).

En sådan beskrivelse, baseret på den antagelse at en kodet forbindelsesstruktur viser vej i skabelsen af mental sammenhæng, er i overensstemmelse med den generelle relevansteoritiske opfattelse. Den siger nemlig at konjunktioner af typen *but/although* optimerer den inferentielle proces der er forbundet med at skabe en kohærent tekststruktur (se Iten 2000), og dermed reducerer processens mentale omkostninger. På et relativt sent udviklingsstrin er der i konnektorens betydning inkorporeret såvel forbindende konceptuelle strukturer som konfigurative forbindelseselementer (fx en abstrakt kraftdynamisk relation) der ellers infereres, jf. kodningsstrategi III. Det afgørende er så at de inferentielle omkostninger der er forbundet med selve kohærens-dannelsen, hermed reduceres yderligere. En sådan inkorporering af inferens i de lokale kontekstuelle omgivelser skal forstås som et særligt tilfælde af det man har kaldt "conventionalisation of invited inference". Se fx Bybee *et al.* (1994), Hopper & Traugott (1993), Carey (1990), Traugott (1988). Man kan sige at der sker en konventionalisering af den inferens der hører til konnektorens mikrokontekst hvor forbindelsesstrukturen dannes.

4.2. *Aunque's* grammatikalisering

Mit forslag er nu at *aunque's* grammatikalisering i spansk kan fortolkes som en udvikling fra kodningsstrategi I og II hen imod at repræsen-

tere kodningsstrategi III. Oprindeligt dannedes den koncessive betydning inferentielt på basis af en konceptuelt kodet forbindelse, formentlig med temporal/konditionel betydning (hvis vi følger König 1985 og Harris 1988), jf. strategi I. Efterhånden har konnektoren så inkorporeret (konventionaliseret) den koncessive betydning, baseret på en mere abstrakt kraftdynamisk relation, jf. III. På det tidligste stadie af *aunque's* udvikling er der, ifølge Rivarola (1976), sandsynligvis tale om en særlig udvikling i spansk idet den såkaldte 'koncessive konjunktiv', som kendes fra fransk, italiensk og catalansk, kun optræder når den indledes af *que*. Ud fra denne teori har en oprindelig konstruktion med *que* + den såkaldte 'koncessive konjunktiv' dannet grundlag for en infereret koncessiv betydning, jf. strategi II. Konstruktionen er så senere blevet understøttet lexikalsk af *awn*, jf. strategi I. Se Rivarola (1976) og Montero Cartelle (1992).

Som vi har set, kan et mere udviklet grammatikaliseringsstadium ses som udtryk for en øget processuel kodning som resulterer i en optimering af den brugerproces der er forbundet med selve dannelsen af en forbindelse, dvs. dannelsen af kohærens. Det er vigtigt at bemærke at set i et processeringsperspektiv bliver grammatikaliseringen af sætningskonneksionen ikke længere pr. definition et spørgsmål om hvorvidt der i større eller mindre grad impliceres et underordnings- eller sideordningsforhold, og i hvilken retning udviklingen går (hvad der er den gængse måde at anskue problemet på). Disse begreber bliver kort og godt ikke længere relevante for problematikken. Analysen af konnektoren har her vist at den inferentielle proces der er forbundet med at skabe en kohærent diskurs, kan optimeres ved hjælp af konjunktionen på to niveauer: et direkte forbindende konceptuelt niveau og et mere abstrakt konfigurativ/strukturelt niveau. En udvikling hen imod en mere abstrakt konnektorbetydning der inkorporerer de konfigurative forbindelseselementer, implicerer også, og det er helt centralt her, et skift fra udelukkende at binde delkonstruktioner sammen i en mere kompleks grammatisk konstruktion til også at konstruere selve forbindelsesstrukturens konfigurative elementer på en bestemt måde. Det vil i *aunque's* tilfælde sige at den kraftdynamiske relation nu kan konstrueres på bestemte alternerende (koncessive) måder: 1) den oprindelige koncessive konstruktion, eller 2) den korrektive konstruktion, der i logisk forstand kan siges at være inverse konstruktioner. Det-

te indses ved at sammenligne eksemplerne (9) - (10) og (11) - (12). Spørgsmålet om alternerende konstruktioner erstatter hermed spørgsmålet om hvorvidt der i større eller mindre grad impliceres et underordnings- eller sideordningsforhold når man skal forholde sig til grammatikaliseringen af sætningskonneksionen.

Denne udvikling fra at være en relativt objektiv kodning af et konceptuelt forbindelsesled hen imod en øget inkorporering af den infererede mikrokontekst for dannelsen af en forbindelse kan opfattes som et særligt mikroniveau for subjektiveringsprocessen. En optimeret kodning, som beskrevet her, er forbundet med subjektivering netop fordi betydningsændringen indebærer at konnektoren fra objektivt set blot at forbinde delkonstruktioner i en større konceptuel struktur udvikler sig mod i højere grad at konstruere selve forbindelsen på en bestemt måde. Herved optimeres den talendes mulighed for at vejlede tilhøremeren i tolkningsprocessen, og det indebærer et stærkt subjektivt element. Vi kan således se subjektiveringsprocessen som en komplementær forklaring, i sammenhæng med et grammatikaliseringsforløb, der, hvis vi ser det i et processeringsperspektiv, på ingen måde kan siges at være atypisk. Hermed kan man sige at et processeringsperspektiv kan ophæve en tilsyneladende modsætning mellem en atypisk grammatikaliseringsretning (jf. afsnit 2) og en typisk subjektiveringsretning (jf. afsnit 3) for *aunque* idet begge forandringsprocesser synes at afspejle en for sprogbrugeren optimal udvikling.

5. Konklusion

Aunque i spansk, ligesom tilsvarende konjunktioner i andre sprog, repræsenterer tilsyneladende et atypisk grammatikaliseringsforløb. Nogle lingvister, navnlig de mere formelt orienterede, bruger det som eksempel på at den såkaldte retningsbestemte grammatikalisering i virkeligheden er et kunstigt teoretisk begreb der dækker over en række andre fænomener. Andre lingvister giver en funktionel forklaring på disse konjunktioners særlige udvikling, fx taler man om subjektivering som en særlig afgørende faktor. Jeg har forsøgt at vise at grammatikalisering set i et processeringsperspektiv, og med den kognitive grammatik som ramme, på en naturlig måde kan forklare *aunque's* udvikling, således at grammatikaliseringen såvel som subjektiveringen har

den forventede retning. *Aunque* har så at sige udviklet sig fra primært at forbinde delkonstruktioner i større grammatiske konstruktioner hen imod at konstruere selve forbindelsen. I forhold til den mentale brugerproces afspejler dette en optimering og en subjektivering på en og samme tid.

Henvisninger

- Blakemore, D. (1987). *Semantic constraints on relevance*. Oxford: Blackwell.
- Blakemore, D. (1988). "So" as a constraint on relevance. In: R. M. Kempson (ed.), *Mental Representations: The Interface Between Language and Reality*. Cambridge: Cambridge University Press. 183-195.
- Blakemore, D. (1990). Constraints on interpretations. *BLS* 16. 363-70.
- Bybee, J. L., R. D. Perkins & W. Pagliuca (1994). *The Evolution of Grammar: Tense, Aspect and Modality in the Languages of the World*. Chicago: University of Chicago Press.
- Carey, K. (1990). The role of conversational implicature in the early grammaticalization of the English. *Proceedings of the 16th Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society: Parasession on the Legacy of Grice*. Berkeley, CA.: Berkeley Linguistics Society. 371-380.
- Carston, R. (1993). Conjunction, explanation and relevance. *Lingua* 90. 27-48.
- Deane, P. D. (1992). *Grammar in the mind and brain*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- Finegan, E. (1995). Subjectivity and subjectivisation: an introduction. In: D. Stein & S. Wright (eds.): *Subjectivity and subjectivisation. Linguistic perspectives*. Cambridge: Cambridge University Press. 1-15.
- Genetti, C. (1991). From postposition to subordinator. In: E. C. Traugott & B. Heine (eds.): *Approaches to grammaticalization*, 2 vols. Amsterdam: John Benjamins.
- Halliday, M. A. K. (1994). *An introduction to functional grammar*. London & New York: Edward Arnold.
- Harris, M. (1988). Concessive clauses in English and Romance. J. Haiman and S. A. Thompson (eds.): *Clause combining in grammar and discourse*. Amsterdam /Philadelphia: John Benjamins. 275-329.
- Hopper, P. J. & E. C. Traugott (1993). *Grammaticalization*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Iten, C. (1998). The meaning of "although": A relevance theoretic account. *UCL Working Papers in Linguistics* 10. 81-108.
- Iten, C. (2000). *Non-truth-conditional meaning, concessives and concessivity*. Ph.D. dissertation, University of London.
- Kortmann, B. (1997). *Adverbial subordination*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- König, E. (1985). Where do concessives come from? On the development of concessive connectives. In: J. Fisiak (ed.): *Historical semantics – historical word-formation*. Berlin, New York & Amsterdam: Mouton de Gruyter. 263-82.
- Langacker, R. (1985). Observations and speculations on subjectivity. In: J. Haiman (ed.): *Iconicity in Syntax*. Amsterdam: John Benjamins.
- Langacker, R. W. (1987). *Foundations of Cognitive Grammar, Vol. I: Theoretical Prerequisites*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Langacker, R. (1990). Subjectification. *Cognitive Linguistics* 1. 5-38.
- Lehmann, C. (1985). Grammaticalization: synchronic variation and diachronic change. *Lingua e stile* 20. 203-18.
- Matthiesen, C. & S. A. Thompson (1988). The structure of discourse and 'subordination'. In: J. Haiman et al. (eds.): *Clause combining in grammar and discourse*. Amsterdam/Philadelphia: Benjamins. 275-330.
- Matsumoto, Yo (1988). From bound grammatical markers to free discourse markers: history of some Japanese connectives. Proceedings of the 14th Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society: Parasession on Grammaticalization. Berkeley, CA.: Berkeley Linguistics Society.
- Montero Cartelle, E. M. (1992). Tendencias en la expresión de la concesividad en el castellano medieval, *Verba* 19. 107-128.
- Newmeyer, F. (1998). *Language Form and Language Function*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Nicolle, S. (1998). A relevance theory perspective on grammaticalization. *Cognitive Linguistics* 9. 1-35.
- Rivarola, J. L. (1976). *Las conjunciones concesivas en español medieval y clásico*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Spansk korpus. Romansk Institut, Københavns Universitet.
- Sperber, D. & D. Wilson (1986). *Relevance: Communication and cognition*. Oxford: Blackwell.
- Thompson, S. A. (1984). 'Subordination' in formal and informal discourse'. In: D. Schiffrin (ed.): *Meaning, form, and use in context: lin-*

guistic applications. Washington, D. C.: Georgetown University Press. 85-94.

Traugott, E. C. (1988). Pragmatic strengthening and grammaticalization. *Proceedings of the 14th Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society: Parasession on Grammaticalization*. Berkeley, CA: Berkeley Linguistics Society. 406-416.

Traugott, E. C. (1995). Subjectification in grammaticalization. In: D. Stein & S. Wright (eds.): *Subjectivity and subjectivisation. Linguistic perspectives*. Cambridge: Cambridge University Press. 31-54.

Cominciare, continuare, finire - selvstændige verber eller hjælpeverber?

Erling Strudsholm

1. Indledning

Formålet med dette indlæg er at diskutere de italienske verber *cominciare*, *continuare* og *finire* (altså *begynde*, *fortsætte* og *slutte*) og deres status. Er disse verber, morfologisk, syntaktisk og semantisk set, selvstændige, eller er det mere hensigtsmæssigt at kategorisere dem som en form for hjælpeverber eller perifrashjælpeverber? Hvordan forholder det sig med de undersøgte verbers transitivitet og valens? Kan de evt. indpasses i kategorien af "co-verber"? Mine undersøgelser, som endnu er foreløbige, indgår i et projekt om italienske verbalperifraser i såvel synkront som diakront perspektiv, og jeg kommer i forbindelse med mine overvejelser også ind på mere generelle betragtninger om hvornår et verbum har selvstændig værdi og hvornår det modificerer et andet verbum, dvs. hvordan man skelner mellem verber som indholdsord og verber som funktionsord.

Et af de konkrete udgangspunkter for mit arbejde er en meget høj frekvens af forekomster af verbet *cominciare* konstrueret med *a*-infinitiv observeret i en række tekster af den italienske forfatter Pirandello, som jeg har arbejdet med i forbindelse med et undervisningsforløb. Jeg fandt det naturligt også at undersøge verberne *continuare* og *finire* og at sammenligne med andre teksttyper. I min diskussion vil jeg inddrage eksempelmateriale fra forskellige tekstkorpora tilgængelige i elektronisk form, dels de nævnte Pirandello-tekster, som alle ligger på en cd-rom, *LIZ (Letteratura Italiana Zanichelli)*, dels en samling bestående af 60 aviser fra 1990-91¹, og endelig *LIP (Lessico di frequenza del-*

---

1. Henvisninger til dette korpus, som jeg har fået stillet til rådighed af Lars Larsson fra Uppsala Universitet, er i mine eksempler markeret med *LL*.

l'italiano parlato), et talesprogs-korpus fra begyndelsen af 90-erne. En optælling af samtlige former af de tre verber i de tre forskellige teksttyper gav følgende resultater, først antal forekomster i alt, og derefter antal forekomster i perifraser, henholdsvis *cominciare a*+infinitiv, *continuare a*+infinitiv og *finire di*+infinitiv²:

<i>COMINCIARE</i>	forekomster i alt	<i>cominciare a</i> +infinitiv
Pirandello (<i>LIZ</i>)	793	550 (69,4%)
Talesprog (<i>LIP</i>)	206	117 (56,8%)
Aviser (<i>LL</i>)	1605	661 (41,2%)

<i>CONTINUARE</i>	forekomster i alt	<i>continuare a</i> +infinitiv
Pirandello (<i>LIZ</i>)	63	37 (58,7%)
Talesprog (<i>LIP</i>)	135	72 (53,3%)
Aviser (<i>LL</i>)	1804	1036 (57,4%)

<i>FINIRE</i>	forekomster i alt	<i>finire di</i> +infinitiv
Pirandello (<i>LIZ</i>)	1008	158 (15,7%)
Talesprog (<i>LIP</i>)	244	10 (4,1%)
Aviser (<i>LL</i>)	1346	35 (2,6%)

Tallene viser at *cominciare* og *continuare*, i alle tre teksttyper, gennemsnitligt i over halvdelen af forekomsterne indgår i de nævnte perifraser. Disse tal står noget i modsætning til en langt mindre procentdel af eksempler med *finire* i perifrastiske konstruktioner (der dog i Pirandello-teksterne har en meget højere frekvens end i de to andre tekst-

2. De tre verber indgår også i forskellige andre perifraselignende konstruktioner, som jeg dog ikke kommer nærmere ind på i denne forbindelse.

typer). For alle tre verbers vedkommende kan der også konstateres et stort antal eksempler på anvendelse uden for de omtalte perifraser.

2. Grammatikkernes og ordbøgernes kategoriseringer

I sit kapitel om verbalperifraser i *Grande grammatica italiana di consultazione* fra 1991 henregner Bertinetto de tre nævnte konstruktioner til kategorien af verbalperifraser; verberne *cominciare*, *continuare* og *finire* er altså en form for hjælpeverber, der ligesom de temporale hjælpeverber *avere* og *essere*, modalverberne og en række andre perifrashjælpeverber typisk forekommer sammen med og modificerer et andet verbum i en infinitiv form (perfektum participium, infinitiv eller gerundio).

Mens Serianni & Castelvechio (1988: 336) taler om *ausiliari aspetuali*, dvs. hjælpeverber med en aspektuel værdi der angiver begyndelsen (*cominciare a*), fortsættelsen (*continuare a*) eller afslutningen (*finire di*) på en handling, og Bach & Schmitt Jensen (1990: 422) taler om visse verber der kan bruges til at tydeliggøre en infinitivs aktionsart (angivelse af begyndelse, igangværen og slutning), foretrækker Bertinetto (1991: 129) at kalde de pågældende verber for *verbi fasali* idet de refererer til en speciel fase af den proces der udtrykkes i infinitiven. Bertinetto opererer med følgende tre faser eller undergrupper, nemlig *perifrasi incoative*, der betegner begyndelsen af en proces, *perifrasi continuative*, der betegner den centrale del af processen, og endelig *perifrasi terminative*, der betegner afslutningen på handlingen. Disse tre faser har ifølge Bertinetto (1991: 153) tæt relation til henholdsvis ingressivt, progressivt og perfektivt aspekt.

Selvom flere af de nyere grammatikker således tillægger de pågældende tre verber hjælpeverbumbagtig status, synes denne opfattelse dog ikke at være nået til ordbøgerne, der alle skelner mellem en transitiv og en intransitiv anvendelse af de tre verber, men ikke nævner noget om deres status som hjælpeverbum eller lignende. Eksempelvis finder man i *DISC* ikke markeringen "v.aus." som ved *avere* (p. 229) og *essere* (p. 890), eller "in costr. perifrastiche" som fx under *stare* (p. 2622). Under alle tre opslagsord, *cominciare* (p. 523), *continuare* (p. 576) og *finire* (p. 964), finder man derimod en opdeling i *verbo transitivo* og *verbo intransitivo*, alle tre med *essere* som temporalt hjælpeverbum i den

intransitive anvendelse. Anvendelsen med henholdsvis *a*+infinitiv og *di*+infinitiv står anført under den transitive brug. Det er dog udtryk for manglende konsekvens at man under *cominciare* finder eksemplet *ha/è cominciato a nevicare* anført under transitiv brug, og under *finire* eksemplet *ha/è finito di nevicare* under intransitiv brug.

I det følgende vil jeg komme nærmere ind på kriterierne for at tale om henholdsvis selvstændige verber og hjælpeverber.

3. Selvstændige verber eller hjælpeverber?

I sin diskussion af problematikken tager Gaatone (1998: 194) udgangspunkt i hvad der generelt karakteriserer selvstændige verber og hvilke krav der kan stilles til selvstændige verber. Det synes almindelig anerkendt at et verbum kan karakteriseres ved **morfologisk** at bøjes i en række grammatiske kategorier (person, tal, tempus, modus), ved **syntaktisk** at være sætningskonstituerende, og endelig ved **semantisk** at betegne en proces, en handling, en begivenhed, en tilstand, en følelse osv.

Også Bertinetto (1991) kommer ind på såvel morfologiske, syntaktiske som semantiske træk, når han opstiller sin række af kriterier for perifrasticitet, nemlig **semantisk integration**, **morfologisk struktur**, **dese-mantisering**, **leksikalsk generalisering** og **temporal/aspektuel betydning**.

Man kan så spørge om verberne *cominciare*, *continuare* og *finire* lever op til kriterierne for selvstændige verber, eller om der findes restriktioner på disse verber, såvel morfologisk som syntaktisk og semantisk. Ofte kan der netop konstateres en række restriktioner på verber der grammatikaliseres som hjælpeverber (jf. Lehmann 1985, Strudsholm 2000). I min diskussion heraf vil jeg bl.a. sammenligne med hjælpeverberne "par excellence" *avere* og *essere* og andre verber med hjælpeverbumbagtig status, nemlig modalverberne og *stare*.

3.1. Morfologi

Morfologisk synes der ikke at være restriktioner på de tre verber, hvilket ellers ofte er tilfældet i forbindelse med verber der anvendes som hjælpeverber. Således kan *essere* og *avere* kun anvendes i sammensatte

tider (fx *sono stato* og *ho avuto*) når de anvendes som selvstændige verber, men ikke når de anvendes som temporale hjælpeverber:

(1)	Sono a Gilleleje [jeg-er i Gilleleje]	Sono andato a Gilleleje [jeg-er gået til Gilleleje]
(1a)	Sono stato a Gilleleje [jeg-har været i Gilleleje]	*Sono stato andato a Gilleleje [jeg-er været gået til Gilleleje]
(2)	Ho il giornale [jeg-har avisen]	Ho letto il giornale [jeg-har læst avisen]
(2a)	Ho avuto il giornale [jeg-har haft avisen]	*Ho avuto letto il giornale [jeg-har haft læst avisen]

Det kan *cominciare*, *continuare* og *finire* derimod uden problemer, jf. følgende eksempler:

- (3) A: **ho cominciato a scrivere** [jeg-har begyndt at skrive] la mattina (*LIP*: FA02)
- (4) a tutt'oggi non **ha ancora finito di saldare** [han-har endnu sluttet at afvikle] il debito derivante. (*LL*: SVQ, 3.3.1990)

Hvad angår verbet *stare*, kan det i perifraser med gerundio ikke forekomme i perfekte tider, jf. (5a), og det kan ikke modificeres af modalverber, jf. (5b) (jf. også Strudsholm 2000):

(5)	Leggo il giornale [jeg-læser avisen]	Sto leggendo il giornale [jeg-befinder-mig læsende avisen]
(5a)	Ho letto il giornale [jeg-har læst avisen]	*Sono stato leggendo il giornale [jeg-har befundet mig læsende avisen]
(5b)	Voglio leggere il giornale [jeg-vil læse avisen]	*Voglio star leggendo il giornale [jeg-vil befinde-mig læsende avisen]

Heller ikke i disse bøjninger er der problemer med *cominciare*, *continuare* og *finire*:

- (6) **Potete cominciare a rivenderlo** ... [I-kan begynde at sælge-dem-igen] (*LIZ*: Pirandello, L. La signora Morli, una e due, Atto 2.146)
- (7) cioè se **noi dobbiamo cominciare a parlare** [vi skal begynde at tale] aulico (*LIP*: FA01)

3.2. Syntaks

Verbets syntaktiske funktion er som anført primært at optræde som sætningskonstituerende element. Sætninger opbygges på grundlag af de enkelte verbers valens, der er bestemmende for hvilke led der kan optræde. Er det også tilfældet med verberne *cominciare*, *continuare* og *finire*? Har de deres egen selvstændige valens? Sammenligner vi eksemplerne (8) til (11), kan vi fastslå at de pågældende verber får valens gennem den verbalhandling de optræder sammen med. De kan således være avalente som i (8), monovalente som i (9), divalente som i (10), eller trivalente som i (11):

- (8) **Comincia a/continua a/finisce di piovere**
[det begynder at/fortsætter at/slutter at regne]
- (9) **Pietro comincia a/continua a/finisce di dormire**
[Peter begynder at/fortsætter at/slutter at sove]
- (10) **Pietro comincia a/continua a/finisce di leggere il libro**
[Peter begynder at/fortsætter at/slutter at læse bogen]
- (11) **Pietro comincia a/continua a/finisce di spiegare il problema allo studente**
[Peter begynder at/fortsætter at/slutter at forklare problemet for studenten]

I de undersøgte konstruktioner har de tre verber altså ikke selvstændig valens, men overtager valensen fra den infinitiv som de fungerer i relation til.

Man kunne også spørge om de tre verber er transitive eller intransitive. Ifølge Bach & Schmitt Jensen (1990: 590-591) står *a*-infinitiv, subsidiært *di*-infinitiv som direkte objekt for de pågældende verber, og som vi har været inde på, anfører ordbøgerne både intransitive og transitive anvendelser af de tre verber, således at konstruktionerne med henholdsvis *a*-infinitiv og *di*-infinitiv står anført som transitive. Det er dog en opdeling ordbøgerne foretager, jf. Ivir (1976: 43), "without considering the nature of the deeper relationship between this verb and its surface subjects and/or objects".

I transformationsgrammatiske sammenhænge taler Perlmutter (1970) om to dybdestrukturer af verbet *begin* svarende til henholdsvis intransi-

tive og transitive overflader, mens Ivir (1976) argumenterer for at der kun findes et intransitivt *begin*, hvis specielle funktion er at markere et andet verbum med hensyn til ingressivt (eller inkoativt) aspekt.

Busse (1974: 150) skelner mellem *verba absoluta*, der er "fuldstændige" verber som direkte betegner verbalhandlinger, og *verba adjecta*, der defineres som "ufuldstændige" verber der fungerer som bestemmelser til andre verber. Disse *verba adjecta*, hvortil Busse også henregner de "aspektuelle verber" forudsætter således andre verber, og de står i verbalsyntagmet som en form for specifikatorer til et andet verbum der udgør kernen i verbalsyntagmet.

På spørgsmålet om de undersøgte verber er transitive eller intransitive verber kan vi således med Busse svare at de er ufuldstændige verber, der fungerer gennem et andet verbum eller verbalhandling.

I spørgsmål om transitivitet og valens er det også relevant at inddrage spørgsmål om pronominalisering, altså om hvordan henholdsvis *a*-infinitiv og *di*-infinitiv pronominaliseres. Det er problematisk område, som jeg ikke når at komme nærmere ind på i dette indlæg; jeg skal blot nævne at der i mit korpus ikke forekommer eksempler herpå og at problematikken ikke omtales i den litteratur jeg har stiftet bekendtskab med. Det synes dog karakteristisk for disse konstruktioner at infinitiven i kontekster hvor dens indhold er tematisk snarere udelades end pronominaliseres (jf. nedenfor om ellipse).

Spørgsmålet om transitivitet kan ofte relateres til hjælpeverbumbesproblematikken. Med hensyn til valg af temporale hjælpeverber kan det være vanskeligt at afgøre om verberne har eget temporalt hjælpeverbum. I ordbøgernes angivelser skelnes mellem *avere* i transitiv brug, og *essere* i intransitiv brug, og da konstruktionerne med henholdsvis *a*-infinitiv og *di*-infinitiv står anført som transitive, burde man kunne slutte sig til at det temporale hjælpeverbum er *avere*. Det er imidlertid langt fra altid tilfældet, som det da også fremgår af (12) og (13):

- (12) Il traffico è **continuato a essere** [er fortsat at være] caotico sulle autostrade fino a tarda notte: (LL: CDS, 13.7.1991)
- (13) Su Wimbledon l'acqua è **cominciata a cadere** [er begyndt at falde] fitta alle 15.40, (LL: CDS, 3.7.1999)

Ifølge Bach & Schmitt Jensen (1990: 641) kan valg af hjælpeverbum ved *cominciare*, *continuare* og *finire* "påvirkes af det styrede verbums hjælpeverbum", og her må vi konstatere at det er de styrede verbers, altså de efterfølgende infinitivers (*essere* og *cadere*) hjælpeverbum der bestemmer hele konstruktionens hjælpeverbum. Men valg af hjælpeverbum er i disse konstruktioner ikke udelukkende bestemt af det styrede verbum, altså infinitiven. En anden faktor der spiller ind er spørgsmålet om hvorvidt subjektet er animeret eller inanimeret: mens der er tendens til at vælge *essere* ved inanimeret subjekt som i (12) og (13), er der en tydelig tendens til at vælge *avere* i forbindelse med animeret subjekt:

- (14) [...] quando il bimbo **aveva cominciato a stare male** [havde begyndt at have det dårligt]. (LL: SPA, 13.11.1991)
- (15) Molti non fumatori **hanno cominciato a ribellarsi** [har begyndt at protestere] a questa aggressione subdola (LL: SPA, 12.11.1991)

Det er dog kun tale om tendenser, og som (16) og (17) viser, er begge hjælpeverber i nogle tilfælde mulige:

- (16) Quando il vantaggio **è cominciato a scendere** [er begyndt at gå ned] abbiamo desistito: (LL: GDS, 23.7.1991)
- (17) Quando il vantaggio **ha cominciato a scendere** [har begyndt at gå ned] era però inutile insistere, (LL: GDS, 23.7.1991)

Som tallene i mine indledende tabeller viser, er der imidlertid også mange eksempler på at de nævnte verber anvendes uden for de tre perifraser med infinitiv. Hvilken valens eller transitivitet har de, når de forekommer "alene", altså uden infinitiv? Er der alligevel, udtrykt eksplicit eller implicit i sætningen, en eller anden form for verbal aktivitet til stede som de nævnte verber knytter sig til? Vi kan fx finde eksempler med verbalsubstantiver der eksplicit udtrykker en form for proces som grammatisk subjekt eller direkte objekt for verberne, jf. *le prime lezioni di canto* i (18) og *la battaglia* i (19):

- (18) E così **erano cominciate le prime lezioni di canto** [var begyndt de første lektioner i sang], (LIZ: Pirandello, L. Il vecchio Dio, Lumie di Sicilia. 31)

- (19) ... le famiglie interessate **hanno cominciato la battaglia** [har begyndt slaget] ... (LL: SPA, 9.9.1991)

Ofte er det endvidere muligt gennem kotekst eller kontekst at underforstå et verbum og derigennem en aktivitet der kan bidrage til at komplettere disse "ufuldstændige verber". Som påpeget af Schwarze (1988: 152-53) kan vi tale om en form for "Ellipse des Infinitivkomplements", dvs. infinitiven kan udelades ved *cominciare*, der får sin specifikation gennem den sproglige eller den situationelle kontekst. Tilsvarende gør sig gældende ved *continuare* og *finire*.

Sammenligner vi *cominciò* som inquit i forbindelse med direkte tale i (20), med *cominciò a dire* i (21):

- (20) Due sciagure ti sono capitate, - **cominciò** [begyndte-han]. (LIZ: Pirandello, L. I vecchi e i giovani, Parte 2,1.107)
- (21) Ma a quali patti, scusi? - **cominciò a dire** [begyndte at sige] Giustino, come se avesse accanto nella vettura (LIZ: Pirandello, L. Suo marito, IV,2.3)

er det nærliggende at underforstå et *a dire* i (20). I Pirandello-teksterne forekommer adskillige eksempler med *cominciò* som inquit, som vi så i (20), nærmest som en variant til *disse* eller *cominciò a dire*. Replikken og skriftsprogets grafiske markering af denne gør det nærmest overflødigt at tilføje *a dire*. At det er konteksten, den direkte tale, der muliggør denne ellipse, understreges af at det ikke er muligt at bruge *cominciare* alene som indleder af indirekte tale (jf. Mortara Garavelli 1995: 433-4); således kan *a dire* ikke udelades i eksempel (22):

- (22) poi **avevano cominciato a dire** [havde-de begyndt at sige] che stava male, (LIZ: Pirandello, L. Dal naso al cielo, Benedizione. 16)
- (22a) *avevano cominciato che stava male

Med hensyn til syntaks må vi konkludere at *cominciare*, *continuare* og *finire* nok kan være sætningskonstituerende når de optræder alene, men at det kræver en bestemt kontekst. Men på samme måde som hjælpeverber, modalverber og andre funktionsverber vil de normalt

ikke optræde selvstændigt, men overtage et andet verbumb, det vil her sige en infinit verbalforms transitivitet og valens. Gaatone (1998: 198) anfører netop at det der især karakteriserer disse verber er deres manglende valens.

3.3. *Semantik*

I en undersøgelse af de tre verbers semantik er det oplagt at spørge hvad der kan *begynde*, subsidiært *fortsætte* og endelig *slutte*. Ivir (1976: 44) giver i sin diskussion af det engelske verbum *begin* et bud på hvad der kan *begynde*: det kan alt med en vis varighed eller udstrækning, dvs. aktiviteter og tilstande med udstrækning i tid og fysiske genstande med en vis udstrækning i rum; fysiske genstande uden en vis udstrækning i rum kan derimod ikke *begynde*. Ivir fastslår endvidere (1976: 48) at *begin* ikke udtrykker en selvstændig prædikation, men en markering af *inception* ("the action of beginning") i forbindelse med noget der kan *begynde*. Efter min mening må tilsvarende forhold gøre sig gældende med hensyn til *fortsætte* og *slutte*.

Gaatone (1998) taler netop om *verbes non prédicatifs*, dvs. verber der altid forekommer sammen med et andet verbum. Han opstiller en liste over *verbes transparents* (hjælpeverber, modalverber og *semi-auxiliaires*), hvortil han bl.a. regner verberne *commencer*, *continuer* og *finir*. At disse "transparente" verber ikke er prædikative er ifølge Gaatone udtryk for *déperdition de sens* eller *désémantisation*. Som nævnt ovenfor er et af de kriterier der ofte indgår i definitionen af hjælpeverber netop **desemantisering**, dvs. den betydningssvækkelse et verbum der modificerer et andet verbum, har gennemgået. Men i forbindelse med verberne *begynde*, *fortsætte* og *slutte* sker der ingen egentlig desemantisering: det ligger simpelthen i disse verbers grundbetydning at udtrykke noget der i andre sammenhænge kommer til udtryk gennem bøjningsendelser³, og netop dette forhold anføres bl.a. af Bertinetto (1991) som argument for at inddrage dem i kategorien af hjælpeverber til trods for den manglende desemantisering.

Et andet af de ovenfor anførte kriterier er **semantisk integration**. Hermed forstås at et verbum kan indgå i en verbalhelhed med et andet

3. Jf. Gaatone (1998: 198): "les verbes transparents équivalent à des désinences".

verbum, og således danne en betydningsenhed der ikke blot er summen af de enkelte bestanddeles betydning. Der kan opregnes en række forskellige forhold som bidrager til at understrege at der er tale om en verbalhelhed, heriblandt mere formelle træk som placeringen af henholdsvis klitiske pronominer og nægtelser.

Hvad angår de klitiske pronominers placering på italiensk, gælder det ved de sammensatte tider der er fuldt ud integrerede i verbets morfologi, fx *passato prossimo*, at de altid placeres i tæt tilknytning til hjælpeverbet, altså i proklitisk position (23), mens vi ved modalverber (24) og ved et perifrashjælpeverbum som *stare* (25) kan finde dem både i proklitisk og i enklitisk position:

(23)	Il giornale, l'ho letto [avisen, den jeg-har læst]	*Il giornale, ho letto [avisen, jeg-har læst-den]
(24)	Lo voglio leggere [den jeg-vil læse]	Voglio leggerlo [jeg-vil læse-den]
(25)	Lo sto leggendo [den jeg-befinder-mig læsende]	Sto leggendolo [jeg-befinder-mig læsende-den]

Bach & Schmitt Jensen (1990: 187) er netop inde på at muligheden for at foranstille et klitisk pronomen er et argument for at betragte verbum+infinitiv som en enhed. At de klitiske pronominer har en fast placering ved de temporale hjælpeverber *essere* og *avere* er et udtryk for at grammatikaliseringsprocessen her er helt fuldendt, mens valgmuligheden ved modalverber og forskellige perifrashjælpeverber er et tegn på at processen endnu ikke er helt gennemført (jf. Giacalone Ramat 1995). I mine undersøgelser af verbalperifraser med *stare* i moderne talesprog har jeg kunnet konstatere en tydelig tendens til foranstilling, hvilket viser at grammatikaliseringsprocessen her er meget langt fremme (jf. Strudsholm 2000).

Også ved *verbi aspettuali* (jf. Cordin & Calabrese 1988: 573) tillader sprogsystemet to forskellige placeringer af det klitiske pronomen:

(26)	Lo comincio a leggere [den jeg-begynder at læse]	Comincio a leggerlo [jeg-begynder at læse-den]
(27)	Lo finisco di leggere [den jeg-slutter at læse]	Finisco di leggerlo [jeg-slutter at læse-den]

Ikke desto mindre er der i praksis så godt som altid tale om efterstilling af eventuelle klitiske pronominer i konstruktionerne med de tre verber. I mit materiale har jeg således kun fundet ganske få eksempler med proklitiske pronominer, (28) til (30), de er alle fra talesprogs-materialet, og i et af dem er der faktisk tale om en kombination med *stare* (30), der som lige nævnt har en markant tendens til foranstilling:

- (28) [...] **lo dovevano finire di copiare** [den de-skulle slutte at kopiere] (*LIP:FA2*)
 (29) [...] se mai riuscirci' **a finirlo di leggere** [at slutte-den at læse] (*LIP:FA4*)
 (30) [...] **li sta cominciando ad affrontare** [dem han-befinder-sig begyndende at konfrontere] (*LIP:MC12*)

Med hensyn til placeringen af en eventuel nægtelse gælder det for de sammensatte tider med *avere* og *essere* at nægtelsen kun kan anbringes før hjælpeverbet:

- (31) **Non** ho letto il giornale   *Ho **non** letto il giornale
 [ikke jeg-har læst avisen]   [jeg-har ikke læst avisen]

Det samme gælder i perifraser med *stare*+gerundio:

- (32) **Non** sto leggendo il giornale   *Sto **non** leggendo il giornale
 [ikke jeg-befinder-mig   [jeg-befinder-mig ikke
 læsende avisen]   læsende avisen]

Ved *cominciare*, *continuare* og *finire* er der imidlertid ingen problemer med at indføje en nægtelse mellem "hjelpeverbum" og "kerneverbum", og (33) og (34) er netop eksempler på at infinitiven er benægtet uafhængigt af "hjelpeverbet":

- (33) Ma s'impetriava anche lei, ora, **cominciava a non poter sentire**
 [begyndte at ikke kunne føle] più nulla: (*LIZ: Pirandello, L. L'esclusa, Parte 1,8.14*)
 (34) [...] ma una volta uscito dalla corsia **ha continuato a non degnarli** [har begyndt at ikke værdige-dem] nemmeno di uno sguardo. (*LL: GDS, 31.7. 1991*)

Med hensyn til placering af klitiske pronominer og nægtelser lever konstruktionerne med disse tre verber således heller ikke helt op til kriteriet om semantisk integration. Og semantisk har vi set at de er ufuldstændige, de indeholder ikke en selvstændig prædikation, men må nødvendigvis referere til en begivenhed som kan indfortolkes gennem den lingvistiske eller den situationelle kontekst, ofte (men ikke nødvendigvis) en aktivitet der er leksikaliseret i et verbum.

4. Co-verber?

Vi har altså en række verber som ikke udtrykker en handling i sig selv, men som til gengæld ofte optræder i forbindelse med et andet verbum, som de må fortolkes som en nærmere bestemmelse til. På samme måde som verbumadverbialer er der tale om størrelser der knytter sig til kernen i et verbalsyntagme, og det er altså nærliggende at betragte dem som "adverbielle" eller "converbielle" bestemmelser og kalde dem "co-verber" eller "con-verber".

Det er der da også nogen der gør: i sin analyse af verbalsyntagmets struktur benytter Roy (1976) betegnelsen *coverbes* om en lang række verber der har det til fælles at de konstrueres med en infinitiv; han skelner mellem *coverbes temporels*, *coverbes modaux* og *coverbes aspectuels*, hvoraf netop den sidste undergruppe bl.a. omfatter verberne *commencer*, *continuer* og *finir*. Men som Spang-Hanssen (1983) med rette indvender, kommer vi her til at stå med en ekstrem stor klasse af hjælpeverber (hvad angår fransk i alt 340), hvoraf mange ikke lever op til de gængse kriterier for hjælpeverber.

Det er imidlertid ikke sådan Herslund (2000) anvender betegnelsen **co-verbum** i forbindelse med de såkaldte serieverbumkonstruktioner. Her bruges betegnelsen om en præsens participium, en infinit form knyttet til et finit "oververbum", dvs. om en størrelse der "udbygger og udvikler den situation som beskrives af oververbet" (Herslund 2000: 90). De to verber udgør sammen én situation, og participiet spiller den leksikalske hovedrolle, mens oververbet i nogle tilfælde reduceres til en slags hjælpeverbum; det gælder fx i danske eksempler som *komme løbende* og *blive liggende*, hvor co-verberne (*løbende* og *liggende*) har et indhold der vejer tungere end oververberne (*komme* og *blive*). At et

verbum får karakter af hjælpeverbum eller grammatisk modifikator er jo netop det der sker i en grammatikaliseringsproces, hvor verber fra at være indholdsord, dvs. selvstændige leksikalske størrelser, overgår til at være funktionsord, dvs. grammatiske størrelser der har som funktion at modificere andre verber.

Vi møder altså her to forskellige anvendelser af samme betegnelse⁴, som dog på et eller andet punkt mødes, idet såvel Roys *coverbes* som Herslunds *co-verber* modificerer kernen i et verbalsyntagme. Her kunne man, parallelt med substantivsyntagmets opbygning, skelne mellem de præ- og postmodificerende størrelser. Mens Roys *coverbes* altid står før kernen, kan Herslunds *co-verber* også være efterstillede⁵. De udgør som sagt begge en del af et verbalsyntagme, og vi kan her skelne mellem en **grammatisk** og en **leksikalsk** modificering af kernen: mens vi **før** kernen kan finde elementer der tjener til at fastlægge grammatiske kategorier (tempus, aspekt, modus, diatese), finder vi **efter** kernen størrelser der bidrager til at komplettere verbets betydning, altså noget leksikalsk. Denne fordeling før og efter kernen er i overensstemmelse med Ramat (1982), der taler om en generel tendens til foranstilling af grammatiske størrelser.

5. Afsluttende bemærkninger

Vi har nu set at verberne *cominciare*, *continuare* og *finire* på nogle punkter ikke helt opfylder kriterierne for at tale om selvstændige verber og har i forbindelse hermed også været inde på en række kriterier for at tale om hjælpeverber, som de nævnte verber på den anden side heller ikke opfylder til fulde. Vi kan her opsummere at de tre verber morfologisk set må betragtes som selvstændige verber der uden restriktioner bøjes i tempus, modus, aspekt og diatese. Men da det til gengæld såvel syntaktisk som semantisk "halter" noget med deres selvstændighed, kan de opfattes som en slags hjælpeverber eller co-verber. Det er dog ikke noget de er blevet gennem en desementiseringsproces, som man

4. Jf. Van der Auwera (1998: 273): "it is no longer clear that all linguists have in mind the same thing, when they use the term *converb*".

5. Jf. Herslund (2000: 96): "Efterstillet præciserer eller udvikler co-verbet oververbets betydning."

normalt ser med hjælpeverber, men noget de er, idet de gennem deres iboende betydning udfylder en grammatisk funktion. Som andre hjælpeverber er de bærere af en række grammatiske kategorier, og når de indgår i perifraser specificerer de således en anden verbalform morfologisk (forsyner den med finithed, tempus, modus og aspekt). Samtidig er de syntaktisk og semantisk ufuldstændige, og de må derfor kompletteres af et andet verbum der kan være til stede i sætning eller i kontekst. Da der som sagt ikke er tale om en egentlig betydningssvækkelse, er de semantisk tungere end de ægte hjælpeverber, og derfor kan de optræde alene, netop hvis de kan kompletteres gennem konteksten.

Henvisninger

- Bach, S. & J. Schmitt Jensen (1990). *Større italiensk grammatik*. København: Munksgaard.
- Bertinetto, P. M. (1991). Le perifrasi verbali. L. Renzi & G. Salvi (eds.): *Grande grammatica italiana di consultazione. Vol. II*. Bologna: Il Mulino. 129-161.
- Busse, W. (1974). *Klasse, Transitivität, Valenz. Transitive Klassen des Verbs im Französischen*. München: Wilhelm Fink Verlag.
- Cordin, P. & A. Calabrese (1988). I pronomi personali. L. Renzi (ed.): *Grande grammatica italiana di consultazione. Vol. I*. Bologna: Il Mulino. 535-592.
- De Mauro, T., F. Mancini, M. Vedovelli & M. Voghera (1993). *Lessico di frequenza dell'italiano parlato (LIP)*. Roma: ETASLIBRI.
- Dietrich, W. (1973). *Der periphrastische Verbalaspekt in den romanischen Sprachen. Untersuchungen zum heutigen romanischen Verbalsystem und zum Problem der Herkunft des periphrastischen Verbalaspekts*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- DISC se Sabatini & Coletti
- Gaatoone, D. (1998). Peut-on parler de verbes non prédicatifs en français? M. Forsgren, K. Jonasson & H. Kronning (eds.): *Prédication, assertion, information. Actes du colloque d'Uppsala en linguistique française, 6-9 juin 1996*. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis. 193-199.
- Giacalone Ramat, A. (1995). Sulla grammaticalizzazione dei verbi di movimento: *andare* e *venire* + gerundio. *Archivio glottologico italiano* 80. 168-203.
- Herslund, M. (2000). Serieverbumbonstruktioner: om de franske *-ant-*

- participier. *Ny forskning i grammatik* 7. Odense: Odense Universitetsforlag. 87-101.
- Ivir, V. (1976). On the syntax and semantics of the verb *begin*. *Studia Romanica et Anglica Zagrabiensia* 41-42. 43-50
- Lehmann, C. (1985). Grammaticalization: synchronic variation and diachronic change. *Lingua e stile* 20. 303-318.
- LIP se De Mauro et al.
- LIZ se Stoppelli & Picchi.
- Mortara Garavelli, B. (1995). Il discorso riportato. L. Renzi, G. Salvi & A. Cardinaletti (eds.): *Grande grammatica italiana di consultazione. Vol. III*. Bologna: Il Mulino. 427-468.
- Perlmutter, D. M. (1970). The two verbs *begin*. R. A. Jacobs & P. S. Rosenbaum (eds.): *Readings in English transformational grammar*. Waltham, Mass.: Ginn and Company.
- Ramat, P. (1982). Ein Beispiel von 'Reanalysis', typologisch betrachtet. *Folia linguistica* 16. 365-383.
- Roy, G.-R. (1976). *Contribution a l'analyse du syntagme verbal: étude morpho-syntaxique et statistique des coverbes*. Québec, Paris: Les Presses de l'Université Laval/Librairie C. Klincksieck.
- Sabatini, F. & V. Coletti (1997). *DISC. Dizionario Italiano Sabatini Coletti*. Firenze: Giunti.
- Schwarze, C. (1988). *Grammatik der italienischen Sprache*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Serianni, L. & A. Castelvechio (1988). *Grammatica italiana. Italiano comune e lingua letteraria. Suoni, forme, costrutti*. Torino: UTET.
- Spang-Hanssen, E. (1983). La notion de verbe auxiliaire. M. Herslund, O. Mørdrup & F. Sørensen (eds.): *Analyses grammaticales du français. Etudes publiées à l'occasion du 50e anniversaire de Carl Vikner*. Etudes Romanes de l'Université de Copenhague. *Revue Romane* numéro spécial 24. 5-16.
- Stoppelli, P. & E. Picchi (1997) (eds.). *LIZ 3.0. Letteratura italiana Zanichelli. CD-ROM dei testi della letteratura italiana*. Terza edizione per Windows. Bologna: Zanichelli.
- Strudsholm, E. (2000). Italienske verbalperifraser med *stare*. Grammatikalisering i synkront og diakront perspektiv. *Ny forskning i grammatik* 7. 241-257.
- Van der Auwera, J. (1998). Defining converbs. L. Kulikov & H. Vater (eds.): *Typology of verbal categories. Papers presented to Vladimir Nedjalkov on the occasion of his 70th birthday*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.